

Г. 6. 6
234

КАЛЕНДАР
ПРОСВЕТА
1928

Српска
Централна Привредна Банка д. д.
Сарајево

*Филијале: Бања Лука, Дервента, Зворник,
Мостар, Чапљина и Тузла.*

Прима и укамаћује најповољније улоге на штедљу. Обавља куповања и продаје свију врста папира од вриједности на домаћим и страним берзама. Извршава исплате и наплате на свима домаћим и страним пијацима, а нарочито у Француској, Енглеској и Сједињеним Америчким Државама. Као своју установу за све врсте осигуравајућих послова препоручује »ХЕРЦЕГ-БОСНУ« опште осигуравајуће друштво у Београду са њезиним главним заступствима у Сарајеву, Новом Саду, Загребу, Осјеку и Љубљани и заступствима у свима већим мјестима. На захтев даје о свему писмена и усмена обавјештења. Брзојавна адреса: СРБАНКА. — Телефон број 265. — — —

УПЛАЋЕНА ГЛАВНИЦА ДИН. 25,000.000.—
РЕЗЕРВНИ ФОНД ДИНАРА 8,000.000.—

ID=93578855

УНИВ. БИБЛИОТЕКА

И. Бр. 45745

Г.б.б

234

КАЛЕНДАР ПРОСВЕТА 1928

УРЕДИО: РЕДАКЦИОНИ ОДБОР
ЗАДРУГЕ СОЦИЈАЛ.-КУЛТУРНОГ РАДА

ИЗДАЊЕ ДРУШТВА ПРОСВЕТЕ
ШТАМПАРИЈА ПРОСВЕТА, САРАЈЕВО

ДРЖАВНЕ СВЕТКОВИНЕ:

11. (24.) V. *Ђирило и Методије словенски апостоли* (радње затворене).
15. (28.) VI. *Помен свима Борцима палим за Веру и Отаџбину* (радње затворене).
18. XI. (1. XII.) *Дан Уједињења Срба, Хрвата и Словенаца* (радње затворене).
4. (17.) XII. *Рођен-дан Њег. Вел. Краља Александра* (радње затворене).
27. XII. (9. I.) *Рођен-дан Њез. Вел. Краљице Марије.*
24. VIII. (6. IX.) *Рођен-дан Њег. Вис. Престоноасл. Петра.*

ПОКРЕТНИ ПРАЗНИЦИ:

Задушнице 5. фебруара Месне покладе . . 6. фебруара Беле покладе . . . 13. фебруара Часни пост почиње 14. фебруара Теодорова субота 19 фебруара Лазарева субота . 25. марта		Цвијети 26. марта Васкрс 2. априла Спасов-дан 11. маја Духови 21. маја Нед. Свих Светих 28. маја

ДЕЦЕМБАР 1927.—1928. ЈАНУАР

Дани	Датум по ст.	За православне	Датум по нов.	За рим.-католике
Недеља 29. Отаца. Глас 4. На јутарњој јеванђ. васкрсно 7. (Јован зач. 63.) На литургији апост. зач. 328. јеванђ. од Матеја зач. 1.				
Недеља	19	Муч. Бонифатије	1	Јан. 1928. Обр. Гос. Н. Г.
Понедељ.	20	Свмуч. Игњатије Богон.	2	Макарије
Уторак	21	Влмуч. Јулијана	3	Геновева
Среда	22	Влмуч. Анастасија	4	Тит бискуп
Четвртак	23	10 муч. на Кр. (Туцин.-д.)	5	Телесфор
Петак	24	Преп. муч. Евг. (Бадњи-д.)	6	Св. Три Краља
Субота	25	Рожд. Христово (Божић) ☉	7	Луцијан
Недеља 30. По Рождеству. Гл. 5. На јутарњој јеванђ. васкрсно 8. (Јов. зач. 64.) На литургији апост. зач. 200. јеванђ. од Матеја зач. 4.				
Недеља	26	Сабор Богородице	8	Марцелијан
Понедељ.	27	Св. Стефан Архиђакон	9	Северин
Уторак	28	20 хиљ. муч. у Ник.	10	Агатон
Среда	29	14 хиљ. деце витлејем.	11	Хигин
Четвртак	30	Муч. Анисија	12	Ернест
Петак	31	Преп. Меланија	13	Хиларије

Мене месеца по новом календару.

☉ Пун месец 7. јануара у 12 сати 31 мин.

1923. год.

ЈАНУАР **СИЈЕЧАЊ**

Има 31 дан

Дани	Датум по ст.	За православне	Датум по нов.	За рим.-католике
Субота	1	Обр. Госп. Св. Вас. Н. Год. ☾	14	Феликс, Име Исус.
Недеља 31. Пред Богојављењем. Глас 6. На јутр. јеванђ. васкрсно 9. (Јован зач. 65.) На литургији апост. зач. 298. јеванђ. од Марка зач. 1.				
Недеља	2	Св. Силвестер папа рим.	15	Павле Пустињак
Понедељ.	3	Пр. Малахије, Мч. Гордије	16	Марцел
Уторак	4	<i>Јевшташије арх. срп.</i>	17	Антоније
Среда	5	Муч. Теоп. (Крстов-дан)	18	Приска Дјевица
Четвртак	6	Богојављење	19	Канут
Петак	7	Св. Јован Крст. (Јовањ-дан)	20	Фабијан и Себаст.
Субота	8	Пр. Георгије Хозевит и Е.	21	Агнеза Дјевица
Недеља 32. По Богојављењу. Глас 7. На јутарњој јеванђ. васкрсно 10. (Јов. зач. 66.) На литургији апост. зач. 224. од поле, јеванђ. од Матеја зач. 8.				
Недеља	9	Муч. Полијевкт ☉	22	Викентије
Понедељ.	10	Св. Георгије еп. Нисијски	23	Маријино вјенчање
Уторак	11	Пр. Теодосије	24	Тимотеј
Среда	12	Муч. Татијана	25	Павлово обраћање
Четвртак	13	Муч. Јермил и Стратоник	26	Поликарп
Петак	14	Св. Сава I. архиеп. српски	27	Иван Златоуст
Субота	15	Пр. Павле Тив. и Ј. Кушч.	28	Карло Велики
Недеља 33. Глас 8. На јутарњој јеванђ. васкрсно 11. (Јов. зач. 67.) На литургији апост. зач. 285. од поле, јеванђ. од Луке зач. 94.				
Недеља	16	Часне вериге ап. Петра ☽	29	Фрањо Салески
Понедељ.	17	Пр. Антоније Велики	30	Марта дјевица
Уторак	18	<i>Св. Максим деспош срп.</i>	31	Петар Ноласко
Среда	19	Пр. Макарије Египћанин	1	Фебруар Игнације
Четвртак	20	Пр. Јефтимије Велики	2	Свијећница
Петак	21	Пр. Максим Исповедник	3	Блаж бискуп
Субота	22	Св. апостол Тимотеј	4	Вероника
Недеља 0 Митару и Фарисеју. Глас 1. На јутарњој јеванђ. васкрсно 1. (Мат. зач. 116.) На литургији апост. зач. 296. јеванђ. од Луке зач. 89.				
Недеља	23	Св. м. Климент и Аготанг.	5	Агата (Седамд.)
Понедељ.	24	Пр. мати Ксенија Рим. ☽	6	Доротеја
Уторак	25	Св. Григорије Богослов	7	Ромуалдо
Среда	26	Пр. Ксенофонт	8	Иван од М.
Четвртак	27	Прен. мошт. св. Јована З.	9	Аполонија
Петак	28	Пр. Јефрем Сириј	10	Сколастика
Субота	29	Прен. мошт. св. Игњ. Б.	11	Еуфросинија
Недеља о блудном сину. Глас 2. На јутарњој јеванђеље васкрсно 2. (Марко 70.) На литургији апост. зач. 134. и 135. јеванђ. од Луке зач. 79. и Мат. зач. 11.				
Недеља	30	Св. Три Јерарха	12	Еулалија (Шестдес.)
Понедељ.	31	Св. безреб. Кир. и Јован	13	Катарина

Мене месеца по новом календару.

☾ Задња четврт 14. јан. у 22 сата 21 мин. ☽ Млад месец 22. јан. у 20 сати 55 мин.
☽ Прва четврт 29. јан. у 20 сати 26 мин. ☽ Пун месец 6. фебруара у 13 сата 0 мин.

1928. год.

ФЕБРУАР ВЕЉАЧА

Има 29 дана

Дани	Датум по ст.	За православне	Датум по нов.	За рим.-католике
Уторак	1	Муч. Трифон ☾	14	Валентин
Среда	2	Сретеније Господње	15	Анастасија
Четвртак	3	Св. Симеон Богопр. и А. пр.	16	Јулијана
Петак	4	Преп. Исидор Пелусиот	17	Константин
Субота	5	Мч. Агатија (Задушнице)	18	Симеун

Недеља Месопусна. Глас 3. На јутарњој јеванђеље васкрсно 3. (Марко 71.)
На литургији апост. зач. 140. јеванђ. од Матеја зач. 106.

Недеља	6	Пр. Вукол е. с. (Мес. покл.)	19	Јулијан (Педесет.)
Понедељ.	7	Преп. Партеније и Лука	20	Рајмонд
Уторак	8	Св. Сава II. архиеп. сри. ☾	21	Елеонора
Среда	9	Муч. Никифор	22	Пепелница, Пет. сл.
Четвртак	10	Муч. Харалампије	23	Романа
Петак	11	Св. Ђорђе Крашовац	24	Алберт
Субота	12	Св. Мелетије архиеп. ант.	25	Ап. Матија

Недеља Сиропусна — бела. Глас 4. На јутарњој јеванђ. васкрсно 4. (Лука зач. 112.)
На литургији апост. зач. 112. јеванђ. од Мат. зач. 17.

Недеља	13	Св. Симеон М. (Беле покл.)	26	Алексан. (I. н. пост.)
Понедељ.	14	Пр. Авксент. (Поч. поста)	27	Леандар
Уторак	15	Св. апостол Онисим ☽	28	Сиксто
Среда	16	Муч. Памфил и Порфир.	29	Романус
Четвртак	17	Влмуч. Теодор Тирон	1	Март Албин, Симпл.
Петак	18	Св. Лав папа римски	2	Кунигунда
Субота	19	Ап. Архип (Тодор. суб.)	3	Казимир

Недеља I. Вел. Поста. Чиста-Прав. Глас 5. На јутар. јеванђ. васкрс. 5. (Лука зач. 113.)
На литургији апост. зач. 329. од поле, јеванђ. од Јована зач. 5.

Недеља	20	Пр. Лав еп. катански	4	Евсевије (II. н. поста)
Понедељ.	21	Пр. Тимотеј и Јевстатије	5	Фридолин
Уторак	22	Нал. мошт. м. у Евген. ☽	6	Тома Аквинат
Среда	23	Свмуч. Поликарп еп. см.	7	Иван од Бога
Четвртак	24	I. и II нал. гл. Јов. Крст.	8	Фрањо Уд.
Петак	25	Св. Таросије арх. царигр.	9	40 мученика
Субота	26	Св. Порфирије арх. газ.	10	Ираклије

Недеља II. Вел. Поста. Пачиста. Глас 6. На јутарњој јеванђ. васкрс. 6. (Лука зач. 114.)
На литургији апост. зач. 304. и 318. јеванђ. од Марка зач. 7. и Јов. зач. 36.

Недеља	27	Пр. Прокопије Декаполит	11	Григ. В. (III. н. пост.)
Понедељ.	28	Преп. Василије Исповед.	12	Розина
Уторак	29	Пр. Касијан Римљанин	13	Никифор

Мене месеца по новом календару.

☾ Задња четврт 14. фебр. у 14 сати 40 мин. ☽ Млад месец 21. фебр. у 10 сати 36 мин.
☽ Прва четврт 28. фебр. у 4 сата 36 мин. ☽ Пун месец 6. марта у 12 сати 16 мин.

1928. год.

МАРТ **ОЖУЈАК**

Има 31 дан

Дани	Датум по ст.	За православне	Датум по нов.	За рим.-католике
Среда	1	Преп. муч. Јевдокија ☾	14	Матилда
Четвртак	2	Свмуч. Теодот еп. кир.	15	Лонгин
Петак	3	Муч. Јевтропије	16	Киријак
Субота	4	Преп. Герасим	17	Гертруда
Недеља III. Вел. Поста, Крстопоклона. Глас 7. На јутарњој јеванђ. васкрсно 7. (Јов. 63.) На литургији апост. зач. 311. јеванђ. од Марка зач. 37.				
Недеља	5	Муч. Конон	18	Едуард (IV. н. пос.)
Понедељ.	6	42 муч. у Аморији	19	Јосип Заручник
Уторак	7	Свмуч. Василије, Јефрем	20	Иван Парм.
Среда	8	Преп. Теофил. еп. ник. ☾	21	Бенедикт опат
Четвртак	9	40 муч. у Сев. (Мученици)	22	Октавијан
Петак	10	Муч. Кодрат	23	Еберхарт
Субота	11	Св. Софроније патр. јер.	24	Габриел арханђел
Недеља IV. Вел. Поста. Средопосна. Гл. 8. На јутарњој јеванђ. васкрс. 8. (Јов. зач. 64.) На литургији апост. зач. 314. и 259. јеванђ. од Марка зач. 40. и Мат. 10.				
Недеља	12	Пр. Теофан Исповедник	25	Благовијест (V. н. пост.)
Понедељ.	13	Прен. мошт. Св. Ник. п. ц.	26	Кастул
Уторак	14	Преп. Венедикт	27	Иван Дамаскин
Среда	15	Мч. Агапије (I. бденије) ☽	28	Марко
Четвртак	16	Муч. Савин и Папа	29	Еустахије
Петак	17	Пр. Алекс. чов. Б. (II. бден.)	30	Гвидо, 7 ж. Б. Дј. М.
Субота	18	Св. Кирило патр. јерус.	31	Амос пророк
Недеља V. Вел. Поста. Глупна. Гл. 1. На јутарњој јеванђ. васкрсно 9. (Јов. 65.) На литургији апост. зач. 321. од поле и 208. јеванђ. од Марка зач. 47. и Лук. зач. 33.				
Недеља	19	Муч. Хризант и Дарија	1	Април Цвијети (VI. н. п.)
Понедељ.	20	Пр. оци поб. у м. св. Саве	2	Фрањо Паул
Уторак	21	Преп. Јаков Исповедник	3	Рихард
Среда	22	Свмуч. Василије Анкир.	4	Исидор
Четвртак	23	Преп. муч. Никон ☽	5	Викентије (Зел. чет.)
Петак	24	Пр. Захарије и Артемије	6	Велики Петак
Субота	25	Благовести (Лазар. суб.)	7	Целестин
Недеља VI. Вел. Поста. Цветна. На јутарњој јеванђ. од Мат. зач. 83. На литургији апост. зач. 247. јеванђ. од Јов. зач. 41.				
Недеља	26	Цвијети	8	Ускрс
Понедељ.	27	Св. мати Матрона	9	Ускршњи Понедељак
Уторак	28	Преп. Иларион Нови	10	Језекиљ пр.
Среда	29	Преп. Марко	11	Леон
Четвртак	30	Пр. Јован Лест. (III. бден.)	12	Јулије
Петак	31	Велики Петак ☾	13	Гилдо

Мене месеца по новом календару.

☾ Задња четврт 14. марта у 16 сати 38 мин. ☽ Млад месец 21. марта у 22 сата 7 мин.
☽ Прва четврт 28. марта у 13 сати 14 мин. ☽ Пун месец 5. априла у 4 сата 21 мин.
☾ Задња четврт 13. апр. у 8 сати 26 мин.

1928. год.

АПРИЛ ТРАВАЊ

Има 30 дана

Дани	Датум по ст.	За православне	Датум по нов.	За рим.-католике
Субота	1	Преп. Марија Египћанка	14	Тибурције
Недеља Светла. Пасха. На литургији апост. зач. 1. јеванђ. од Јов. зач. 1. На вечерњу јеванђ. од Јована зач. 65.				
Недеља	2	Васкрсење Христово	15	Кирил Ал. (н. Бела)
Понедељ.	3	Васкршњи Понедељак	16	Турибије
Уторак	4	Васкршњи Уторак	17	Рудолф
Среда	5	Муч. Теодул и Агатопад	18	Аполоније
Четвртак	6	Св. Јефтихије пат. цар.	19	Хермоген
Петак	7	Пр. Георг. (Ист. Петак) ☾	20	Домицила
Субота	8	Ап. Иродијон и друж.	21	Анзелмо
Недеља Томина. Антипасха. На јутарњој јеванђ. од Мат. зач. 116. На литургији апост. зач. 14. јеванђ. од Јов. зач. 65.				
Недеља	9	Муч. Јевпсихије	22	Леонида
Понедељ.	10	Муч. Терентије и друж.	23	Адалберт
Уторак	11	Свмуч. Антипа	24	Јурјево
Среда	12	Пр. Василије Исповедник	25	Марко јеванђ.
Четвртак	13	Свмуч. Артемон	26	Клет и Марцелин
Петак	14	Пр. Мартин Исповед. ☽	27	Анаклит
Субота	15	Ап. Аристарх, Пуд и Троф.	28	Виталис
Недеља Мироносица. На јутарњој јеванђ. од Марка зач. 71. На литургији апост. зач. 16. јеванђ. од Марка зач. 69.				
Недеља	16	Мч. Агатија, Ирина и Хиј.	29	Петар Мученик
Понедељ.	17	Преп. Симеон	30	Катарина Сенс.
Уторак	18	Пр. Јован уч. Григ. Дек.	1	Мај Филип и Јаков
Среда	19	Пр. Јован Ветхопештерни	2	Атанасије
Четвртак	20	Преп. Теодор Трихин	3	Налазак Крста
Петак	21	Свмуч. Јанцарије	4	Флоријан
Субота	22	Преп. Теодор Сикеот ☼	5	Пије V. папа
Недеља Раслабљеног. На јутарњој јеванђ. од Луке зач. 112. На литургији апост. зач. 23. и 29. јеванђ. од Јована зач. 14. и 52.				
Недеља	23	Св. влмуч. Георг. (Ђурђ.-дан)	6	Иван
Понедељ.	24	Муч. Сава Стратилат	7	Станислав
Уторак	25	Јев. Марко (Марков-дан)	8	Михајло арханђел
Среда	26	Св. Василије (Преполовљ.)	9	Григорије Назијанз.
Четвртак	27	Свмуч. Симеон брат Госп.	10	Антонин
Петак	28	Ап. Јасон и Сосипатар	11	Мамерто
Субота	29	Св. Василије Острош. ☾	12	Панкрације
Недеља Самарјанке. На јутарњој јеванђ. од Јов. зач. 63. На литургији апост. зач. 28. јеванђ. од Јов. зач. 12.				
Недеља	30	Ап. Јаков бр. Јов. Богосл.	13	Сервације

Мене месеца по новом календару.

☾ Млад месец 20. априла у 6 сати 45 мин. ☽ Прва четврт 27. априла у 0 сати 45 мин.
 ☽ Пун месец 5. маја у 6 сати 31 мин. ☾ Задња четврт 12. маја у 21 сат 38 мин.

1928. год.

МАЈ СВИБАЊ

Има 31 дан

Дани	Датум по ст.	За православне	Датум по нов.	За рим.-католике
Понедељ.	1	Пророк Јеремија	14	Бонифације
Уторак	2	Св. Атанасије Велики	15	Исидор
Среда	3	Муч. Тимотије и Мавра	16	Иван Непом.
Четвртак	4	Преп. муч. Пелагија	17	Спасов-дан
Петак	5	Муч. Ирина	18	Венанције
Субота	6	Праведни и мстр. Јов ☸	19	Целестин

Недеља Слепога. На јутарњој јеванђ. од Јов. зач. 64.
На литургији апост. зач. 38. јеванђ. од Јов. зач. 34.

Недеља	7	Муч. Акакије	20	Бернхардин
Понедељ.	8	Ап. и јев. Јован Богосл.	21	Константин
Уторак	9	Пренос мошти Св. Ник.	22	Емил
Среда	10	Ап. Симон Зилот	23	Дезидерије
Четвртак	11	Вазнес. Госп. (Спасов-дан)	24	Јованка
Петак	12	Св. Епифаније и Герман	25	Гргур VII.
Субота	13	Мученица Гликерија ☽	26	Елефтерије

Недеља Св. Отаца. На јутарњој јеванђ. од Јована зач. 66.
На литургији апост. зач. 44. јеванђ. од Јов. зач. 56.

Недеља	14	Муч. Исидор	27	Духови
Понедељ.	15	Преп. Пахомије Велики	28	Духовски Понедељак
Уторак	16	Преп. Теодор Освећени	29	Максимилијан
Среда	17	Ап. Андроник	30	Феликс
Четвртак	18	Муч. Теодот Анкирски	31	Богор. пос. св. мил.
Петак	19	Свмуч. Патрикије еп. пр.	1	Јуни Никодим
Субота	20	Мч. Талалеј (Задушнице)	2	Еразмо

Недеља Педесетница. На јутарњој јеванђ. од Јована зач. 65.
На литургији апост. зач. 3. јеванђ. од Јов. зач. 27.

Недеља	21	Духови; Цар Конст. и ц. Ј. ☸	3	Св. Тројство
Понедељ.	22	Духовски Понедељак	4	Квирин
Уторак	23	Духовски Уторак	5	Бонифације
Среда	24	Преп. Симеон	6	Норберт
Четвртак	25	III. нал. гл. св. Јов. Крст.	7	Тијелово - Брашанчево
Петак	26	Апостол Карпо	8	Медардо
Субота	27	Свмуч. Терапонт	9	Колумбан

Недеља 1. Свих Светих. Гл. 8. На јутарњој јеванђ. васкрс. 1. (Мат. зач. 116.)
На литургији апост. зач. 330. јеванђ. од Мат. зач. 38.

Недеља	28	Пр. Никита (Петр. покл.)	10	Маргарита
Понедељ.	29	Мч. Теодос. (Петр. пост) ☾	11	Варнава
Уторак	30	Преп. Исакије	12	Иван, Срце Мар.
Среда	31	Апостол Јермије	13	Антон Падуански

Мене месеца по новом календару.

☸ Млад месец 19. маја у 13 сати 57 мин. ☽ Прва четврт 26. маја у 9 сати 24 мин.
☾ Пун месец 3. јуна у 1 сат 57 мин. ☾ Задња четврт 11. јуна у 10 сати 7 мин.

1923. год.

ЈУНИ ЛИПАЊ

Има 30 дана

Дани	Датум по ст.	За православне	Датум по нов.	За рим.-католике
Четвртак	1	Муч. Јустин филозоф	14	Василиј Велики
Петак	2	Св. Никифор Испов.	15	Срце Исусово
Субота	3	Муч. Лукилијан	16	Бено

Недеља 2. Гл. 1. На јутарњој јеванђ. васкрсно 2. (Марко зач. 70.)

На литургији апост. зач. 81. од поле, јеванђ. од Мат. зач. 9.

Недеља	4	Св. Митрофан пат. ц. ☉	17	Рајнер
Понедељ.	5	Свмуч. Доротеј	18	Марцелин
Уторак	6	Преп. Висаријон Чудот.	19	Јулијана
Среда	7	Свмуч. Теодот еп. анк.	20	Флорентина
Четвртак	8	Влмуч. Теодор Стратил.	21	Алојзије
Петак	9	Св. Кирил Александ.	22	Павлин
Субота	10	Свмуч. Тимотеј	23	Сидонија

Недеља 3. Гл. 2. На јутарњој јеванђ. васкрсно 3. (Марко зач. 71.)

На литургији апост. зач. 88. јеванђ. од Мат. зач. 18.

Недеља	11	Ап. Вартоломеј и Варн. ☽	24	Ивањ-дан
Понедељ.	12	Преп. Онуфрије и Петар	25	Проспер
Уторак	13	Муч. Акилина	26	Јеремије пророк
Среда	14	Пророк Јелисеј	27	Пантелија
Четвртак	15	Кнез Лазар (Видов-дан)	28	Лав II. папа
Петак	16	Св. Тихон Чудотворац	29	Петров-дан
Субота	17	Муч. Мануил и Савел	30	Спомен Павлов

Недеља 4. Гл. 3. На јутарњој јеванђ. васкрсно 4. (Лука зач. 112.)

На литургији апост. зач. 93. јеванђ. од Мат. зач. 25.

Недеља	18	Муч. Леонтије	1	Јули Теобалд
Понедељ.	19	Ап. Јуда брат Господњи	2	Поход Богородице
Уторак	20	Свмуч. Методије ☉	3	Хелиодор
Среда	21	Муч. Јулијан Тарсијски	4	Удалрико
Четвртак	22	Свмуч. Јевсевије еп. сам.	5	Ђирил и Методије
Петак	23	Муч. Агрипина	6	Исаија пророк
Субота	24	Рођ. Јов. Крст. (Ивањ-дан)	7	Вилибалдо

Недеља 5. Гл. 4. На јутарњој јеванђ. васкрсно 5. (Лука зач. 113.)

На литургији апост. зач. 103. јеванђ. од Мат. зач. 28.

Недеља	25	Преп. муч. Февронија	8	Килијан
Понедељ.	26	Преп. Давид	9	Викторија
Уторак	27	Преп. Сампсон ☾	10	Амалија
Среда	28	Прен. мошт. в. Кир. и Јов.	11	Пијо I. папа
Четвртак	29	Апостоли Петар и Павле	12	Хинко
Петак	30	Сабор 12 апостола	13	Маргарита

Мене месеца по новом календару.

- ☉ Млад месец 17. јуна у 21 сат и 24 мин. ☽ Прва четврт 24. јуна у 23 сата 19 мин.
 ☽ Пун месец 3. јула у 1 сат 57 мин. ☾ Задња четврт 10. јула у 12 сати 31 мин.

1928. год.

ЈУЛИ СРПАЊ

Има 31 дан

Дани	Датум по ст.	За православне	Датум по нов.	За рим.-католике
Субота	1	Св. врачевеи Косма и Д.	14	Бонавентура
Недеља 6. Гл. 5. На јутарњој јеванђ. васкрсно 6. (Лука зач. 114.) На литургији апост. зач. 110. јеванђ. од Мат. зач. 29.				
Недеља	2	Полагање ризе Богор.	15	Растанак апостола
Понедељ.	3	Муч. Јакинџ	16	Марија Скапул.
Уторак	4	Св. Андрија арх. крит. ☾	17	Алексије
Среда	5	Преп. Атанасије Атонски	18	Фридрих
Четвртак	6	Преп. Сисоје Велики	19	Аурелија
Петак	7	Преп. Тома и Акакије	20	Илија пророк
Субота	8	Влмуч. Прокопије	21	Данило пророк
Недеља 7. Гл. 6. На јутарњој јеванђ. васкрсно 7. (Јов. зач. 63.) На литургији апост. зач. 116., јеванђ. од Мат. зач. 33.				
Недеља	9	Свмуч. Панкратије	22	Марија Магдалена
Понедељ.	10	45 муч. у Никопољу	23	Аполинарије
Уторак	11	Муч. Јевфимија ☽	24	Христина
Среда	12	Муч. Прокло и Иларије	25	Јаков апостол
Четвртак	13	Сабор арханђ. Гаврила	26	Ана мати Богород.
Петак	14	Св. ап. Акила	27	Пантелија
Субота	15	Муч. Кирик и Јулита	28	Иноцент I.
Недеља 8. Св. Отаца. Гл. 7. На јутарњој јеванђ. васкрсно 8. (Јов. зач. 64.) На литургији апост. зач. 124. и 334. јеванђ. од Мат. зач. 58. и Јов. 56.				
Недеља	16	Свмуч. Атиноген	29	Марта
Понедељ.	17	Влмуч. Мар. (Огњ. Мар.)	30	Абдон
Уторак	18	Муч. Јакинџ и Емилијан	31	Игњатије Лојола
Среда	19	Св. Шеван Високи ☽	1	Август Ч. вер. а. Пет.
Четвртак	20	Св. Пророк Илија	2	Порцијункула
Петак	21	Преп. Симеон и Јован	3	Стефан
Субота	22	Марија Магдалина	4	Доминик
Недеља 9. Гл. 8. На јутарњој јеванђ. васкрсно 9. (Јован зач. 65.) На литургији апост. зач. 128. јеванђ. од Мат. зач. 59.				
Недеља	23	Муч. Трофим и Теоф.	5	Марија Снежна
Понедељ.	24	Влмуч. Христина	6	Преображење
Уторак	25	Успеније св. Ане	7	Кајетан
Среда	26	Муч. Јермолај и Пар. ☾	8	Киријак
Четвртак	27	Вмуч. Пантелејмон	9	Роман
Петак	28	Ап. Прохор и Никанор	10	Лауренције
Субота	29	Муч. Калиник	11	Сузана
Недеља 10. Гл. 1. На јутарњој јеванђ. васкрсно 10. (Јов. зач. 66.) На литургији апост. зач. 131., јеванђ. од Матеја зач. 72.				
Недеља	30	Мајка Ангелина десп. ср.	12	Клара
Понедељ.	31	Пр. Јевдоким (Госп. покл.)	13	Хиполит

Мене месеца по новом календару.

☾ Млад месец 17. јула у 5 сати и 5 мин.

☽ Пун месец 1. августа у 16 сати 7 мин.

☽ Прва четврт 24. јула у 18 сати 2 мин.

☾ Задња четврт 8. августа у 18 сати 16 мин.

1928. год.

АВГУСТ КОЛОВОЗ

Има 31 дан

Дани	Датум по ст.	За православне	Датум по нов.	За рим.-католике
Уторак	1	Нал. крста (П. Госп. поста)	14	Јевсевије
Среда	2	Прен. мошт. арх. Ст. ☉	15	Велика Госпојна
Четвртак	3	Преп. Исакије	16	Рокус
Петак	4	7 деце у Ефесу	17	Либерат
Субота	5	Муч. Јевсигније	18	Јелена царица

Недеља 11. Гл. 2. На јутарњој јеванђ. од Луке зач. 45.
На литургији апост. зач. 65. јеванђ. од Матеја зач. 70.

Недеља	6	Преображење Господње	19	Лудвиг
Понедељ.	7	Преп. муч. Дометије	20	Бернардо опат
Уторак	8	Св. Емилијан Исповед.	21	Францишка
Среда	9	Ап. Матеј	22	Тимотије
Четвртак	10	Муч. Лаврентије ☽	23	Филип
Петак	11	Муч. Јевпло	24	Бартоломеј
Субота	12	Муч. Фотије и Аникита	25	Генезије

Недеља 12. Гл. 3. На јутарњој јеванђ. васкрсно 1. (Мат. зач. 116.)
На литургији апост. зач. 158. јеванђ. од Мат. зач. 79.

Недеља	13	Преп. Максим Исповед.	26	Самуило
Понедељ.	14	Пророк Михеј	27	Јосип
Уторак	15	Успеније Богор. (Вел. Госп.)	28	Аугустин
Среда	16	<i>Јоаким Сарандапољски</i>	29	Усековање
Четвртак	17	Муч. Мирон	30	Розалија
Петак	18	Муч. Флор и Лавро ☉	31	Рајмонд
Субота	19	Муч. Андрија Стратилат	1	Септембар Егидије о.

Недеља 13. Гл. 4. На јутарњој јеванђ. васкрсно 2. (Марко зач. 70.)
На литургији апост. зач. 166. јеванђ. од Мат. зач. 87.

Недеља	20	Пророк Самуило	2	Антоније
Понедељ.	21	Ап. Тадеј	3	Серафима
Уторак	22	Муч. Агатоник	4	Розалија
Среда	23	Муч. Луп	5	Лауренција
Четвртак	24	Свмуч. Јевтих ☾	6	Захарије
Петак	25	Апостол Тит	7	Регина
Субота	26	Муч. Адријан и Натал.	8	Мала Госпојна

Недеља 14. Гл. 5. На јутарњој јеванђ. васкрсно 3. (Марко зач. 71.)
На литургији апост. зач. 170. јеванђ. од Мат. зач. 89.

Недеља	27	Преп. Пимен	9	Горгонија
Понедељ.	28	Преп. Мојсије Мурин	10	Никола
Уторак	29	Усек. гл. св. Јов. Крститеља	11	Абрахам праотац
Среда	30	<i>Сабор срп. просв. и уч.</i>	12	Гвидо
Четвртак	31	Полагање појаса Богор.	13	Мауриције

Мене месеца по новом календару.

☉ Млад месец 15. авг. у 14 сати 40 мин. ☽ Прва четврт 23. августа у 7 сати 14 мин.
☽ Пун месец 31. августа у 13 сата 24 мин. ☾ Задња четврт 6. септ. у 22 сата 50 мин.

1928. год.

СЕПТЕМБАР РУЈАН

Има 30 дана

Дани	Датум по ст.	За православне	Датум по нов.	За рим.-католике
Петак	1	Пр. Симеон Ст. и Мар. ☉	14	Крстов-дан
Субота	2	Муч. Мамант и Јов. Пост.	15	Никодим
Недеља 15. Гл. 6. На јутарњој јеванђ. васкрсно 4. (Луке зач. 112.) На литургији апост. зач. 176. јеванђ. од Мат. зач. 92.				
Недеља	3	Св. Јоаникије арх. сри.	16	Еуфимија
Понедељ.	4	Свм. Вавила и пр. Мојсије	17	Хилдегарда
Уторак	5	Пророк Захарије	18	7. жал. Бл. Дј. Мар.
Среда	6	Пр. Јевдоксије и Архип	19	Јануарије
Четвртак	7	Муч. Созонт	20	Еустахије
Петак	8	Рођ. Богор. (Мала Госпојина)	21	Матеј јеванђелист
Субота	9	Прав. Јоаким и Ана ☽	22	Мауриције
Недеља 16. Пред Воздвижењем. Гл. 7. На јутарњој јеванђ. васкрсно 5. (Лука зач. 113.) На литургији апост. зач. 215. и 181. јеванђ. од Јов. зач. 9. и Мат. 105.				
Недеља	10	Муч. Минодора	23	Текла
Понедељ.	11	Преп. Теодора	24	Руперт
Уторак	12	Свмуч. Автоном	25	Клеопа
Среда	13	Муч. Корнилије Сатник	26	Кипријан
Четвртак	14	Воздв. ч. Крста (Крстов-дан)	27	Кузмо и Дамјан
Петак	15	Влмуч. Никита	28	Вечеслав краљ
Субота	16	Влмуч. Јевфимија ☽	29	Михајло арханђел
Недеља 17. По Воздвижењу. Гл. 8. На јутарњој јеванђ. васкрсно 6. (Лука зач. 114.) На литургији апост. зач. 203. и 182. од поле, јеванђ. од Марка зач. 37. и Мат. зач. 62.				
Недеља	17	Муч. Софија и 3 јој кћери	30	Јероним
Понедељ.	18	Преп. Јевменије	1	Октобар Ремигије
Уторак	19	Муч. Трофим и Саватије	2	Леодепарије
Среда	20	Влмуч. Јевстатије и др.	3	Кандид
Четвртак	21	Апостол Кодрат	4	Фрањо Салески
Петак	22	Свмуч. Фока и пр. Јона	5	Плацид
Субота	23	Зачеће св. Јов. Предт. ☾	6	Фидес
Недеља 18. Гл. 1. На јутарњој јеванђ. васкрсно 7. (Јов. зач. 63.) На литургији апост. зач. 188. јеванђ. од Луке зач. 17.				
Недеља	24	Св. Симон краљ сриски	7	Јустина
Понедељ.	25	Пр. Јевфросинија	8	Бригита
Уторак	26	Смрт Св. Јована Богосл.	9	Дионисије
Среда	27	Муч. Калистрат и друж.	10	Фрањо
Четвртак	28	Преп. Харитон Исповед.	11	Никосије
Петак	29	Преп. Киријак Отшелник	12	Максимилијан
Субота	30	Свм. Григор. Ј. (Задуш.) ☽	13	Коломан

Мене месеца по новом календару.

- ☽ Млад месец 14. септ. у 2 сата 26 мин. ☽ Прва четврт 22. септ. у 4 сата 7 мин.
 ☽ Пун месец 29. септ. у 13 сати 28 мин. ☾ Задња четврт 6. октобра у 5 сата 19 мин.
 ☽ Млад месец 13. октобра у 5 сати 19 мин.

1923. год.

ОКТОБАР ЛИСТОПАД

Има 31 дан

Дани	Датум по ст.	За православне	Датум по нов.	За рим.-католике
Недеља 19. Гл. 2. На јутарњој јеванђ. васкрсно 8. (од Јов. зач. 64.) На литургији апост. зач. 164. и 240. јеванђ. од Луке зач. 26. и 54.				
Недеља	1	Покров Богородице	14	Калист
Понедељ.	2	Свмуч. Кипријан и Јуст.	15	Терезија
Уторак	3	Свмуч. Дионисије Ареоп.	16	Галус
Среда	4	<i>Стефан Шшиљ. дес. срп.</i>	17	Хедвига
Четвртак	5	Муч. Харитина	18	Лука јеванђ.
Петак	6	Апостол Тома	19	Петар Алкант
Субота	7	Муч. Сергије и Вакхо	20	Фелиција
Недеља 20. Гл. 3. На јутарњој јеванђ. васкрсно 9. (Јов. зач. 65.) На литургији апост. зач. 200. јеванђ. од Луке зач. 30.				
Недеља	8	Преп. Пелагија ☽	21	Уршула
Понедељ.	9	<i>Стефан десп. срп.</i>	22	Кордула
Уторак	10	Јевлампие и Јевлампиа	23	Иван Капистран
Среда	11	Апостол и ђакон Филип	24	Рафајло арханђ.
Четвртак	12	Муч. Пров, Тарах и Анд.	25	Хризант
Петак	13	Муч. Карпо и Папила	26	Амадеус
Субота	14	Преп. м. Параск. (Св. Петка)	27	Флорентије
Недеља 21. Св. Отаца. Гл. 4. На јутарњој јеванђ. васкрсно 10. (Јов. зач. 66.) На литургији апост. зач. 203. и 334. јеванђ. од Луке зач. 35. и Јов. зач. 56.				
Недеља	15	Преп. Јефтимије Нови ☽	28	Краљевство Христ.
Понедељ.	16	Муч. Лонгин Сатник	29	Еусебије
Уторак	17	Пророк Осија и Андр. К.	30	Марцело
Среда	18	<i>Пешар Цеш., Јев. Лука</i>	31	Волфганг
Четвртак	19	Пророк Јоил и муч. Уар	1	Новембар Сви Свети
Петак	20	Влмуч. Артемије	2	Душни дан
Субота	21	Преп. Иларијон Релики	3	Хуберт
Недеља 22. Гл. 5. На јутарњој јеванђ. васкрсно 11. (Јов. зач. 67.) На литургији апост. зач. 215. јеванђ. од Луке зач. 83.				
Недеља	22	Св. Аверкије еп. Јерап. ☾	4	Карло
Понедељ.	23	Ап. Јаков брат Господ.	5	Емерик
Уторак	24	Муч. Арета	6	Леонард
Среда	25	Муч. Нотарије, Маркијан	7	Енгелберт
Четвртак	26	Св. влмуч. Дим. (Митров-д.)	8	Готфрид
Петак	27	Муч. Нестор	9	Теодор
Субота	28	<i>Св. Арсеније архиеп. срп.</i>	10	Трифун
Недеља 23. Гл. 6. На јутарњој јеванђ. васкрсно 1. (Мат. 116.) На литургији апост. зач. 220. јеванђ. од Луке зач. 38.				
Недеља	29	Муч. Анастасија и Аврам.	11	Мартин
Понедељ.	30	<i>Св. Милушин кр. срп.</i> ☽	12	Куниберт
Уторак	31	Апост. Стахије и Амплије	13	Луције

Мене месеца по новом календару.

- ☽ Прва четврт 21. окт. у 22 сата 7 мин. ☽ Пун месец 28. октобра у 23 сати 33 мин.
☾ Задња четврт 4. нов. у 14 сати 40 мин. ☽ Млад месец 12. новем. у 10 сати 50 мин.

1928 год.

НОВЕМБАР **СТУДЕНИ**

Има 30 дана

Дани	Датум по ст.	За православне	Датум по нов.	За рим.-католике
Среда	1	Врачеви Кузман и Дам.	14	Венеранда
Четвртак	2	Муч. Акиндин и Пигасије	15	Леополд
Петак	3	Обн. х. св. Геор. (Ђурђиц)	16	Отмар
Субота	4	Преп. Јоаникије Велики	17	Грегорије Чудотв.

Недеља 24. Гл. 7. На јутарњој јеванђ. васкрсно 2. (Марко зач. 70.)
На литургији апост. зач. 221. јеванђ. од Луке зач. 39.

Недеља	5	Муч. Галактијон и Еп.	18	Роман
Понедељ.	6	Св. Павле Исповедник	19	Јелисавета
Уторак	7	33 мучен у Мелитини ☽	20	Феликс
Среда	8	Саб. арх. Мих. (Дранђ.-дан)	21	Ваведење
Четвртак	9	Муч. Онисифор и Порф.	22	Цецилија
Петак	10	Ап. Олимп, Родион и др.	23	Климент папа
Субота	11	<i>Св. Шеф. Деч. (св. Мр.)</i>	24	Хризоген

Недеља 25. Гл. 8. На јутарњој јеванђ. васкрсно 3. (Марко зач. 70.)
На литургији апост. зач. 224. и 320. јеванђ. од Луке зач. 53.

Недеља	12	Св. Јован Милостиви	25	Катарина Дјев.
Понедељ.	13	Св. Јован Златоусти	26	Конрад
Уторак	14	Ап. Филип (Бож. пок.) ☽	27	Виргилија
Среда	15	Мч. Гур. и Сам. (Поч. п.)	28	Гостен
Четвртак	16	Ап. и јеванђ. Матеј	29	Сатурнин
Петак	17	Св. Григорије Чудотвор.	30	Андрија ап.
Субота	18	Уједињење С. Х. С.	1	Дец. Уједињење С. Х. С.

Недеља 26. Гл. 1. На јутарњој јеванђ. васкрсно 4. (од Луке зач. 112.)
На литургији апост. зач. 229. јеванђ. од Луке зач. 66.

Недеља	19	Прор. Авдија и муч. Варл.	2	Јовијана (I. Нед. Ад.)
Понедељ.	20	Преп. Григор. Декаполит	3	Фрањо Ксавер
Уторак	21	Ваведеније ☾	4	Барбара
Среда	22	Апостол Филимон	5	Сава опат
Четвртак	23	Св. Амфилохије еп. икон.	6	Никола
Петак	24	Влмуч. Катарина и Мер.	7	Амброзије
Субота	25	Свмуч. Климент еп. рим.	8	Безгр. зачеће Богор.

Недеља 27. Гл. 2. На јутарњој јеванђ. васкрсно 5. (Лука зач. 113.)
На литургији апост. зач. 233. јеванђ. од Луке зач. 71.

Недеља	26	Преп. Алимпије Столник	9	Леокад. (II. Нед. Ад.)
Понедељ.	27	Муч. Јаков Перзијанац	10	Јудита
Уторак	28	Пр. Стефан Исповедник	11	Дамас папа
Среда	29	Муч. Парамон и Фил. ☽	12	Еулалија
Четвртак	30	Ап. Андрија Првозвани	13	Луција Дјев.

Мене месеца по новом календару.

☽ Прва четврт 20. нов. у 14 сати 40 мин. ☽ Пун месец 27. новембра у 9 сати 38 мин.
☾ Задња четврт 4. децем. у 3 сати 24 мин. ☽ Млад месец 12. децембра у 5 сати 48 мин.

1928. год.

ДЕЦЕМБАР **ПРОСИНАЦ**

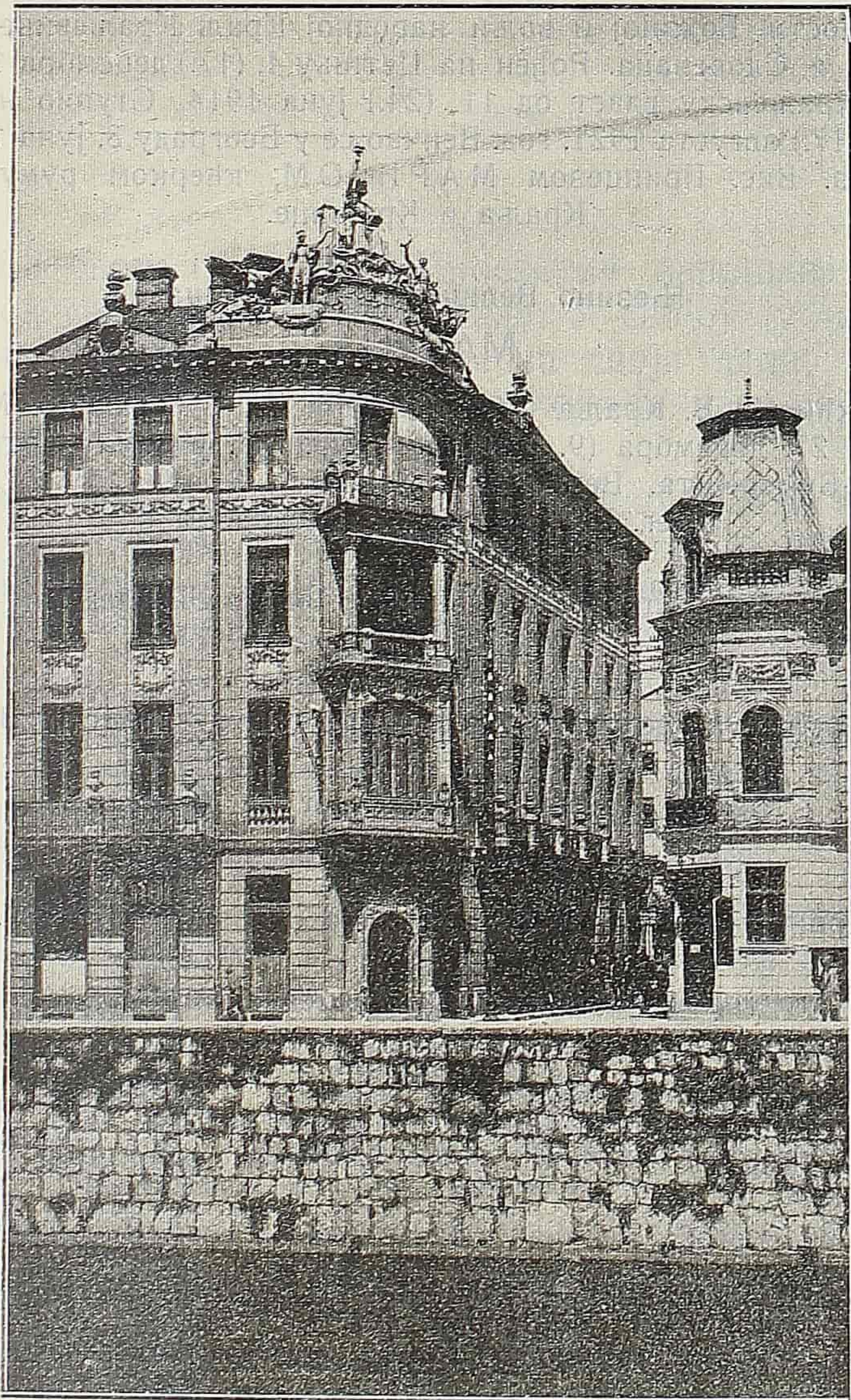
Има 31 дан

Дани	Датум по ст.	За православне	Датум по нов.	За рим.-католике
Петак	1	Пророк Наум	14	Спиридон
Субота	2	<i>Св. Урош цар српски</i>	15	Иринеј
Недеља 28. Гл. 3. На јутарњој јеванђ. васкрсно 6. (од Луке зач. 114.) На литургији апост. зач. 258. јеванђ. од Луке зач. 91.				
Недеља	3	Пророк Софоније	16	Аделаид.(III. Нед. Ад.)
Понедељ.	4	Краљев рођендан	17	Краљев рођендан
Уторак	5	Преп. Сава Освећени	18	Грацијан
Среда	6	Св. Никола (Никољ-дан)	19	Игњатије
Четвртак	7	Св. Амросије еп. Мил. ☽	20	Либерат
Петак	8	Преп. Патапије	21	Тома апостол
Субота	9	Зачеће св. Ане	22	Зенон
Недеља 29. Гл. 4. На јутарњој јеванђ. васкрсно 7. (Јов. зач. 63.) На литургији апост. зач. 257. јеванђ. од Луке зач. 85.				
Недеља	10	<i>Св. Јован десп. српски</i>	23	Виктор. (IV. Нед. Ад.)
Понедељ.	11	Преп. Данило Столпник	24	Адам и Е. (Бадњи-д.)
Уторак	12	Пр. Спиридон Чудотвор.	25	Божих
Среда	13	Муч. Јевстратије ☉	26	Св. Стјепан
Четвртак	14	Муч. Тирс и Левкије	27	Иван јеванђ.
Петак	15	Свмуч. Елевтерије	28	Невина дјеца
Субота	16	Пророк Агеј	29	Давид, Тома
Недеља 30. Праотаца. Гл. 5. На јутарњој јеванђ. васкрсно 8. (Јов. зач. 64.) На литургији апост. зач. 250. и 330. јеванђ. од Луке зач. 76. и 62.				
Недеља	17	Пророк Данило и 3 мл.	30	Либертије
Понедељ.	18	Муч. Севастијан и друж.	31	Силвестар I. папа
Уторак	19	Муч. Бонифатије	1	Јан. 1929. Обр. Г. Н. Г.
Среда	20	<i>Данило II. арх. сри.</i>	2	Макарије
Четвртак	21	Муч. Јулијана	3	Геновева
Петак	22	Влмуч. Анастасија	4	Тит бискуп
Субота	23	10 муч. на Кр. (Туцин-д.)	5	Телесфор
Недеља 31. Отаца. Гл. 6. На јутарњој јеванђ. васкрсно 9. (Јов. зач. 65.) На литургији апост. зач. 328. јеванђ. од Мат. зач. 1.				
Недеља	24	Преп. муч. Евг. (Бадњи-д.)	6	Три Краља
Понедељ.	25	Рожд. Христово (Божих)	7	Луцијан
Уторак	26	Сабор Богородице	8	Северин
Среда	27	Св. Стефан Архиђакон	9	Јулијан
Четвртак	28	20 хиљ. муч. у Ником.	10	Агатон
Петак	29	14 хиљ. деце Витлејемске	11	Хигин
Субота	30	Муч. Анисија	12	Ернест
Недеља 32. По Божићу. Гл. 7. На јутарњој јеванђ. васкрсно 10. (Јов. зач. 66.) На литургији апост. зач. 200. јеванђ. од Мат. зач. 4.				
Недеља	31	Пр. Меланија	13	Хиларије
Мене месеца по новом календару.				
☾ Прва четврт 20. децем. у 4 сата 21 мин. ☽ Пун месец 26. децембра у 8 сати 26 мин.				

ВЛАДАТАРКИ ДОМ

Фотографировано в Сараеве

АЛЕКСАНДАР I

Просветин Дом у Сарајеву.

ВЛАДАЛАЧКИ ДОМ.

Његово Величанство Краљ

АЛЕКСАНДАР I.

по милости Божијој и вољи народној Краљ Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Рођен на Цетињу 4. (17.) децембра 1889. г. Врши краљевску власт од 11. (24.) јуна 1914. Ступио на престо 4. (17.) августа 1921. год. Венчао се у Београду 8. јуна 1922. г. са Њез. Вис. Принцезом МАРИЈОМ, кћерком румунскога Краља и Краљице.

Њезино Величанство Краљица

МАРИЈА

друга кћи Њ. В. Краља Фердинанда и Њ. В. Краљице Марије. Рођена 27. децембра (9. јануара) 1899. год. у замку Котрочени близу Букурешта. Венчана у Београду 8. јуна 1922. год. са Њег. Вел. Краљем Александром I.

Његово Краљ. Височанство Престолонаследник

ПЕТАР

рођен у Београду 6. септембра (21. августа) 1923.

Његово Краљевско Височанство Краљевић

ЂОРЂЕ

рођен на Цетињу 8. септембра (27. августа) 1887.

Њено Краљевско Височанство Кнегиња

ЈЕЛЕНА

рођена на Ријечи 4. нов. (23. окт.) 1884., венчана 3. септ. (21. авг.) 1911. у Петерхофу са Њ. Вис. кнезом † Иваном Константиновићем.

Стриц Његова Величанства Краља — Њег. Височанство

КНЕЗ АРСЕНИЈЕ КАРА-ЂОРЂЕВИЋ

рођен у Темишвару 16. (3.) априла 1859. год.

Син Њег. Височанства Кнеза Арсенија — Њег. Височанство

КНЕЗ ПАВЛЕ КАРА-ЂОРЂЕВИЋ

рођен 27. (15.) априла 1893. год. у Петрограду.

Са овом годином, »Просвета« завршава један период свога прегалачког рада. У својој јубиларној години, гледа она с поносом на своја дела, резултате једне планске акције за коју је цео нараштај дао снагу своју, идеале своје.

»Просветин« благотворни утицај као и напори које је уложила у ослободилачкој борби целог нашег народа — сиромашног, непросвећеног и поробљеног — оцениће најбоље и старија и доцнија поколења. За даљу акцију, двадесетипет година »Просветина« рада су отворена књига на којој се треба да напајају нови радници идеалима највећег пожртвовања, самоодрицања, подобна да за вечна времена буду подлога наше народне етике.

Време носи собом нове задатке и отвара ново поље рада, за које треба нових снага. На зрацима из недавне прошлости треба раскравити поспале енергије млађих генерација. Јер, само с новим снагама, »Просвета« ће моћи удовољити великим задатцима пред које је ставља садашњица.

Велика »Просветина« идеја од њеног постанка: освајање места у савременој културној историји света, треба да буде »вјерују« нових нараштаја. Овом максималном »Просветином« програму треба упућивати сав будући рад, да по укупним резултатима наших настојања духа задивимо остали културни свет исто као што смо га кроз столећа задивљавали делима херојства.

За тај рад створени су сви предуслови, извршени су сви припремни радови. Кроз 25 година, »Просвета« је одгојила јак кадар интелигенције и оспособила га за рад.

Данас »Просвета« прелази од припремног рада на пуни културни рад, од акције за појединца у широку акцију за народну целину. Подићи заостале народне масе из данашње примитивности и оспособити их за савремену културну утакмицу света у којој ће моћи да издигну генија наше народне културе, то су нови путеви којима креће »Просвета« данас своју акцију.

Опсег ове социалне акције категорички захтева да се на овом послу нађу здружена сва наша културна друштва. »Просвета« је дала идеју ове културне кооперације, и та ће мисао бити разређена о прослави стогодишњице »Матице Српске«. Полажу се највеће наде да ће ова мисао бити проведена у дело и да ће се створити основа за велики културни посао. Да би се дала и практична подлога овом раду, »Просвета« је приликом овогодишње прославе закључила де сазове у току ове године ванредну скупштину.

*

Рад, који предузима »Просвета« после своје јубиларне године, тражи да се око ње окупи све што се може да напоји идеалима на којима је негда »Просвета« основана. Ми верујемо у успехе њеног новог рада на социалном пољу, јер су резултати двадесетипетгодишњег делања »Просвете« најбољи потицаји за нове снаге.

Уредници.

ОПШТИ ДЕО.

Јурај Бианкини, Сплит.

Босна, Херцеговина и Далмација.

I.

Босна Херцеговина и Далмација три су стара имена, која хоће да означе три различите земље, три географска појма, три административна подручја, три повјесничке јединице, три сестре мученице, које, када изгубише своју слободу и неодвисност падоше и под различите тиране: турског, млетачког и аустријскога. Није им било суђено ни да их туђинско ропство уједини и барем економски уреди по природним законима. А ипак те су земље једне те исте већ од тринаест вијекова од доласка Срба и Хрвата у јужне крајеве. Једне те исте и по крви и по језику и по свом органичном саставу.

Велики свјетски рат отворио је нову епоху у повијести Босне, Херцеговине и Далмације. Хвала надчовјечному, управ шпартанском јунаштву српске војске и југословенских легионара, ове земље нису више растргане и распарчене: дијелом као турски пашалук дијелом као млетачка земља пљачке, па као аустријско-швапски Küstenland и Okupationsgebiet. Оне су данас — великом Богу слава! — под сјајном звијездом неумрлих наших Карађорђевића интегрални дио јаке и слободне државе Срба, Хрвата и Словенаца — велике и нераздијељиве Југославије.

Стопрв сада Босна, Херцеговина и Далмација могу да поуздано гледају, у своју сретну будућност, сигурне да ће нестати и задњих трагова, вјековних неправда којима бијаху жртвом, а које кочише сваки њихов напредак, особито економски.

Стручњаци позвани да ријеше велике привредне проблеме наше младе државе — обзиром на њене опће интересе и на особите интересе појединих њених крајева — најприје ће погодити прави пут, ако гледе Босне, Херцеговине и Далмације прихвате начело, да у овим земљама треба радити све противно оному, што су у њима радиле, или занемариле и не хтјеле да кроз вијекове раде, туђинске владе, које их тлачише и упропашћиваше.

Тешко је гдје наћи у повијести јужних Славена — а и других народа — грозних страница туђинске бестиалне мржње, безобзирне пљачке и дерачине, вулгарне лукавости и цинизма, кау у Босни, Херцеговини и Далмацији.

Што је далмација доживила под млетачким јармом и *piu* је у свијету. То је крвави ланац свакојакних насиља и разбојничких крађа једне велике државе, као што је била Венеција, на штету мале подјармљене Далмације; — то је вјековно организовано пљачкање слабијега, који не може да се брани; — мучење, убијање, па допакон и бездушна издаја бољих синова Далмације сусједним Турцима, проти којима се је ипак сва Далмација морала увијек борити, нетом би то захтјевала огавна политика незаситне *Serenissime*.

Крволоштва турска у Босни и Херцеговини била су гласовита у читавом свијету. Не заосташе арменским. Свеопћа запуштеност земље и народа била је такођер провербиална. Послије првог српског устанка великог вожде Карађорђа, 1904. године, само здвојан и устрајан јаук босанско-херцеговачке раје могао је да продре, половицом прошлог вијека, до камених срца европејске дипломације: — очити доказ да је најтеже било јадној раји у овим крајевима. Послије безброј јуначких устанака, или покушаја устанка, најважнији је херцеговачко-босански 1875. године, јер се овај има сматрати предзадњим актом велике балканске трагедије, коју је Србија, наш Пјемонт, завршила епохалним ослобођењем и уједињењем јужних Словена.

Али и овај херцеговачко-босански устанак доказује, како је морало бити очајно стање — свакако очајније него ма било гђе у Турској — кад раја скоро голорука устаје проти све-можному падишаху.

А с друге стране нечувено одушевљење Далмације за овај устанак — Далмација је онда била у јеку свога народнога препорода — и жртве које му је допринашала (Види »Народни Лист« задарски године 1875., 1876. и т. д. и књижицу Ј. Бианкиниа: Херцеговачко-босански устанак, Сплит 1925.) свједоче, како је наш народ на Приморју живо ћутио и био солидаран са браћом у Босни и Херцеговини и како је и њему на Јадрану био постао несносан туђински јарам.

Посматрајућ дуго ропство Босне, Херцеговине и Далмације, налазимо да се испољује под разним формама, али да су му карактеристичне црте у битности увијек исте.

Турска је у свом дивљаштву примитивна, али увијек окрутна: она има свој гласовити колац, на који, као на темељу неког традиционалног права, хладнокрвно набија живе божије створове, ни криве ни дужне. Има и свој убојити јатаган и своје мемлене тамнице.

Млетачка трпа у своје бојне галије јадне далматинске Шћавоне и удара им на чело жиг галеота, само да их што боље може израбити у своје сврхе. Млетачка има и своје чувене тамнице »Il Priombi«, и своје страховито стратиште »Il ponte dei sospiri«. (Мост уздаха). Ако опрашта живот којему велеиздајнику — у Далмацији су били велеиздајници сви они, који нису сљепачки одобравали и најнеправедније владине на-

редбе — сијече му десну руку, или му копа очи, да не види већ никада њезине грозоте.

Аустрија је и у нешто цивилизованије доба, и после велике француске револуције, када су права човјечја била призната, сачувала своја танка вјешала и свој стари Spielberg, надала му је, паче, и нових. Али велики рекорд постигла је она у тлачењу, изнорођивању и завађању Словена, особито јужних. У тој пакленој аустријској работи има толико и таквих моралних и материјалних тортуре, да им заостају и мучила злогласне Шпањолске Инквизиције.

Тко их није кушао у Босни, у Херцеговини, у Далмацији?

Али будимо праведни. — Свим нашим невољама нису увијек били само криви наши тирани. Криви смо кадкада били и ми сами, нашом проклетом неслогом, које се не знамо сасвим и заувјек отрести. Него, када бисмо могли штогод одбити и заборавити из крвавог рачуна наших вјековних тлачитеља, не ћемо и не смијемо никада заборавити онај њихов скрајни немар и ђаволски презир према нашем народу, којему нису никада поклонили, ма ни за час, искру љубави и бриге ни у културном ни у економском погледу већ су га увијек сматрали само објектом пљачке и израбљивања, оруђем за постигнуће својих егоистичних циљева. Ни дивље азијатске и африканске колоније нису никада биле занемарене, запуштене и експлоатиране као Босна, Херцеговина и Далмација у средишту цивилизоване Европе.

Не чудимо се што Турска кроз толико вијекова своје власти није дала Босни и Херцеговини ни циглу пучку школу, ни што није завела ма било какву економску институцију, да спаси од невоље и подигне привредну снагу злопатничког народа. Али је за чуђење и за срамоту поносне Венеције, која се је бројила између најпросвијетљенијих европејских држава, да се ни она, у толико вијекова, није ни за час побринула ни за културни ни за економски напредак далматинског загорја. Оно мало школа што је била допустила по градовима Далмације, биле су само на ухар млетачких обитељи, које је насељивала по нашем приморју, у сврху да изнороди и отуђи урођено словенско пучанство. Једина школа за сеоско пучанство што је млетачка република допустила у Далмацији, то је школа православне општине у Скрадину, мало година прије своје заслужене пропасти! И једина цеста, коју је у Далмацији саградила у четири сто година свога задњег непрекидног владања — то је цеста Задар—Островица од мало километара дужине! Република се је увијек дослиједно држала срамотних начела млетачког Махиавелиа, Фра Павла Сарпиа: Чувајмо Далматинце у тминама незнанства и у невољи хоћемо ли да нам буду вијерни.

Што је Аустро-Угарска учинила у Босни, Херцеговини и Далмацији за културно и економско придигнуће народно, то нам је свима у свјежој памети. Подржавањем талијанског језика у школама, у уредима и у цијелом административном и суд-

беном апарату више је допринијела поталијанчењу градова далматинских у мало вијека од 100 година, него сама Венеција у четири вијека. Аустро-Угарска је у Далмацији луђачки радила за краљевину Италију. Да није срећом настао, шездесетих година прошлог стољећа, велики покрет за народни препород, Далмација би данас била талијанска покрајина. Како је Далмација била економски запуштена под Хабсбурговићима, то је ствар опће позната и у далеком свијету. Пуних је 70 година Далмација вапила комад жељезнице преко Хрватске да се споји са европском жељезничком мрежом, и преко Босне да се веже са Балканом — и ни то није могла да постигне.

Опће је увјерење, да бивша дунавска монархија није ништа учинила у Босни, Херцеговини и Далмацији из љубави за народ, јер туђи туђина тешко може да љуби; а све што је учинила, да је била присиљена да учини неуклонивим опстојностима, и да је већим дијелом напосто учинила у своје себичне сврхе, а не за корист и благостање народа. Да о другому не говоримо (а то нијо ни могуће у једном малом ревијском чланку) доста је да споменемо градњу и правац босанско-херцеговачких жељезница, тај највећи политичко-економски шкандал наших времена, и експлоатацију босанских шума и руда. Жељезнице босанске-херцеговачке нису биле грађене обзиром на заједничке привредне интересе Босне, Херцеговине и Далмације, него у корист Маџарске и ондањезине на пола помаџарене Сењске Ријеке. У колико се је икако могло и не могло, на поругу и најелементарнијих начела трговачко-саобраћајне политике лишене су далматинске луке благодати свог залеђа, а Босна и Херцеговина свог најкраћег излаза на море.

Да Аустро-Маџарска у својој »шетњи на Балкан« није починила него само овај злочин — заслужила је судбину која ју је снашла.

II.

Што је туђинска злоба покварила и занемарила то топла братска љубав хоће и мора сада да поправи. Што је кроз вјекове душмански лед фурио и кочио, то сунце слободе хоће да оживи и расцвете. Босна, Херцеговина и Далмација, измрцварене и сломљене кроз дуже вијекове ропства, ускрснути ће на нови живот у својој слободној и уједињеној држави!

У истину то је тешка задаћа, јер при многим разноврсним потребама наше младе државе, свака замашна акција споро иде. Али препород Јадрана и његова непосредног залеђа мора чим прије да дође, када је то императивна нужда и читаве Југославије.

На Јадрану су врата у широки свијет не само Босне и Херцеговине, него и читаве наше државе. Високе планине и тврди кланци далматинско-босанско-херцеговачки наравна су обрана и тврди балуард цијелој нашој отаџбини од било каквог евентуалног нападаја са отворене морске стране. У једну

ријеч: сви животни интереси наше морске обале и њеног непосреднога залеђа покривају се са врховним интересима свеколике Југославије.

Стога стручњаци позвани да лијече љуте ране, што су туђинске доминације задале појединим крајевима наше лијепе домовине, нека пожуре свој спасоносни рад на Јадрану и његовом непосредном залеђу. И они ће најсретније испунити своју племениту задаћу, ако се ни за час не поведу за неисправним старим свађањем, да су Босна, Херцеговина и Далмација три земље опријечних интереса, тобоже туђе једна другој. Напротив нек увијек држе пред очима да је и у овом питању сваки сепаратизам фаталан, управ убитачан.

Босна, Херцеговина и Далмација тако су чврсто међусобно повезане неумољивим природним законима, да се витална њихова привредна питања не могу никако посебице ријешити, него скупно и хармонично. Што је Босна и Херцеговина без мора? Велебна палача, која нема главних излазних врата; — златна крлетка у којој птице не могу да пјевају, без слободна кретања, без зрака.... А каменита Далмација што је без Босне и Херцеговине? — Грана одсјечена од свога пања, без животног сока, која мора да се осуши и пропадне.

Како смо већ казали, Далматинске су обале врата Босне и Херцеговине, једина врата која их могу да споје са цијелим свијетом. Доказано је, да је море најбоље и најјефтиније средство трговине, културе, богатства и сваког напретка. Путем мора и мали и сиромашни народи посташе велики и богати. Ту непобитну истину потвђује нам сваколика свијетска повијест, старих и нових времена. Феничани, Грци, Ђеновези, Млечићи, Холандези, Скандинавци, и т. д.

Босна и Херцеговина требају мора и подесних веза са морском обалом за транзитну трговину, која се преко њих развија од давне давнине, и за извоз својих производа. А требаће га још више, када се у нашој младој држави рационално утврди индустријска привреда, јер ће ова у обиљу рударских сировина овог од Бога благословљеног предјела, у његовим воденим снагама, у сточарству, у огромним шумама и разноврсним гвозденим и угљеним рудама — наћи свој главни експансивни центар. Тада ће и Далмација свући своје црно рухо јада и жалости, које јој наметнуше немар и бездушје туђинских влада. Јер ни Далмација није сиромашна по приради. Има и она много видљивих и латентних привредних вриједнота позитивних увијета за јаки индустријски развој. Босна, Херцеговина и Далмација, као што су географски и етнографски један нераздијељиви комплекс, једна велика привредна јединица, коју у нашој младој националној држави чека велика будућност.

Године 1885., један од најзаслужнијих првака за препород Далмације, проматрајућ големе неправде што нам туђинске владе нанашаху, написао је у задарском »Народном Листу«, пригодом избора, који се оне године обављаху за бечко Царевинско Вијеће, врло карактеристичан чланчић о положају Дал-

мације према босанско-херцеговачком у залеђу. У том чланчићу има врло лијепих мисли, које ни данас нису изгубиле своју актуелност. Пренијети ћу их овдје неколико као закључак овој мојој радњици, уз живу, жељу да се чим прије обистине, на срећу и напредак Босне, Херцеговине и Далмације.

»За наше заплеће — писао је пред 43 године далматински првак — борили смо се триста година. Стотине и стотине крвавих наших глава одваљали су Крчки, Цетињски и Неретвански валови. На хиљаде је огњишта утрнуто. На хиљаде је душа расељено. На хиљаде сиротиње подављено. Далмација трипут опустила. Босна се на по раселила, док краљи и народи признаше, да је Босна Далмацији заплеће«.

»Ето сад дакле, теци Неретво, стара житница наша; стари на мору калебе наш! Крчи кланце, Книну стародавни, столни граде наш! Саливај се, народе, Сплиту, перивоју нашему! Путуј у залеђе, Дубровнице, наш стари трговче, Босни, Зети и Србији!«

»Али и Книну и Сплиту и Дубровнику, при тим заваљеним кланцима, као да су брзо затрнуле руке, и моје сустале. Што се нешто распрпало до под Сиверић; што се нешто задубло кроз Неретву, крваво се то стекло. Али наши кланци до нашега заплећа? А наша трговина, наш житак од Босне наше?«

»Парострој наскоро запуши низ Босну, али мимо кланце далматинске да пуни складишта Пешти и Бечу. Што низ Неретву одпадне, опет ће мимо наше море, што у Трст талијански, што у Ријеку маџарску!«

»Тко је тому крив? Сила Бога не моли, а правде не пита. Али питај је ти, народе! Питај је гласно, нек чује свијет, како је мађујски Далмација лишена свога заплећа, како јој се отимље житак; како се Далмација осамљена убија и справља на плијен прекоморцу.«

»Бирај, народе, заступнике који ће казати на име Далмације: »Хљеба господару!« Бирај далматински пуче, тко ће имати срца да за те каже пред Богом и пред свијетом: народ сам са својим језиком и својим правом; народ сам поштена срца и здраве мишице: пустите ме да и ја живем! А ви, грађани, бирајте људе, који ће имати срца да кажу: одтуристе нам заплеће горе нег прије; одвратисте нам трговине; осамиште нас!«

»Пуче, у памет се! Данас је влада од народа и по народу. Већина на сабору крчи путеве, навађа жељезнице, одвраћа и навраћа и трговине, отвара и зачипље изворе: већина располага миљунима. Влада врши што сабори одлучују.«

»Малени смо, ал смо на скоку. Проти одрјешиту гласу наших заступника, не може се већ Далмација пустити на оваквој осеки: на мору без свога бродарства; на копну без својих опћила; на кући без своје народности; на суду без свога језика; пепељуга краљевина — народ безимени. До тебе је сад, народе, да то једном престане!«

Јов. М. Јовановић:

Италија и наша држава.

Између наше државе и Краљевине Италије постоји једна парница. Парница се води око Јадранског Мора, и тек је почела.

Италија тврди да је Јадранско Море италијанско Језеро, ми тврдимо опет да је то Слободно Море. Италијани кажу да је оно било најпре римско, па млетачко, а данас по праву јачега, по привредним потребама, њихово. Ми кажемо море је слободно, а обала онога није залеђе, то је предмет за спор који ће дуго трајати. Тај спор није само наш, он је и европски, јер је Јадранско Море саставни део Средоземно-морског базена. Италија жели да Јадранско Море буде затворено Језеро, јер би тако могла лакше бити господар Средоземног Мора. Велика Британија, Француска, Грчка, Турска, Русија, наша држава не могу једног господара у Средоземном Мору. Свака од ових држава има свој одјелити интерес у тој области светских трговачких путева за Исток.

* * *

Јадранско Море, обале далматинска и арбанаска, до пред светски рат, није било предмет за неку нарочиту радност Италијана. Њихов Министар Иностраних Дела барон Сонино писао је 1881. године: »Тражити Трст по некоме Праву било би преувеличавање начела народности, не говорећи о томе да Трст не представља никакав стварни интерес за одбрану.« Али, две године доцније Италија, склапајући Савез с Аустро-Угарском добија положај у Јадранском Мору, раван положају који је имала Хапсбуршка Монархија. За време анексионе кризе Италија успева да се са црногорскога приморја (Бар-Улцињ) скине полицијски надзор Аустро-Угарске, како би и обала и жељезница Бар-Вир-Пазар и италијанска пловидба по Скадарском Језеру била слободна од сваког утицаја. Италија је била на страни Аустро-Угарске противу Србије кад је Србија тражила излаз на Јадранско Море после Балканских Ратова.

Кад је дошао Светски Рат, који је одавно спремљени Аустрија огласила Србији рат, Италија је тражила од Аустро-Угарске један део тршћанскога приморја да би остала на миру. Једновремено је тражила од В. Британије, Француске и Русије, један велики комад Аустро-Угарске па да приђе њима и ратује противу својих Савезника Аустро-Угарске и Немачке. Напустивши њих Италија је закључила један уговор у Лондону 1915, који јој је осигурао Истру, Горицу, Градишку, Трст, и најбоља острва далматинска са Задром. Распад Аустро-Угарске довео је Италију даље него што је предвиђено у овој погодби са Француском, Русијом и В. Британијом. Италија тада, при прављењу Уговора о Миру у Паризу 1919, проширује своје захтеве. После дугих преговора и натезања између Италије и њених Савезника, између нас и Италије ова је успела после једне живе препирке са бив. Председником Северо-Америчких

Уједињених Држава, В. Вилсоном, који је био за то да се цело спор реши по начелу слободнога народнога самоопредељења, Италија је изнудила један комад бивше Аустро-Угарске (20.000 квадратних километара са око 700.000 које Хрвата, које Словенаца и Срба). Италија је наводила као разлоге за ово своје тражење и политику и привреду и војничку одбрану, и расположење народа. Наше разлоге и тврђење да је река Соча у главном права народна граница између Италијана и Словена сузбијана је свима средствима. Било је Италиана који су били противни овим претераним захтевима, такав је био на пример бив. Министар Председник Нити. Али, они су били немоћни да спрече и отклоне стварање основе за вечито трвење и парничење између наше државе и Италије. Америка, Енглеска и Француска су овако тада оцениле поступак италијанских државника: »Италију су сви волели кад се борила за уједињење на начелу народног самоопредељења. То начело руководи и Југословене... није ни право ни корисно да се присвајају као ратни плен земље на којима живе народи другог рода а желе да живе у одвојеној држави... Присвајање Југословенских покрајина Италији, кад, нити сигурност, нити природа, нити привреда дају оправдање није за препоруку. Такво рађење води народним сукобима, и зато Америка, Енглеска и Француска, одбијају одобрење за присаједињење југословенских покрајина у највишем интересу саме Италије.« То је било још у децембру 1919 године; од тада је наша парница с Италијом коначно постала, јавна, и од тада се она повлачи стално до данас.

У овоме спору Ријека је играла главну улогу; Италија је њу тражила наши је нису давали. У часу кад ју је наша држава могла добити, њу је заузео д' Анунцијо, песник пустолован кога је подржавала влада Италије, са стотинак другова. После дугих заплетених преговора између Великих Сила и Италије и наше државе и д' Анунција Ријека је постала слободна држава, за какву смо је били признали Италија и наша држава Рапалским Уговором (од 12 новембра 1920). Италија није одржала задату реч, већ је 1922 године силом поставила једнога генерала за шефа државе Ријеке а нашу државу позвала да одмах приђе деоби Самосталне државе Ријеке претећи да ће сама, ако она не пристане на то варварство, извршити своју вољу. Италија је погазивши један међународни Уговор, Рапалски Уговор одбила да даје Друштву Народа макаква обавештења, ако би наша држава изнела пред њега питање о слободној држави Ријеци. Друштво Народа је, иако је позвано да само собом покреће питања повреда међународних уговора, пропустило да се расправља о њему. И тако је дошло до пропасти самосталности државе Ријеке, на коју је и наша држава т. з. Римским Пактом од 27. јануара 1924 морала пристати. Када је завршен и тај посао, који неће у историји нашој оставити светао помен и, када је уз њега закључено мноштво уговора између наше државе и Италије, веровало се је да је на тај начин уклоњена препрека за добре суседске односе. Римски Пакт носио је назив

уговора о вечитоме пријатељству и узајамноме обезбеђивању, а остали споразуми, познати под именом Београдски, Брионијски, Санта Маргаритски, Нетунски и т. д., требало је да послуже као основа за његово учвршћивање. »Наши споразуми казао је председник италијанске владе Мусолини, затварају једно немирно историјско раздобље, а отварају ново за будућност.« А председнику наше владе излетела је из уста ова реч у Риму 1924 »да је овај уговор о миру и пријатељству историјски акт који ће учврстити стални мир и пријатељство између Италије и Југославије и послужити развоју њихових трговачких односа, културног зближења.« Мало је људи било у нашој држави који су са стрепњом гледали на овај рад; већина је веровала да је италијанска мора, и ако плаћена скупо, скинута са наших груди овим уговорима и споразумима. Преварена је била и влада која је оваке споразуме закључивала, и преварио се читав наш народ. Италија је иза леђа наших спремала удар нашој држави.

У новембру 1926 (27. XI. 1926) закључила је Италија с Арбанасима један уговор, који је у ставари наперен противу наше државе и противу Балканских држава у опште. Арбанија, која је дотле била самостална држава, овим уговором (т. зв. Тиранским Пактом) постала је у неку руку колонија Италије, јер је пристала да се Италија може у свако доба политички, привредно, војнички умешати у њене ствари. Тим је и на читавоме Балкану загрожен правни и законски поредак. Оставка југословенскога Министра Иностраних Дела, који је безазлено веровао италијанској влади, није могла да поправи ништа. Тирански Пакт је остао у снази, а ни Друштво Народа ни друге Силе нису предузимале штогод озбиљно да га као опасност по мир на Балкану, бар измене.

Италијанска влада је ишла даље. Она је овај акт непријатељства према нашој држави, допунила уговорима о великом пријатељству са Маџарима, са Румунима, и нарочитим обвезама Аустрије, како би нашу државу осамила, ослабила. У марту 1927 она је пружила још нешто озбиљније; оптужила је нашу државу да спрема рат противу Арбаније и Италије. То је учинила Италија и ако се зна да је једина она европска држава која се војнички спрема на нашој граници. У прошлој години Италија је, на пример удвојила број пешачких дивизија, и у четвостручила артиљерију, а на ваздухопловство троши готово четвртину свих војничких расхода, Ни на једној граници није подигнуто с италијанске стране толико утврђења, путева, заклона, одбране, као на нашој.

Поврх свега тога, римски политичари су даље отишли, крајем месеца маја италијанска влада у Арбанији изазвала је један сукоб са нашом државом, који се свршио прекидом дипломатских односа између Арбаније и Југославије. Заузимањем Француске, Енглеске и Немачке овај арбанско југословенски сукоб је изравнат. Ако је овај изравнат спрема се нашој држави други у Грчкој, где нашу државу непријатељска

пропаганда приказује као освајача Солуна. Трећи у Бугарској где се подгрева старо супарништво. И тако редом.

У овим тежњама, несразмерним са правим потребама Италије, и јесте сва тешкоћа наше државе. Због тога и њених интереса, наша држава мора бити непоколебљиво и стално противу ње, у спору са њом. Докле год се не измени политика према нама увек ће бити великога неповерења, трвења парница, сукоба.

* * *

Може ли се ублажити трвење и отклонити судар с Италијом? Може, колико год да изгледа тешко.

Италијани имају права тежити да обнове старо римско царство. Може њих као и некада Цезарове легије, привлачити Исток из кога је стари Рим исцрпео богатство и сјај. Може католички Рим жељети и обнову старе Свете Римске Империје. Могу италијански трговци, индустријалци и банкарни, потпалјивати садањи фашистички империјализам, владу материјалне, моралне и привредне силе. То вероватно изазивају и унутрашње прилике у Италији. Италија је сиромашна плодном земљом, а богата здравим, вредним и плодним становницима; индустрија је у развоју и порасту али у наплатку и у мањку сировина, нарочито угља и гвожђа; градови су пуни немирних, а села неписмених и празновјерних људи, и т. д. Италијани, једном речи, имају своје народне тежње, и то је њихово право. Те тежње су у опреци са нашим битним интересима, у супротности са интересима Балканских народа, и новим редом ствари који влада у Европи и у свету. И наш народ мора бити увек готов да се опире тежњама којима се угрожава наша народна целина, наше јединство, наша независност, наша народна будућност и тежње. Он мора тражити потпору на другим странама за обезбеђење од Италије. Наравно, ово мора наша држава радити на случај да с Италијом не нађе извесан споразум, који би одржао у равнотежи наше узајамне интересе. А, чини се да би се једна средина могла наћи ако би Италија: 1. напустила досадању политику своје надмоћности, коју она истиче у броју становника, у историјским традицијама, у војној снази на суви, на мору и у ваздуху, према нашој земљи; 2. признала Јадранско Море за слободно море; 3. оставила државе на Балкану да саме уређују своје међусобне односе; 4. оставила државе Малога Споразума да уређују саме привредне задатке у Средњој Европи. Под тим условима могу се уредити добри суседски односи са Краљевином Италијом за низ година. И наша Краљевина и Италијанска имају много и посебних и заједничких интереса да их уреде на овој основи. Усхтедне ли Италија овако и даље као што је и до сада радила, парница Италије са нашим читавим народом остаће још дуго отворена и неће се моћи мирним путем решити.

Dr. Јосип Голдберг.

Научни индивидуалитет Руђера Бошковића.

О Руђеру Бошковићу Дубровчанину, славном математи-чару, физичару, астроному, и филозофу, XVIII. стољећа, у нас се доста писало. Његово је име познато и сваком у нашим школама школованом човјеку. Али уза све то ми се чини да је његова слава код нас више конвенционалне природе: име му се спомиње с поштовањем, а у чему је заправо његова величина, који му је рад прибавио свјетску славу, у то је упућен доста мален круг људи. Међудим се ту ради о једном од највећих људи, које је дао словенски Југ, о уму ванредне снаге, опсега и дубине; а сигурно није лако наћи у културној историји Јужних Славена научењака, који је уживао у цијелом културном свијету толику славу и признање као Бошковић.

Више је узрока, зашто се Бошковићев рад тако слабо познаје. Један је од главних у томе, што је сама наука, коју заступа Бошковић, математика и њене примјене, тешко присупачна и образованом човјеку. Даље неповољно утиче, што наше научне заводе и универзитете не веже непрекидна традиција уз Бошковића и његово вријеме. Он је радио у Италији и француској, а у наше је земље научни рад у овим струкама пресађен много касније из Средње и Зарадне Европе. — Колико у том погледу вриједи непрекидна традиција, то видимо најбоље по томе, колико се познаје име и рад Бошковићев у данашњој енглеској науци. У Енглеској су у XVIII. стољећу на универзитетима држана предавања о Бошковићевој теорији физике, још се при концу XIX. стољећа његов уџбеник геометрије веома цијенио, а изразе као »Бошковићев атом«, »Бошковићева сила« енглески научењаци и данас употребљују у својим радовима, претпостављајући то као нешто познато. Али Енглези имају непрекинуту научну традицију, која захваћа и даље од XVIII. стољећа, они имају часопис за физику, који непрекидно излази већ преко 260 година!

Свестрано обрадити личност Бошковићеву, а не ограничити се при том на сухо набрајање чињеница, прешло би далеко оквир овога чланка. Кад међутим треба да бирам између животописа и приказа Бошковићева рада, мислим, да је боље за популарисање овог славног имена, ако се позабавим радом. Живот Бошковића додуше није нипошто безначајан, у њему има врло драматских и психолошки занимљивих момената. Колико је важна већ сама та околност, да је у раној младости ступио у исусовачки ред! Тиме се младом Дубровчанину у једну руку отворише врата великог свијета и сви извори знања: утрт му је пут најотменијим круговима Европе, примљен је на првим дворовима, упознао се са низом великих људи, упознао свијет у дипломатским мисијама и научним путовањима. У другу руку духовни сталеж прибавио му је и горких часова

и антипатије неких француских енциклопедиста, а није остао без утицаја ни на његово мишљење у неким питањима науке. Колико је занимљива и сама духовита личност Бошковића, пјесника елегантних пригодних стихова, чији су разговор савременици хвалили као нарочит и незабораван утисак. Колико је кобна опет за њега била његова жестока и напрасита ћуд! Сви ови и други биографски детаљи веома су занимљиви, али не свједоче о величини човјека, не износе пред нас историјску личност Бошковића онако, као његов рад.

Код многих се великих људи у области науке може њихова историјска улога збити у мало ријечи, јер је њихово име прешло у вјечност повезано са једним популарним открићем, или с којим важним природним законом, или су они постали јунацима једног ефектног призора, Такве кратке крилатице обиљежиле су на пр. Галилеја — борца за слободу мишљења, Њутна, јер је први логички објаснио васиону, колумба, што је открио нови свијет и др. Често та крилатица и не погађа суштину човјека, и финији посматрач темељи своје поштовање ових великих људи на другим њиховим дјелима и врлинама, које су широкој маси мање познате.

Једна је битна особина Бошковићева рада и његовог научног индивидуалитета, да га не можемо обиљежити једном кратком реченицом и збити у једну формулу. Бошковићева личност значи у осамнаестом стољећу огромну суму духовног рада у разним гранама науке, велик број побуда, које је дао науци и појединцима, велику експанзију, коју су у његовим рукама задобили научни проблеми, и најзад крајњу дубину у филозофском схватању природних наука; у свему у првом реду човјек великих и оригиналних, духовитих идеја. — У опће је доста тешка ствар приказати човјека, који је у културној историји човјечанства играо видну улогу, у оном правом рељефу, који га иде, јер се ваља пренијети духом у тадашње културно стање и тачно одредити, шта је заиста његово, шта је примио, а шта дао. Код Бошковића је ова задаћа нарочито тешка, јер нема готово замашнијег питања у области математских наука његова времена, у којему он није узео учешћа било што је дао један или више радова теоријских или практичних, било да је у њима истицао које своје гледиште или у расправи, или опет у писму или у разговору. — Крај овакве опсежности рада (само оптички и астрономски рад обухвата 5 свезака) не преостаје нам друго него изабрати најзначајнији дио рада. Ја ћу у слиједећем приказати само три момента из Бошковићева рада у нади, да ће овај научни портрет, и ако у мало црта, ипак дати Бошковићеву главну карактеристику. У избору ових трију момената држао сам се начела, да узмем оно, гдје се види најбоље идејни правац Бошковићев, гдје је најоригиналнији и најзад оно, што по мом мишљењу у првом реду има обиљежје вјечности.

Год. 1750. повјерена је Бошковићу од папе Бенедикта XIV. задаћа, да у заједници са исусовцем Мером измјери меридијански

степен у папинској држави. — Ово мјерење не бијаше прво; мало година раније било је извршено такво мјерење у Јужној Америци. Таква су се мјерења изводила, да би се утврдила величина и облик Земље. — Меридијани, како је познато, спајају мјеста на Земљи, која имају исту географску дужину. Ако се измјери дужина лука између два мјеста на истом меридијану, које су на разним а познатим географским ширинама, онда се може наћи, колики лук отпада на 1 степен меридијана, а по томе опет израчунати полумјер Земаљске кугле. Ако се таква мјерења изводе у разним крајевима Земље, онда би се морала наћи свагдје иста дужина лука од 1 степена и тиме исти полумјер — ако је Земља у истину кугла. Нађу ли се међутим разне вриједности полумјера, онда морамо закључити, да Земља није тачна кугла, а можемо из добивених бројева израчунати, колико се облик Земље разликује од кугле.

Бошковић је у оно вријеме (било му је тада 39 год.) већ био показао, да је способан за такав научни задатак, нарочито је био написао неколико студија о облику Земље. Због тога је био изабран, да буде вођа једне португалске експедиције за мјерење меридијана, а на то је папа, да га привеже уз Рим, наредио мјерење у папинској држави; овај је задатак извршио Бошковић заједно с Мером у 3 године, издао о том дјело у 5 књига, од којих 2 написао Мер (израчунавање лука и израда географске карте папинске државе).

Толико о самој постављеној задаћи и њеним спољашњим околностима. Извршивање такве задаће је додуше веома заслужан научни рад, али само по себи не би издигло Бошковића над друге савременике, који су исто урадили. — Бошковић је међутим задатку дао необичну ширину, схватио га тако дубоко и темељито, нарочито у теоријском погледу, да се у овом раду показује добар дио његових одлика: велика машта и теоријска дубина.

Он је приликом овога рада обогатио практичне методе таквих мјерења, конструисао специјалне астрономске инструменте, одвео ову грану науке — геодезију — велик корак напријед, набацио проблем механичке равнотеже у Земљи, који је још и данас актуелан, и најзад полагањем темеља т. зв. рачуну изравнања погрешака унио у геодезију једну сасвим нову генијалну идеју. Осим тога потакао је низ других мјерења меридијанског степена у Галицији, Моравској, Пијемонту и Пенсилванији.

Од свега овога приказао бих нешто тачније, у чему је идеја рачуна изравнања погрешака. — Бошковић је у теоријском дијелу споменутога дјела (V. књига) испитивао, како дужина меридијанских степена постаје све већа, кад се приближавамо Земљиним половима. Овај се пораст своди на то, што је Земља на половима сплштена, па се из њега може и израчунати, колико је земља сплштена. Кад је међутим Бошковић приступио израчунавању сплштености према вриједностима меридијанских степена тада познатим, нашао је на велике разлике.

Он је схватио, да има пред собом један основан проблем геодезије: Од више протусловних вриједности једне исте величине устврдити највјероватнију, — код свих мјерења настојаћемо, да резултату прибавимо што већу поузданост тиме, што исту величину више пута измјеримо. Али несавршеност људског рода чини, да ћемо сваки пут добити друге вриједности, и ако сваки пут једнаком пажњом радимо. У нај једноставнијим случајевима узећемо онда средњу вриједност, т. зв. аритметички средњак. Али у замршенијима не да се питање, која је вриједност најтачнија, тако једноставно ријешити, него треба посебно математско испитивање, а то је задатак т. зв. рачуна изравнања погрешака. Бошковићева је огромна заслуга, да је први овај математски проблем јасно уочио и дао први покушај ријешења, кад је поставио себи задаћу, да из свих познатих вриједности меридијанског степена израчуна највјероватнију вриједност сплештености Земље. И ако Бошковић није успио, да првим овим радом проблем изравнања погрешака у цијелости ријешити, ипак је овај рад веома важан, па је познати астроном Волф могао рећи, да овај рад Бошковићев »представља за геодезију зору новог дана«.

Дух као Бошковићев, чија је главна одлика велика машта дисциплинована у строгој школи математике, морао је да буде особито склон астрономији, науци, која толико забавља машту а сва се ослања на математику. И доиста — астрономији је Бошковић остао највјернији, она га прати од почетка научног рада до близу пред смрт кроз 50 година (1736.—1786.). Бавио се готово свима тадашњим проблемима астрономије, да само најглавније споменем: аберације (привидном промјеном положаја звијезда некретница ушљед кретања Земље) утицајем преламања свјетлости у земаљској атмосфери, израчунавањем путања планета и репатица (1781. год. први упознао из геометријског студија путање, да ново откривени Уран није репатица без репа него нова планета); пронашао је и микрометар за дубине.

Како су год знаменити ови и други штампани астрономски радови, опет се највећио показао Бошковић као организатор астрономске науке код саграђивања и уређивања звјездарне у Palazzo di Brera у Милану, те програмом рада, који је поставио овом научном заводу. Бошковић се ту показује као човјек и ум необично великих димензија — превелик за своју околицу. Овај његов велики научни подвиг, остао је на жалост фрагментаран, торзо, који својим димензијама свједочи о мајстору. Звјездарна је миланска додуше остала и дично ради у новије и најновије вријеме под астрономима првога реда. Али Бошковића самога дигле су са управе овога завода интриге, ситних људи, по што је звјездарна по његовим плановима саграђена, по његовим идејама а дијелом и његовим новчаним средствима уређена.

За основе Бошковићеве, које је хтио да проведе на звјез-

дарни, знамо из конструкције справа, из започетих радова и најзад из једне споменице, коју је упутио бечком двору.

Његов програм астрономских мотрења обухатао је све актуелне проблеме астрономије онога времена, а то су били највећим дијелом проблеми сунчаног система, кретања планета и њихових пратилаца. — Али уз то он се бави мишљу, да на астрономски начин испита кретање свјетлости. Као готово сви прваци науке онога времена Бошковић је био присташа Њутнове теорије свјетлости, по којој се светлост састоји од ситних из. тијела избачених дјелића, а по тој теорији мора се у гушћој средини свјетлост кретати већом брзином него ли у ређој, у води дакле већом него у ваздуху. Бошковић је хтио да на звјездарни намјести т. зв. зенитални сектор са 2 дурбина, а у једнога је требала цијев да буде напуњена водом. Из појаве аберације свјетлости звијезда некретница (раније споменуте) може се одредити брзина свјетлости, а кад би се аберација мотрила на она 2 дурбина, могла би се утврдити разлика у брзини свјетлости у води и ваздуху. — Овај низ мотрења Бошковић није могао да изврши ни у почетку свог практичног астрономског рада, ни касније под крај живота. Да је овај низ мотрења извео, била би га запала слава, да је битно допринио побједи оне теорије свјетлости, која сматра свјетлост таласним кретањем, јер би се био увјерио, да је брзина свјетлости у води баш мања него у ваздуху. — На Бошковићеву идеју дурбина напуњеног водом, вратила се наука 100 година касније, његова је теорија таквог инструмента употребљена од астронома Клинкерфиса, сама мотрења изведена су од Ериа у Гриничу.

Ванредно су замашне реформе у астрономском раду, које је Бошковић хтио да заведе на свом опсерваторију. Ове његове идеје представљају за оно вријеме нешто сасвим ново, и он је добрим дијелом и ради ових реформи, чини се дошао у сукоб са својим сарадником Лангранжом, који за ове ствари није имао никакво разумијевање. — У Бошковићево вријеме, као и прије њега, мислили су астрономи, да тачност својих мотрења (на пр. положај и кретања небеских тијела) могу повећати само тиме, што би инструменте у механичком и оптичком погледу дотјеривали. Податак, што би га дао инструмент, прихватио се као готов. Бошковић први заступа гледиште, да не ваља сву тачност очекиват само од инструмента, него његови се подаци могу још исправити с помоћу рачуна, којим би се елиминирале (уклониле) све погрешке, којих мора да буде и код најбољег инструмента. Рачунска се елиминација погрешака извршује с помоћу извјесних формула, и такве је формуле дао и сам Бошковић за исправљање т. зв. ексцентричности. Тешко је у мало ријечи показати нестручњаку, колико таква нова мисао значи у науци. Треба на пр. промислити, да утврђивање неких астрономских чињеница тражи мотрење положаја једног небеског тијела кроз дуго вријеме. С помоћу формула за исправљање, какве је захтијевао и сам

дао Бошковић, можемо искористити и старија мотрења, која су извршена несавршенијим справама. Једна таква идеја може дакле да отвори науци безброј извора сазнања.

Како већ споменусмо, Бошковић није успио, да свој програм астрономског рада проведе. Он је тражио развој звјездарне у модерном правцу, а зато је требало савладати отпор тим већи што је за то требало и новаца.

Своје најпотпуније и најдотјераније дјело дао је Бошковић у области филозофског мишљења о основима физике, у области, у коју није могла да дира ни самовоља ни пакост људска. То је његова теорија физике; која је изашла год. 1758. у Бечу, а 5 година касније у другом издању у Венецији на латинском језику. Нешто дугачки латински наслов дјела гласио би у модерном преводу отприлике: »Теорија физике основана на јединственом закону за све природне силе.«

Да Бошковић није у свом животу ништа дао осим овога дјела, био би бесмртан и његово би се име спомињало, док се год буде изучавала природа. Бошковић је у овом дјелу донио потпуно ново схватање унутрашњег устројства материје, схватање крајње дошљедно у логичком погледу, и у којем га иде апсолутни приоритет у историји науке. Идеја, коју је он тиме унио у науку, није престала да буде дискутована: сваки филозоф и сваки физичар, који се позабави питањем материје, мора да се определијели према основним начелима Бошковићеве науке о атомима. Ово је дјело било сензација оних дана, кад је изашло, а и касније је дискутовано до најновијег времена од учењака првога реда, као што су, да споменем само неке, филозофи Феснер, Спензер, Вунт, физичари Ампер, Коши, Тиндал, Фереди, Келвин, Херц. — Ово је дјело изашло год. 1922. у новом издању са латинским текстом, кому је додат енглески пријевод, трошком наше владе.

Није могуће у кратком приказу дати садржај овога дјела, јер је оно и опсежно и апстрактно, али ћу покушати, да изнесем његову главну идеју. За то нам је потребна ријеч двије увода, да разумијемо проблем, који је Бошковић хтио да ријешити овим дјелом.

Природне се појаве пред нама одигравају увијек на реалним тијелима. На најнижем степену физичкога знања човјек би сваком тијелу, на којем види појаву, приписивао неку нарочиту моћ, којом оно производи односну појаву. На тај би начин наивни посматрач природе нашао безброј природних сила, док ми данас признајемо само мален број природних сила. Оно прво, наивно гледиште имао је у главном Стари вијек, а по Аристотелу, извору готово свега средовијечнога физичкога знања, и Средњи вијек.

Чим се међутим удаљимо од првог наивног гледишта, па се питамо, како су тијела способна, да производе појаве, како то, да на пр. из њих избија топлина и свјетлост а како је опет гутају, онда морамо нужно помишљати и неко унутрашње устројство материје. Тако долази наука до замиш-

љања атома, неких најситнијих дјелића, од којих да су рађена сва тијела, и која се више не могу дијелити на ситније.

Један од првих организатора нововјеке науке, гласовити француски филозоф и математичар Декарт, износи у 17. столјећу једно мишљење о атомима, које значи најљућу реакцију на старо мишљење: док је старије мишљење све појаве сводило на нарочите природне силе, које су везане уз материју, Декарт одриче атомима сваку моћ они су за њега потпуно пасивни, они нису ни за што способни осим да се крећу и ударају са другим атомима. С таквим атомима хтио је Декарт да објасни све природне појаве, и пао је тиме из једног екстрема у други. Нову епоху у науци започиње велики Енглеz Њутн. Поставивши и доказавши свој гласовити закон привлачења, по којем се сва тијела међу собом привлаче т. зв. гравитационом силом, уводи он у физику једну природну силу, која је стално и опће својство сваке материје. Он материји даје поновно неку моћ, али у погледу атома остаје у главном при оном, што је учио Декарт.

Ту започиње рад Бошковићев. Он преноси идеју опће силе Њутнове у ситни свијет атома, преудесивши је тако, да је могла дати рачуна о свима појавама на материји. — Бошковић понајприје одриче атомима то својство, да су и они макар и врло ситна тијела, која би могла запремати простор, међу собом се сударати и т. д. Његови атоми не запремају простора, они су само тачке, али не тачке само у смислу геометрије, него физичке тачке, које су центри сила. Сила која избије из тих тачака у најмањим је удаљењима одбојна. Та одбојна сила не да атомима, да се једни другим бесконачно приближе, па нам изгледа, као да сваки атом испуња неки простор. Сила код веће удаљености прелази у привлачну, онда опет у одбојну, а најзад остане за велике удаљености привлачна-гравитациона сила. На прелазима око сваког атома има онда мјеста, гдје не дјелује ни привлачна ни одбојна сила, и ту могу да мирују други атоми. Одвише би нас далеко одвело, кад бих разложио, како је Бошковић овим својим атомима објаснио све материјалне појаве.

Он је својим системом успио, да уклони протусловља, која у себи садржава појам материјалног атома; његови су атоми у истину потпуно недјељиви. Он је сва својства материје свео на дјеловање једне једине силе, и тиме за право материју надомјестио том силом. Овим назорима о материји и атомима постао је Бошковић зачетником онога правца у теорији материје, којим је наука кроз двјеста година пошла и којим она и данас иде: да материју своди на силе, да материју дематеријализује. Колику важност има ова велика идеја Бошковићева, нека свједочи цитат из једног дјела Ничеа, гласовитог њемачког филозофа, који Бошковићев рад сматра преокретом у научном мишлењу. Ниче вели: »Што се тиче материјалистичке атомистике, она је једна од оних ствари, које су најтемељитије побијене; ваљда данас

међу ученим људима Европе није више нико толико неучен, да јој признаје какву озбиљну вредност, осим за комотну приручну и кућну употребу.... — а то имамо да захвалимо оном Далматинцу Бошковићу, који је у заједници са Пољаком Коперником досада највећи и најпобједоноснији противник очигледа. Док нас је Коперник предобио за то, да успркос нашим осјетилима вјерујемо, да земља не стоји чврсто, научио нас је Бошковић, да се одречемо вјере у пошљедње што је »остало чврсто« на Земљи, вјере у »материју«, у онај земљани остатак, ону грудицу — атом. Што је највећи триумф над осјетилима, који је досада извојеван на Земљи.»

Извјесни је дио Бошковићева главног дјела данас застаријо. Али његов битни дио, његова основа, идеја нематеријалног и непросторног атома, који је центар силе, остао је жив. Шта више има изјава великих физичара и филозофа, по којима је Бошковићево схватање пошљедња ријеч, коју може да каже наука у том питању. — Велика експериментална открића приконцу XIX. стољећа захтијевала су, да ново знање о материји, нове зраке, радиоактивитет и друго, буде објашњено новом теоријом о материји. И ова је нова теорија материје Бошковићевој ближа него икоја пријашња. Можда је то једна у низу оних културних појава, по којима неки хоће да виде, како културни живот данашње Европе надовезује више уз XVIII. неголи уз XIX. стољеће.

Влад. Дворниковић:

Толстојево хришћанство и живот.

Око педесете године живота Толстој се осетио у близини самоубиства.

Сумње и тражења која су га мучила већ од детињства толико су се заплела и унакрстила, да се одједном нашао на мртвој тачци. Није више знао ни што је мислио, ни што би веровао, ни што би радио.

»Велики писац руске земље«, како је Тургенев назвао Толстоја, у то је време већ оставио за собом највећа своја дела. »Рат и мир« и »Ана Карењина«, закружише светом. Али, сада су и та дела за Толстоја била само — лажи. Забављање и заваривање света, за вољу крупних хонорара; тако се сад исповедао сам Толстој.

Сав живот читаве његове средине већ одавно је био за њега само једна голема лаж. Сад му је и читава уметност, и музика, и позориште и литература, па и сама његова рођена уметност у којој је био донео гигантских продуката, ништа друго но болесни израз једне покварене немогуће културе.

Већ из првих Толстојевих приповедака, Детињство, Дечаштво и Младост видимо како је његово реагирање на све податке живота и околине већ у најнежнијој младости управо абнормално дубоко. Осетљивост му је толика, већ у тим годинама, те просечан нормалан тип изгледа према томе да је слоновске коже; духовна епидерма танка и претанка, сензибилност још тања.

Повређена скепса његове душе све је попут страховите киселине растварала. У посматрању, анализи, критици и иронији све би до костура разголити. И тај се процес неумољиво и свирепо настављао кроз читав дуги живот; све приповести и романи приказују тај разорни ток у његовој души. Јер сви су ти романи у ствари његове аутобиографије; Толстој је највећи, најсавеснији и најпотпунији аутобиограф што га је икада свет дао.

Већ прва околина, у детињству, остала му у сећању, као претворна, лажна и покварена. Читаво то руско племићко и грађанско друштво изгледало му је као скуп лажова, кукавица и хвалисаваца. У глуми блистави, у стварности бљутави. Његове радиоактивне очи духовне све су прогледавале; и чим су дубље продирале, тим су више откривале гадост или празнину.

Али живот је вукао Толстоја собом. Учио је и радио много, био као официр на Кавказу и на Криму, упознавао људе свих слојева и типова, у најбаналнијим и најстраховитијим ситуацијама живота.

Једно опажање наткрилило је ипак све остало. На бојиштима видео је дивно чудо: како лако и смирено умире тај прости руски човек, тај презрени мужик!

И ту је запео. Гиздаво и бучно официрско јунаштво учинило му се као плитка глума према тихом, истинском херојству простог мужика. Како је празан и јадан уживачки егоизам и кукавно хвастање цивилизованог човека и господина према дубокој вери обичног војника.

Вера! Ту мора да се крије оно нешто што смо ми сви изгубили. И отада Толстој није имао мира, он је тражио веру. Окренуо се читавим лицем том припростом човеку, да увреба тајну његове душе и његовог спасења. Запад и његова читава култура учинише му се као прави душевни пакао; Оријент је непресушно врело религиозности. Зато се »велики писац руске земље« одрекао одједном и своје уметности и своје раније педагошко-реформаторске делатности; сад он проучава Лаотсе-а и Будху, Христа и црквене оце. Почео је да учи и хебрејски, само да би заграбио што дубље у само врело.

Приповетка »Луцерн« показује нам ону оштру границу у Толстојевој души, кад је он заувек раскрстио са Западом и његовим Духом. Ту је описао случај како западни човек није више способан за лично осећање и љубав према ближњем. Западњачки интелектуализам ладан је и егоистичан. Културни нихилизам преводио је све више Толстоја у мрачни мистицизам. Најзад помрачила му се и сама моћ опажања. И држава

и црква, сва култура и све уредбе друштва учинише му се управо неморалне, све противно баш ономе што би по правој култури душе требало да буде. Обузе га потпуни нихилизам.

Тек једно светло помаља се из даљине: хришћанство. Оно још живи у души припростог човека. И зато тај човек ради и живи, он носи и ствара живот; све друго поврх тога је лаж и параситизам. И црква и хијерархија само је голема параситска лаж, наказа и негација истинског хришћанства.

И Толстој поче да пада овамо, куда је већ од првих својих немира и културних скепса нагињао, у дубоку религиозност. Била је то мистична религиозност неког посебног прахришћанства, управо хиперхришћанства.

»У моментима ништа не схваћам« тужи се Толстој у тим данима своје најгоре кризе. Нема науке ни филозофије која би дала смисао живота. Тај смисао треба захватити осећањем. Јер што је живот? Што друго него однос нашег коначног бића према неком бесконачном бићу. А то бесконачно треба осетити и прикучити му се вером. Само вера даје једино сазнање и једину снагу живота. Све друго одводи нас у пуста протусловља. И сад се Толстој, тражилац спасења, свог и човечанског, грчевито прихватио тражења вере и исконског непоквареног хришћанства.

»Што може човек да даде у откуп за душу своју?« пита се с еванђелистом Толстој. Ништа! Душа је све; свет, друштво и држава ништа. Само индивидуална крепост, култ рођене душе изводи нас ка спасењу. Борбе и т. зв. »напредак« културе само су сатански посао. Право хришћанство не бори се и не опире. И само тако можемо ишчупати корен свега зла.

»Не опири се злу!« то је гесло Толстојевог »апсолутног хришћанства«. То гесло Толстојевог хришћанства одјекнуло је светом приликом анархистичког уморства руског цара Александра II. Кад је требало судити атентаторима, диже свој глас Толстој и управља писмо цару Александру III. Позивље га у име хришћанства да атентаторима опрости. »Ви ћете, царе, дати свету највећи пример испуњења Христове науке, ви ћете зло добрим наплатити... Вратите зло добрим не опирите се злу, опростите свима«. Али Побједоношчев преко којег је писмо имало да дође у цареве руке, зауставио је писмо и предао га тек онда кад су главе анархиста биле пале. А Толстоју је поручио ово: Наш званични, царски и црквени Христ није ваш Христ! Наш Христ уништава и исправља зло, док је ваш Христ сам болестан и треба лека! То је било године 1881. и од тога датума Толстој је дубоко замрзио руско државно православље. У руској цркви он од сада види свог најмоћнијег непријатеља. И када је у роману »Воскресеније« још једном запламсала пуним светлом уметност Толстојева, и овај пута као увек натруњена филозофирањем и моралисањем, он се ту страшном и уједљивом иронијом обара на цркву и богослужење. Руска цензура која је досада ради великог светског угледа Толстојевог имена, штедила његова дела, није могла да

допусти овог испада. Брисала му је онај опис богослужења у казниони. Све је царска Русија могла од Толстоја још некако да поднесе, али кад је дирнуо у врховну санкцију свих уређења руске царевине, свету руску православну цркву, ту је морало запети. Огорчени и мрачни Толстој повлачи се сад све више у се. Најзад је хтео да се посвема усами и да се из самих својих фамилијарних веза откине. Хтео је у касној старости да даде испуњење и пуну санкцију свога целог животног тражења. И како знамо, на том трагичном бегству из рођеног дома престарели Толстој нашао је смрт.

Вечити туђинац, луталац и непомирљиви тражилац истине то је био у својој суштини Лав Николајевич Толстој. Уметност му је била само изражајно средство у коме је проживљавао и изрицао своје страшне осуде и своја бескрајна немирна тражења. И десила му се иронија од судбине, да је баш то средство остало монументалније и грандиозније од свега онога што нам је тим говором уметности хтео да каже. Сама величина Толстојева имаде по томе нешто трагично у себи.

Цела Толстојева филозофија остала је примитивна и без довољно схватања и познавања свих оних момената и података без којих није више могла у 19. стољећу да иступи ниједна филозофија с претензијом на јачу афирмацију. Невероватно је н. пр. с колико је наивности и загрижене моралистичке једностраности стао овај титан-уметник према дубокој, најнепосреднијој уметности, према музици. Класичан је у том погледу његов лични однос према Чајковском, па према музици Бетовеновој. »Крајцерова соната« међу приповеткама, па дело о уметности међу расправама Толстојевим на свакој нас страници буне својим страховито једностраним погледима, каткад управо невероватним разумевањем ствари. А шта да кажемо тек на то, што је Толстој и своју рођену приповедачку уметност, у којој је дао најсавршенији историјски роман света Рат и мир, дубоко презрео и осудио; толико неустрашив и досљедан да најзад осуди и сама себе?

Мрачна религиозност његова испољила се напокон у немогућој формули хришћанства: Не опири се злу! И ту је стао чвор целе трагике његова живота. Он коме се од детињства цео живот одвијао у непрекидном и изновичном револтирању и опирању, он долази до науке: Не дижи се против зла! Он који је неуморно и непрекидно радио и трсио се да подигне из барбарске таме руског сељака, сам својом руком писао букваре за мужике и ковао планове за аграрне и социјалне реформе, он исти се диже са својим великим именом, да пред читавим светом укори Емила Золу што је француску омладину позвао на што интензивнији рад у име прогреса. Какав прогрес и какав рад? Рад и борба створише пакао на земљи то је сад филозофија и религија Толстојева. А што је био сам Толстој, до краја живота? Једна једина голема оптужба! То је право име за тип његова генија. Радио је и борио се, док није издахнуо, проводећи у дело своје мисли. И као обнемогли

старац, пред скору смрт он показује такову гесту отпора да је свет стао изненађен: бегство из Јаснаје Пољане.

Толстој се је дакле сам опирао, и тер како опирао; све до посљедњег даха. Био је он динамик колико и мистик. Безброј тешких сукоба с људима и институцијама, напоследку отворени разлаз с рођеном фамилијом, тешка су сведочанства за то.

Па ипак, на крају, он поставља страховиту формулу дефетизма и пасивности. Ту је стала психолошка загонетка личности Толстојеве. Неизравнана борба целог његовог живота укочила се најзад у једном апсурду. Па ипак и тај апсурд мора да има своју унутарњу психолошку логику.

Пођимо овако, да бар некако објаснимо животни апсурд Толстојев: Је ли он исправљао само званично ортодоксно руско хришћанство? Не, он је заграбио много дубље и радикалније!

Његова коректура погађа саму личност и науку Христову како она одсева из првих врела хришћанства, из самих еванђеља.

Христов лик борбен је и динамичан. Христ се хвата отворено у коштац са злом. Његова осуда страшна је по његове противнике, и ако уочимо према синоптичким еванђељима, нарочито према реалистичком Марку, психолошки лик Христов, видећемо лик непомирљиве жестине, бескомпромисне горљивости која гази читаве типове и читаве институције. Љубав његова нује будистички пасивна, већ делотворна и борбена, с оним природним психолошким наличјем које прелази у тешку и дубоку аверзију према свему што смета том принципу љубави.*) И тако је било природно да је дошло до реакције и најзад до прогонства и смакнућа Исусова.

Исус се је борио против зла. Психолошки, прама еванђељима, Побједоношчев је ипак имао право, против Толстоја! Јер Толстој се стварно одваја од саме науке и рада Христова. Христово решење животног проблема Толстој је хтео још једном радикалније да реши. И сад, можда су тешка животна и борбена искуства навела Толстоја на то, да борба нема смисла, реагирањем на зло, то се зло само повећава. Принцип љубави и опроста треба повести до последње линије, до најзадње консеквенције. Апсолутни христианизам! Прелазећи у борбу против зла, и сами упадамо у зло и у све гадости живота. Прихваћамо живот с лицем и наличјем и заплићемо се у безизлазни лабиринт природне психолошке динамике борбе. И зато је једино решење те трагичне дилеме живота: Спусти руке, пусти све, не опири се.

Кроз ту формулу, која негира све основе живота и културе, провирује очајнички, згођени — Нехљудов. То је онај стални Нехљудов, главно лице Толстојевих романа од Власте-

*) Тај живи, човечански психолошки лик Исусов, као и проблем психолошке могућности његовог лика у еванђељима, покушао сам реконструирати у мом делу Христ, Будха, Шопенхауер, Загреб 1925. Овде за поређење с Толстојевим хришћанством, доносим само пар потеза из тога лика.

линовог јутра па до старачког Воскресенија. А тај Нехљудов, то је изажета срж личности Толстојеве. То је онај Нехљудов-Толстој који као властелин хоће да помогне сељацима, да одстрани беду и заосталост, а уместо тога постизава противно. Сељаци га још више замрзе, јер не верују и слуте превару. То је онај педагог и велики реформатор Толстој, од кога мужици беже да им не исквари дедовски начин живота, и кога најзад црква проклиње као безбожника. То је онај социјални и културни револуционар Толстој, који хотећи исправити и породицу и државу, и судство и пороту, напослетку долази у тешки судар са целом својом околицом и ствара раздор у рођеној фамилији.

Колико је год у тим свим критикама и борбама хтео добра, стално је само почињао зло.

И сад долази пад у мистичку пасивност и потпуну изолацију: трагика нехљудовштине излази потпуна и довршена. Нехљудов, то је Толстој који се увек трза, бори, постизава противно и онда с болом пушта руке. Ничево! То је цела једна посебна душевна конституција, та грандиозна толстојевска (можда уопће руска?) »нехљудовштина«. Очајни, ресигнирани, преморени Нехљудов у Толстоју, макнуо је још последњом гестом: да исправи Христа! Велики учитељу љубави! Ти хтеде да нас научиш извршењу љубави човечанске! Али види плода чудесног! Из овакога семена љубави делотворне ниче зло, грех и мржња.

И тако је Толстој остао до краја живота сам са собом раздвојен. Велики хармонични генији, међу песницима на пр. Гете, а међу филозофима велики конструктори система као Хегел, Фихте, Шелинг остају за нас с вечитим упитником: јесу ли уистину до последњег даха били истинити и искрени? Јер протусловља ипак сведоче о вечитом и истинском тражењу. И Толстој је био пример генија с поцепаном личношћу, слично као св. Аугустин, Ђордано Бруно, Русо, Шекспир, Достојевски, Шопенхауер и још толики други. Је ли већа вредност форме, система и хармоније, или неуморног, никад довршеног, никад формираног, никад хармоничног киданја и тражења? Ако је нутарња истинитост, под цену спољашњег протусловља већа, онда и Толстој спада међу највеће. Толстој је својим вечитим тражењем и вечитим својим дизањем изнад самог себе, сталним десавуирањем своје личности од јучер, те киданњем и изновичним почетком остао већи истинољубац него многи ташти креатор каквог складног и под силу »заокруженог« система. Он је дошао до протусловља са самим својим бићем, са животом и његовим постулатима. Али његова наука и религија Не опири се злу! ипак је била доживљај и потом дубока истина у његовом духу. И та наука крваво је отета једној страни живота, ипак, ипак: живота. Само је из ње Толстој сачинио тоталитет, универзални регулатив живот. Он је на то круто слово живота ударио свој последњи и најтежи акценат. И тако је морало доћи до протусловља: Толсто-

јева је религија у животу неприменљива и ми не можемо да је следујемо. Следовати можемо само његово тражење и његову борбу. Јер кад би се сви, у самом себи, толико опирали злу колико се уистину опирао овај велики филозоф ресигнације и неопирања, другачије би изгледала ова површина земаљска.

И поред свег протусловља Толстој нам остаје велики пример човекове трагедије која је већ самом грађом човечности условљена. Овакова протусловља и јесу најдубљи мистериј човека-генија.

Др. Саво Љубибратић:

Организација и самоуправно уређење Српске Православне Цркве.

Народно Ослобођење и Уједињење донијело нам је и Уједињење и Самосталност Српске Православне Цркве.

Одмах по Ослобођењу проглашено је уједињење свих бивших обласних цркава у једну самосталну Српску Православну Цркву. Онда је донесена Уредба о централизацији управне и судске црквене власти; обновљена је и Српска Патријаршија и обављено устоличење Патријарха, али тиме нијесу још укинуте разлике нити је проведено јединство у организацији појединих обласних цркава.

Проглашено Уједињење обласних цркава провешће се стварно истом онда, када ступи на снагу и у живот Устав Уједињене Српске Православне Цркве заједно с осталим потребним органским правилницима и уредбама.

И ако још ни до данас немамо у свему потпуно изједначеног мишљења о организацији Српске Цркве, ипак је утврђено основно начело, ударена главна основа и одређен облик и начин уређења свих усвојених и признатих вјерских организација у нашој држави.

Основно начело зајамчено је у Уставу Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца од 23. јуна 1921., у којему је чланом 12. у општим линијама утврђено, да »све усвојене и признате вјере самостално уређују своје унутрашње вјерске послове и управљају својим закладама и фондовима у границама закона.« Ово самостално и самоуправно уређење треба да добије детаљнију законску форму и да му се пропишу и поставе тачне границе и начин функционисања.

Али вјерским питањима у опште, а питању уређења Српске Православне Цркве напосе до сада нијесу позвани обрадили онолико пажње, колико је требало. И оно што је рађено, није рађено са системом, ни с одређеним планом.

Морамо овдје напоменути, да их има мало оних, који су одмах потпуно схватили важност и улогу Православне Српске Цркве у прошлости и будућности њезиној.

Неки, који су се у нас бавили вјерским питањима, због необавијештености или нетачне обавијештености, нијесу разликовали ни разврставали та питања по њиховој важности, и хитности за рјешавање. Неки нијесу ни настојали, а ни хтјели, да буду обавијештени.

Стога је утрошено доста времена и материјалних средстава у празним дискусијама о питањима споредне важности, док су она многа најважнија питања била остала дуго нетакнута.

У Србији и Црној Гори, гдје је народ створио и бранио државу и имао јаку не само националну, него и државну и уставну свијест, до Ослобођења и Уједињена имао је државну цркву, па су многи очекивали, да ће тај облик црквеног уређења протегнути се на све остале ослобођене обласне цркве.

У оним обласним црквама, гдје је постојала вјерско-црквена аутономија, у којој је био дуго концентрисан не само вјерски, него и сав национални рад и гдје су с тога биле јаке вјерско-самоуправне навике, одмах је по ослобођењу народ почео тражити, да му се успостави за вријеме рата укинута самоуправно-црквено уређење, па да се исто усаврши и проведе у цијелој уједињеној цркви. Али се за дуго није код надлежних наишло на потребно разумијевање, него су чињене разне сметње и погрешке, ради чега се најприје у појединим мјестима појавио, а касније непрестано ширио покрет за самоуправно уређење Уједињење Српске Цркве.

Народ тврдо вјерује, да су његови захтјеви о учествовању у црквеној управи не само оправдани него и неопходно потребни за правилан развитак и напредак Уједињене Српске Цркве. Настала су о црквеној организацији разна мишљења, која су се до сада доста приближила, али се нијесу ни изједначила, него постоје у њима још знатне разлике.

Између садашњих државних и црквених представника постоји разлика у мишљењу о томе, како ће се црквено уређење провести и какво ће и на који начин државна организација примити на се обавезе према црквеној организацији, која прима на се обавезу, да државу помаже у постизавању њезиних циљева.

Српска Црква није заслужила и није никако могла очекивати извјесне сметње и неоправдане примједбе, па се нада и с правом очекује, да ће се удовољити њезиним оправданим захтјевима.

Између епископата с једне и свештенства и вјерних с друге стране постоји начелна разлика у томе, у коликој мјери и на који начин ће свештенство и вјерни учествовати у црквеној управи. Израђени су различити предлози »Закона о Српској Православној Цркви« и два »Нацрта Црквеног Устава.«

Али, није се ни у овоме послу ишло правилним путем, па с тога се ево још није ни дошло до жељеног циља.

Надамо се, да ће мјеродавни увидјети потребу и публиковати Нацрт Устава, онда, када се уклоне бар главне разлике, и када тако Нацрт Устава постане дефинитивнији. Очекивали смо, да ће се то и до сада учинити.

Сада ћемо овдје истакнути, да је одређена комисија тројице у израђивању Нацрта Црквеног Устава узела за основ систем о устројству обласне цркве у Босни и Херцеговини и систем у Карл. Митрополији, који је служио као основа при израђивању Уредбе Црк.-Просвј. Управе Српских Правосл. Епархија у Босни и Херцеговини. Учињење су разне измјене и допуне према приликама и духу времена. При томе се уједно настојало, да се Нацртом Устава обухвати све оно, што се до сада показало згодно и корисно у појединим областима Српске Православне Цркве и свим осталим автокефалним Православним Црквама.

Нацрт Устава изашао је доста опширан, јер у њему има одредаба и установа, које не би спадале у Устав, него у изборни ред и друге разне правилнике и органске уредбе, којима се Устав допуњује.

Такођер су заједно израђени нацрти Устава: о устројству цркве и о уређењу црквене самоуправе.

Све је ово учињено ради тога, што се настојало, да се Уставом обухвати цијела црквена организација и да се даде што је могуће јаснија и потпунија слика црквеног уређења.

С извјесне стране се чуо неосновани и неоправдани приговор, да тобоже захтјеви свештенства и свјетовњака нијесу у складу с канонима и прописима Православне Цркве и ако се не тражи ништа више, него што је и до сада било законима и разним прописима зајамчено и традицијом освјештано.

Требамо имати на уму, да је основно начело у канонском праву Православне Цркве: да је црквени закон обвезан за цијелу цркву онда, када постане својина свијех чланова цркве. То је онда, када постане саставним дијелом народне душе.

Сјетимо се овдје и оне посланице Источних Патријараха од 6. маја 1848., у којој су истакнули и нагласили, да је »чувар благочестја само тијело цркве, то јест сами народ.«

Др. Никодим Милаш у своме Православном Црквеном Праву на стр. 234 каже, — да су Источни Патријарси » тијем исказали једну основну истину Православне Цркве и определијелили сав значај народа у цркви.«

Наш народни геније, неумрли Владика Раде, вади из народне душе и у Горском Вијенцу каже:

»Муж је бранич жене и дјетета,
Народ бранич цркве и племена.«

Не можемо пропустити, да овдје не споменемо, да сада многи Руси, који се баве овим питањима, заступају мишљење и истићу своје увјерење, да би се у Русији биле прилике са-

свим друкчије развиле, да је Руска Црква била организована тако, да у њезиној управи учествује и народ.

Онда се не би могло десити, да црквом управљају разни Распућини и да се обрати пажња само форми и спољашњем сјају, а да се онолико занемари суштина, и да се црква удаљи од испуњавања њезиног божанског задатка на земљи и од узвишених начела: Да смо сви пред Богом једнаки и да нам је свет онај социјални поредак, који је основан на хршћанској љубави и на праведности.

Ослобођење и Уједњење цијелог троименог народа донијело нам је дакле самостално и самоуправно вјерско уређење које је према нашим приликама и духу времена не само правилно, него сада и једино могуће уређење.

Не може се у нас усвојити ни један други од постојећих облика уређења односа између цркве и државе. Три су главна облика и то:

А) Јединство цркве и државе, гдје је црквена и државна власт у руци једне исте особ . Овај систем се дијели на: а) црквена држава, гдје црквени поглавица врши и државну власт, б) државна црква, у којој носилац државне власти врши заједно и црквену власт.

Б) Растава цркве од државе, гдје су црква и држава растављене. По овоме систему су: или а) црква и држава равноправне, или б) одјељени црквени послови од државних или је в) црква приватно-правна организација као и сва друга разна удружења.

В) Вјерске организације имају карактер равноправних корпорација.

По овоме систему вјерске организације имају равноправну аутономију и врше неовисно црквену власт над својим члановима.

Држава је слободна у своме дјелокругу од уплива вјерских организација, а вјерске организације су самосталне у два правца: а) самостално уређују своје унутрашње послове и б) управљају својим закладама и фондовима.

Први облик јединства цркве и државе не може се провести онамо, гдје држављани не припадају истој вјери.

Када је устав проглашен и у њему установљено самоуправно уређење вјерских организација, онда је и у Србији и у Црној Гори превладала уставна свијест, па су се с тим измирили и они, који су очекивали, да ће се примити први облик јединства цркве и државе.

Остаје само још један мали дио оних, који се заносе, да у нас треба завести облик раставе цркве од државе.

Сваки онај, који мало дубље размисли и униђе у суштину овога питања, увјериће се, да још нигдје није потпуно проведена растава цркве од државе.

Ниједна држава се не може потпуно помирити с тим, да вјерске организације сматра обичним приватно-правним удружењима својих држављана.

С тога све државе, које примају тај облик, удешавају своје односе према вјерским организацијама тако, да на њих могу упливисати онолико, колико сматрају, да им је потребно. О томе се можемо лако освједочити, ако завиримо у законодавство Сједињених Америчких Држава, које су усвојиле и у танчине разрадиле и усавршиле облик раставе цркве од државе.

Наши уставотворци и уставобранитељи обично се при израђивању закона позивају на законодавство у Белгији.

Погледајмо тамо, па ћемо видјети, да је у Уставу Краљевине Белгије од 1831. г. проведена растава цркве од државе, али није и растава државе од цркве.

Црква је самостална и автономна, али се сваке године у државном буџету предвиђају средства, која су потребна за издржавање цркве.

Растава Српске Православне Цркве од државе била би не само штетна по цркву и државу, него би била и неизводива све дотлен, док се не би измијенио садашњи менталитет Српског Народа.

Српска црква Св. Саве је била дуго не само вјерска, него и национална организација.

Зато је и могла и извршити ону узвишену мисију и допринијети свој велики дио Ослобођењу и Уједињењу нашега народа. Вјерско обиљежје има цијела стара српска култура духовна и материјална, која је свједочанство наше свијетле и сјајне прошлости, благостања и царевања: »да се знаде е смо царевали«. У српском племену су до сада били вјерски и национални осјећаји готово истовјетни и уско везани с осјећајима љубави и поштовања према правим народним владарима.

Српска црква је дуго живјела животом народа и његове државе, а држава је била прожета животом цркве, која јој је била главни стожер.

Вјерске поглавице и служитељи олтара били су дуго народне вође у борби за опстанак и народна права и једини народни учитељи и просвјетитељи. Национални борци су имали написано на својој застави: »За крст часни и слободу златну«.

Српски владари: жупани, кнезови, принчеви и краљеви посвећивали су се духовном животу, облачили монашку ризу и постајали не само монаси и јеромонаси, него и архијереји на челу цркве, а монаси и архијереји постајали су српски владари.

Српска Православна Црква је своје побожне и племените владаре, божије угоднике и мученике за вјеру и отаџбину, уврстила у каталог светих, те их не само Српски Народ, него и други сусједни народи признају и славе као светитеље. С тога ниједна организација не може имати толико моралног уплива на Српски Православни Народ, колико његова Народна Светосавска Црква.

Српска Црква и Држава ће се међусобно помагати и многе сметње заједнички уклањати, те тежећи истоме циљу,

постизавати успјехе на моралном усавршавању чланова цркве и државе.

Сви смо свјесни, да је неслога била један од основних узрока, што смо били изгубили самосталност црквену и државну.

Раздор и неслога и сада нас растројавају.

Љуто још окајавамо наш и национални прародитељски гријех. Нема нам правога благостања и задовољства, док се не освијестимо и не увидимо, куда нас води раздор и неслога.

У црквеној организацији, у којој се не смијемо дијелити на богате и сиромашне, на учене и неучене и на моћне и немоћне, треба да се окупимо сви без разлике пола, сталежа и партије. Сада, када смо добили политичку и црквену самосталност, не смијемо стати, него морамо наставити борбу против наших разних мана и порока, па да извојујемо и унутрашњу слободу.

Часним и савјесним радом, самоодрицањем, пожртвовањем и молитвом савлађујмо свој и прародитељски гријех и зло у нама и настојмо да што прије међу нама завлада: Љубав, Братска слога, Истина и Правда!

Тежимо да у нама завлада Царство Божије!

У Српској Православној Цркви, у којој смо као њезини чланови уједињени сви Срби Православни у нашој држави и изван њезиних граница, треба да прије познамо своја права и дужности, а да права чувамо, а дужности да савјесно испуњавамо према Богу и народу своме.

Чувајмо и развијајмо религиозност у нашем побожном народу, јер нам је то најдрагоцјеније благо!

Народ побожан је и народ родољуб. Искрено побожан не може да не буде прави родољуб.

Др. Николај Велимировић, знаменити богослов и прослављени проповједник, наш велики Јерарх и ријетки родољуб вели: »Само онај, који љуби Бога, може љубити свој народ. Једини извор родољубља је у Богу. Право родољубље је супротно шовинизму«.

Држимо се онога начела: »У име Бога народна слога!« Сачувајму у народу оно драгоцјено и благотворно увјерење: »Бог чува Србију«. И чуваће је и сачувати, док народ у то вјерује, јер ће, у томе увјерењу, моћи одољети свим и најтежим искушењима.

Данас наша држава обухвата готово цијели наш троимени народ Срба, Хрвата и Словенаца, који не припадају једној вјери, а уз то имамо још и других усвојених и признатих вјера и националних мањина.

Овај наш Величанствени Храм Слободе, Правде, Љубави и Истине сазидан је костима и крвљу оних, који умријеше, да ми живимо у слободи. На нама је велика одговорност пред Богом и потомством нашим.

Будимо прожети осјећајем једнакоправности грађана пред законом и имајмо увијек на уму оно наше народно начело:

»Правда држи земљу и градове«, ако хоћемо, да нам царство буде дуговјечно.

Сваки своје светиње чувајмо и њима се дичимо, а туђе поштујмо!

Ослободимо се шовинизма и свих предрасуда и разних племенских и покрајинских распри и препирки, па се споразумимо и живимо као браћа!

Има их на жалост још и данас, који вјерске разлике употребљавају за постизавање разних себичних циљева па изазивају у народу на разне начине мржњу и неслогу. Ове је давно проклео пјесник Словенства, проповједник идеје слованског јединства, неумрли пјесник Џиво Гундулић, који у своме Осману међу осталим вели:

»Да је проклет ко цјећ вјере,
На својега мрзи брата.«

Српска Народна Црква Св. Саве, којој је основно начело самосталност и независност, и која је усвојила, осветила и чува многе народне умотворине и обичаје, проповиједа братску љубав и слогу, руководи се оним узвишеним начелом: Брат је мио које вјере био.«

Ово наше вјерско-национално начело, које је прожето Левађељском братском љубављу има не само националну, него и међународну и човјечанску садржину, јер прелази преко вјерских и националних граница и преграда и обухвата својом љубављу све људе и сматра их браћом, синовима Једнога Оца Небескога.

Ваистину је проклет и не може никако бити од Бога послат онај, који проповиједа раздор, неслогу и мржњу међу браћом у име Онога, у којему је љубав и који је Сам Љубав, јер је »Бог љубав, и који стоји у љубави, у Богу стоји и Бог у њему стоји. А који нема љубави, не позна Бога, јер је Бог љубав«. (1. Јов. IV. 16, 8.).

Др. Антоније Вуковић:

Мало разматрања.

И ове године тражите дакле чланак као да чланци сами ничу. Шта нам може дати онај који је већ све истресао што је имао? Зар Вам није познат онај стари савет писцима: »пишите само онда кад имате нешто да кажете«. А шта би човек имао данас да каже, кад је већ све написано. Блажено царство ћутања. Но наш се свет прибојава овог царства, нико неће да слуша предњи савет, да неби нечувен прошао, па ево и мене тим путем.

Предамном је слика пок. Петрова. То срце пуно љубави и славенске племенитости још је имало коју лепу и корисну да нам каже, а оно што је казао многи је осетио, да говори

од срца, да проповеда сушту истину. Дакако да је свака његова проповед била пуна исвесног алтруизма, извесне љубави према човечанству, нечег великог, нечег узвишеног, што данашњи егоистички расположени неки кругови не могу да схвате ни да разумеју. Нису они томе криви. Само једнако затегнуте жице хватају гласе које пушта њима слична жица. А њихове су жице завинуте у егоистичном тону. Они су у том тону одгојени. И школа и друштво па чак и црква, буде у њима само »субјекативна осећања«, увек им се истиче оно велико »Его« свако се деловање његово своди на личност његову, »Его« је мотор свега, па није ни чудо да се тај »Его« само и осећа. Чак веле да је и родитељска љубав према деци израз неког нарочитог егоизма. Још мало па ће претећи Луја XIV. и његово »l'etat, c'est moi«.

Али ако човек стане да посматра из ближе природу, брзо ће да опази, да ова наша егоистична компликованост нема никаква ослоња у простим, једноставним законима природе, по којим јединице брзо нестају, само још извесна заједница нешто значи. Што рекао пок. Анатол Франс »ови су мирови само ситна крвна зрнце у крви огромног организма-природе«. »Један« у природи то је што ни један. Све се једно на друго ослања, све једно друго допуњава. Људство, према целом свемиру поређено, само је као нека мала стакленка пуна одгојених бактерија. Две милијарде људских глава што има на свету то је што и два билиона тих одгојених бактерија, које се за 2 дана налегну и накоте у тој стакленки. Ни више, ни мање! — »Човече, човече, упознај своје ништавило«.

Ипак у природи »Један« постоји, само не »човек«. Све ове силне живе јединице једна струја прострујава, једна зрака озарава и води их једном извјесном циљу. Веле да је животна клица тако лагана да је лакша од притиска сунчаних зрака, па је према томе сунчане зраке могу да разносе докле допиру. Разум? Зар сме човек да престави да је тај разум само у њему. Мора да постоји неки извор одакле те клице избијају. И тај извор, тај Разум природе, зна зашто људи ходају по овој земаљској кугли, зашто имају жеља и настојања. То сигурно није због једног човека, због мога »Его«.

Кад је тако, увуци душу у себе. »Ти« и »Ја« не значи ништа у природи, то може да буде циљ само неразумним. Разумни управља своје жеље и своја настојања у другом правцу. Дуго се већ вежбамо у обделавању свога »Его«, треба се привикавати и другом правцу. Уживања? Ах, старо и већ отрцано »rapet et circenses«. Разумни ограничују данас и своје потребе. Дух времена струји и захтева извесне измене, човечанство му се мора прилагођивати, јер шта изађе из тог времена нестаје бестрага.

Друкчије би човек био саздан да је одређен да само ужива. Ко зна да ли би онда уопште личио на човека. Уживања преображују не само душу него и тело човеково.

Дужност је сваког да се клони уживања што више може и да се за рана почне вежбати у тим одрицањима.

А једно од најгорих и најнепотребнијих уживања то је пиће, које уживање свак може напустити, ако се за рана вежба у томе.

Милан Карановић: — Сарајево.

Самоучка писменост.

Историја рода са наслеђиваном тежњом самоучкој писмености.

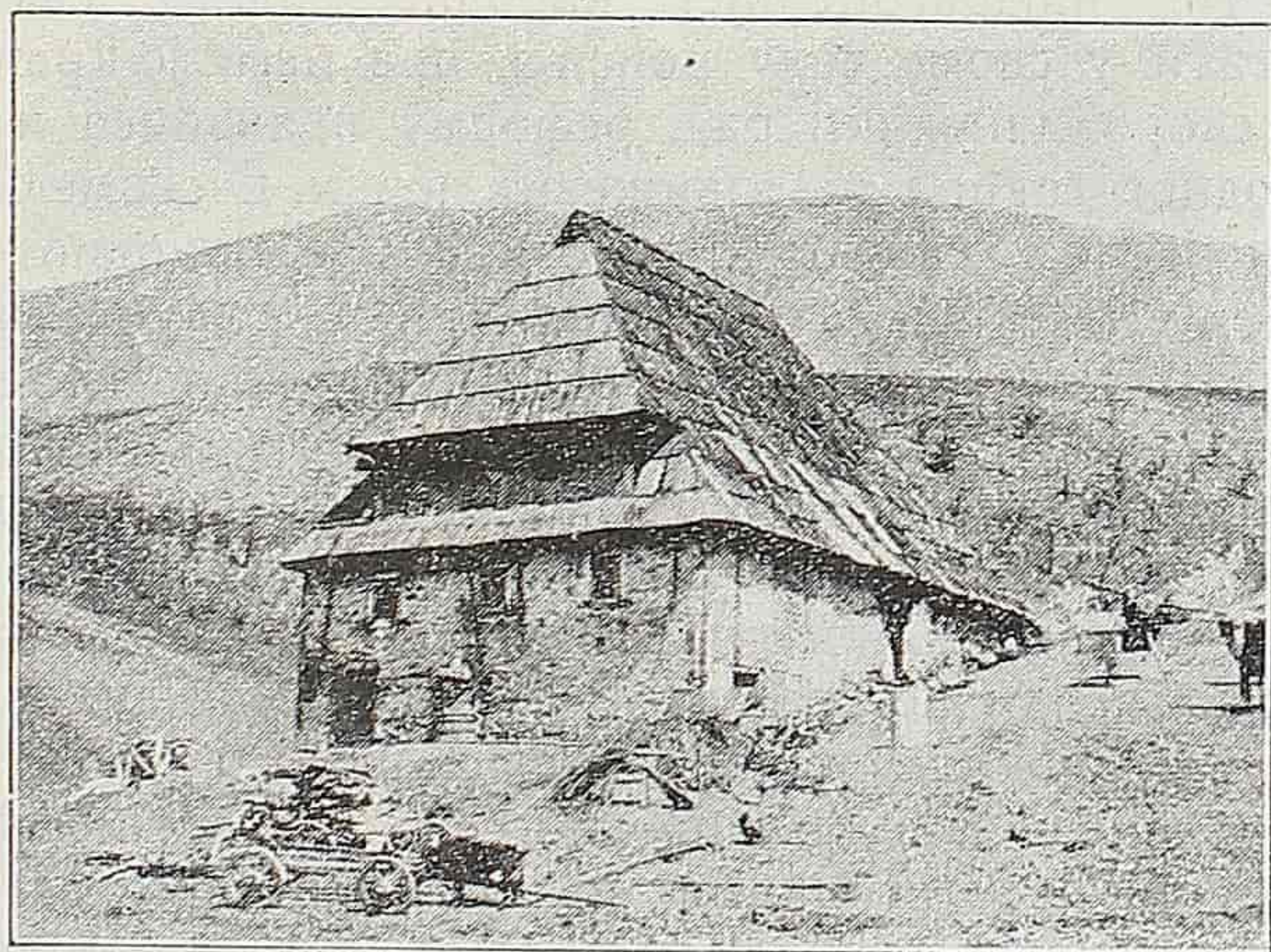
Покојни професор Цвијић и његови сарадници наилазили су у крајевима динарским, нарочито у близини старих манастира, на целе родове и крајеве где се цени писменост и код којих се одржава самоучка писменост у нараштајима. То су заостатци старе немањихке културе Средњег Века. У календару »Просвета« за лањску, 1927. годину, изложена је историја једног таквог рода, а то су Мирковићи из Бјелајског Поља (срез петровачки у Босни), из кога је председник »Просвете« и њен почасни члан, покојни Симо Мирковић, и како се у томе роду одржавала и ширила самоучка писменост код више њених нараштаја.

Сабирајући и даље податке о томе за овогодишњи календар узећемо историју једног рода — који се зову Дивљани — у планинској жупи Зијамет Црна Ријека под Јахорином планином (срез сарајевски). Они су расељени огранак братства Карацића са Дробњака испод Дурмитора планине из села Петњице, одакле се и предак Вуков населио у Јадар у србијанском Подрињу. Да буде јасније и прегледније изнећемо најпре: шта је самоучка писменост и ко је ђаче самоуче; историју рода Карацића-Дивљана и како се међу њима заметла и ширила писменост; како су одиве тога рода уносиле писменост у родове где су се поудале и једну жртву тежње тој писмености.

Шта је самоучка писменост и кога сматрају за ђака—самоука. Ако се један човек у селу научи читати и писати, а није ишао у школу, за тога се рекне у народу да је самоучки изучио. Самоук се много више цени него онај који је у школи учио. Понос је рода и села и на сваком кораку указује му се пажња и част. Цени се она неодољива и несавладљива жеља и тежња да научи читати и писати, велики напори при срицању слова, слогова и речи и тежња да и друге из своје средине изучи. Сматра се да ђак—самоук има у себи нечега пророчкога, светачкога и да је он једини у стању да чита, разуме и тумачи староставне књиге. Због тога је на крсним славама његово место почасно и нарочита му се пажња указује.

Ђаче—самоуче народна песма сматра за најбољег чувара оне »вечите божије правде« и даје му предност и пред триста калуђера, па чак и пред дванаест владика и четири стара патријарха. То се види из народне песме »Цар Константин и ђаче—самоуче« овога садржаја:

У Цара Константина су о слави, Ђурђевдану, три софре: прва од сувога злата; друга од чистога сребра, а трећа од дрва шимширова. За златном софром су дванаест владика и четири стара патријарха; за сребреном триста калуђера, а за шимшировом триста ђеце—ђака и међу њима ђаче—самоуче. Цара је гризла савест што је у младости био своје родитеље. Дворећи као домаћин званице ишао је од софре до софре. Најпре је за златном софром запитао владике и старог патријарха: »Како би се грија остајао?« — »Они не говоре Богу по закону, већ говоре Цару по хатору« и саветоваше му да

Задружна кућа породице Дивљана.

начини круне од сребра и злата и искити их драгим камењем, па да их, владике и патријарха, дарива: »Одма ће се грија остајати!«

И Цар дође и до друге софре за којом су калуђери. И они не говоре Богу по закону него Цару по хатору: »да пише триста парусија за триста калуђера и сагради манастире где ће калуђери живети и Богу се молити, па ће се тако »грија остајати«. Кад је дошао до треће софре и исповедио грех пред триста ђеце—ђака, који су шутили, једино ђаче—самоуче: »не говори Цару по хатору, већ говори Богу по закону«. Саветује му да сагради лучеву ћелију и да је намаже лојем и катраном. Нека се затвори у њу и запали је, па: »Ак' останеш, Царе, у ћелији онда си се грија остајао!« Цар то учини и најпре баци ђаче—самоуче. Сутрадан порани Цар, кад ли ћелија сагорела, а у пепелу седи ђаче—самоуче и »у рукама му књиге салти-

јери«. То исто и Цар учини и даде запалити ћелију. Подрани и ђаче — самоуче, кад ли изгорела ћелија и у њој Цар, само остала царева десна рука »јер је много добра учинила!«

Тако је мученичка наша историја увеличала ђаче—самоуче. Као да је народни гениј на уста гуслара—песника хтео да каже, да ће ђаче—самоуче сачувати веру, закон и народност. У патеничком нашем народу очували су лучу просвете безимени гуслар—песник и ђаче—самоуче. Они су за доба робовања били оно што је после рата »Незнани Јунак« чијем се светлом гробу на Авали више Београда виђенији посетиоци из целог света клањају и полагају на њега венац славе.

И два наша великана, који су славу нашега народа пронели широм бела света, — Вук Караџић и Иван Мештровић — почели су учити читати и писати као стародревни ђаци—самоучи. Вук Караџић, познати скупљач наших народних умотворина — народних песама, приповедака, пословица и загонетки — тог најдрагоценијег народног блага, самоучки је научио читати у своме селу рођења, пре него је кренуо у свет и отпочео свој скупљачки рад, реформу правописа и узимање живог народног говора за књижевни језик. О своме самоучком учењу вели једном савременику с којим је походио Тршић у Јадру 1855. г. Идући Вук на једном месту заустави коња и стане причати сапутницима: »Овдје сам чувао козе, па док оне пландују, ја пазим да видим каквог путника варошанина, или попа, или калуђера, и чим спазим кога у плавим чакширама стрчим на пут, прилазио би му, скинуо капу, пољубио у руку и отворивши Буквар запитао: »молим те мајсторе (ако је био трговац), или попо (ако је био поп) или духовниче (ако је био калуђер) покажи ми то и то слово. По том би пољубио руку, рекао хвала, а ја бих послуже тувио и мучио се. Дешавало се, нарочито с трговцима, да би ми одговорили: »Богме, синко, не знам ни ја!« Као дечко од 15—16 г. познат је био као најчувенији човек у томе крају. И није ни чудо, јер је он могао за сваки европски новац, чим га види, казати кад је кован, знао је кад који празник пада преко године, а могао је не само написати него и прочитати какво хоћеш писмо. Зато је био цењен и уваживан мимо своје године; женске су га љубиле у руку као правог каквог кмета; на свадбама и славама њему је било место у врх софре, поред попа; на сеоске зборове њега су звали место оца му; па и сам спахија тршићки, Сулејман-бег Алајбеговић, долазећи сваке године из Херцеговине да купи трећину, узимао га је к себи као писара, и за знак уважаења посађивао га са собом за софру. (Љуб. Стојановић: Живот и рад Вука Стеф. Караџића стр. 3., 4. и 5.).

По Вуковој песмарици самоучки је најпре учило сричући далматинско чобанче, сада већ славни вајар Иван Мештровић. Од дрвета је израдио модел Косовског Видовданског Храма и све косовске јунаке у камену и дрвету тежећи да изрази на тај начин оно што је дао гуслар—песник, а сабрао бесмртни Вук, да може косовску епопеју да разуме и страни свет.

Историја рода Карацићи—Дивљани. Потребно је опширније позабавити се њиховим пореклом и разграњавањем и где су им се одиве поудале, јер оне имају и нарочите заслуге за ширење писмености. Они станују у општини Зијамет Црна Ријека под Јахорином планином, срез сарајевски. Под највишим врхом голе Јахорине који се зове Врх Кошута изнад планинског потока Гукавца, који гони млинове, група је кућа Дивљана. Једна је кућа издвојена у засеоку који се зове Кацеља.

Дивљани су огранак братства Карацића, од кога је и Вук, из истог села Петњице, одакле се и деда Вуков одселио у Јадар на Дрини у Србији. После предка Вуковог кренуо је и предак Дивљана, по имену Иван, у Босну и зауставио се под Јахорином. Дивљани су, веле, прозвани због тога што им је

Породица Дивљана око гуслара.

предак при бегству учинио тако смео и дрзак подвиг, да су сви рекли: »То је само „дивљина“ могла да уради!« По другима прозвани су Дивљани због дивског раста њиховог предка. Биће свакако да су се више звали Дивљани што је презиме Карацићи било Турцима подозриво.

Иванов син Симо имао је синове: Симу, Перу, Илију и Луку и две кћери: Стоју, удану у Ковачевиће на Гласинцу и Јоку за Бјелицу—Савића у Јабуци код Фоче. Обе ове одиве изучиле су укућане где су се поудале и читати и писати.

Симу су звали Миром. Имао је четири сина: Ђоку, Јову, Лазу и Ђуру и кћери: Ану, удану у Јабуци за Вукадине; Мару у Јабуци у Симовиће и Петру, удану у род Скакавац у Јабуци, чијег су сина Јову обесили Аустријанци 1914. г. — Ђоко има синове: Ђорђу, Косту и Обрена, који су сада у једној кући и

кћери: Мару, удану у Вукадине у Средњем и Илинку, удану у Благоје у Дрежеву. — Јово има сина Јову и кћери Соку, удату за Јову Божовића, који је саселио у Сарајево, и Јању, удату у Тупаје. Сока Божовића држи хан на Вароши у Сарајеву. — Лазин је син Лазо и кћер Јелка, удата у Керлите у Зијамет Црној Ријеци. — Ђуро је умро неожењен.

Перо је умро 1900. г. у 77. г. Звали су га Вукан због тога што је био учеван као њихов братственик Вук Караџић. Синови су му: Ристо и Крсто и кћери: Анђа која је отишла у Мاستиле у Јабуци; Петра, удата у Симовиће у Јабуци и Јока у Крешталице у Миљевићима код Сарајева. — Крстови су синови: Васо, који је као добровољац пао на Солунском Фронту, а син му Данило у трећем разреду гимназије у Сарајеву. Други син Крстов сасели се у село Иванићи код Сарајева да је ближе школама. Крстова кћи Вида удала се у Обућине у Забојци. Ристов је син Никола истакнути јавни радник за аустријске окупације у Босни, а по Ослобођењу народни посланик у Уставотворној Скупштини. Ристова кћи Стоја удала се у Ждрале у Требевићу. Николини су синови: Алекса, који је умро првих дана Ослобођења од шпанске грознице, и Ранко и Милош.

Илија има синове: Мићана, сада старца од 70 г., и Милана и кћери: Василију, удату у Међе у Зијамет Црној Ријеци; Јању у Анђиће у истом селу и Стоју у Моћевиће у Пресјеници. — Мићанови су синови: Ђорђо и Душан и кћери: Марица, удата у Анђиће у Зијамет Црној Ријеци; Роса у Регоје у Добром Пољу; Јока у Шиље у Храсници; Томанија у Савиће у Јабуци и Стана у Вукадине у Прачи.

Лукин је син Гавро, а прозван Вук, Вуле с истог оног разлога због чега су Вукови родитељи дали Вуку име, јер им се није дало у мушкој деци. Лукине кћери: Савка, удата у Драшке у Јабуци и Милица у Крстовиће у Руђицама. Вулов је син Илија. Од Караџића—Дивљана су Гранићи у Требевићу.

Први писмени претци у роду. Први писмени претци у роду Дивљана-Караџића јесу браћа Петар и Илија. Петра су звали због његове љубави књизи Вуканом помишљајући на Вука Караџића. Вукан је од 12 г. научио читати и писати, а било му је 77 г. кад је умро 1900. г. То је морало бити пре 90 г. негде 1835. до 1840 г. Остала једна попадија удовица са једним мушким дететом које је знало читати и писати. Како је била самохрана прими их обоје отац Вуканов и Илијин севапа ради. Не знају ни како се звао поп те попадије, ни име њеног сина, који је био први учитељ на том вилином игралишту под Јахорином планином где су као чобанчићи код оваца имали своју чобанску школу. Тежња писмености им је у роду и донели су је са Дробњака испод Дурмитора. И Вуков рођак, Јевто Савић-Чотрић у Јадру био је писмен. Насеље Дивљана-Караџића, Зијамет Црна Ријека удаљена је од Сарајева 8 сати на коњу. Кад су год слазили у Сарајево тражили су познанство са људима од књиге. А тада су били у Сарајеву учитељи познати скупљач народног блага, Богољуб Пе-

трановић и доцнији владика сарајевски Сава Косановић. Они су често заустављали браћу Вукана и Илију да по више дана остану у Сарајеву, звали их на села и по целе ноћи су певали уз гусле. Спахија њихов, Суна еф. Соколовић, често им је пута приговарао што су често код Петрановића и Косановића, јер му као њиховом аги други Турци пребацују, што се његови кмети друже с људима, који одржавају везе са Србијом и Русијом. Петрановић је забележио од Илије множину народних песама у својој збирци па и ону најдужу о боју косовском: »Пропаст Царства Српског«. По уводу те песме закључивао је приказивач Петрановаћеве збирке, Ватрослав Јагић, да се морао казивач песме Илија дружити са интелигенцијом, познавати историју, јер то је унео у увод те песме о Косову.

Иза Окупације Петрановић је побегао у Србију. Вукан и Илија и даље су се упознавали са људима од књиге. Тако се

Породица Николе Дивљана.

Илија упознао са књижевником Иваном Васиним Поповићем, који је био уредник »Сарајевског Листа«. По смрти Илијиној посветио му је цео чланак у »Нади« 1895. год. под насловом: »Незнан апостол«. Интересантно је њихово познанство. Молио је Поповића да му отштампа тропар Св. Николи, да то подели кршњацима.

Познавали су се са Иваном Поповићем и син Илијин Милан и Вуканов унук Никола. Нарочито је свраћао пажњу унук Вуканов Никола. Код њега се огледа урођена бистрина, здраво схватање и начитаност. Сарађивао је пре рата у »Српској Ријечи«. Чак је и један уводник изашао под његовим потписом, па се за њега заинтересовао — тако се тада говорило — и један Масарик. За рата га је Аустрија интернирала у Арад. По Ослобођењу захуктао се у Босни аграрни покрет због

њених посебних аграрних прилика. Никола је био један од вођа тога покрета. Изабран је за народног посланика у Уставотворној Скупштини. Код гласања издвојио се са другом Марком Гаковићем, јер су гласали за устав. Свој иступ објаснили су декларацијом. Образовао се Самостални Сељачки Клуб и Никола је изабран за председника тога клуба. Сада повучено живи у своме селу.

Син Илијин Мићан, сада већ старац од 70 г., склон је да певава песме и опевава догађаје. Тако је за Балканског Рата опевао српске победе. После Ослобођења ту је песму у неколико преиначио и изменио у којој изражава и жељу и наду да Краљ Александар уђе у Цариград. То је свакако урођена склоност Караџића за песму. Вук је навео да је његов отац Стеван запамтио песму о Косову од свог оца Јоксима и брата Томе који су не само мноштво песама знали и радо их певали и казивали, него и сами песме певавали. Син Мићанов Ђорђо, а унук Илије, казивача песме »Пропаст Царства Српског«, зна добро уз гусле.

Одиве Дивљануше-Караџићке шире писменост. Готово све женске у роду изуче читати, а многе и писати. Зову их Дивљануше, а често с поносом Караџићке. Удавале су се у родове по Гласинцу, око Фоче и Требевића. У родове где су се поудале изучиле су читати и писати најпре деверове, чак и своје ђувегије па и осталу кућну чељад. Девојци Дивљануши-Караџићки, кад се удаје, означе на сваком сватовском дару цедуљом за кога је дар. На свадби се изнесу дарови, ћајо који приказује дарове, подноси млади а она чита ћаји за: свекра, свекрву, ђувегију, деверове, кума, старог свата и ћајо телали. И данас се то прича на Гласинцу, а тада се на далеко гласило и причало, јер на целој свадби тада нико није знао ни читати, ни писати.

У ово скоро 100 год. како се у овом огранку братства Караџића гаји писменост једини је Данило, син Васов, у трећем разреду гимназије. Интересантно је да их је више школованих од њихових одива него од мушког матичног стабла. Унуци су од Караџићка-Дивљануша одива: срески поглавар Миливој Ковачевић са Гласинца и његов брат Милан, економ у Хотел Европи у Сарајеву, а од Савића у Јабуци полицајни чиновник Стјепан Савић. Први је од Караџићке-Дивљануше са гимназијском матуром Андрија Божовић, син Јове и Соке, сада официр наше војске. Кћи Јове и Соке, Милка, удана за поручника Николића, има свој овлаштени завод кроја и шивења. Понос је свога рода што је добила патент на »Поступак за вештачко кројење« од 7. новембра 1925. Бр. 3790. и оспособила је до сада око 300 ученица за то кројење. Син Дивљануше-Караџићке, Вукашин Анђић, добио је на утакмици гуслара у Алипашину Мосту једну од награда. На то је један од Црногораца добацио: »Види се да га је Караџићка родила!«

Чобанска школа. И ако се за планину, под коју су насељени Дивљани, огранак братства Караџића, и сада пева:

»Колика је Јахорина планина,
Сив је соко прелетити неможе!«

ипак је на њеним ливадама ту на игралишту, где виле коло воде, постојала скоро 100 г. чобанска школа. Први су учитељи те школе били оно поповско сироче, које се самохрано са мајком прибило код Дивљана, а после браћа Вукан и Илија. На Јахоринским Омјетинама боравили су са овцама чобани: Ковачи од Жешче, Марићи са Гласинца, Ивановићи од Трнова, Говедарице од Мрежице, Симовићи и Ђосовићи од Јабукe. Чувајући овце са малим Дивљанима учили су од њих читати и писати. Често су их преслушавали и даље упућивали два »најчувенија књижевника« браћа Вукан и Илија, како су тада за њих говорили.

Тежња за школом. Иза Омерпаше, кад је настала колика толика безбедност у Босни, јавља се тежња за школом и просветом нарочито за већировања валије босанског Топал Османпаше. Отварају се школе у варошима и већим селима и шири се писменост. Како се ширило у Поуњу Босанске Крајине изашао је чланак у календару »Просвета« за 1925. г. Планинска села од неколико кућа нису могла издржавати учитеља, него су самоучки учили, па и Зијамет Црна Ријека. Она ни данас нема основне школе и велике напоре чини Никола да се подигне основна школа.

Толика је тежња за школом да је Лазар, син Крстов, саселио у село Иванићи (општина Бутмир) 1 сат пешке од Сарајева да може децу школовати. Одатле му деца иду у школу. Милка, кћи му већ је у четвртом разреду Грађанске Девојачке Школе са жељом да се школује за учитељицу. То би била прва учитељица из тога рода. Како је зими тешко ићи деци у школу Лазар је узео кавану у Татића Хану на Вароши у Сарајеву. Он пече каву а дјеца му зими ноћивају и похађају школе.

Жртва тежње писмености. У данима Ослобођења дошавши из војске умрије Николин син Алекса. Оста му млада лепа удовица Јока и кћер Криста од 2 месеца. Јока је од рода Регоја са Доброг Поља старином од братства Вишњића са Херцеговине од кога је и славни гуслар Филип Вишњић. И ако Јоку просе многи просиоци ипак се зарекла свекру Николи да се неће никад удавати, ако свекар даде реч да ће малу дати у школу и да је школује ђа учитељицу. Свекар свечано обећа. Кад је нарасла за школе даде је деда Никола у Сарајево Лазару да иде у школу. Ни годину није навршила покоси је шарлах. Сахрањена је на православном Новом Гробљу у Сарајеву и подигли су јој леп споменик са сликом. Писца ових редака кад је био на слави Караџића-Дивљана, о Ђурђевдану 1927., пробудило је у зору пре сунчаног рађања кукање ојађене мајке, јер се о слави укућани сећају умрлих предака и чине им помен. Наричала је гласом, како се уз гусле јеца, споминући како је лањске годије читала славу деди и била предмет опште пажње и удивљења међу славским званицама.

Чедо Милић:

Соколство и васпитање народа

Соколска организација и није друго ништа већ идеално широко заснована школа за васпитање народа, у којој појединац као дио цјелине, тежи хармонијском васпитању душе и тијела усавршујући се стално и непрекидно за животворни рад у свом народу.

Соколски циљ и програм рада, оставио је у аманет словенском соколству, неумрли великан чешког народа Др. Мирослав Тирш. По том програму рада, соколство обухваћа потпуна човјека и цио његов живот; све од малених ногу па до дубоке старости, с тим, да помоћу соколске културе ума, тијела и срца створи народ снажна тијела и јака карактера а све у духу словенске солидарности.

Соколска организација у толико јаче долази до свог правог изражаја, у колико је народ културнији, т. ј. у колико више има у својим редовима људи, на првом мјесту обогаћених духовном културом, а на другом мјесту људи стручне тех спреме.

На тај начин, соколство пружа народу драгоцену школу живота, у којој се развијају тежње и стичу духовне врлине за срећнији, љепши и човјека достојнији живот. Према томе, за овај циљ соколство треба двије групе зидара новог живота, и то: зидаре за васпитање тијела и зидаре за васпитање духа. Прву групу зидара, соколство са много успјеха регрутује властитом снагом из својих редова а то су предњачки зборови друштава, на којима, на жалост данас почива цио рад соколски, док другу групу зидара — за васпитање духа својих чланова — тешко успијева соколство организовати у своје просветне одборе и поред довољног броја интелигенције у својим редовима. Посљедица оваковог стања и довела је наша друштва да су постала обичне гимнастичке дружине, које осим вјежбе тијела не познају друге програме соколског рада.

Узрок неактивности наше интелигенције јасан је. Школа не одгаја потпуна човјека, јер развија само његове умне способности на штету и душе и тијела.

Наша омладина идући кроз школе од нижих ка вишим, нигђе се облигатно не дотиче наставе за практично физичко васпитање. Да буде аномалија већа видимо, да школе што су год веће све се више удаљују од тјелесног одгоја омладине, тако, да се на нашим универзитетима не зна уопште за модерни захтјев културе, који тежи за подједнаким просвјећивањем како ума тако и тијела:

Само у здраву тијелу може бити здрав дух вели латинска пословица.

Посљедица оваковог школовања наше омладине и сувише је очита. Умјесто да она послуже свршених наука дође у свој народ снажна тијела, обогаћена знањем и ведрином духа, она долази као варошки занатлијица са свршеног заната да

жудно заради кору хљеба. Материјалистички дух обухватио је и нашу културу, тако да широки народни редови с непо-вјерењем гледају на њу, јер јасно виде да она народу не даје оно што јој је увијек обећавала.

Народ с правом презире материјалне богаташе, јер су то већином духовни богаљи, који шаку стискају а никад је не отварају, па је још више почео да мрзи и умне богаташе, јер стекоше, много пута са туђом помоћи велико знање, које не пуштају из својих духовних каса ником без одштете.

Универзитетски људи долазе у народ неспособни за ма какав весео, срећан и идеалан народни рад. Дакле, мјесто физички здраве и духом обogaћене школске омладине, добијамо великим дијелом уморну, кафански одгојену интелигенцију, која је хоћеш-нећеш неспособна и апатична за плодносни рад у народу. Узгред буди речено, овом злу требала би наша Просвјета, а затим и држава, да учини крај, те да не дозволи ни једном ђаку подпору, ако се не обвеже да ће похађати соколске вјежбе, јер соколско живљење може дивно да замијени ђачки ватрени живот на корзу и кафани. На тај начин учинио би се крај некултурној пракси школских управа, које кажњавају своје ђаке забраном Соколовања, због мана које се испољавају код ђака приликом школовања у владању или учењу.

Ево, због оваквог стања ствари и догађа се да на пр. Соколска Жупа »Алекса Шантић« у Мостару, и ако спада по раду и пространству међу најбоље жупе Југословенског Соколског Савеза, још није успјела да организује жупски просвјетни одбор, и ако у Мостару има преко 200 академски образованих особа.

На овај начин ми смо код просвјете без просвјете, код интелигенције без интелигенције. Пасивност интелигенције или пасивна интелигенција, према раду на приватној иницијативи не може отклонити пасивни отпор народних маса према просвјетном раду.

Болесник болесника, лечити не може.

Због тога сматрајући соколску организацију по својој идеји и задаћи увијек здраву и младу, пуну свјежине и дисциплиноване снаге, која зна шта хоће до скрајњих човјечанских идеала, она је дужна због догађаја и прилика спољних око нас да убрза, као добар тркач, свој рад и да појача своју активност у свим правцима, јер соколство не смије бити ношено валовима изненадних догађаја, на против оно и јест баш за то соколство, што ствара догађаје себи повољних валова.

Соколство у народ иде у знаку препорода и организовања најширих његових редова, па уз тај циљ, соколство треба да јаче заталаса народне редове, будећи у њима вољу за тим свакако великим идеалима. Да соколство појача своју активност, треба без оклевања да ступи у колаборацију на нрвом мјесту са Просвјетом, јер ова наша стара у просвјећивању народа искусна, а у бунтовној борби очеличена организација, има израђене методе и средства рада, за попуњавање

просвјетног дијела програма у соколству, а на другом мјесту са свим просвјетним друштвима у држави да тражи везу, ради заједничке сарадње у ширењу, по државу тако важне просвјете и соколства, у широке народне редове.

Соколство, као витешка и најшира организација у нашем народу уз Просвјету оживило би и подигло и онако духом клонуле народне редове, који у очајању све више пропадају, тражећи у несрећним политичким партијама спас своме биједном стању. Појачаним радом Сокола уз Просвјету оживили би и покренули са мртве тачке сваки други рад на приватној иницијативи без којег су и највеће нације осуђене на смрт.

Просвјети, би соколство дало своју израђену широку организацију, кроз коју би успјешно ширила просвјету у широке народне редове, а Просвјета соколским друштвима, омогућила би одржавање соколских школа и просвјетних течајева.

Са оваком удруженом снагом, соколство би могло одмах приступити организовању тако званих соколских школа по друштвима, а то ће рећи отпочети са соколским течајевима у виду вечерњих часова, са претежно просвјетним смјером, кроз које ће проћи сви чланови друштва. На овај начин друштва би убрзо образовала већи број радника, предњака за потпун апостолски рад у народу т. ј. за села, која су до сада и понижена и увређена запостављањем у сваком погледу.

На тај начин, проширеном акцијом Соколска друштва постала би живи огањ, око кога би се са радошћу и повјерењем окупљало све што живота жели, а особито дјеца, занатлијска и сеоска омладина, коју треба и даље просвјећивати, и после основних школа, и тим би Соколи успјели да је отргну од улице, која ће јој без Соколства наметнути све зле особине покварене садашњице.

Према томе, овакова колаборација са Просвјетом, првенствено упућује све соколске жупе на терену босанско-херцеговачком да наставе, онако успјешан раду селима, који прекидоше догађаји свјетског рата 1914 год. За жупама Б. и Х. треба да крене у села целокупно Југословенско соколство са израђеним планом за стварање џиновске соколске организације, просвјетом слободна човјека, без страха и мана.

Соколство нема шта више да чека у градским зидинама јер свако даљње бављење не само што би запарљавало дух, организације, у који су запала сва без разлике, грађанска друштва, као у неку своју чаурицу, већ и због тога, што соколска организација не би се могла ни назвати народном организацијом а нити се развити, док не заталаса његове најшире редове, а то ће рећи села наша.

Осим тога, 15% грађанског становништва, апатична за сваки опће — корисни народни покрет, није никакав идеал соколски.

Тако исто, соколски излети у природу, ради извођења оних грана тјелесног вјежбања који се у градовима не могу његовати, а и помисао на онај дио соколске идеје која говори

о васпитању чланова у националном духу, не може се провести без рада у селу.

Највећи несмисао је члановима говорити, о народу и његовом живљењу међу зидинама, а тако исто познавање историје мртвих без познавања историје живих мученика, није соколски одгој у духу националном.

Волити свој народ значи познавати га, па зато и народна пословица лијепо коже: »Све што је далеко од ока далеко је од срца.«

Да соколство изврши велики свој задатак треба да соколским радом и просвјетом премости јазове између села и града, који се све више примјећују. Спајањем села и града, соколством и просвјетом подићи ће се нова кретања свјежих снага, које ће произвести свјетле искре из станца камена, без којег би заиста »у кам очајале.«

Уласком у села, Соколи ће више заволити живот и боље схватити његов циљ, јер она пустош биједи и незнања, која царује у селима пасивних крајева, најјаче ће одговорити на сва постављена питања о животу. Ум ће почети да логичније мисли а душа ће да јаче осећа једнакост, правду и слободу.

Сама помисао да овогодишњи цјелокупни приходи у Херцеговини, на главу и годишње просјечно изнашају динара 1.350 довољна је, па да пође румен у лице сваком културном човјеку, и да се застиди свак без разлике због свог досадашњег начина живота, јер нема грађанина, чији трошак за најмањи луксуз годишње не изнаша већи издатак од цјелокупног прихода нашег сељака.

Зоог тога соколство, које је увијек било израз народне воље, не смије да и даље пасивно посматра како градови у изобиљу просвјетних, привредних и забавних установа, проводе јалове дане у биједном кафенисању, ширећи кроз друштво лажну културу и сијући црне мисли безвјерја у ма какав културни напредак, док у истом часу, живот села тече у горком чемеру без надања ма и у какво добро.

Вријеме је да се живе светиљке, и пуне ризнице знања и културе изнесу из мртвих градских углова и мрачних подрума, и пруже онима, који живе у густој тами. Јер као што је неморално појединцу богатити се ради себе у материјалном погледу, исто је тако злочин богатити се умно само себе ради. Што вриједи за појединца то вриједи и за друштво, јер ако друштво не богати народ сврхом свога рада, онда је то друштво паразита које треба уклонити — у интересу општег напретка. Ако друштво обогаћено знањем својих чланова остаје у оквиру сама себе, горе је од оног шкртца, који ником не дајући новца умире на свом ћупу злата.

Соколи су најпозванији да буду апостоли рада у народу, који ће узорати народну њиву у дубину и ширину и припремити је за сејаче дивних мисли, који ће љепотом срца и дубином ума подићи народну вјеру у будућност љепшег живота,

а организовањем сеоских разасутих снага, створиће соколство, јаке уједињене фаланге којима неће бити Шпарта равна.

Оснивање соколских чета по селима соколски је први и једини идеал времена, у коме живимо. Соколске чете требају да означе нову етапу трезвене и радене генерације, која хоће да у раду и борби живи и ствара свом народу свијетлу будућност.

Соколске чете биће и неку руку просвјетне челијице, сличне малим народним али почетним просвјетним школама за одрасле, које ће по раду зависити од соколских оближњих друштава, јер ће се ова старати да соколске чете добију готова поучна предавања сваке недеље, а осим тога и коју лијепу књигу. По организацији, ове чете биће потпуно самосталне.

После предавања или читања, одржаваће се сталне вјежбе редовне и слободне, као и вјежбања у народним јуначким играма; бацању камена, скоку и трци.

У вези овог вјежбања чете ће одржавати међусобне утакмице, које су од особите важности, за рад у нашем народу.

Комбиновањем просвјећивања са народним и сеоским вјежбама и играма, искоришћујемо ону витешку црту нашега народа, која му је у души дубоко укоријењена, те је она, може се рећи, онај главни фактор уз народну пјесму која ће покренути и развити одушевљење и љубав у њему за соколством и просвјетом.

Досадашње соколовање по градовима, јавним часовима и соколским слетовима без рада у селу биће пусто фразерство и парадирање једне забавне грађанске организације, која неће никада стићи гдје је наумила.

Времена су чудна, нешто силно журе а и око наше младе отаџбине као да се нешто спрема, зато, соколи на мртве страже наших јаначких гора, да нас не прокуну нека нова поколеља!

Слободу је било тешко и криво стећи, али сачувати је биће много теже и мучније.

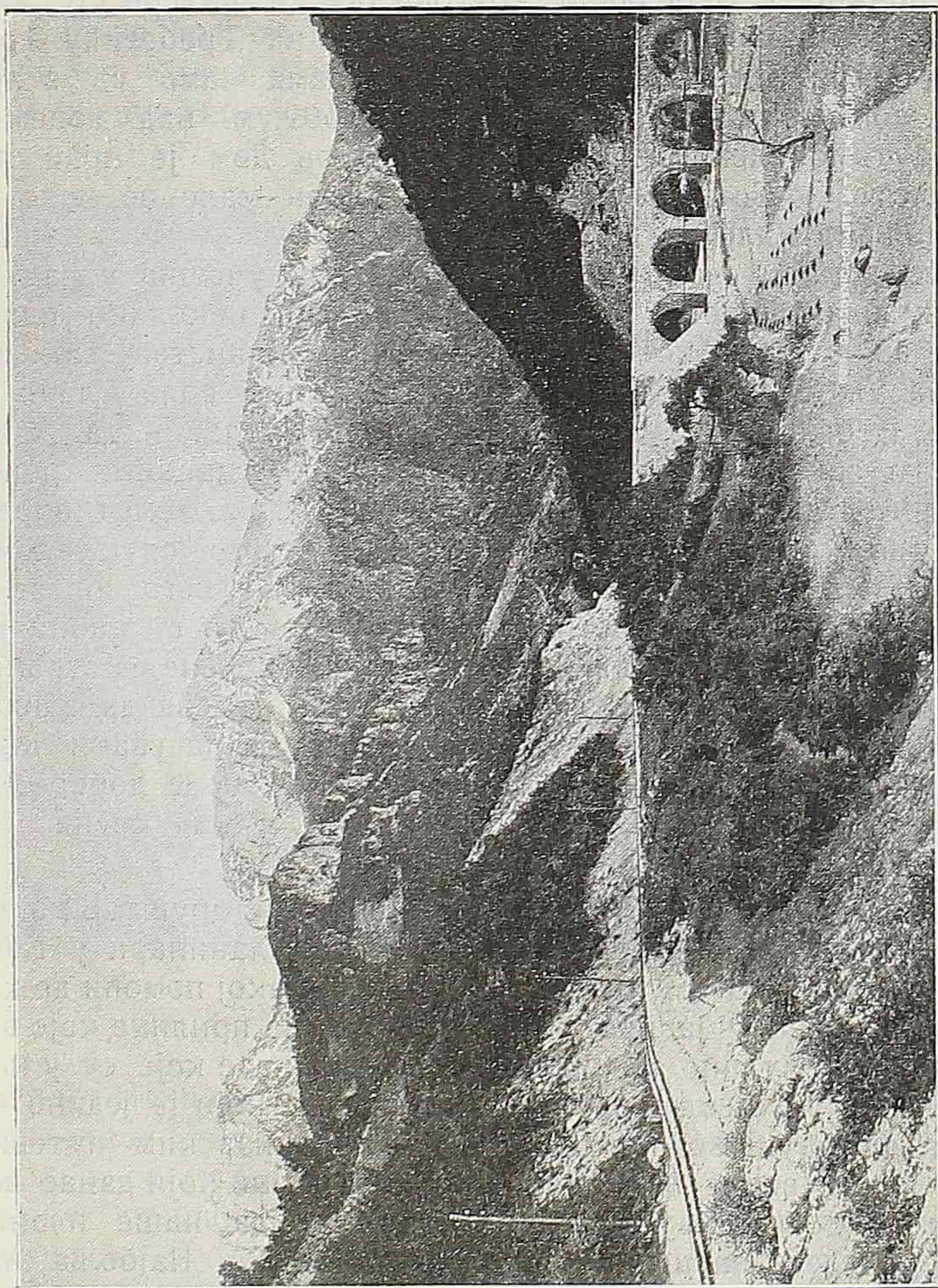
Будућност није онога народа који има само спремну војску, већ онога, који имаде просвећен и организован народ.

Јово Чича:

Планинарство у Босни и Херцеговини.

Босна и Херцеговина са Црном Гором спадају међу најлепше и за планинаре најпривлачивије крајене наше Краљевине. Још пре ослобођења радили су странци помагани веома јако од окупаторског режима на подизању планинарства у Босни и Херцеговини. Само тај сав рад и ако је био вођен од људи који су идеално схваћали планинарство био је тада од стране државе потпомаган с разлога да се страном свету покаже културни рад Аустрије у Босни и Херцеговини и да јој се посед тих провинција рекламом у страном свету што

боље гарантује. Кад се то има у виду онда је јасно да позвани фактори у Босни и Херцеговини нису морали сви бити планинари па ипак је за планинарство утрошено много новаца. Још и данас служе планинарском промету израђени путеви за јахаче и пешаке по Трескавици, Бјелашници, Прењу и т. д., још и данас се виде трагови маркираних стаза по нашим високим планинама које су и данас једини путокази нашим пла-

Прењ-планина. --- На прузи Коњиц—Иван.

нинарима. Имаде и доста колиба које су преостале, многе су оправљене па и даље служе планинарима за заклон, многе су порушене и попаљене. Александров Дом на Требевићу саграђен је на темељима бивше планинарске куће.

За време рата без надзора пропале су многе куће, искварене стазе, полупане табле за оријентацију, затрли су се маркирани путеви, укратко занемарено је све оно што се кроз

дуги низ година направило. Ослобођење је код народа произвело велико одушевљење па су и планинарски објекти доживели исту судбину као и сви остали који су представљали бивши туђински режим.

После Ослобођења започело се тек у трећој години радити на планинарству. Наравно тих првих година изостала је помоћ државе јер је било пречих послова који су се морали првенствено посвршавати. Треба подвући да консолидовањем државе почињу и меродавни кругови да се интересују више за развој планинарства. Александров Дом на Требевићу могао је бити саграђен у онаковим димензијама само уз велику новчану помоћ државе. На висини од 1609. м. над морем са дивном аутомобилском цестом Александров Дом је први планински хотел у Босни и Херцеговини, и он мало по мало постаје омиљено излетиште Сарајлија.

Наш домаћи свет узима веома слабог учешћа у раду на подизању планинарства. У Сарајеву постоји неколико планинарских друштава. Ако се прегледа попис чланства тих свих друштава упада у очи да је наш свет бројно врло слабо заступљен. Неоспорно је да ми имамо добрих планинара. Али је срамота да читав планинарски покрет воде у нашој покрајини људи који су пореклом странци те су се овде аклиматизирали. Истина, међу млађим нараштајима имаде много одушевљених планинара али је и њихов придолазак мањи него ли се то очекивало. У нашој јавности влада мишљење да су разна планинарска друштва установе организоване и вођене од странаца и да нама нема места међу њима. Напротив треба да завлада обрнуто мишљење да су то наша друштва и да сваки аклиматизирани странац може бити наш члан кад је добар планинар, кад хоће да помаже његов развој и кад се не огрешава о нашу традиционалну гостољубивост.

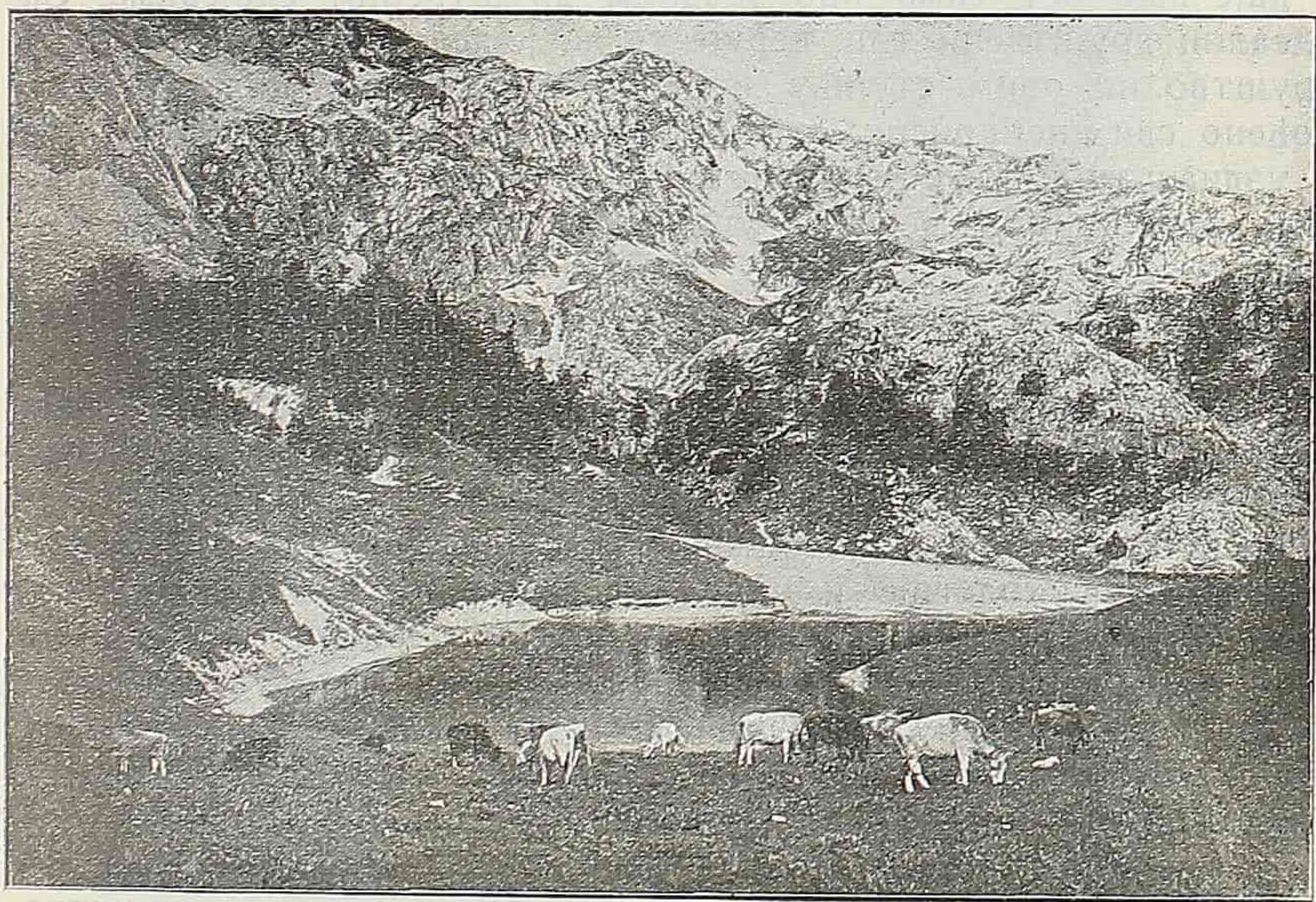
Водеће друштво у Босни и Херцеговини, друштво које би тај назив требало и да носи је »Друштво Планинара у Босни и Херцеговини«. Његов рад је благодарећи јакој помоћи државе највише запажен у јавности. Но обзиром на прилике које владају сада у њему оно не може да оправда наде које су у њега положене. Најодушевљенији планинари, срж који је једино био у стању да друштво поведе правим планинарским путевима одустао је од сваког планинарског рада. А они који данас воде друштво нису у стању да ма шта учине да наше планине унапреде и удесе за што згодније посећивање. Најбоља илустрација рада је да друштво ове године није апсолутно маркирало ни једну стазу у нашим планинама. Напротив јасно је да једна опозиција и то јака планинарска опозиција састављена од наших домаћих планинара није створена без разлога и зато је симпатична.

Друштво »Космос« развија велику активност са доста успеха. »Космос« има млађе агилне планинаре, ради са много енергије само са својим средствима, не очекује помоћ државе. И ако је »Космос« бројем чланства најслабије друштво, ње-

гова је друштвеност међу члановима легендарна и читав његов рад заслужује пажњу.

»Пријатељ Природе« планинарско друштво у коме су окупљени махом радници свакако је друштво које од својих чланова може да се нада највећој помоћи. Њихова активност у задње две године просто зачуђава. »Дом пријатеља природе« на језеру Борци код Коњица по својој удобности стоји одмах до Александровог Дома. Друштво »Пријатељ Природе« сматра се данас као најнапредније.

Напред побројана три планинарска друштва саградила су последњих година девет кућа, маркирала су доста путева већином у сарајевској околици. У високе планине није се још

Језеро на Бориловцу у Зеленгори.

залазило. На путеве и њихове поправке није се због слабог материјалног стања ништа учинило. »Спортски Клуб Славија« такођер и са своје стране помаже планинарство и његов развој. »Славији« припада част да је прва после ослобођења направила планинарску кућу на Мртвању у Бјелашници планини.

Босна и Херцеговина очекује још много од пријатеља и обожаватеља њезиних красних природних љепота. Да се унапреди планинарство наше Швице, да се оспособи да може примити и посете туриста из страних земаља потребна је што већа што бројнија сарадња свих синова Босне и Херцеговине. Истом онда ће наше планине бити извор прихода који ће се осетити тек са великим прометом странаца.

Сарајево, октобра 1927. год.

Тодор Крушевац:

Друштвена дисонанца.

Смернице савременог прогреса управљене су у правцу културног подизања целог друштва. Оне су условљене настојањима позитивног развитка човечанства која траже изграђивање и усавршавање живота до идеалних облика. Нови друштвени тип коме се иде у сусрет, представља друштво на извесном ступњу његовог развитка, где су сви друштвени делови достигли културни ниво једнак вредности коју поједини друштвени слој има за заједницу. У мерилу вредности појединих друштвених делова за заједницу полази се са становишта корисности и даје важност само производним друштвеним слојевима. За идеални друштвени тип, верује се да је дело будућности. То је друштво на оном ступњу историског развитка, када је ослобођено свих некорисних чланова, повезано идеалима човечности и уздигнуто културом — материјално и духовно — до ступња који представља свесне друштвене јединке са одређеним животним циљем.

Друштво у свом развитку корача овом циљу, то су историски условљене смернице позитивног напретка.

Међутим, линија овог великог процеса у коме се човечанство креће од примитивизма до пуне културе, није равна. Она показује стална кривудања, десно и лево, која су неизбежива и која имају своје историско оправдање у законима филозофије, психологије и нарочито социологије. Времена у којима се догађају ова скретања са линије развитка, носе на себи редовно ознаку друштвене разједињености, одсуство складности у друштвеним деловима, који су међусобно растрзани. То су времена друштвених дисонанци, од којих страда целина друштвена, и која коче позитивни развитак човечанства.

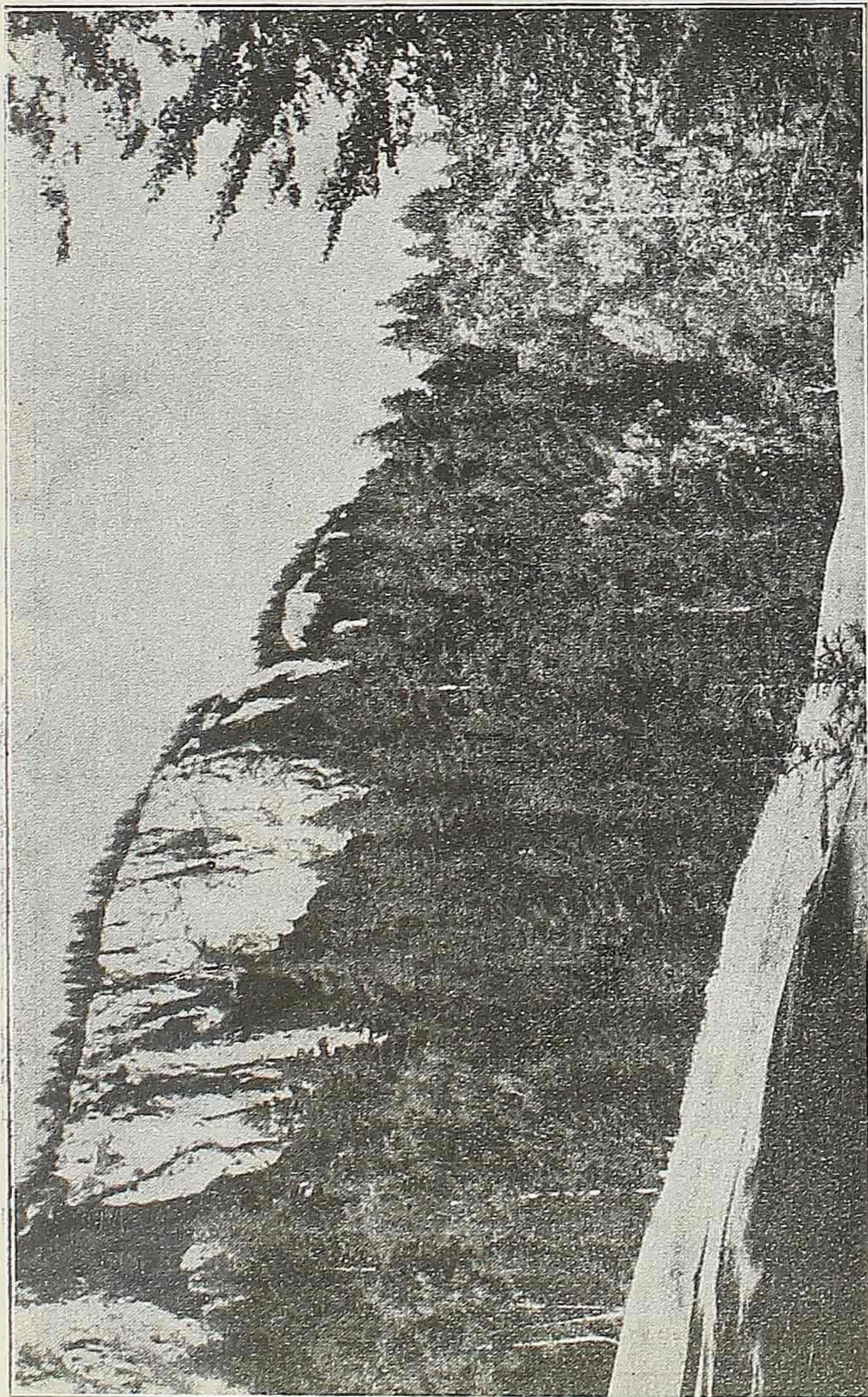
Код нас су типични примери друштвеног несклада по смеровима у којима се оно развија, и ако је наше друштво још у процесу настајања. Мало кратких разматрања оправдаће постављене закључке.

До пре стотину година, наше је друштво представљало примитивну масу, која је повезана унутар робовањем и тежњом ослобођења од непријатеља. Примитивност у којој се је налазила чинила је да је била затворена за остале манифестације друштвеног живота, незрела да их постави и развија. Једино, јака расна осећања, изоштрана вековним одупирањем непријатељу а поткрепљена бујном фантазијом улепшане прошлости, нашла су свога израза у општим тежњама за ослобођењем од робовања. Успеси у овом правцу долазили су после огромних напора, жртава и патња, али ни после стотину година не у целости.

Може се узети као приближно тачно да процес стварања нашег савременог друштва датира од назад стотину година, од првих ослобођења од вањског робовања. Кроз то време, живот је текао у разним крајевима нашег народа разноврсно:

у ослобођеним почео је импулсивније да се развија, у неосло-
ђеним је касао и тињао у старим облицима са изменама које
је доносило ново време.

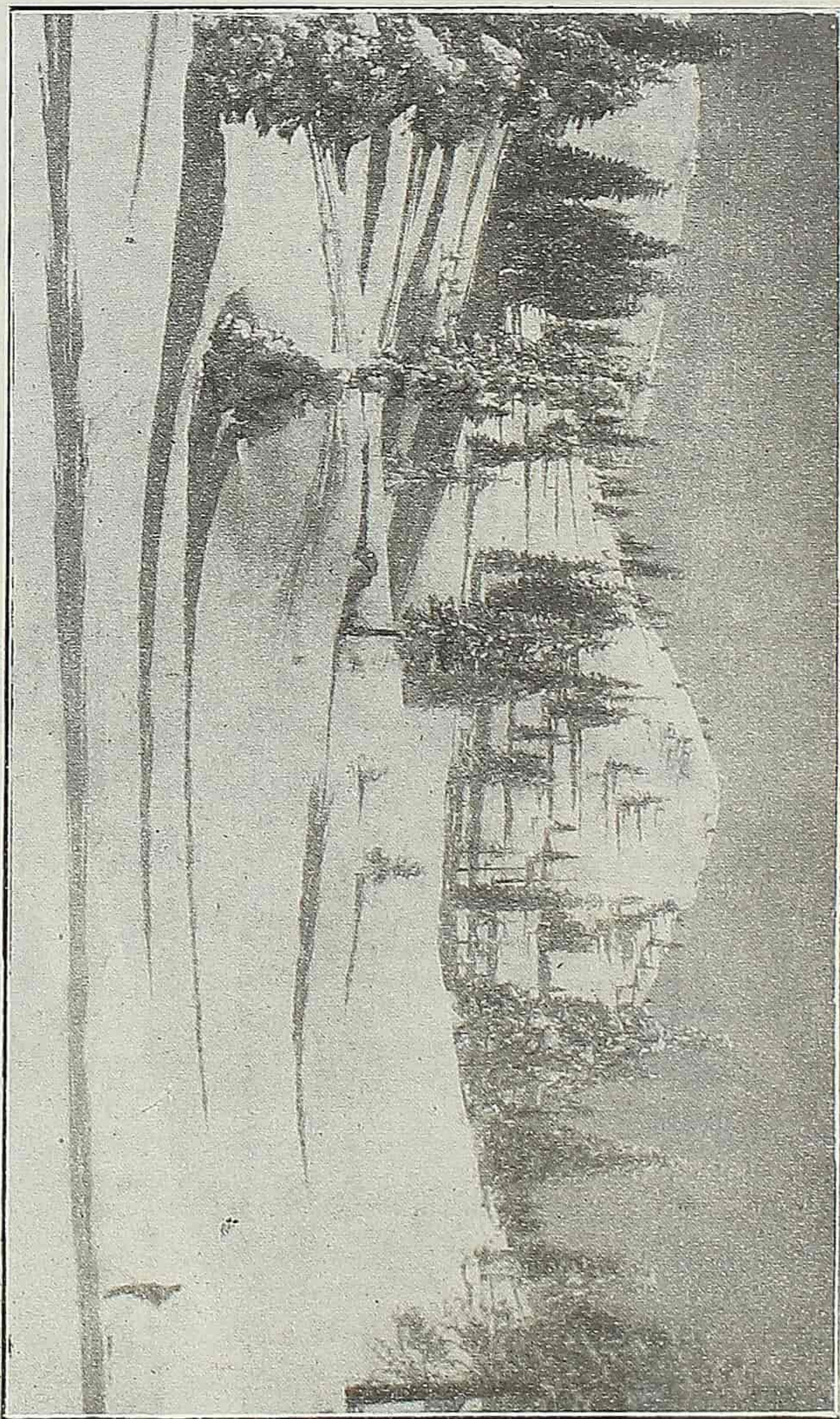
Велики напори који су чињени у правцу културног по-
дизања друштва, извлачења из његове исконске примитив-

Романија.

ности кроз стотину година, нису донели много обзиром на
друштвену целину. Или тачније, донели су много, али само на
једној страни. Јер сви напори су били ограничени и упућени
на један мали део нашег народа који је живео у градовима и
тамо се настањивао. Насупрот, други, највећи део друштвени

који је остао на селу, живео је и даље старим начином живота. Из њега као друштвене матице издвојио се је један мали део људи, настанио се у гушћим насељима и помоћу државне организације коју је изграђивао, подигао своју културу и цивилизацију. А сељак? Он је остао у главном при старом. Јер, осим у првим данима ослобођења које је сам извео, одузете

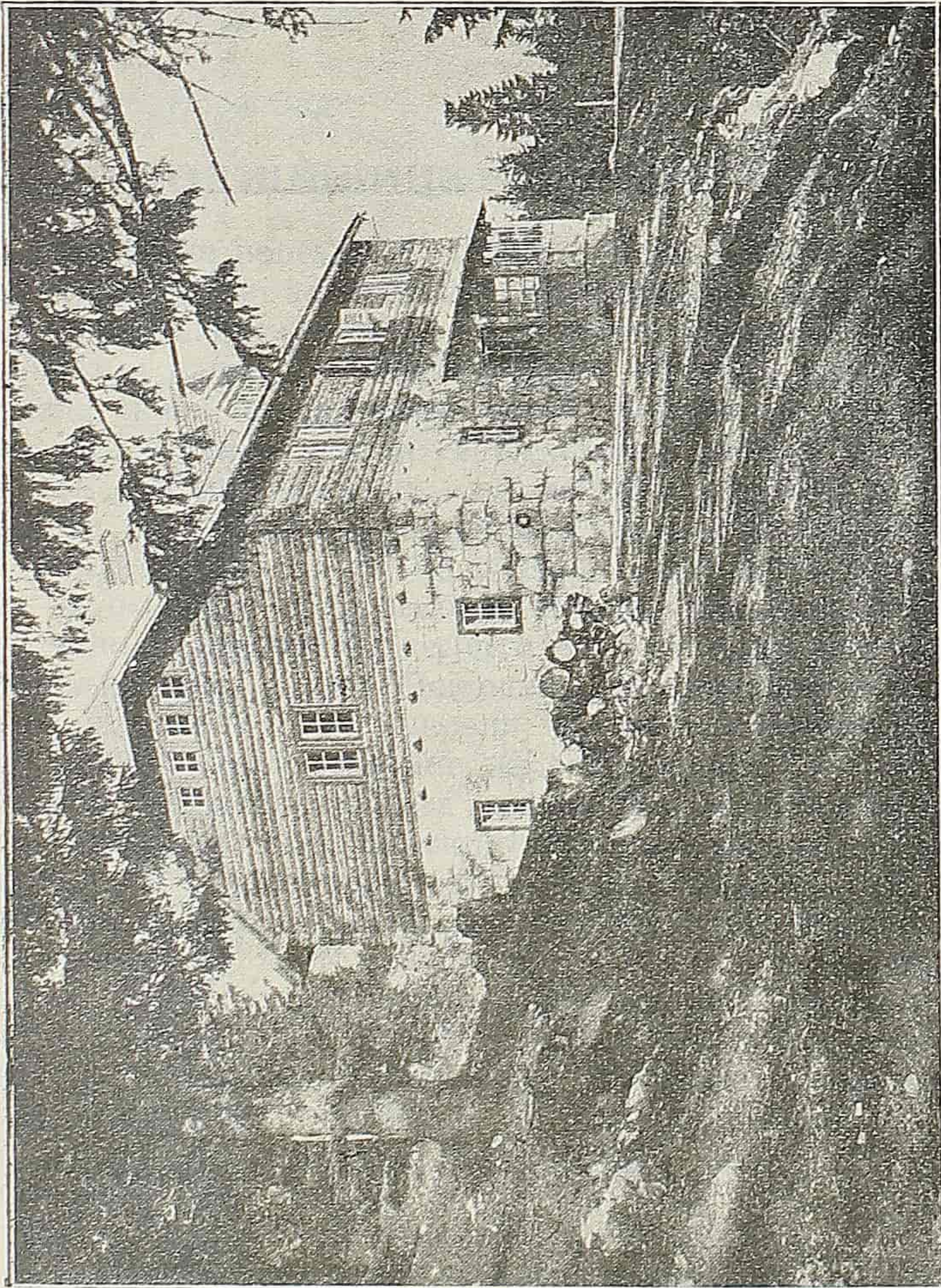

Зимски пејсаж с Јахорине

земље од велепоседника и извојеване личне слободе, није добио готово ништа друго.

Настојањем грађанског становништва код нас почиње процес класног диференцирања у дотле хомогеном друштву, и ако су међукласни односи остали за дуго примитивни. Класне су разлике нужно резултирале из подизања само једног дела

Однос између села и града је данас ненараван. Данашње стање које је морало наступити, показује да се је друштвени поремећај грдно осветио управо градовима. Пресечен је замах њихова напредовања, јер је био неприродан, неприродан све дотле док село и његови становници остају у старој примитивности. Данас, градови улазе у период клонулости, зачмалости а и назадовања. Показало се је да и њихово напредовање има тачно постављену границу до које се може ићи, али

Александров Дом на Требевићу.

која се не може безобзирно прећи. Тачније која се може прећи оним часом када се село изведе из данашње заосталости. А колико је опасно пре прећи ту границу, најбоље данас осећају градови и њихови становници.

Друштвену равнотежу треба успоставити. А она ће се успоставити ако се акција упути на село у правцу подизања села из данашње заосталости и примитивности.

ВОЈВОДИНА.

Васа Стајић, Нови Сад:

Стогодишњица Матице Српске.

Прве наше просветне установе које је забележила историја, подизали су велики жулани, краљеви и цареви наши. То су били манастири, прве наше школе у којима се његовала писменост и наука. Са падом државе, међутим, моћ манастира је падала, и они су све мање могли чинити за ширење просвете, него су само чували свети пламен да се не угаси. Поред тога, док смо ми робовали, и у слободној Европи је просвета преселила из манастира у школе и академије, требало је да то учини и код нас, ако смо хтели народни препород. Само, ко ће да оснива те нововековне школе и академије? У Европи су то чинили просвећени деспоти и други Меценати, Медичејци и Ришељеи; код нас, у Војводини, митрополити и епископи, понеки властелин, Сава Вуковић и Сава Текелија. Ипак, код нас су више учинили грађани на задругарској основи.

Први покушаји нашега грађанства да потребе народне просвете задовољи задругарски, удружењем финансијских својих сила, чињени су под крај XVIII. столећа. Године 1795., Стефан Новаковић покушава да Курцбекову некад штампарију и књижару премести у Осек и да је преда у власништво акцијском друштву. Десет година касније, 1804., око Доситеја се окупљају »Србљи красне и миле душе и лепа срца« који омогућавају превод и штампање Соларићева Землеописанија. Сав приход тога дела опредељен је био опште полазној фундацији; ко прекупи већи број књига (ради даљег растуривања), постаје член задружества. Доситеј је имао пред очима содружество од 10 лица које би о трошку фондације подигло »лепо једно училиште, гди буде највећа потреба и прилика међу родом нашим«; будан сањајући, он већ види покрај школе и малену штампарију за потребу школе и целе нације; а у школи види нов тип ученика који »сваки дан по два сата у вртограду своје земљу делају, да се никаквој мекости не предају«.

Карађорђев устанак је Доситеја одазвао у Београд и помрсио му овај сан, али мисао да се на основи задругарства подмирују највеће народне потребе остала је жива и славила је свој триумф при подизању Новосадске Гимназије. Својим

завештањем од 20.000 флор., које ће девалвацијом пасти на петипу те суме, Сава Вуковић је покренуо Новосађане на прилагање, те је њихова гимназија, 1816, отпочела да ради управо о трошку народних прилога. Било је сад сасвим природно да се код Срба уврежи уверење да се тим путем, на задругарској основи, може подмити свака потреба народне просвете. И кад су, 16. (4.) фебруара 1826., шест пештанских трговаца с Хаџић-Светићем основали фонд Матице Српске и прихватили њен први устав, могли су рачунати да ће народ разумети њихову задругарску мисао и да ће се уписивати у чланство, па да ће помагати Матицу и ситнијим прилозима.

Одиста, иако је уписивање у чланове Матице било отежано високом чланарином (100 флор. бечких или 40 флор. сребра, касније 50 флор. аустријске вредности), већ о првом пештанском вашару се јавише нови чланови и до краја 1826. нађе их се у матици 18, а до прве паузе у Матичину животу, 1835. и 1836. њих 40. Друштво с потврђеним правилима, Матица сад добија све више чланова, тако да их се до друге паузе, у Покрету 1848. и 1849. накупило 150. За време круте стеге Бахове, мање се чланова јавља, број се пење до 200, али сеоба Матице у Милетићев Нови Сад диже број чланова на 500, да им се пред Светски Рат попне број на 2200.

Књижевни рад Матице нису омогућавали само њени чланови, него и они који, из било ког узрока, нису могли бити чланови. Владика Штросмајер прилаже Матици преко 500 флор., и не може да јој буде члан. Исто тако и наше жене. Кад се једном буде радила историја учешћа наше жене у јавним пословима, одма после царице Милице и Јефимије, имаће да бележи прве женске приложнике Матици. Прва је међу њима Еустахија Арсић, рођена Цинцић, жена арадскога градоначелника, »прва србска списатељка и примерна ревнитељка просвештенија србског«. Године 1838. она прилаже 100 флор. ср., две и по чланарине, а 1845. оставља Матици и тестаментом 200 флор. ср.

Други женски приложник јесте Јефимија Јовићка која је завештала и стипендију за школовање Срба, још и данас активну. Године 1846., она пошље Матици 100 флор. ср. и овако писмо: »Родољубиво делање књижевног нашег заведенија Матице Српске свагда је у прсима племенито њено намереније и свету цел уважавати разумевајући Србаља и Србкиња одзива налазимо, и са највећом радостију читала сам у јавним листовима нашим, како јој по гди која пчелица у помоћ примиче и меда слатког доноси. Плодове овога већ сад уживамо, — а потомство ће га још у већој мери уживати. Оваково размотреније побудило је и мене и од моје стране, по могућности мојој, милој нам Матици у поћом притећи, поуздано надајући се да ће се сотим у нечем и средства дјејателности дружства увеличати, а следством тога и сам посао, а тако и корист народа умножити. Примите дакле сто флор. сребра као добровољни прилог родољубиве пчелице на олтар народног добра

положени, и додајте га оном фонду, којим Матица на народну корист са толиким успехом руководи».

Године 1842. се јављају са ситнијим прилозима и скромније грађанке из Шајкашке: Госпођа Јовановићка и Јелисавета Сарајлић, и Госпођица Ана Рутоњић и Јелисавета Везилић.

И по многим другим појавама, у то време пред Покрет 1848 су се дешавали најјачи преображаји српског народног живота у Војводини. Једно је несумњиво: учешће и мањих људи у животу Матице, тада као да је најјаче. Свако то прилаже своју крајцару, цванцику или форинту, чак и Алексије Радичевић, мудрољубија слушател, који ће касније, као члан Вукове партије, љуто да се наруга Матици. И колико љубави за народност у попратним писмима ситнијих и крупнијих прилагача! Ми ћемо неке од тих речи вере и надања овде поновити; можда ће оне и данас имати моћ да покрећу нараштаје на живље учешће у добровољним народним пословима. Не узмогну ли то, бар ће нам открити изворе од којих живе народне установе.

Србске Народне Новине Теодора Павловића 1838-1849 као што садрже богат материјал о српско-хрватском животу у свим његовим областима, тако и многе документе о љубави нашег народа према Матици, о љубави која је Матицу и оспособила за стогодишњи живот и рад. Ево их неколико.

О Св. Сави 1848, у црковном православног обшества засједанију у Бечкереку, сенатор и списатељ Ета Михајловић изнесе, »како би то целом Роду Србском от велике ползе, а за обшество лепо и похвално било, кад би оно, по примеру други православно обшества, на свето за сваког Србина, Матица Србска названо заведеније какву помоћ жертвовало, којом и другом јошт помоћију већма би дизању и распрострањавању народног просвјештенија помагати се могло, без којег ни један народ на свету срећан бити не може.« Исте године, православно обшество у Темишвару, свесно тога »које жертве најновија времена Србин, несравнимом благодјетелу народном Сави (Текелији) подражавајући, на Матици као за сад најсветији народности наше жртвеник« завештава прилогу од 200 фор. сребра, јер »наша је обшта жеља да се Матица овековечи«. Новосадско, пак, привилегирано Купеческо Содружество (истоног исповједанија), сматрајући да »средством књижества просвештеније изводи се, по књижества умноженије само прилозима и ових мудрим употребленијем бива« — шаље Матици 20 фор. сребра »само за сад«. — Толико прилаже и Србско Цеховско Содружество Руфета Чизмарског у Руми, »побуђенијем родољубија... на жртвеник просвјештенија«. Они свој прилог објавише у новинама, да би и проче србске цехове воздигли да њихову примеру последују. Одиста се јавило с једнаким прилогом Содружество Занатлијско Србско у Старом Футогу. Јављају се и други приложници, јер виде у Матици »Стуб и утвржденије народњег нашег просвештенија«; већ године 1842 прилажу, о пештанском вашару, и трговци из Дубице (Лука

Ерваћанин); од тада па све до јуче, Дубица ће бити у духовној вези с Војводином, па ће и у Босну преносити слободарске тежње наше. Тада је већ толико уобичајено прилагање Матици, да се јављају и оваки случајеви: »Ови дана дође нам један, обхожденијем и уљудностију отличан нама досад непознати, млади Србин, истиним родољубијем одушевљен, изјасни се да, по давнашњој својој жељи на олтар, као што рече, Миле Матице Србске, народног изображенија ради, сад кад га је срећа послужила, те је на будимској лутрији неку суму новаца добио, тридесет фор. среб. поклања. Име овог Србина, који овако благородно употребљеније од своје среће чини, чести његове ради, с радостију соопштавамо. Он је родом из Панчева, зове се Милош Војиновић«. (Павловићеве Народне Новине 1842 стр. 265). — Василиј Тулић из Горњег Карловца, шиљући прилог од 20 фор. сребра, пише: »Пева у мени и срце и душа, читајући у нашим новинама како се прави и ватрени Србљи са свију страна брижљиво труде фонд Матице подпомоћи и умножити.« — Из Глине шаљу официри и подофицири скупљених 44:30 фор. сребра с овим попатним речима: »Да се не би помислило и рекло да и овде у Хорватским Србима нека мала искрица народности не поджиже се, и да ми о срећи и напредку такође не мислимо, то многима примјерима наши љубезни соотечественика и браће наше одушевљени и побуђени приносимо и ми на олтар просвештенија овај мали дарак...

Неки бачки свештеници шаљу по 3 фор. ср. »от уста и от сироте деце наше откидајући, док им срећнија обстојателства више не допусте«. Свршен богослов који учитељује у Банату, завештава од малене своје учитељске плате 2 фор. ср. годишње, а добије ли парохију, онда, о онда ђурђевско ћу јагње на жртву јој принети«. На тако прилагање позива он и остале учитеље: »ускоримо ливадици медомирисавој, гди нам се кошница и у њој Матица неходи, принесимо јој цвета са србског срца, заливана сузама радости, једном речју:

Што су стари гвожђем били,
Нек су духом сад унуци!»

Из сличних побуда, јавља се и члан из Србије: рачуноводитељ Совјета, Јован Минић шаље чланарину, 1843, и овакав поздрав: »Желећи ући у племенито коло они родољубиви душа, које састављају и оживљавају благодјетелну Матици Србску, и ценећи све оно, што се србско називало а на србско добро служи, ма било и с оне стране великог Океана, а камо ли с оне стране лакопрегледни река Саве и Дунава — одредио сам десет комади царски дуката на фонд родољубиве Матице Србске, и питам се у осталом том надеждом да нећу у томе без последоватеља или подражатеља остати«.

Најзад, да забележимо једног од најсимпатичнијих приложника Матице Србске и Хрватске, да новим нараштајима предамо једно прилично заборављено и непознато име које треба да светли и пут показује.

6. јула 1906, известио је Иван Костренчић, кр. свеучилишни библиотекар и бивши тајник Матице Хрватске, Управни Одбор Матице Српске. »да је покојни велики жупан сремски Јулије Бубановић у својој опоруци од 5. фебр. 1905 наредио, да се из његове оставине упишу за чланове десет пучких школа, и то: пет хрватских пучких школа за чланове Матице Српске у Н. Саду, а пет српских пучких школа за чланове Матице Хрватске у Загребу, а уједно да се за свих тих десет школа набаве орманови за чување Матичних књига, и то сваки у вредности од 50 круна.

»Племенити опоручитељ навео је у својој опоруци и ово: Ја се надам да ће се и у ово доба несретног спора међу једнокрвном браћом, који Бог би дао да скоро престане, пријавити школа и једних и других, које ће моју у најбољој намери учињену одредбу радо прихватити«.

Јављајући то, Иван Костренчић, као извршилац последње воље Јулија Бубановића, напомиње да је он своту од 500 К за упис пет хрватских школа за чланове Матице Српске спремио и да ће тај новац уз имена дотичних школа и доставити, чим му се јави да је Матица Српска вољна исте Хрватске школе примити за своје чланове.

Та љубав чланова и приложника према Матици и према њеним тежњама, један је ступ на ком поуздано почива овака организација приватне иницијативе. Други ступ јесте верност и пожртвовна служба њених часника и чиновника. Скоро увек за протеклих сто година, Матица је била срећна те су се око ње окупљале лепе душе, људи богати срцем који стижу да брину народну бригу, који воле да служе, а служба им се наплаћује само народним признањем које некада дође, некад изостаје. Овде се неће казивати њихов рад и заслуге им за Матицу. Све ће се то, опширније него што би овде могло бити, објавити у Споменици коју Матица управо издаје. Онде ће се приказати и други ступ на који се Матица ослањала, пркосећи »хали и врани« која је насртала на њу. Овде ћемо само укратко рећи да су тај ступ чинили ревносни часници који су годинама и бесплатно вршили чиновничке дужности: Михаил Јовановић, један између првих председника; Наум Бозда који је девет година био бесплатан и савршено тачан благајник, Георгиј Марго и син му Теодор, бесплатни надзорник и лечник Текелијанума; Сава Текелија, Павле Којић, Платон Атанацковић, Милош Димитријевић, председници који су само смрћу спречени изостали из безбројних седница Матице, у којима је руковано њеном судбином. Сви су они, и још многи неименовани, Њезини Јунаци стогодишње борбе, тако управљали Матицом, да је народ имао пуно поверење према њој и почео јој поверавати, сем прилога и чланарина, и посебне фондове, тако да и данас рукује Матица с неких педесет фондова, јако оштећених девалвацијом, додуше.

Ако се сад запитамо: те поверене јој фондове добротвора, те прилоге, и споменуто пожртвовност својих часника на што

је трошила Матица Српска, и шта је помоћу поверених јој средстава, учинила за српску и југословенску просвету, наћи ћемо овај одговор:

Прихватила је Србску Лјетопис, ради тога је и основана, други по времену српски часопис (од првог, од Орфелинова Магазина је изишла свега једна књига, 1768), који је био запео после три књиге и осигурала му тачно излажење до данас. Кад је Матица прихватила Летопис, тада ми, Срби и Хрвати, нисмо имали ни један часопис и ни једне новине; од периодичних издања, излазило је тада свега неколико календара, међу којима је књижевно и културно највише вредила Вукова Даница. Матица је дала Србима и Словенима часопис кроз који су најбољи синови народа радили на народном препороду; дала нам је стогодишњи часопис, чиме помало подсећамо на народе код којих књижевна култура није тек јуче одомаћена. Преко двадесет година, Летопис је био скоро стално једини часопис српски, и велико је његово учешће у васпитању и припремању Срба за догађаје у бурним годинама 1848 и 1849. Тим истим органом су духовно дисали и нараштаји који су дозрели после Буне: у Летопису објављују прве своје стихове Јован Јовановић, потоњи Змај, Ђорђе Јакшић и Лаза Костић. И као што је Покрет почео у Матици, 19 (5) марта 1848, где »велики број Срба из разних крајева« формулише у 17 тачака захтеве за обезбеђење српских народних интереса, тако ће у Матици да отпочне и краткотрајно измирење Срба и Мађара које поткопава Бахов режим. На српско-мађарском братимљењу ради секретар Матице, Јован Ђорђевић; њен деловођа, Јован Јовановић Змај, и оно има своју светковину у прослави стогодишнице од рођења Саве Текелије коју је Матица Српска приредила у Новом Саду, 1861.

Пренесена у Нови Сад, 1864, под вођством Светозара Милетића и Јована Суботића, Матица постаје просветна држава оних Срба који немају своје државе. Разуме се, као таква, имала је она да издржи све насртаје и да прима све ударце, намењене нашој народности из Беча или Пеште. Из Споменнице о стогодишњици Матице видеће се тешкоће које је она имала с владом у Бечу до године 1867, и с владом у Пешти касније, до 1918.

Не надајући се потврди Устава, први га Матичари нису ни подносили власти на потврду, тако да је Матица 1826 управо прокриумчарена у живот. Ради тога, она је 1835 обустављена од власти; обновљена 1837, од сад ради под надзором полиције која, нарочито у време Баха, стално чини предлоге да се Матица укине. После нагоде између аустријских Немаца и Мађара, Матица живи и ради под надзором мађарских комесара, скоро у сталном рату са властима; она мора државни надзор и да плаћа. У тој борби Матици се једанпут наређује сеоба у Пешту, једанпут јој се одузима фонд који је чинио тречину њених прихода; за време Светског Рата про-

гони се њен одлични секретар, Тихомир Остојић, а под сам крај рата наређено је да се њена покретна имовина »склони на поуздано место«; на срећу, наредба се није могла извршити.

Па и у таким приликама је ово друштво са чашћу вршило своју дужност. У 320 књига Летописа налазе се радови наших књижевних првака који су тако често давали правац животу појединаца и народних наших организација. Поред Летописа, Матица је кроз пет година издавала и популарнији часопис, Матицу. Издавала је серију од 160 Књига за Народ, у којој има првокласних радова; издавала је педесет Књига Матице Српске, десетак календарâ и неких шездесет књига изван серија. сем тога, расписивањем књижевних награда, Матица је изазивала српске књижевнике да раде и подносе на мишљење своје радове; на тај начин, из разних фондова, она је досудила награду за неких осамдесет радова који су већином штампани изван њене накладе, с ознаком: наградила Матица Српска. Читаву библиотеку је, дакле, издавала Матица, и била је у стању да оснива библиотеке. Свакој југословенској организацији, по молби, слала је она своја издања на дар, и тиме јој оснивала библиотеку.

Најзад, Матица је унапређивала нашу просвету и као руковалац стипендијским задужбинама; пет стотина и четрдесет јесте број њених питомаца, међу којима су и имена: Светозар Милетић, Јован Ђођевић, Коста Руварац, Јован Туроман, Илија Огњановић, Илија Вучетић, Миша Димитријевић, Лазар Томановић, Урош Предић, Павле Јовановић.

Тако смо кроз сто година, у Матици Српској имали завод у коме се мислило о судбини народа, о његовој прошлости и садашњости, а бринуло се о будућности и радило за њу.

И данас, у њој имамо просветни завод који, у сарадњи са сличним установама, тражи нове путеве за пометено једно друштво. Сваки пријатељ културе, и пријатељ народа нашег, мора желети да Матица Српска остане кула светиља око које се окупља читава једна област, толико проблематична Војводина, у културним и просвјетним настојањима својим.

Др. Ристо Јеремић:

Писмо о етнографским приликама у Војводини.

ОвOME је писму намера да читаоцима нашег календара пружи кратко обавештење о етнографским приликама једне знамените области наше, о којој се код нас у Босни уопште врло мало зна, а најмање какве народности у њој живе.

Данас се под Војводином административно разуме Банат, Бачка и Барања. Али народни сабори у Ср. Карловцима, 1848. и 1861., тражили су да у Српску Војводину уђу Срем, Банат

и Бачка, па и данас народ наш у овим крајевима сматра Срем саставним делом Војводине. Та шира Војводина, са Сремом, Банатом, Бачком и Барањом, обухвата површину од 26 568 км², на којој сада живи близу 1,900.000 душа.

Војводина је етнографски најшароликија наша покрајина. Она је »смјатеније језиков«, како је то згодно рекао пок. Матавуљ у једној својој приповеци о неком војвођанском селу. У њој живе Словени, Мађари, Немци, Румуни, Јевреји, Цигани и нешто Арбанаса. Словени, који износе апсолутну већину становништва Војводине (близу 1 милијон), деле се на Србе, Хрвате, Буњевце, Шокце, Крашоване, Словаке, Русине и Бугаре.

По вери су становници Војводине римокатолици (око 900.000), православни (до 750.000), протестанти (160.000), Јевреји (22.000), гркокатолици (18.000), друге вере (назарени, методисте, адвентисте 16.000) и безверци (1500).

Срем је подељен на 6 самоуправних градова и 10 срезова, Банат на 5 одн 13, исто тако Бачка с Барањом. Цела је Војводина, дакле, састављена од 16 аутономних градова и 36 срезова.

Срби сачињавају апсолутну већину у градовима: Ср. Карловци, Панчево и В. Кикинда и у 11 срезова: Земун, Ириг, Митровица, Рума, Ст. Пазова, Бела Црква, Ковачица, Нови Бечеј, В. Кикинда, Жабаљ и Тител, а релативну већину у 6 срезова: Вуковар, Илок, Шид, Ковин, Српски Итебеј, Чемеј и у градовима: Земун, Нови Сад, Сомбор и В. Бечкерек.

Хрвати чине апсолутну већину у градовима: Вуковар и Петроварадин и у срезовима: Винковци и Жупања а релативну у Винковцима.

Буњевци имају апсолутну већину у Суботици, а Шокци релативну већину у срезу Батина и Словаци у срезу Нови Сад.

Мађари су у апсолутној већини у срезовима: Ст. Кањижа, Сента, Бачка Топола и у градовима: Ст. Кањижа и Сента, а у релативној су већини у срезу Ст. Бечеј.

Немци састављају апсолутну већину у срезовима: Апатин, Кула, Оџаци, Бачка Паланка и од градова у Белој Цркви, а релативну у Вршцу и у срезовима: В. Бечкерек, Велики Гај, Панчево, Дарда и Сомбор.

Румуни чине релативну већину у срезовима: Алибунар и Вршац.

Срби.

Срба има сада у Срему, Банату, Бачкој и Барањи са досељеницима близу 700.000.

Срба је било у Бачкој и у 14. веку, а почетком 15. века већину становништва у Срему сачињавали су Срби. У 15. и 16. веку Банат и Бачка су имали чисто српски карактер, чега ради су Мађари те две области и звали Рашком. У устанку Ракоцијевом, 1703.—1711. г., погинуло је до 120.000 Срба, већином из Бачке, па ипак су Срби у годинама 1720. и 21. сачињавали 95% бачког становништва.

Срби су у Војводини прелазили са Балкана у разна времена и из разних крајева. Долазили су са Мораве, Вардара и Тимока, из Метохије и са Косова, од Врбаса и Босне, Лима и Дрине, из Црне Горе и Херцеговине, из Лике и са Приморја, из Мачве и Видина.

Срба је било, дакле, у Војводини и пре патриарха Чарнојевића, али сеоба под њим г. 1690., звана Велика Сеоба, била је најважнија, јер су Срби тада прешли у Војводину као народ и у политичком смислу, са црквеном и политичком организацијом и са државним традицијама.

Срби су се већ од почетка појавили у Угарској, како то др. Д. Поповић истиче, као одлични војници и од 16. века је српском народу била војна служба, добрим делом, главно занимање. Кад је средином 18. века укинута поморишка и потиска граница Срби су се бунили и у меморандуму на Марију Терезију казали да они хоће да остану војници и немају ни најмање воље да одбаце пушку, па да постану ратари.

Дошавши у Војводину, Чарнојевићеви Срби су се са староседеоцима Србима организовали у једну чврсту фалангу. На своју балканску културу су накалемили западну цивилизацију и ударили основе нашој данашњој просвети, науци и књижевности, те је Војводина за дуго била просветно жариште целог Српства.

Колико је Војводина Србију и остале српске крајеве задужила, језгровито нам је то изнео професор Тих. Ђорђевић овим речима:

Из Војводине су пренашане и пресађиване све културне тековине у обновљену Србију. Прво модерно оружје и прву муницију добили су српски устаници од војвођанских Срба. Први мајстори за грађење и прављење оружја и први војнички инструктори који су дошли у устаничку Србију били су Срби из Војводине. Из Војводине били су први познаваоци страних језика, први учитељи основних школа, богословије, гимназије, лицеја и војне школе, први чиновници, лекари, апотекари, инжењери, и први митрополит. Прво семе просвете и науке у обновљеној Србији засејали су Срби из Војводине. Војвођани су били писци првих књига у Србији, издавачи првих њених новина, алманаха и часописа, први оснивачи њених научних, књижевних и културних установа, први сликари, први гојиоци модерне музике, први оснивачи сликарских школа, први законодавци. Прве основе модерних заната донели су у Србију Војвођани: сав културни напредак младе Србије води порекло из Војводине и за дуго се развија под утицајем Војводине. Све су те тековине, вели проф. Ђорђевић, после преношене из Србије на све стране српскога народа ван Србије.

Па и после, пошто је Србија преузела културно водство, Војвођани су културно и национално радили и даље у осталим српским областима као учитељи основних и средњих школа, лекари, инжењери, новинари и чиновници, а Нови Сад, Карловци и Сомбор била су места где су се спремали многи учи-

тељи из Босне и Херцеговине и други интелектуалци који су свршили карловачку и новосадску гимназију.

Треба доћи и видети колико је културнога блага послано и културно-просветних установа у Војводини подигнуто, па се дубоко поклонити оној половини милиона Срба који су о свом руху и круху били кадри све то створити. Нашли би патриаршију, стогодишње две гимназије и учитељску школу, две девојачке школе, штампарије, новине и часописе, штедионице, читаонице, певачка друштва, пољопривредне и добротворне женске задруге, по целој земљи расејане радове Срба уметника, видели би скупочени музеј Г. Јоце Вујића, Матицу, Позориште, дивили би се величанственој Фрушкој Гори са њених 14 манастира, у којима су похрањени драгоцени споменици наше прошлости од 15. века па на даље. Сазнали би да је пре сто година постојала Болница Српске Општине у Новом Саду, видели би небројена места у којима су света угледали многобројни велики и знаменити људи наши почам од Доситеја на овамо. Посматрајући сва та дела морали би доћи до закључка да су од свих народности у Војводини једини Срби били који су сами из себе стварали, док су друге нације све добивале са стране. Даље нашли би један леп, једар и здравсој, издржљиве, вредне и поштене људе, одличне ратаре, добре занатлије и трговце, мноштво лепе, честите интелигенције: лекара, правника, инжењера, учитеља, свештеника. Уверили би се да су војвођански Срби најнационалнији и најродољубивији део нашега народа који се заносио својим идеалима и био готов на жртву за своје идеале, вековима се борио за своју веру, језик и писмо и поносан био својим српским именом. Срби у Војводини нису никад заборавили своје традиције и вазда су живо жудели за Српском Војводином и за уједињењем са Србијом. Највећи део Срба војника из Војводине предао се српској и руској војсци, где је ступио у добровољце, а велики је део државу саботирао. Кад је Српска Војска направила продор на Солунском фронту Срби из Срема, Баната, Бачке и Барање са напредним Буњевцима, Шокцима, Словацима и Русинима на скупштини 12.-XI. 1918. у Новом Саду прогласили су уједињење са осталим Југословенима путем Србије.

Не треба заборавити да су Срби у Војводини сем горе споменутих напора за остале делове српскога народа имали и других жртава. У Буну г. 1848. су они љуто страдали: попаљено им је било више од три четвртине кућа, све им је покретно имање било однесено, зима и болести су народ српски толико упропастиле да је Србима у Бачкој требало пуних 30 година да поново достигну број душа који су имали г. 1843.

Од Буне 1848. г., а нарочито од увођења дуализма, 1867. г., водиле су се љуте борбе између Срба и Мађара. Срби су повели једну неједнаку борбу без ичије туђе помоћи само снагом у Бога и у своју снагу. Мађари су имали у рукама судску и административну власт, војску, школе и саобраћај, а у помоћи су им биле све остале народности. Место Војводине, за

коју су толико крви пролили, Срби буду поцепани на двоје: један је део подвргнут Пешти, а други придељен Загребу. Интелигенцији српској су била врата затворена у мађарску администрацију, аристократија се помађарила, а партизанство се увукло и у широке масе народа.

Мађаризација се на војвођанско Српство била устремила полагано и смишљено. Најзад, био је направљен план и за мађарску православну цркву, па је 1916. г. био и катихизис већ преведен на мађарски језик. Све је било у танчине приправљено, план се постепено изводио и мало је још времена требало, па у Војводини не би било никакве друге нације сем мађарске. Нове генерације свију народа у Војводини сем Срба, и у неколико Румуна, биле су скоро помађарене, па и Срби су били почели посртати и сигурно је да борбу не би могли издржати. Мађарски вал који је запљускивао обале Саве и Дунава, преплавио би и њих као што је скоро био прогутао Швабе, Словаке, Шокце, Буњевце и Русине, и наука мађарска би се њима после 100 година бавила као једном старином.

Не треба сметнути с ума ни лоше стране војвођанских Срба. Они су, како вели честити Рада Симоновић, врло осетљиви и сујетни, лакомислени и нештедљиви, воле моду, нарочито њихов женски свет. Услед своје ексклузивности не привлаче к себи никога, нити су кога асимиловали сем нешто Цинцара, Грка, Румуна, Бугара и Јермена. Док се досељени Србијанци, Црногорци па и Босанци лако жене Буњевкама и Мађарицама, ретки су војвођански Срби, нарочито ратари, који се жене странкињама. Они, као староседеоци, све остале народе гледају са висине.

Хрвати.

Сви римокатолици нашега језика у Срему звали су се до недавно Шокцима, па се тако зову и данас ратари, али се велики део њих признаје Хрватима као и сви пословењени Немци и Арбанаси у Кртковцима и Никинцима, два села у Срему. Хрвата има у Срему 115.000.

Хрвата има још у Средњем Банату око 1300 душа настањених у Кларији, Боки и Неузини. По дон Јагићу, они су г. 1801. дошли у Банат из Краја на доњој Купи. Сада се они по језику не разликују од Срба, својих сумештана, само што још своје кај употребљавају у међусобном разговору. Одела засебног и нарочитих обичаја немају, мирни су, поштени, гостољубиви, чисти и лепо развијени. Неке породице почињу дегенерисати услед међусобних женидаба, а и двочедни се систем међу њих, по примеру Немаца, удомаћио.

Покрај Тисе и Дунава (у селима Перлез, Опова, Старчево, Борча, Глогоња, Хомољица) живе још оазе Хрвата штокаваца, којих има око 4000, досељених г. 1760.—1770. из личко-модрушке жупаније, како тврди дон Јагић. Они су у Опови асимиловали доста Немаца, те се онде данас налази близу 500 душа Хрвата са немачким презименима.

Буњевци.

Буњевци су група нашега народа у Суботици, Сомбору и околици тих места, а има их још под Мађарима у Бајском Трокуту и у неколико села јужно од Калоче. Код нас их има 70, а у све, с онима под Мађарском, 100.000. Судаћи по њиховим презименима, Буњевци потичу из Бос. Крајине, Лике, Горње Далмације и Доње Херцеговине, где у свима тим крајевима, имају рођака католичке, православне и муслиманске вере. Основни је тип код њих динарски: висок раст, кратка глава, коса и очи мрке, а кожа бела. Говоре штокавштином, икавски са нагласком који се чује код војвођанских Срба. Буњевци су се појавили у Бачкој у 16. веку и та се реч помиње први пут г. 1570. у једном турском попису као презиме. Они су у ове крајеве дошли у неколико махова. За време Ракоцијева устанка су од Мађара љуто страдали и Буњевци као и Срби.

Буњевци имају мало традиција, и то недавних. И они као и остали њихови суграђани мисле да су Буњевци пореклом са реке Буне у Херцеговини. Но ми знамо да се становници села Буне на Буни код Мостара зову Буњани, а не Буњевци, знамо да има село Буњевци код требиња и једно село Буњевци у Хрв. Приморју, даље знамо да се тим именом називају католици нашег језика у Лици, далматинској Загори и Бос. Крајини.

Буњевци се, сем своје Буњевштине, не заносе већим националним идеалима. О своме национализму су се они г. 1920. изјаснили овако: »Ми ни сами незнамо јесмо ли Срби или Хрвати, по језику смо ближи Србима а по вери Хрватима; заједничко име јужнословенско дошло нам је као наручено.« Но иако су они добри католици, па их црква упућује путем козмополитизма, ипак се они бране од тог правца, јер знају да имају велики број своје словенске браће и осећају се словенима. Ради тога су за време Светскога Рата многи Буњевци прогоњени, затварани и конфинирани, а кад је дошао слом дуалне аустромађарске Монархије напредни Буњевци су се са војвођанским Србима на скупштини у Новом Саду изјавили за Југославију и гласали за сједињење Војводине са Србијом. Многозаслужни о. Блашко Рајић, буњевачки свештеник у Суботици, радио је као експерт за буњевачке прилике на конференцији Мира у Паризу. Захваљујући Буњевцима наша је Држава добила земље северно од канала Краља Петра.

Буњевци су одлични ратари, а има међу њима и добрих занатлија и трговаца. Младеж им похађа сада у већем броју него за време Мађара гимназије, учитељске, трговачке школе и универзитете. Имају неколико добрих учитеља, професора, лекара, инжењера и адвоката.

Под притиском тешких прилика и услед женидаба са мађарицама приличан се број Буњеваца, нарочито школованих, отуђио, али су Буњевци у погледу претапања били и активни, те су у раније доба апсорбовали подоста Срба, а касније Шокаца, Словака, Немаца и Мађара. Но Буњевци су се у главном,

очували захваљујући једном малом кругу својих интелектуалаца и благодарећи својем конзервативном женскињу на салашима које је жилаво чувало буњевачки језик и обичаје.

Буњевци су конзервативни, цркви својој веома одани, озбиљни су, одмерени, радени, штедљиви, чисти. Они су веома љубазни, поносни су и честити, и ми се радујемо што су они саставни део нашега народа. Истина нису ни они без мана; У последње је доба и код њих, као и код осталих Војвођана без разлике, почео да опада наталитет и цењење вредности човека према имању, те воле да се пред светом покажу, па иако су штедљиви хоће да баце новац на свадбу, коње и параде.

Буњевци су имали своје школе и у првој половини прошлога века, али су им Мађари наметали своје учитеље. За време Српске Војводине су Буњевци добили своје школе и учитеље, али су их изгубили кад је дуализам уведен. У градовима је 1868. г. истиснут буњевачки језик из школа, из сеоских г. 1897., а г. 1910. је дефинитивно заведен мађарски језик.

Новинство је код Буњеваца почело г. 1870. Тада је у Калочи велики буњевачки родољуб, каноник Иван Антуновић, основао »Буњевачке и Шокачке Новине« које су престале г. 1875. Те је године покренута »Буњевачка Шокачка Вила«. Тог деценија су у Суботици излазили »Мисечна Кроника« и »Суботички Гласник«, а у 80-им годинама »Невен« и »Даница, Буњевачко-Шокачки Календар«, а у 80-им годинама поред »Данице« и »Суботичке Новине.«

У неравној борби противу Мађара а за свој буњевачки народ великих су заслуга стекли Амброзије Шарчевић, судски чиновник, Иван Антуновић, каноник, Мандић, о. Блашко Рајић, Калор Милодановић који је погинуо у Србији 1876. као добровољац. Сви су они делали, а неки од њих још и данас делају словенски и поштено међу Буњевцима речју писмом и делом.

Ш о к ц и.

Шокачка су насеља уз Дунав почам од Букина до мађарске границе код Сантова у коме такођер Шокци живе, и у Барањи. Шокаца, који су већином ратари, има данас у нашој држави до 20.000. Они говоре штокавски са мешавином икавском и екавском. Име се шокачко први пут помиње г. 1620. за католике нашега језика у сомборском и сегединском кадилуку, затим за католике у Славонији. Они држе да су им се преци доселили из Славоније, али судећи по презименима и из Босне, а многи су се и Срби претопили у Шокце, сем тога је вероватно да се међу њима налази и остатака старих панонских Словена, судећи по траговима екавштине која се у њиховом говору задржала. Но много се Шокаца претопило у Буњевце, Немце и Мађаре.

Шокци су миран, раден, трезвен елеменат. Они су средњега раста, здрави и једри. Боја очију и косе у већини ке-

стењава. У њиховим се кућама чу укусни шокачки ћилими, платно за преоблаке и везе китњасто шокачко одело, мушко и женско. Жене и девојке носе празником укусно урешене капе и бурунџук на глави.

С л о в а ц и .

Словаци су насељени после прогона Турака средином 18. века у срезовима апатинском, кулском, новосадском, оџачком, паланачком, сомборском, тополском, бечкеречком, новокањишком, ковачицком, итебејском, земунском, пазовском, илочком. Вере су католичке и протестантске. Много се Словака помађарило, нарочито припадника католичке вере. Ниједна народност у Војводини није толико учествовала у изграђивању модерног Мађарства колико они, и помађарени Словаци били су за Србе жешћи него ли прави Мађари, па и после уједињења нису могли да се помире са новим стањем, те су у изборима за Уставотворну Скупштину многи Словаци гласали за комунисте. Иза Ослобођења су добили гимназију на словачком језику у Бач. Петровцу. Словака има у Војводини преко 50.000. Раста су средњег, здрави и јаки, боје су већином светле. Веома су радени, штедљиви, хране се и одевају просто, одлични су ратари, а нарочито се баве хмељом.

Б а ч к и Р у с и .

Бачки Руси, које зову и Русинима и Румњацима, доселили су такођер средином 18. века из данашње Карпатске Русије у Руски Крстур и Куцуру у Кулском срезу. Оданде су се исељавали у Ср. Врбас, Нови Сад, Ђурђево, Госпођинце и у Срем. Дошло их је 400 породица, а данас их у Бачкој и Срему има око 18 хиљада. Вере су гркокатоличке. Иако су својој цркви одани, на изборима су најмање гласова дали за клерикале. Одлични су ратари, раста су средњег, боје мешовите. Мирни су и веома трезвени. Језик им је мешавина малоруског, словачког, пољског и српско-хрватског. У Новом Саду штампају »Руски Календар« и »Руске Новине«.

К р а ш о в а н и .

Крашована има око 10.000 и у главном су остали под Румунијом. Код нас су расути по срезу вршачком, где су се великим делом понемчили. Вере су католичке, али и данас светкују православне празнике Ђурђевдан, Параскеву и св. Илију, имају славу коју зову »славење«, »празник«, немају никакве националне свести, ни традиција, а у говору су задржали много старинских облика. Ердељановић је доказао да су Крашовани у основи пореклом од најстаријег словенског слоја у сливу реке Караша.

Крашовани су раста висока, коштуњави, мускулозни, а боје су мешовите.

Б у г а р и .

Бугара има сада у банатским селима Винги, Бешенови и Конаку око 2000 душа. Досељени су средином 18. века. Вере су римокатоличке.

Румуни.

Њих има у Банату 74.000, и то у срезовима бечкеречком, ковачицком, панчевачком, ковинском, вршачком, белоцркванском.

Међу Румунима се опажају два типа: један светли, а други мрки. У Румуне се претопило доста Цигана, а у варошима су се многи Румуни посрбили.

Румуни су ратари и сточари, здрави су и крепки. Језик им је прост и лако се учи, чак и наши новоселци по алибунарском срезу га примају.

Мађари.

Мађари су дошли у Панонски Базен као ратнички народ, помађарили су остатке Авара, Печенеге и Кумане. Иза битке код Мохача нестало је Мађара у Војводини, у коју су се почели досељавати тек иза прогона Турака. Међу Мађарима у Војводини се не може видети више турански тип, јер су они сада састављени већином од помађарених Словака, Немаца, Шокаца и Буњеваца. Срби их зову Тотовима и људима »из бела света«. Садањи су Мађари већином смеђи, средњег раста, здрави, јаки, вредни, трпељиви. Воле игру и песму, поносни су и родољубиви. Добри су ратари, а куће су им јако чисте.

Иако им је мађарско племство деценијама сугерисало мађарску државну идеју није му то до краја успело, као што се види из ова два три примера: Пре три године је 25 мађарских породица са саме границе замолило у Београду да им се да земље на Косову. Многи салашари доводе децу у суботичку гимназију, па их уписују у словенско одељење, иако постоји мађарска паралелка. Кад се летос пронео глас да ће се извршити ревизија Трианонског Уговора, ратари Мађари из неких села суботичког округа тужили су се на мађарску господу која те вести проносе и плаше тиме народ, који више не жели да се врати под мађарске спахије и којих је он сит.

Мађари су вере римокатоличке и протестантске, а има их око 400.000.

Немци.

Немаца у широј Војводини има данас до 370.000. Вере су римо-католичке и протестантске. Они су се почели досељавати у почетку 18. века. Не подносећи климе много их је пре времена помрло, али су се за прошлих сто година већ навикли на равницу и сада су здрав и снажан народ боје већином тамне. Плавих, германских типова међу војвођанским швабама мало има.

Немци су одлични, првокласни ратари и занатлије. Вредни су, трезвени, веома практични, штедљиви, носе се скромно, не воле ни моду ни политику, обично иду уз власт, а поштени су и не варају, добро се хране и не пијанче, штеде, имају резерва и земљу купују за готово, па је каткад и преплате, јер су земље гладни, зато продиру међу друге народе и потискују их. Нису занесењаци, велике су материалисте, лако се

претапају. Често се од њих чује где кажу: оставите нас у миру да живимо и радимо, бићемо и вама верни као што смо верно служили и Мађарској.

Јевреји.

Јевреја има у Војводини 22.000, а живе у свакој вароши и скоро у сваком селу. Они су трговци, банкари, лиферанти, закупници, индустриалци, лекари, адвокати, чиновници и нешто занатлија. Веома су материјалистички настројени. Најмање их је међу Немцима, а највише међу Србима и Мађарима. Сви се школују и аналфабета нема међу Јеврејима. Добро се хране и носе и међу њима нема дегенерика. Говоре већином мађарски, али се служе и српско-хрватским и немачким језиком, а знаду и језик своје средине у којој по селима живе. Мало их је оптирало за мађарску, а на изборима гласају већином за радикале.

Цигани.

Цигани су дошли најпре из Румуније, а после с Турцима. Већином су вере римо-католичке, али их има и православних. Многи су се порумунили. Још су номади, боје су мрке, по варошима су свирачи. Једни су се помађарили, други посрбили, а трећи порумунили. Дегенеришу и умиру од туберкулозе.

Арбанаси.

Има их у два села у Срему, у Никинцима и Хртковцима. Доселили су се са Србима из Климената у почетку 18. века. Вере су римо-католичке, већином су се пословенили и признају се Хрватима. Само старци знају још нешто арбанашки.

Колонизације.

За време аустриске владавине у Банат су долазиле колонисте из Италије, Шпаније, Француске, Бугарске, Грчке, Горње и Доње Аустрије, Тирола, Чешке, Моравске, Словачке, Швицарске и скоро из свих крајева Немачке. Цар Јосип II. је населио и 30 арбанашких породица у Ловрину. Најзад, у Банат су долазиле казнене колонисте из свих аустриских провинција, довођени су сваковрсни зликовци, лопови скитнице, разбојници и тада се Банат сматрао »аустриским Сибиrom«.

Све до г. 1914. колонизација је долазила са Севера и Запада, а од г. 1919. се правац изменио, те су се почеле стварати

Нове Насеобине

од емиграција с Југа, Запада и Југозапада Југославије којима су се придружили још и оптанти из Мађарске, и од то доба је број новоселаца досегао близу сто тисућа.

Сада у Војводини има Срба, Хрвата и Словенаца скоро из свију крајева: Истрија, Крањаца, Штајераца, Примораца, Загораца, Далматинаца, Оточана, Личана, Босанских Крајишника, осталих Босанаца, Херцеговаца, Дубровчана, Бокеља, Црногораца, Полимаца и Србијанаца из Северне и Јужне Србије, те се сада у овој области чују готово сви југословенски дијалекти од Соче, до иза Вардара.

Сви ти новоселци су дошли као ратари, занатлије, трговци, предузимачи, учитељи, професори, лекари, адвокати, судије, железничари, и други разни државни службеници. Војвођани, без разлике вере и нације, их не маре и називљу их »куфешама«, који су дошли овамо да се обогате, па говоре за њих да су неспособни за администрацију и пољопривреду. Међутим, за ову непуну деценију се показало да су ти новоселци у огромној већини остали сиромаси какви су и дошли, а Војвођани заборављају да су ти дошљаци за то време организовали судство и школство, да су уредили железнички саобраћај и довели га скоро до оне висине на којој је он био у мирно доба, да на насељима добровољаца земља носи од 10—15 метара по ланцу као и код староседелаца.

Сем тога, Југославија, носилац демократске идеје, донела је у Војводину слободу збора и говора, отворила је врата своје администрације свима спремним и поштеним грађанима. Подигла је школе у којима се свако на своме језику може школовати. Дозвољава да свако на суду и у административним телима може исказати мисли на своме језику. Нико не трпи са незнања државног језика. Нигде нема ни трага прозелитизму. Чак је дозвољено казати и написати реч која почесто иде и на уштрб државне мисли, али се све то подноси за љубав демократске слободе која је основна мисао наше Државе. Треба подсетити старе Војвођане, без разлике вере и језика, какви су били за Мађара избори за општину, жупанију и парламенат, како се материњска реч није смела чути ни на суду ни у општини, ни у војсци, ни на железници ни на броду, ни у школи, па ни у многим богомољама. Нашој се Држави пребацује коруптивност чиновништва, а стари Војвођани заборављају да је за време Мађара почам од последњег радника на железници до министра у Пешти било све подмитљиво, и ко је имао средства њему су свака врата била отворена. Земља је била већином у рукама племства и цркве, и нигде толико социјално економске супротности није било као у бившој Мађарској, чему нам је сведок и данашња Мађарска, у којој око 1300 великих поседника и римокатолички бискупи представљају Мађарску, у којој су велики поседи остали скоро нетакнути, а огромне масе сељака су остале и даље без земље, у којој се, како скоро у једној свесци »Летописа« рече др. Ото Хофман, жање у сенци бајонета, у којој земљу држи тридесет грофовских и надвојводских породица, у чијим се рукама налази два милиона јутара земље, а две трећине тих поседника су све сами туђинци који већином живе у Риму, Паризу, Прагу, Бечу.

Свега тога у Југославији нема. Полазећи од начела да је земља онога који је обрађује, земља се одмах иза Ослобођења почела делити, па се и сада дели ратару Србину и Мађару, Русину и Словаку, Немцу, Шокцу и Буњевцу, па ће се делити и даље, јер земље има још доста за нове насеобине безземљаша

домаћих и оних који треба да овамо дођу из крајева јужно од Саве и Дунава.

Међутим, при колонизацији се не треба освртати на злонамерно пуштене гласове како наши брђани не умеју земљу обделавати и да је клима за њихово здравље убитачна. Треба овамо доћи и видети како су се наши новоселци у свачему добро снашли и да у економији из године у годину све мање и мање заостају иза староседелаца, иако се морају борити са разним незгодама, нарочито новаци. А док старинци греду путем неомалтузионизма и села им зјапе од празнина без доброљно подмлатка, дотле добровољачка насеља вру и врве од деце.

У кратко речено:

Срби су најстарије становништво Војводине и они су били најмногобројнији у њој почам од 15. века, и тек их у 18. веку почињу потискивати католици које су доводили Беч и Пешта у намери да Србе паралишу. Срби су од свих народности у Војводини били једини народ са националном свешћу и државном мишљу. Они су се једини били ухватили у коштац с Мађарима, но пошто су ови имали сва средства у својим рукама потискивали су Србе из године у годину све јаче и јаче и Срби би без сумње подлегли у тој борби. Ослобођење је дошло још на време.

Као што је Јужна Србија колевка наше средњевековне културе, а Вардарска Долина са Моравском кичмени ступ наше државе у географском смислу, тако је и Војводина колевка наше нове цивилизације, брана престонице са Севера, продужење моравско-вардарског стуба, житница Југославије, у којој данас живи близу $\frac{3}{4}$ милиона Срба, на које се Држава може у тешким тренуцима са поуздањем ослонити. Али њихов број треба благовремено поткрепити новим насељима која треба провести смишљено, а не као досад безумно и бездушност.*)

Суботица, септембра 1927.

Павле Аршинов:

Сава Текелија и његова завештања народу српскоме.

1. Пре свега. У време оно Текелија је од Срба био први и највећи добротвор народа српскога. Својим сјајним примером он је за собом повукао и остале имућне Србе без деце, те су редом стали оснивати задужбине за школовање сиромашних Срба ђака. Лањске године навршило се деведесет година откако је основан Текелијанум у Пешти, кућа у којој су живели Текелијини питомци као ученици виших школа. Том

*) При сачињавању овог писма служио сам се радовима дра Радивоја Симоновића, Проф. Тих. Р. Ђорђевића, дра Д. Поповића, М. Мандића, Дон Анта Јагића и дра Вл. Маргана.

приликом ваља нам освежити успомену на тог знаменитог Србина. Нека нико не мисли, да ће се овде о њему рећи све што се о њему зна, јер би се о томе напунила читава књига. Од свега тога овде се уноси само онолико, колико може стати у чланак намењен овакој књизи, каква је календар. Живот свој сам је Текелија описао у својој Аутобиографији. У тој књизи нема онога, што и други о њему знају, а што би њему било зазорно, да говори о сваком том детаљу.

2. Нешто о животу Саве Текелије. Он се родио у Араду 17. авг. 1761. год. где је умро 27. септ. 1842. у 81 годани живота свога. У време оно он је од Срба био први који је положио испит за доктора права. Био се и оженио, али тако несрећно, да се најпослед морао развенчати. У народној војсци био је пуковник. У оно време војници су носили дугу косу оплетену у курјук спуштен низ леђа. Тога ради војници су поседали један другом иза леђа, па би један другоме плели косу у курјук. Да не би око тога губили времена, Текелија науми, да изда заповест, да се одсеку курјуци. Али да се због тога војници не побуне, кад је издао заповест ту, он је пред војском први себи дао одсећи курјук, па онда један по чину од старијег до најмлађег официра, па тек најпослед дођоше на ред војници редови. Држећи у рукама одсечен курјук, војници стадоше плакати, толико им је жао било, што су унакажени. Они су зацело држали, да их краси дуга коса оплетена у курјук. Ето толика је моћ навике. У време оно мало је било школованих Срба, те кад је био дошао до великога имања, немајући породице, он науми да оснује задужбину од које ће се школовати сиромашна српска омладина по великим школама. У то време Шумадија се већ почела ослобађати од Турака и њој је сад требало школованих људи. И Текелија науми да пређе у Србију, те ту да оснује задужбину за школовање омладине. Срби родољуби, који су били око њега навале, да то не чини, јер Србија ослобађајући се све ће више имати маха да школује своје синове, а Србе у Аустрији, ако их у томе не помогну имућни своји људи, нико им други помоћи неће. Увиђајући и сам да је тако, одустане он од прве своје намере, те остане ту да оснује своје задужбине. Да би за те своје задужбине прикупио што више капитала, он је врло скромно живео. Да би што више уштедео, он је носио чизме наглавке и одело већ похабано. Гледа то свет, па се чуди и најпослед ће га неко од наших запитати: »За име Бога, Саво, породице, немаш, сам си, а толико је богатство у тебе, па опет толико штедиш, да се и не одеваш, како би се могао одевати и како би приличило теби да живиш«. — Слуша то Текелија, па ће им најпослед речи: »Ко, зар ја да немам деце? Та у мене је толико деце, да имам царско благо, не би доста било, да им свима помогнем«. — Чуде се опет они, па ће га у чуду запитати: »Па где су теби та сва деца?« — А он ће њима дирљиво: »Та цео српски народ моја су деца, па ми је мучно, што

не могу сваком Србину помоћи, кад му помоћи ваља». Ето тако је Текелија родољубиво мислио и осећао, па је тако и радио.

3. Откуда Текелији богатство? И раније и за време Каратине II. царице руске, било је у Русији Срба чувених генерала, који су тамо за велике заслуге добили спахилуке, па и племство. Од тих се помињу гроф Милорадовић, па онда Хорват, па Зорић, па Текелија, стриц Савин и још други. Доста се Срба накупило у војсци руској после сеобе њихове из Баната, кад су у јужној Русији основали Нову Србију. Немајући породице, генерал Текелија себи позове свога синовца Саву и после смрти своје остави спахилук њему у наследство. Сава не остане у Русији, него спахилук прода и с половином капитала врати се кући, а половину, по ондашњем закону, мораде оставити држави, јер се новац износи из земље. Тако се Текелија из Русије вратио с капиталом, који је у оно време важио као необично велики.

4. Задужбине Текелијине. У време оно кад Срби мира имали нису, негу су живели по збеговима, гоњени од непријатеља српскога рода, они нису могли напредовати ни у чему. Кад је мир наступио, почело се радити од почетка, од најнижих редова. Најпосле оскудевало се у грађанима и у школованима. Текелија није губио из вида прилике по свима крајевима Српства. У то време Шумадија се извлачила из ропства, стварала се Србија све независнија. Прилике нису допуштале, да се у Србији спремају добре савремене војсковође, за тај посао згодна је била граница, јер је она била насељена самим нашим светом који је био под оружјем. Био је то живи бедем према турској царевини. Од тих Срба официра наумио је Текелија да спреми добре војсковође, који ће у згодном часу прискочити Србији у помоћ. Тога ради оснује он фонд за издржавање оних официра, који буду учили вишу војну школу. Да би ти после заиста за Српство радили, он је тражио, да се ти питомци проберу из чисто српских кућа. Зато да неко може бити питомац тога фонда, захтева се, да тај мора бити из Границе, и да су му и отац и мати Срби православне вере. Тај фонд и данас постоји и врло је велики. Граница је данас у нашој држави, а тиме у нашој држави ваља да је и тај фонд, основан за тај крај. Наше Министарство Војно ваља да пронађе, шта је с тим фондом.

Текелија је старином из Арада. Његов је један предак и основао тај град, тамо на граници Српства. Да би се ту Српство утврдило, Текелија је смислио, да ту појача српску епархију, и зато је основао фонд за издржавање те епископије. Кад су се Срби и Румуни пре једно шездесет година црквено поделили, арадска је епископија припала Румунима. И тако је тај Текелијин фонд изгубио важност. Све до рата приход од тога фонда делили су епископи на угарској територији. Наше Министарство вера ваља да пронађе, шта је данас с тим фондом.

Трећи је фонд Текелија основао, да се школују ученици сваке струке по свима великим школама, те тако да се множи

број српске интелигенције и да се ствара српска наука. Само кад се имају у виду прилике онога времена, може се тачно оценити рад Текелијин. У време оно Српство је ваљало прво ослобађати испод турског јарма, а зато је ваљало имати спремне војске и војсковође, и тога је ради основао војни фонд; онда је ваљало спасавати Српство онде, где је оно у опасности и зато је он основао фонд за издржавање епископије у Араду; онда најпосле ваљало је повећавати број школованих Срба свију струка и зато је он основао Текелијанум, где ће се издржавати ученици свију великих школа.

Кад се то све, што смо досада рекли, уочи, онда се види, како се Текелија био сав заложо, да се Српство унапреди, јер напредак подиже и живота даје не само појединцима, него и свему народу. По томе је Текелија родољуб необичног значаја.

5. Задужбина Текелијанум. Године 1838. основана је ова задужбина, те тако се ове године навршило пуних деведесет година од тога времена. У почетку сам је Текелија управљао заводом и надгледао своје питомце. Док би они били у школи, он им је сређивао собе, па би и крпио, ако је било да се што закрпи било од одећа, било од других ствари по соби. После је тај завод прешао у руке Матице Српске, којој је Текелија био председником, а која је од оснивања па све до 1864. год. била у Пешти. Те године преселе Срби своју Матицу у Нови Сад, да би она била у крилу Српства. И даље је Матица Српска руковала тим фондом из Новог Сада, све док се мађаризација није осилила. Дотле ни сви питомци нису учили у Пешти, него где је ко хтео. Од тога доба угарска влада забранила је питомцима, да уче ван Пеште, и онда одузела је од Матице Српске тај фонд и предала га на руковање црквеној општини српској, само да би се могла више мешати у тај рад.

За моје време још је постојала стара зграда Текелијанума, одмах до цркве и српске црквене куће у Пешти. То је била трокатница, која се пружала целом ширином плаца, а са стране није ишла у крила. У средини била је велика капија, одатле с леве руке при земљи били магацини, који су се издавали под кирију, а од десне био стан домаров, онда бакалница и стан тога трговца. Између првог и другог ката на средини пружала се мраморна табла на којој је писало златним словима, а старинским језиком и правописом: Текелиј учашчимсја, а то ће рећи: Текелија ученицима. Горе на кату у средини био стан надзорников, одатле у десно велика библиотека, а до ње питомачка соба — онамо у лево од надзорника биле само питомачке собе, а тако и на горњем кату. Питомачких соба било је свега 8, и то 6 са по два кревета и две са по три. Уз то било је и три собе за полупитомце. Горе на катовима из дворишта од једнога краја куће до другог пружао се балкон с гвозденом оградом. Са тога балкона улазило се у питомачке собе, и то прво у предсобље, па одатле у собу. Соба је било

с намештајем за два питомца. Крајне собе на једном и на другом кату од десне руке нису имале предсобља зато су биле дуге и у њима било места за три питомца у свакој. Те собе зими се нису могле добро загрејати, и зато их питомци прозову »Сибир«. Сваки питомцац прве године морао је провести у »Сибиру«, па тек идуће године удостојио се собе с предсобљем. Двориште је било под зеленилом. На средини било дрво стрмоглед (жалосна врба), испод тога бунар на шмрк, а око тога лепа енглеска трава и друга дрвећа. Кад је капија отворена, свакоме који ту прође, запело би око за то лепо двориште, па би многи свраћали да виде, не би ли могли добити ту стана.

Питомаца је онда било 18 правих, који су имали целу помоћ и 6 полупитомаца, који су имали само стан и ништа више. Питомац је имао стан, огрев, осветлење и послугу, а уз то још у оно време у новцу 30 форината месечно. Још је завод куповао која је год књига била потребна питомцу за штудију. Библиотека је била снабдевена најбољим књигама. Да би се питомци загрејали и одушевили за народни и словенски дух, они су морали сваке године по један семестар слушати предавање било из историје било из језика словенских. Уз то под надзором надзорника питомци су се сваког месеца морали скупљати у литерарну седницу, те ту су једни читавали своје књижевне радове, а други то узимали на критику. Да не би питомци заостајали у учењу, били су они под оштрим надзором. На крају сваког семестра морао је сваки питомцац ићи професору, чија је предавања похађао, да га испита о ономе, што се учило за то време, и да му у индекс забележи успех. То је тако звано колоквирање. Који питомцац не би тако положио испит онога семестра бар из два предмета, онај би онога часа изгубио стипендију. Знајући то ниједан питомцац није заостајао у учењу, него је сваки на време свршавао школовање. Тих питомцаца Савиних данас није мален број у народу нашем, који као спремни правници, лекари, професори и техничари разне струке настављају Текелијин рад: уносе и шире по народу нашем просвећеност у раду и животу, а уз то и подижу напредне породице. И ето од тога је значаја задужбина Текелијанум.

У почетку овога века стару зграду Текелијанума порушили су па су на том месту саградили модерну велику палату, те је тако ту нестало и оног дворишта под зеленилом. У тој палати било је места и за питомце и за издавање станова под курију. На тај начин приходи толико су појачали, да је од тога времена фонд тај издржавао два пута више питомцаца, него што је дотле било.

Шта је данас с тим Текелијанумом и богатим фондом његовим, не знамо, јер се о томе јавно не говори. Како је Текелијанум у вези са Матицом Српском, коју су везу непријатељи рода нашег силом прекинули, то је сад дошло време, како је Матица у нашој земљи, да се она веза опет успостави,

те да се тај Фонд Текелијин пренесе у Нови Сад. О томе ваља бригу да брине и наше Министарство Просвете и Матица Српска.

6. Стогодишњица од рођења Текелијног. Она се навршила била 17. августом 1861. године. Тога дана и године Матица Српска била је приредина свечаност, а уједно је издала и споменицу у облику Велике медаље, која износи у пречнику 5 цм. С једне стране те медаље лик је Текелијин у рељефу с натписом унаоколо: Сава Текелија Визешкиј и Кевермешкиј; испод лика ситније: Рођ. 17. авг. 1761. † 21. септ 1842. На другој страни, крупније унаоколо: Све за веру и народност; између тога у средини: у спомен 17 Августа 1861 године као стогодишњице Саве Текелие благодарна Матица Српска у Пешти.

7. После свега. Свим срцем и свом душом својом Текелија је био одан народу своме и што је год могао, то је радио, да би се народ српски унапредио и просветно и политички. Он је у пуној мери свој дуг одужио према народу своме и зато је заслужио, да га народ наш не заборави, него да прихвати мисли његове и осјећаје његове. А прихватиће ако се заузме за задужбине његове, сад при промењеним приликама и измењеним границама државним, не остану у туђим рукама, него да се из тих руку спасу на корист народа нашег и државе наше. А та корист не може бити мала, кад се узме, да капитал од тих задужбина данас износи много милијуна.

Васа Стајић:

Војводина и Препород Неманићских Срба.

Шта је то препород?

Реч препород није тешко објаснити: она означава обнављање неког организма који је већ био, кроз дуже или краће време, обамро, његово поновно рађање, бујање, цветање. Много је теже расправити питање да ли препород значи, — кад је тај организам цео један народ, цело друштво — само нову културну оријентацију, или значи нешто више: улажење не само у други један, него и у бољи културни покрет. Није нам познато да је неко код нас, са довољним познавањем ствари, радио питање које се овде само спомиње, питање о томе да ли је Војводина, кад је у име Неманићских Срба примила сарадњу Аустрије против Турака, и кад је преко својих Рајића, Орфелина и Доситеја запливала таласима западне културе — да ли је тиме пригрлила и бољу једну културу, него што је била средњовековно — оријенталска и патриархална наша култура коју је обележио Цвијић, говорећи о нашим културним појасима.

Овде се то питање само спомиње, колико да се тиме призна да одговор није дат самом речју препород. У главном, имамо два разлога да употребимо ову реч без дужег предумишљања. Први је разлог што западна и средња европска култура како су је стварали Италијанци, Французи, Немци и Енглези чини све шире таласе по данашњој екумени: Нови Свет је развија често с више успеха, него ли Стари Свет где је постала. И не само то, него је ова култура таква да њени носиоци господаре, па је намећу и свом робљу: то је култура господара у данашњем свету. Јапан ју је примио да би избегао улогу колоније, данас је прима Кемалова Турска, па ће је, може бити, примити и Кина, и Гандхијева и Тагорова Индија.

Други разлог јесте чињеница: с примањем нове европске културе, наш се народ национално и социално ослобађа. Власт бегова и аустро-мађарских барона и грофова престаје, а то нам даје довољно права да нову ову културну ориентацију обележимо као препород.

У овом, дакле, чланку ће бити реч о томе како је Војводина, претходила у томе за Неманићске, православне Србе, примала и даље развијала европске начине живота. А неће се говорити о главним обележјима те европске културе; не ће се, чак, давати ни систематски преглед продирања европске науке и уметности, њене привреде међу Србе. На једноме мање важном пољу живота, који обично није у средишту интересовања културног историчара, овде ће се бележити како је Војводина приближавала Србе Западу, примајући нову за њих европску културу, стварајући нове облике живота, мислећи при том на »осталу сад још сужну браћу, да не морају, кад им сунце слободе сине, тумарати по мраку незнања, и с нова лед пробијати«(Светозар Милетић).

Публицистика као моћан орган препорода.

Једна од главних карактеристика нове европске културе јесте њен рационализам, то што почива на математици и техници; а стим је у вези и њено веровање у напредак човечанства, као и њене реформистичке тежње. Овако гледана, историја Нове Европе изгледа као низ реформних покушаја који су долазили редом мањег отпора: реформа уметности (Ђото, Грунелески, Донатело; Данте и Бокачо и други), па реформа веровања и цркве Виклиф, Хус, Лутер, Калвин и Цвингли); па реформа политичка: енглески парламентаризам и Француска револуција, па економско реформисање: појава социализма, синдикализма, большевизма.

Све те реформне покрете, које је Европа доживљавала за последњих шест стотина година, ишао је наш народ да доживи, прими и примени на свој живот за мање него двеста година. Јер, дубоко у осамнаести век, Срби у Војводини слабо улазе у облике новог Европског живота, него све чекају да се, као савезници аустријске војске, врате на Балкан. Тек кад изгубе ову наду, бацају се и главом и пасом у матицу европ-

ског свереформизма. Јован Рајић својим култом просвете, својим радом у школи, и Захарија Орфелин, својим култом за реформе Петра Великог, претече су идејног препорода који је везан за рад Доситеја Обрадовића.

Само, идејни препород који су извршили књижевници у Војводини, изводећи наш народ из Средњег Века и уводећи га у Нови Век, обрађен је у нашој културној историји, и нарочито је популарисован радовима Јована Скерлића. Зато ћемо овде више говорити о публицистици као нарочитом моћном органу тог препорода. Јер је то мање познато.

Већ саме собом, својом појавом, без обзира на то ко пише или преводи, новине су сејачи нових идеја. И док не знамо ко су били они »трудољубиви обшчества Вијенскога господари« који се крију иза имена »новин издатеља, Маркидија Пуља«, а који су у петак 14 марта 1791 покренули Сербскија Повседневнија Новини, морамо да признамо велико њихово значење за сналажење нашег народа у Европи и за његово улажење у њене реформистичке покрете. Могла је цензура бити строга као у Венецији где је, по речима ових новина »за главу забрањено о садашњој француској измјени говорити«; могли су се око Цинцарина Пуља окупити сарадници без икаквих доситијевских намера, без фаустовског прегнућа: реторски елеменат који читаоца позива («Пођи и ти и чини тако») није могао из њих изостати.

Одиста је у новинама Пуља мало поклича који би директно позивали наш народ на нови живот. Али их има. Већ те прве новине чине поређење између нашег и осталих народа који се буде. После по године рада, издавачи ових новина »с не малоју жалостију« констатују да је одзив нашег народа слаб, да се број претплатника »в расужденији мачарских пренумерантов ниже сравнити может, да премолчим о Греками сеја држави жителми опомјанути«. А познато је, колики је подстрек такво поређење. Сем тога, ове новине су имале прилику да забележе културне подвиге појединих општина српских или појединих Срба. Оне то чине с изричном намером да подстрекавају и остале Србе на сличне подвиге. Када Срби у доњој вароши Осека 26 марта 1791 оснивају Фундус Школски, новине се надају »да примјеру их и проча обштества посљедујуште сих болшаја и лучшаја нарежденија ради просвјештенија и воспитанија јуности својеја усредњејше увести не пропустјат«. И када тај Фундус слави свога патрона (а тај још није св. Сава, него апостол Петар), новине описују ту славу као пример коме ће радо подражавати сви родитељи свих општина. А један од ученика, Димитрије Радовановић, говорећи своју орацију коју је, наравно, учитељ сачинио, нада се да би Фундус и сличне установе »нас другими просвјештеними нацијама равно способне у свакому состојанију членове учинити могле«.

Нешто касније, Пуљове Новине имају прилику да 3. август 1791. обележе као најсрећнији дан за Српство, јер је тога дана Димитрије Анастасијевић иначе Сабов потписао своје за-

вештање од 20.000 фор. за оснивање прве српске штампарије која и данас постоји. Бележећи то дело, новине завршавају молитвом: »Боже! Просветитељу срдца человјеческаго, просвјети и прочих обштествах Христијанов ум, јако да и ти сему примјеру подражајуште жертвујут...« И, знајући да само саопштавање чињеница вреди као покретање на нова дела, Пуљове Новине објављују и текст овог завештања као »подражанија достојно дело које дајет узрок јеште више других к сицевом благодјејанију возбуждавати«.

Не без разлога, јер је Сава Вуковић, двадесет година касније, на исти начин покушао да оснује и гимназију у Новом Саду.

И прве, дакле, новине које су дозвољене Чарнојевићевим Србима (Манојлу Јанковићу на жалост, не дозволише да ради у Новом Саду) имају доста директног подстрекавања за препород. Индиректног је, дакако, много више.

Када Вједомости Стефана Новаковића, на примјер, јављају како мађарско содружество комедијантов даје представе и како је Мађаром то весма мило, онда се већ може то надати да ће новине ускоро објавити и српске позоришне представе. И одиста, Давидовићеве и Фрушићеве Новине већ у првome свом годишту соопштавају читателем својим »с великом радостију да је 24./12. августа 1813. содружество једног ученика гимназије пештанске веселу Г. Јоакимом Вуићем с њемецкога преведену прву, под именом Крешталица у Пешти, у мачварском позоришту сербски представило«, и да је чист приход наменило првој српској препарандији у Ст. Андрији.

Још су важнији извештаји првих наших новина о догађајима широм целог света. Више него из Фисике Атанасија Стојковића, него из Землеописанија Павла Соларића, могли су наши предци добити појам о нашој планети, о народима и државама. Док је годне 1775. барон Таубе срамотио неке епископе Карловачке Митрополије да не знају шта је то Америка, нити разумеју борбу Сједињених Држава за самосталност, сад је сваки писмен грађанин могао да прати не само рат Русије и Аустрије против Турске, него и велики догађај оног времена: Француску револуцију. Па ако и немамо података о томе да су се већ тада неки Срби загревали за тзв. француске идеје, можемо слутити да се многи замислио над пројектима устава који су подношени Националној Скупштини у Паризу, а које су објављивале прве наше новине. Из извештаја о Француској Револуцији могли су Војвођани ишчитати поуку о томе да социалан поредак није пао с неба, да није ништа вечито да се све може изменити, и да треба све изменити, чиме се год може олакшати живот људских маса.

Колико су прилике допуштале, Војводински Срби су приступили реформисању и преображавању јавнога свог живота. Иако споро, они прихватају методе задругарскога рада. Две прве гимназије православних Срба, колико год изгледају дело Димитрија Анастасијевића Сабова и Саве Вуковића от Берек-

сова, у ствари су плод прилагања карловачких и новосадских грађана. Истовремено, Доситеј и његов круг у Трсту издаје његову Етику и Соларићево Землеописаније задругарски; сваки већи купац тих књига постаје акционар друштва које хоће неку Велику Школу за Србе. Стефан Новаковић покушава да своју штампарију и књижару стави на базу акцијског друштва (1759.). Лукијан Мушицки ће ускоро алкејским својим строфама да иште: оснивање библиотека, катедре за српски језик и књижевност, конвикта, па чак и Штедионице.

Од новина које су биле орган тих стремљења и прегнућа, нашем филолошки образованом нараштају су боље познате Давидовић—Фрушићеве Новине Србске 1813.—1822., у којима је претресана реформа правописа и књижевног језика, а мање реформа књижевности. За наш народни живот, међутим, много су важније Србске Народне Новине Теодора Павловића (1838.—1849.), јер су служиле народу управо у дане, кад су енглеске и француске политичке идеје почеле кретати и Средњу и Источну Европу, кад је јавни живот Срба у Војводини добио више замаха, тако да су стварани облици и начини управо данашњег нашег живота.

Теодор Павловић није био књижевник, и само то је, донекле, давало права Бранку Радичевићу да га нападне као редактора, да га упути међу распродавце новина. Али је он осетио своје време, и пожртвовно се ставио у службу потребама свога народа. Нема случаја у нашој културној прошлости да су новине имале толико апостолског духа, и такав реформаторски замах, да су биле у тако присном загрљају са животом. Истина је, било је тако време пред 1848., неколико народа из нашег суседства (Чеси, Мађари) дизали се као из мртвих, па је то морало наћи одјека и код Срба, Хрвата, Словенаца и Бугара, али је заслуга Павловића што се таквом »духу времена« ставио у службу с таквом упорношћу и пожртвовношћу да су реформистичке тежње времена имале сталан свој орган све до године 1849. кад је настао нов одсек у нашој историји. Дванаест година је Павловић »о свом руву у круву« пружао школованим Србима могућност да се договарају шта ћемо и како ћемо, да контролишу наше културне установе (гимназије и основне школе, цркву и манастире, разне фондове), да чине предлоге за реформисање и привредног живота нашег народа. Увођење хармоничног певања у цркве, приређивање дилетантских позоришних представа, оснивање читаоница и јавних књижница, прилагање на народне потребе, оснивање градских болница, организовање омладинских друштава, светковање школског патрона, Светог Саве, увођење »гвоздених огњишта« у наше домове, све је то препоручивано кроз Павловићеве Народне Новине, и све је то одомаћено код нас. Онде су Матица Српска и Црквено-Школска Аутономија означене као градови и бедеми српске народности, као просветне државе без војске и полиције које могу да преживе политичку

државу. Срби у Босни знају колико су се користили овим искуством Срба у Војводини.

Ако сад, при завршетку овог чланка, хоћемо на конкретној појединости да видимо како су Срби у Војводини пробијали лед за цео народ и стварали облике грађанског живота, потражићемо у првој публицистици Војводинских Срба одговор на питање :

Како су се веселили наши прадедови? Како су се веселили наши предци патриархалне епохе, то знамо из народне песме : пију вино и договарају се на какво ће јуначко дело поћи. Такво весеље, при ком осећања тако навру да

пуцају панцира̂ жице усијане

опевао је и Ђура Јакшић у толико карактеристичној својој песми Старо Доба.

Али је требало организовати таква весеља од којих ће и народ видети користи, која ће бранити нашу народност, тада прогоњену као да је дивља звер. Још пре него што ће у Србији понићи одбрана наше народности, Војвођани су почели практиковати књижевне гозбе. симпозна, при којима се договара о народу и народности, које нису без користи за народну културу. Таква је весеља умео приређивати у Бечу Доситеј, са Трлајићем, и у Трсту са својим Драгом и Соларићем. У свом писму Вуку, 13. октобра 1819., Магарашевић описује такав један ручак у Новом Саду, после кога гости »за цело после подне до вечери ни о чем другом, кром литературе наше, језика, списатеља и начина писанија говорилили«, а при чем је млади директор Шафарик »до ентузиазма дошао био«. Лукијан Мушицки је већ 1808. певао такве гозбе при којима се дух виси и заборавља бремене живота, и препоручивао их :

Раскошествујмо лаком шалом,
пак ума игром, пјесном милом.

Касније пред своју невољу, он пева такву гозбу у винограду Манастира Раковца :

Високом стоји пир на хрбту
Златном умерношћу справљен вкусно.

У Подунавци за годину 1844, у броју 2, штампано је писмо Григорија Терлаича, писано Јакову Чокрљану 10 фебруара (1 марта) 1793. У њему описује гозбу коју су у дан недељни, после цркве, приредили у гостилишту ван града. Во првих, ту је био Доситеј. До гостилишта су, каже, ишли ликуја и играја, а у гостилишту су се тако бучно веселили, да је Чех један, человјек краснозрачни и во велицјеј службје царстјеј, оставио своје друштво и замолио и себи мало места у њихову весељу. Кад га Срби радосно примише, Чех је, очаран, забасао у нека искренаја умоиступленија љубви к роду нашему, и сожаљенија раздјељенија их от нас. На то стадоше звецкати чаше, и пило се вино, а умови се распалише тако да су осећали као да већ управљају свим светом, свим универзом! Још да је и Чокрљан био међу њима, растворила би се била

и сама небеса и богови би уздисали што с нама бити не могло ша. По повратку у веч, Терлаич је узео своју свирјел (он је знао свирати у гајде) и до неба објавио радост друштва. Тако су Доситеј и Трлајић тај дан и вече провели в пјенији, игри и восклицанијах, али и у патриотскоме маштању.

Требало је поћи даље и организовати народне забаве на које ће људи долазити да сведоче за своју народност, да се тиме изјасне за њу, да њима заштите народност. Године 1841. почињу се у Павловићевим Новинама јављати извештаји о српским баловима. У њима се поједина места хвале српским карактером свога бала: »музиканти нису толико посла имали, колико свирач (гајдаш), окол којег је до 30 маска у србско-народном одјелу играло«. Или се хвале како су закључили да на забави само српски говоре: »који би се заборавио, и туђу реч проговорио, плаћа 3 кр. каштиге, који новци се на благодјетелне намјере обраћати имају«. Или се полемисхе с Немцима од којих је неко наше коло назвао *Bärentanz*. У једном се извештају хвали како су »дивно коло поред три свирца играли«. Уопште, на баловима се показују јавни знаци »да се љубов к народности србској по целом Србству све већма и већма распростире«. Јер не само што се на њима српским језиком збори, што се пева: Ја сам млада Србкиња, Ја сам Србин српски син, што се бал отвара народним колом или Лепом Мацом, него »што је најважније, вођени су разговори о напредку Србства и србског књижества, уважаване су заслуге родољубаца српски и здравице за срећу народа србског, за напредак књижества, за успјех Лјетописа, за благо родољубаца напијане«. Дабогме да се није зауставило на здравицама: балови су постали добра школа у којој се наш народ учио прилагати на народне потребе. Да би се опет, привукло што више публике, приређиване су и живе слике. Таква једна, приређена у месојеђе 1842., у Новом Бечеју, понајвише трудом свештеника Јована Чокрљана, подробно је описана у 13 числу Павловићевих Народних Новина: »Свирајући маршу, отворише се двокрилна врата, кроз њи спровод један од седам мужки и пет женски лица, на подобије римски Богиња обучени, у салу уђу, стану до постамента и ту најважнија женска, као Минерва одевена, на престол седне и на високи постамент подигнута буде. Код подножија њеног подигнута је кошница, у руци десној имала је свјетилник, а у левој књигу Лјетопис, јербо је представљала Матицу Србску. С десне и леве стране на постаменту стајала су два детета, Новине Србске и Хорватске држећа. Поред кошнице седило је такође дете Народни Лист, а поред њега девојчица звездом на глави украшена, котарчицу цвећа и Даницу Загребачку у рукама имајући«. Итд. Ствар је била тако нова да је за Матицу скупила 720 форвалуталних. У Панчеву се направи за бал транспарент (прозрачник) »представљајући у већем формату Матицу Србску, као што је на Србском Лјетопису видити, тако лепо и разговетно, да је сваки у предложеном образу лик великог србског

просветитеља Доситеја с радостију познао«, и опет Матици чистих 40 флор. сребра. Године 1843. приреди се и први српски бал у Бечу, на коме су : Кнез Милош, Вук, Стојаковић. Кад је дошло време да се и српско коло почне, гости, Словени, жељно су очекивали да виде гајдаша који се, »због изненадне промене« не појави, а »Србљи, свакој згоди досетљиви ставе коло на ноте, које је музикални кор за време играња свирком пратио; ред дође и на игру Јастучиће тако названу, у којој су и немачка деца учествовала«. Године 1844., из оваког Србског Бала поникне Новосадска Србска Читаоница којој су председавали Хаџић-Светић и Милетић и која је образовала прву сталну позоришну трупу код Срба. Тај бал није могао ни у дубокој старости да заборави један од приређивача, Теодор Мандић, а описао га је један између бачких спахија који су скоро сви на бал дошли били, Радивој Стратимировић. Приредили су га србски младићи ученога реда, међу којима се налазио и потоњи Ђуро Даничић, а председавали су му Јован Рајић и госпоја мајорица и грађица Бранковић. Њен улазак у салу прати грађанска музика »маршом србским из потпура србски песама стављеним« и повици : »ура! да живи!« Игранка се почиње колом. Дотле, оно се играло »о одмору, као кријући« (само ако наше месојеђе претеку католичке, па странци на бал не дођу). Сад се нижу коло за колом : »бачко, сремско, банатско, подунавско, и коло Лепе Маце Сераијанско; предводили су уредник Београдски Новина Господин Милош Поповић са Господина председатеља супругом и топлим Србкињом«. На тако отменом балу, на који је дошао и енглески конзул из Београда, гајде се измеђују са свирком грађанском, »и будући су њим сва србска срца секунд држала, заиста су наше гајде подлиниј (оригинални) народње свирке оршестр установиле«, каже Стратимировић. Овде је и више транспарената који се сад зову »освјетленим образцима« : Доситејев, Лукијанов, »Гундулића Рагузанца и списатеља Османиде«, Текелије и Марка Сервијског, добротворâ младежи ученога реда. Приређивачи су били окићени пантљикама белим, црвеним и плавим, »а те су боје пантљичке сигурно зато тако сложене биле, будући да оне и вароши новосадској принадлеже«, каже Стратимировић, подмигујући се с омладином; и лепородне играчице су имале с косом сплетене исте тробојне пантљике, и око појасева су се за украшеније такве развијале. Између игара »Господин Председатељ са високородном Госпојом Грађицом зачне шетњу по сали, њима су пак оба пола смешани друг с другом сле довали, и у пратњи грађанске свирке прво мушки песму »Ја сам Србљин србски син«, а потом и женски пол бајно гласећи песму »Ја сам млада Србкиња« одпевали. С разлогом је, дакле, Стратимировић видео у овом балу »торжество народности«; та он је побудио и енглескога конзула да похвали војвођанско »тежење просвештенија у језику«. Сем тога, бал који је трајао »до сванућа слеђујућег дана, завршен је наздравицом одушевљеног новосадскога грађанина Јоана Теодоровића : Да Бог

живи Србље све, и племиће под круном мађарском суште, да ји Бог сложи и умложи! а младежи нашој ученог реда да Бог дарује срећу са небеса, која ће им навек бити верна«. Најзад, као круна свему, пало је свето обећање Ђорђа Сервијског од Турске Кањиже »да ће Читаоницу Србску, која се жели у Новом Саду подићи, и на коју је цјел увеселеније ово основано било, с великим соучастијем подпорити«.

Тако су Срби у Војводини, у име све своје браће, оне која су муку мучила под притиском »живога мртваца« и оне која су се, тешко и споро, ослобађала последица турске наезде, израђивали појам европског национализма и улазили у облике и начине живота Нове Европе.

Што је не мање важно, ове су тежње нашле свој израз и у књижевности, па се у Војводини образовала и прва српска књижевност с идејама европског Новог Века. Исто онако, као што је дубровачки месопуст, као што је дан св. Влаха ушао чак и у класичне стихове једнога Гундулића, споменути балови и њихове тенденције ушли су у српску новелу Богобоја Атанацковића. Романтичарске љубави од које умиру јунаци и јунакиње његових новела зачињу се често на српским баловима који се »од других разликују веселошћу изванредном: ту младићи вољи пространо поље покажу; ту ни једна дјева не жали се да је мало играла, играју све скупа и сви...« У новелама, Атанацковић спомиње и претходне дане кад су коло играли »само наши простаци; господа и назови-господа не би се ни за живу главу толико понизили да играју своју народну игру, игру која је јамачно и старија и лепша и благороднија него њиово благородство и господство« (и Радивој Стратимировић је писао »да је наша народна игра доста пути лепша нежели ланс и кадрил«). Атанацковић приказује и прве покушаје млади Срба и да милу своју народну игру коло са вишим упознати круговима, омити ју сестрама својима, и тако посредствено уздизати народност своју.« Приказује и сукоб двају расположења:

»Коло! Коло!« — повиче сад више гласова.

»Франсе! Франсе!« — повичу други. »Нећемо коло«. — И жубор се роди.

»Phi donc, коло слушкињица моја игра, па и ја коло да играм? Was für eine Dummheit« — Примети једна господична.

»Гајде засвирају, младићи скоче са лепим Српкињама, којима је и срце српско, ухватише се и поведоше дично коло; играле су лепе дјеве као беле у горици виле, цела сала засину од весеља. Кад се коло заиграло, множина њи оду кући.

Омладина која ће ускоро спроводити реформе на много озбиљнијем пољу народног живота (Милетић, Атанацковић, Јован Ђорђевић, Јован Живковић, потоњи барон), која ће ускоро заклопити књигу

свадив се с црним писменима њеним,
јер дошли дани који писат уче
челичним пером, мастилом црвеним...

Иста омладина, у години 1841 и 1842 има скромније на-
мере: »коло треба да буде где има Србаља, и Србин своју
игранку честито само колом започети може...

»Они беху уверени да ће се коло сваком допасти, мада
је просто, али баш поред своје простоте пуно је значаја и
јуначкога духа, баш као што је и народ који ову игру игра«.

Они су успели. Ускоро, коло је »сватко играо или тап-
шао у превеликој милини«. У својој новели Убица (Дарак
Србкињи, свезчица I, стр. 84), Атанацковић објављује успех:

»Радуј се, Србине врли, друкчије је сад! Сад хвала Богу! —
Србкиње радо се хватају у коло, сад се србски балови с ко-
лом отварају, мада има и сад који су противници ове лепе
србске народне игре«.

Вредност тог успеха може бити сумњива и врло сумњива,
несумњива је добит за наш народни препород у томе што је,
оваким писањем Богобоја Атанацковић, и учена Нова Српска
Књижевност постајала орган нашег народног живота и полуга
за његово кретање напред, за реформисање живота. Узајам-
ност живота и књижевности показана је овде у једној мање
важној области живота. Али је њу лако приказати и на пољу
других појава живота, и свугде бисмо Војводинске Србе нашли
како напред корачају, уводећи Немањин Народ у Европу,
како спремају дарове нововековне европске културе за јуче-
рању и прекјучерању рају, браћу своју.

ПРИВРЕДА.

Др. Војислав Бесаровић:

Постанак и значај Друштва Народа и његово досадашње деловање на економском пољу.

Оцем Друштва Народа се сматра бивши председник Сјеверо-Америчких Држава Вилсон који је већ 2. септембра 1916. нагласио потребу оснивања Друштва Народа овим речима: Принципи јавнога права треба да превладају над појединачним интересима ове или оне нације. Све нације света треба да створе савез, да тиме постигну да право превлада над свим врстама егоистичних нападаја и да тиме избегну да се један савез упери против другог савеза, један споразум против другог споразума, јер треба да постоји општи споразум ради једне ствари која нам је свима најпреча, а то је апсолутно поштовање права народа и човечанства. Све су нације постале суседи једна другој и њихов је интерес да се међусобно споразумевају. У том циљу преко је потребно да се прихвате заједничког рада на општој ствари и у том заједничком раду треба да их руководи осећај праведности.

Од тога доба па до 14. фебруара 1919. када је председник Вилсон држао свој говор по истом предмету на конференцији мира у Паризу прошло је доста времена. Пут је био трновит, али ипак је овај његов напор уродио плодом и створио из његовог индивидуалног мишљења једну општу обавезу коју потписаше четрдесет и пет држава. На челу свих уговора о миру склопљених иза светског рата налази се пакт Друштва Народа. Тиме се је хтело нагласити да тај пакт не сачињава само увод свим тим уговорима него и кључ који даје равнотежу целој тој згради. Сви се ови уговори управо ослањају на тај пакт који треба да створи нову еру и да пружи нову слику будућности. Овај пакт народа кадар је у много случајева предвидети, спречити или ограничити многе конфликте. Чланови Друштва Народа преузимају на себе обавезу да одржавају територијалну целину и досадашњу политичку независност свих чланова друштва против сваког спољашњег нападаја. Савез

Друштва Народа који је најважнији орган Друштва Народа има да се у случају напада, претња или опасности стара о средствима помоћу којих ће поједини чланови Друштва Народа извршити ову обавезу. Друштво Народа је дужно да предузме све мере, које би успешно сачувале мир народа, сваки рат или претња ратом — било да непосредно погађа или не, једног од чланова Друштва Народа — интересује целокупно друштво. У облику економских и финансијских мера предвиђене су санкције против свих оних чланова Друштва Народа који раскину правну везу и огреше се о обвезе које су на себе примили.

Друштво Народа је већ од свога почетка развило у свим правцима велику делатност, а сврха је ових редака да се задржимо само на раду његовом на економском пољу.

У задаћу Друштва Народа спада: да проводи кооперацију свих чланова на економском пољу и да на тај начин зајамчи мир и безбедност. У том циљу је друштво народа у години 1920. сазвало Међународну финансијску конференцију у Бриселу којој је била задаћа да добије општу слику о привреди целог света, а нарочито је имала да се бави питањем ублажавања скупоће. На тој су конференцији учествовали представници тридесетдевет држава, међу којима су први пут били и непријатељи и неутралци из задњег рата. Они су суделовали у својству техничких експерата а не као носиоци официјелне политике. Дискусија се је кретала у главном по питању утврђивање граница буџета, унутрашњих и спољашњих зајмова, монетарне политике појединих држава, а нарочита је важност посвећена питању мера које се имају употребити у циљу сузбијања скупоће. На тој конференцији су усвојене многе резолуције у облику препорука (рекомандације), које су у прво доба сматране само као доктринарне, међутим су мало по мало Министри финансија појединих држава увидели практичну вредност ових резолуција и настојали да њиховим применама оздрављавају своје финансије. Извештаји поднесени на конференцији у Брислу пружили су први комплетан преглед финансијске ситуације света иза рата. Они су прокламовали поновно читав скуп финансијских доктрина које су биле или напуштене или потпуно занемарене у току потешкоћа ратних. Тако је било једногласно мишљење конференције да се само подизањем продукције корисних предмета и систематским провађањем штедње може најлакше ублажити скупоћа, чији је вал заплуснуо цели свет. Но та акција — подједно је наглашено — уродиће само онда потпуним плодом ако том идејом буду прожети не само меродавни фактори и самоуправна тела него и сви појединци, те ако та концепција превлада и у државном газдинству као и у газдинству приватника.

Надаље је Друштво Народа активно учествовало у финансиској успостави Аустрије и Угарске као и у питању избеглица грчких и бугарских. На пољу економске политике посветило је посебну пажњу питању нелојалне конкуренције,

затим поступању са страним држављанима и страним предузећима, питању царине, забрани ограничења увоза и извоза, међународном обраничком судовању, законодавству које се односи на менично право и на чекове, унификацији економске статистике, питању публикација привредних организација, питању саобраћаја и транзита. Ну нарочито се је занимало питањем економске кризе и незапослености. Том питању била је посвећена Међународна економска конференција чије је одржање закључено већ у години 1925. и чија је била задаћа да испита економске потешкоће које ометају опћи просперитет и да нађе најбоља средства да се преброде ове потешкоће. Та конференција је одржана у мају 1927. На њој су учествовали представници педесет држава и то не само чланови Друштва Народа него и нечланови. Ту су усвојене важне препоруке и резолуције великог значаја. Прва је задаћа те конференције била да створи слику о економској ситуацији света. Ту су били извештаји о стању привреде које су поднели двадесетчетири народности у којима су били изражени погледи на главне економске принципе посматране са становишта тих појединих држава а усменим рефератима ти су извештаји били још надопуњени. Било је једногласно мишљење свих присутних да одржање светског мира зависи великим делом од принципа на којима се темеље политичке економије разних нација и да владе и народи свих земаља требају да се стално међу собом саветују по питању економских проблема, коначно да је преко потребно да се утврди скуп принципа који су намењени да уклоне економске потешкоће, међународне трзавице и узроке неспоразума. Задаћа је конференције била да се бави не само питањем просперитета него и питањем светског мира, а како су економски конфликти и различности економских интереса најозбиљније опасности које су у стању да доведу у питање свјетски мир, то је конференција сматрала да ни једна задаћа није хитнија ни битнија од оне која тежи да постигне споразум у извјесним принципима економско политичким који су потребни за будући мир. Идеја солидарности која треба да постоји међу читавим свјетом није никада дошла до тако јакога изражаја као управо на овој конференцији. На конференцији су надаље узтеи у претрес услови рада у појединим привредним гранама и то посебно у трговини, индустрији и пољопривреди. Ти су услови специјално претресани у појединим комисијама које су послуже донеле своје резолуције. Радови комисије за трговину били су прожети основном мишљу да су поједини народи на пољу трговине један од других одвисни, па да би за то требало да се по могућности што више уклањају запреке слободној трговини, пошто су те запреке знатним делом или посљедица рата погрешних економских концепција. Комисија се је бавила нарочито питањем царина и сложила се у томе да је у општем интересу да се царинске тарифе поједноставе и да се створе методични јединствени царински називи (номенкулатура), затим да се проведе стабилизација

тарифа и на тај начин uklони елементарна сметња која је нарочито штетна индустрији и трговини.

Комисија за индустрију анализovala је потешкоће које данас постоје у индустрији у извесним деловима света. Нарочито је посветила пажњу питању смањивања продукционих трошкова, усавршавању технике у облику рационализације, затим питању интернационалног индустријског споразума као и питању индустријске статистике. Комисија за агркултуру констатовала је знатну одвисност између земљорадње, индустрије и трговине. Надаље је утврдила да неравнотежа између цена земљорадничких производа у њиховом односу према производима мануфактуре изазива свјетску депресију и ако се скоро односи не поправе неизбежна последица тога ће бити назадовање земљорадничке продукције. По мишљењу конференције прве мере намењене поправку земљорадничког положаја требају предузети земљорадници сами и то употребом бољих техничких метода и провађањем организације кредитних институција. Исто као код трговине комисија је стајала на становишту да је потребно да се сузбију све запрете које се супрот стављају слободној циркулацији земљорадничких производа у колико само то уклањање запрета неби компромитовало животне интересе разних земаља или радника.

По свим тим питањима донеле су комисије образложене резолуције које су биле једногласно усвојене на конференцији и које ће само онда уродити плодом ако јавна мишљења појединих народа буду уверена о користи ових резолуција и ако својом снагом подупру у појединим државама извођење ових резолуција.

Ова конференција и по свом саставу и по предметима које је претресала као и по својим резултатима свакако сачињава до сада најважније дело друштва народа на економском пољу.

Dr. rer. pol. Хамид Х. Ефендић:

Пореско преоптерећење и државни буџет.

Статистика ефективно убраних државних прихода показује, да у задње доба државни приходи константно опадају. У државне касе улази мање новаца него што је предвиђено. Државни приходи линеарно подбацују: и посредни и непосредни порези, и монополи и државна предузећа одбацују држави приходе, који су знатно мањи од оних што су предвиђени у државном буџету за 1926/27. и 1927/28. годину. Државна трошарина дала је у месецу јулу ове године држави 62 милијона напрама 65 милијона динара у прошлој години. За време од

само четири месеца у овој години подбацила је трошарина за 53 милијона динара напрама прошлој години. Исто тако и такса наплаћено је ове године у четири месеца за 20 милијона динара мање него у прошлој години за исто време.

А кад државни приходи у такој мери подбацују, знак је, или да су државни порески терети превелики или да привреда односне земље преживљује дане великих поремећења и застоја у социјалној продукцији.

Код нас изгледа да постоји и једно и друго: с једне стране државни и самоуправни су терети доиста тешки, а с друге стране наша привреда стоји у знаку општег застоја. Тај застој у нашој привреди има се добрим делом свести на потешкоће с којима се бори наша пољопривреда. Наша пољопривреда трпи већим делом од нерационалног начина производње. Осим тога, елементарне непогоде не дају да се код нас пољопривредних продуката производи макар у оној мери, колико би се уз добре климатске прилике и крај нерационалног начина производње могло произвести. Прошле године имали смо кише и поплаве; ове године незапамћену сушу. Сељак је изгубио способност да се у граду појављује као купац у јачој мери: кад нема шта да прода, не може ништа ни да купи. Због тога је и схватљиво, да и државне финансије након две лоше жетве у нашој земљи нису могле остати неуздрмане. Народ из свих крајева наше државе тужи се на високе порезе. Из свих крајева наше земље чују се јачи или слабији гласови о пореској преоптерећености.

Међутим, појам пореске преоптерећености није јасно прецизиран појам; он крије у себи много субјективних и релативних елемената.

Историја наима нигде не бележи, да се је и кад и један народ хвалио малим порезима. Напротив, позната је склоност свих народа, да се туже на висину пореза. Али било је ипак случајева где су тешки порези уистину директно угушивали народну привреду.

Због велике релативности у појму »пореске преоптерећености«¹ потребно је најпре да поближе одредимо појам преоптерећености па да онда одговоримо на питање да ли код нас влада пореска преоптерећеност.

Пореска преоптерећеност може наима бити двојака: апсолутна и релативна. Апсолутна пореска преоптерећеност у једној земљи може да постоји онда, кад су порези тако велики да за њихово убирање није више довољан народни доходак као порески извор, него се мора посегнути и за народним иметком да се у државне касе утјера тражена свота новаца. Таква преоптерећеност може у једној земљи да постоји само краће време. То се догађа већином у временима, кад држава и народ доспију у велику нужду. Ратни заплетаји, елементарне непогоде, као поплаве, суше могу уистину учинити, да народу постане немогућим плаћање пореза из редовних прихода, па се због државне нужде посегне и за народним иметком.

Али, како смо већ рекли, оваква преоптерећеност може да постоји само кратко време. Порези могу да се трајно наплаћују само из народног дохотка. А кад се порези наплаћују само из народног дохотка онда се може говорити само о релативној пореској преоптерећености.

Ако имамо у виду релативну преоптерећеност, онда морамо успоређивати пореска оптерећења у неколико држава. Али и код те упоредбе потребан је велики опрез и извесна коректура да се дође до екзактних резултата. У свим државама није наима једнак омер између државних и самоуправних пореза. У Енглеској државне власти на пример остављају много мањи круг послова него ли код нас. Државни и самоуправни порези стоје углавном у истој релацији као и опсег компетенција државних и самоуправних органа. Према томе ако се хоће да се дође до резултата о фактичном оптерећењу једне државе с порезима, морају се узети у обзир и самоуправни и државни порези. Али и то није доста. Мора се узети још у обзир и способност односног народа да сноси пореске терете.

У Енглеској отпада на једну главу 420 златних динара пореза, код нас 105 златних динара на једну главу. Аритметички изгледало би да су порески терети у Енглеској четири пута тежи. Али то не стоји. Енглези су много богатији па много лакше носе терете него ли наш сиромашни свет. У Енглеској добије неупослени радник од државе више потпоре него ли наш просечни радник заслужује кад цео дан ради.

Али, крај све те релативности, имамо доста ослонаца, на основу којих можемо просудити да ли у једној земљи влада пореска преоптерећеност или не, у првом реду мора се гледати на просечну висину народне зараде. Доходак нашега народа цени се на 35 милијарди динара на годину. Државни и самоуправни порези у целој држави износе округло 13 милијарди динара. Према томе наш народ плаћа држави и самоуправама више од једне трећине свога дохотка.

Кад се узме у обзир сиромаштво нашега народа (у Босни и Херцеговини претежни део сељака задовољан је кад има да једе сваки дан кукурузе и лука) онда свакако није претерана тврдња да код нас влада пореска преоптерећеност.

Сви наши државници констатују да је наш буџет од 12 милијарди превелик и да га треба скресавати. Међутим мало их је који показују где би требало скресавати да се наш буџет доведе на сношљиву меру. Већина их предлаже да би требало један део чиновника редуцирати и на тај начин постићи уштеду.

Међутим треба имати у виду, да постоје два начина за скресивање државног буџета: линеални и селекцијом. Линеално смањивање буџета имамо кад све буџетске партије и позиције без разлике буду смањене за известан број процената. Други начин смањивање буџета селекцијом, значи, да се гледа на

важност појединих партија и позиција, па се важније партије оставе нетакнуте, а мање важне или се бришу или се смање.

Овакву редукцију требали би и ми. У нашем државном буџету заиста постоје партије, које у најмању руку значе подржавање луксуза за једну сиромашну земљу као што је наша; нису потребне на пример високе педагошке школе, које коштају два и по милијона динара; није потребан околики број факултета и гимназија, није потребно било да држава плаћа свештенике. Сам буџет Министарства Вера износи округло 150 милијона динара. Држава би требала да преда своја предузећа приватним друштвима чиме би престала потреба да народ плаћа огромне дефиците. Трбало би државну администрацију деполитизирати да се спречи појава двоструког кадера чиновништва: једног у служби, другог у пензији.

Без сумње, наша администрација, у случају деполитизације, дала би се довести на замерну висину и са бројем чиновника који би био знатно мањи од броја којег данас имамо.

Док не будемо имали у нашој земљи две три добре жетве нема изгледа да ће се садање стање знатно поправити. Осим тога слаби су и изгледи за ефективно смањивање државних терета. Састав наших Народних Скупштина и начин састављања наших Влада не пружају много подлоге за веровање да ће ствари знатно кренути на боље. Али ипак Влада чини добро, што у ово доба тешке привредне депресије закључује зајмове у иностранству за инвестиционе радове. На тај начин пружа се зарада нашем радништву а преко њега и трговцима и обртницима. А кад народ више зарађује, може и да лакше плаћа порезе. Због тога и држимо да је оправдано ако се надамо да ће нам следећа година бити боља од садашње. И то не само за државне финансије него и за целу народну привреду.

Тодор Крушевац:

Криза пољопривредне производње и задужење сељака.

Економски је напредак једне земље овисан о јачању и унапређивању интереса оних радних скупина и њихових делатности, које су најважније за повећање привредне способности целине. Држава је у првом реду позвана да врши својом привредном политиком ово унапређење. То је правац и смисао економске политике сваке државе која поставља интересе целине на прво место и с њима рачуна. Тачно је да државна заједница мора одржавати колико је могуће већу хармонију унутар привредних група и настојати да се не сукобљују интереси ових група. Али је исто тако тачно да се идеална хар-

монија у овом правцу не да постићи и да је држава позвана да својом привредном политиком унапређује оне привредне гране које су најважније за целокупну народну привреду. То налаже економски моменат који је у привредном животу најодлучнији, јер унапређивањем главне привредне гране подиже се укупни капацитет земље. То захтевају државно-политички интереси као и социални обзири, по којима држава има ослонца у носиоцима главне привредне гране, с једне стране, а на другој страни се појављује као њихова заштитница.

Ово је гледиште начелно примљено и у економској науци и у практичном спровођењу економске политике културних држава. Ми видимо да се данас индустриске државе брину и унапређују своје индустрије, док аграрне раде пуном паром на подизању пољопривредне производње. Модерне државе постају заштитнице главних привредних делатности својих земаља, удешавајући своју привредну политику према интересима ових грана.

Код нас је главна привредна грана несумњиво пољопривредна производња. Она је кичма целокупне наше привреде, јер је у њој запослено преко 80% становника. Природно би било да је код нас пољопривреди и њеном носиоцу пољопривреднику посвећена са стране државе највећа пажња, да су интереси њихови унапређивани и потпомагани. То захтевају политички, економски и социални интереси држаре као целине.

Па и поред тога, што је наша држава као за пример земљорадничка, ипак је пољопривредна производња препуштена самој себи, док јој је земљорадничка држава окренула леђа. Ово може да звучи и као парадокс, али стање у ком се данас налази земљорадник и његова укупна производња показује да су закључци реални.

Код нас проживљује пољопривредна производња једну од највећих криза, којој се не може сагледати крај, јер није ушла у завршну фазу. Она је изазвала и општу кризу целокупне привреде, што су признали тек средином 1926. г. представници свих привредних кругова на анкети коју је тада сазвало Министарство Трговине и Индустрије. На тај је начин пољопривредна криза укочила укупну народну привреду, која данас рамље, назадује и не може да пође напред.

Зло је велико, и лечење се намеће као прека потреба. А полазна је тачка за лечење — како је данас свима јасно — пољопривредна производња. Острањивањем болесног стања у пољопривреди, њеним оздрављењем, подићи ће се и остале привредне делатности код нас. Привредни ће живот ући у нормални ток и постати способан за даље развијање и напредовање.

Какви су узроци који су довели пољопривредну производњу до данашње кризе? — За успешно њено лечење, треба их установити, и пронаћи дијагнозу болести.

Светска је пољопривредна производња проживљавала у задњем стољећу јаке потресе. Када је машински рад рациона-

лизовао индустрију, свео ручни рад на најмању меру, у пољопривредној производњи су се осетили први јачи потреси. Пољопривреда се није могла да рационализује истим темпом како је то учињено у индустрији. Постепеност која је у овом правцу следовала у пољопривреди, учинила је да је у њој и данас доминантан екстензивни начин производње и као таква није могла да издржи конкуренцију машинског рада, због несклада који је настао између производних трошкова и цена добивених производа. У томе се уједно налази и добар део разлога да је већина културних земаља Европе прешла у релативно кратком времену са пољопривредне производње на индустриску. Међутим, захваљујући добрим коњукурама као и околности да је пољопривреда примарна човечја делатност, пољопривредна је производња крпила кроз прошли век крај с крајем и постепено се рационализовала машинским радом.

За време рата и првих година после рата, знатно се је поправио положај пољопривредне производње. То је период високих коњукура који је одржаван за релативно дуго време, да се иза тога нађе на великој прекретници и уђе у кризу.

Код нас је година 1924. била фатална за пољопривредну производњу. На место високе коњукуре која је до тада владала, наступила је критичност, чије су главне ознаке пад цена пољопривредних производа скоро на половицу, одржавање истог индекса цена у индустрији, повећавање државних и самоуправних терета, као и промењена вредност динара. С тим у вези, почиње и падање цена земљишног поседа да тек 1926. г. дође до праве мере.

Родна 1924. г. је пресекла многе илузије код нас о нормализовању пољопривредне производње. Цене Пољопривредних производа су пале на половицу, док су цене индустриских производа остале на истој висини. Даље јо земљорадник улагао у време високих коњукура своје новчане претеке у куповање земље. И не само претеке. Он се је задуживао за куповину земље. Налазио је свој рачун, јер је земљорадња била рентабилна, па је имао добре изгледе за брзу отплату својих дугова.

У исто време када почиње криза у пољопривреди, расту државни и самоуправни намети. Под утицајем бајке која је тада била разглашена да сељак има новаца (— тада су привредници у велико расправљали о тезаурисаном сељачком новцу —), држава је наметнула на земљораднике огромне терете који су дошли у најгоре време. Тада пада и 500% прирез на земљиште као и повишење посредних пореза до највеће мере.

Положај у коме се је ненадано нашла читава пољопривреда био је критичан и значио је почетак једног неподношљивог стања у ком ће се ускоро наћи сељак и његова производња. У осталим привредним круговима нису ови моменти тада правилно оцењени, нити им је придавана велика важност. Настављала се и даље прича о благостању села и сељака, који још увек са проданом кокоши плаћају порез, док своје новце

кирјањски чувају по сандуцима и у чарапама, и неће да их употребе на корист целине. Колико има ироније у овим речима када се проматра тадашње стање земљорадника из садашњице.

Кризи пољопривреде придонеле су још и посебне прилике у којима се налази и развија. Од свих радиности код нас, она је најмање рационализована, уз минимални машински рад, те у већини чами у старој примитивности. Треба се само сетити да има код нас још један милион дрвених плугова — раница, оних истих каквим су још наши далеки пређи у Бојки орали. Стога је код нас принос са земљишта мали, пољопривредна производња у главном нерентабилна, што убија потрошачку снагу земље.

Не може се рећи да су се могли предвидети у своје време сви моменти који су у директној вези с настанком ове велике кризе, и да се је она могла у целости отклонити и спречити. Али је неоспорно да се је гледала код нас ситуација у пољопривреди све до недавно превећ ружичасто, и да је тек садашњица ко дан јасно показала да је то гледање било нерално. Држава је са своје стране у овом правцу учинила врло мало, управо ни толико да ублажи тешке прилике у које је запала пољопривреда. Да је било више увиђавности, више реалног гледања па ствари у своје време, могло се је много учинити и спречити, а нарочито су се могле ублажити тешке последице које ће наступити и које наступају за земљораднике и његову производњу.

Међутим, пуштено је да последице ове кризе наступе у пуној јачини и чине своје разорно дејство на земљорадника, а преко њега на целокупну народну привреду. Криза је огромних сразмера, па су и њене последице велике. Поред укочености и депресије које су се одразиле у осталим гранама народне привреде, у што се не може улазити у облику овог чланка, треба нарочито истаћи да је пољопривредна криза донела собом као најтежу последицу велику задуженост земљорадника. Та је задуженост општа појава данас, толико општа, да може бити и катастрофална.

О овом питању се данас много расправља у јавности. Оцењује се стање у ком се земљорадници налазе, па се иде и дотле да се говори о презадужености сељака. Предлажу се путеви којима треба да се пође да се земљорадници спасу из данашњег тешког положаја, па је у овом правцу скоро општемишљење да је скрајње време да и држава интервенише у овом питању са највише изгледа за добру ликвидацију.

Проблем је од првокласне важности и толико актуелан да о њему треба отворено говорити. За његово најуспешније санирање, потребно је утврдити узроке његова настанка и тачно оценити стање у коме се данас налази. Стога ћемо покушати да питање задужења сељака третирамо у овим правцима и изведемо закључке за његово најбрже ликвидирање. Сматрали смо потребним изнети генезу његова настанка, јер оно стоји у директној вези са великом кризом која је настала.

у пољопривреди. Без ње, оно не би имало данашње значење, нити би имало овако великог одјека на наш целокупни привредни живот.

Узроке који су довели до данашњег задужења сељака, можемо поделити у две групе: директне и индиректне. У директне узроке би могли убројити пад цена земљорадничких производа и њихов однос према ценама индустријских производа, повећање јавних намета, пораст вредности динара, пад вредности земље, елементарне непогоде које су убијале производну моћ земљорадника и др. О овим узроцима смо у главном говорили при испитивању узрока пољопривредне кризе. Остаје да се проговори о узроцима који су посредно можда и више придонели задужењу сељака.

Њих можемо поделити у две групе: опште и посебне. Општи се односе на прилике у које је сељак у току историског развоја убачен и којима није могао измаћи. Посебни су диктовани нуждом његова одржања и унапређења. Обе се ове групе међу собом испреплићу и тешко се одвајају. Проматрајући једне и друге, дошло би се од прилике до извода који следе.

После рата, земљорадник и његово село нашли су се на прекретници. Додир с градском цивилизацијом, подигао је потребе земљорадника и пробудио у њему тежњу да изађе из старе примитивности. И потребе су почеле да расту из дана у дан у правцу подизања животног нивоа сеоског света. У овом правцу види се данас знатан напредак. Напреднији су земљорадници упућени данас на куповину већине добара којима подмирују своје потребе. Значи, село је прешло из старе натуралне привреде у новчану. Овој је ред неминован, и против њега би се било узалудно борити, јер он значи постепени напредак. Али, избија једна ствар која не стоји ни у каквом складу са повишеним потребама села. С порастом потреба села, не расте и принос са земље. Земљорадња остаје у главном на истом ступњу и не показује јачање. Насупрот, установљено је да принос земљорадничког рада опада, постаје мањи, на неким местима чак и за 40%. Рационализовање пољопривреде стоји према растењу потреба села управо у обрнутом смеру.

Ако се сада узме да је земљорадник могао у натуралној привреди тачно покривати своје потребе, онда произлази, да је разлика која се у садашњици појављује између повишених потреба и умањених прихода — чисти дуг, дуг који је најопаснији, јер је употребљен у потрошачке сврхе.

С овим у вези, карактеристичан је још један моменат, који знатно погоршава стање земљорадника. Потребности села које су у порасту нису увек позитивне. Из града продире у села као први лучоноша материјалне културе — луксуз. Ту су лаксоване ципеле, модни шешири, свилене хаљине и друге ствари које нашим селима нису још од потребе, бар за дуги низ година. Разумљиво, то све иде на штету села, а као позитивно

остаје ипак буђење потреба, које када једном настану морају наћи и своје оживотворење.

Задужењу земљорадника је знатно придонело и неорганизовање којим је земљорадник пришао новчаној привреди. Заостао у сваком погледу, непросвећен и неписмен, без ослона на иког, земљорадник се није умео снаћи при набавкама и продаји које му је новчана привреда наметнула. У том, он је често био преварен, и губио и онде и где би иначе, организован могао и добити. Заштите у овом правцу није нашао осим у задругарству, које је, међутим, код нас споро корачало напред и није досада успело из извесних разлога да организује земљорадника и на тај начин га спасе од разних губитака.

И оскудица здравог, нарочито дугорочног кредита је много допринела данашњем задужењу земљорадника. Приватни, банкарски капитал је продро у села у најгорој форми. То су менична краткорочна задужења, на која су сељаци плаћали камате, које нису могли поднети. Истина је, капитал има изговор да село није створило здраве основе за краткорочне меничне кредите, ради чега капитал тражи високе камате, рачунајући са евентуалним губитцима. Ово је тачно. Село није понарави своје привреде у стању да прима краткорочне кредите и њима унапређује своју привреду. Па и поред тога, оно је било упућено само на ове кредите, на које је плаћало баснословне камате како у време високе коњуктуре у пољопривреди, тако и доцније у време кризе. Треба се само сетити да су сељаци плаћали по банкама све до ове године 22% интереса унапред, што значи да се дуг за три године удвостручио, па да се стекне представа за које су огромне суме сељаци у име самих камата задужени.

Село је могло да издржи у разним прекретима кроз које је прошло у послератном времену само солидан хипотекарни кредит као дугорочни, а краткорочни само нарочито организовани пољопривредни кредит. Међутим, њему и његовој производњи није стављен на располагање ни један ни други. Хипотекарног није било, а у колико је и било државног са стране Државне Хипотекарне Банке — старе Управе Фондова — он је потпуно окренуо леђа селу и сав се предао граду. Приватни хипотекарни се није могао створити, јер нису постојали услови за њ. Најпосље, приватном је и држава задала удар што кметовска добра није дала у власништво земљорадницима.

Специални пољопривредни кредит могла је створити само држава, јер приватни капитал није могао усљед прилика на новчаном тргу наћи овде свог интереса. А држава се је сетила пољопривредног кредита тек када је пољопривредна производња ушла у своју критичну фазу. То је било средином 1925. г. када је донешен закон о пољопривредном кредиту, који је могао да снабде земљораднике солидним кредитом. То је било време када је било помоћи кредитом земљораднике прека потреба. И шта се догађа: у жеку пољопривредне кризе донешен је закон о пољопривредном кредиту који не решава питање

кредита, јер се кредит не може у духу закона да оствари. Када је закон доношен мислило се је да ће се нове задруге, које предвиђа, моћи преко ноћи остворити, па се је обишло старо задругарство које је годинама стварано. На тај су начин земљорадници остали без кредита у време када им је био највише потребан, а закон као непроведив остао је, бар за то време, мртво слово на папиру.

Главни Задружни Савез је још 1924. г. тражио да се да пољопривредни кредит из Народне Банке и Поштанске Штедионице, разуме се преко постојећих задруга. Међутим, анкета која је тада извршена остала је тада без икаквих практичних резултата. Исте године је предложено, опет од стране Главног Задружног Савеза, да се оснује централни кредитни задружни институт са државним суделовањем, али и ово без успеха. Место свега тога донешен је закон о пољопривредном кредиту који предвиђа оснивање нових Задруга са Дирекцијом за пољопривредни кредит на челу. А како се не могу нове задруге да створе — јер се задругарство не декретира одозго него постепено и полако ствара одоздо — то више од две године леже неискориштене законске буџетске дотације за овај кредит код Државне Хипотекарне Банке.

Међутим, чињени су нови покушаји да се из двогодишњег горког искуства повуче закључак и да коректив закону на начин да се пољопривредни кредит спроведе преко постојећих задруга. Када је уз овогодишњи буџет доношен Финансијски Закон, ставио је предлог Главни Задружни Савез у Београду да у Финансиски Закон уђе амандман по којем би сви садашњи задружни савези постали чланови Дирекције за пољопривредни кредит. Према изјави г. Др. Прохаске, овај је предлог био одбијен из разлога што је тражење Главног Задружног Савеза садржано у овлаштењима које влада има по члану 314 Финансиског Закона. По садашњем стању ствари, изгледа да данашњи министар пољопривреде и вода намерава да уведе у живот најпре Дирекцију за пољопривредни кредит, која би, по овом овлаштењу, сарађивала с постојећим задругама, а нове би оснивала само тамо где уопште нема задруга.

*

Сви ови узроци су скупа допринели да се створи једна мучна ситуација за земљораднике, која је у крајњој линији довела до општег задужења земљорадника. Томе је много допринела и околност да је земљорадник морао на своје дугове плаћати високи интерес, који је био толико висок да је отплата главнице била немогућа. Најпосле, дошло је време да се ни сам интерес не може у већини да плаћа, и тако се је земљорадник нашао данас у немогућности да одговара својим обавезама. Он је постао у најмању руку инсолвентан, да се не рекне презадужен.

Из ових разматрања произлази да је задужење земљорадника настало као последица употребе кредита с једне стране

у производне сврхе, рачунајући овде и инвестиције за зграде и земљиште, а с друге стране у потрошачке сврхе за полмирење повећаних животних потреба које су се код њега јавиле.

*

Било би од интереса утврдити тачну цифру земљорадничких дугова. Податци који су до сада прикупљани, потпуно се не подударају, јер се нису могла сва дуговања сакупити а нити тачно утврдити њихова висина.

Први је почео сакупљати ове податке министар пољопривреде. Он је тражио концем маја о. г. од великих жупана и пољопривредних референата извештај о задужењу земљорадника. По податцима које је тада министар пољопривреде сакупио износе сељачки дугови преко две милиарде укупно, или око 70 милиона просечно на сваку област.

Другу је анкету о задужености сељака наредио опет великим жупанима концем јуна о. г. министар трговине и индустрије. И ако је у наређењу изрично тражено да се податци пошаљу најдаље до краја месеца јула, ипак резултати ове анкете нису досада — средина октобра — јавности познати.

Иза како је министар трговине наредио великим жупанима анкету о задужењу сељака, тражио је исте податке поново и министар пољопривреде. Показало се је да податци добивени у јуну нису поуздани. Резултати ове друге анкете министра пољопривреде су објављени, и по њима земљорадници дугују укупно око 1.200 милиона динара или просечно по 35 милиона за сваку област. Каматна се стопа није могла утврдити, као ни зеленашки дуг. Интересантно је да је по овим податцима највише задужен сељак у шумадиској области (160 милиона), затим љубљанској (101), загребачкој (92), подунавској (70), мостарској (35), сарајевској (33) и т. д.

Међутим, горње цифре немају велике вредности када се зна да у њима није садржан и зеленашки дуг. Треба њима додати и овај дуг да се добије реална представа о задужењу земљорадника. Државна власт није у стању да прикупи податке и о зеленашким дуговима из простог разлога што се они пред њом укривају. Али, према неслужбеном израчунавању, зеленашки дуг наших земљорадника надмашује њихово задужење по банкама и другим новчаним установама. Цени се да наши земљорадници дугују укупно око три милијарде динара.

Ови би се дугови могли поделити у три групе:

1. дугови код котарских припомоћних заклада које улазе у састав Дирекције за пољопривредни кредит. Они су већином кратких рокова, а каматна им је стопа у главном повољна (у релацији према другим). Ови дугови у укупном проценту сељачких дугова не значе готово ништа.

2. дугови код новчаних установа, којима је подлога меничка а у неким случајевима је узета и хипотека као супергаранција. Хипотека се узима као осигурано средство у већој

мери у задње доба од када је постало актуелно питање задужења сељака. Ово су краткорочна менична дуговања, једино код оних који су покривени и хипотеком, рокови су нешто дужи, и прелазе рокове трговачких меница. Каматна стопа је неповољна, јер приватни капитал урачунава и ризико премију у камате због несигурности дужника. Она се још и данас креће између 18 и 30 од сто. Цени се да ови дугови изнашају преко милијарду динара.

3. Зеленашки дугови приватних лица, који су највећи и код којих је интерес управо невероватан. Они погађају најгоре земљорадника, јер су изван сваке контроле, и највише су допринели данашњем укупном задужењу земљорадника.

Три милијарде терете данас земљораднике и њихова села. То је огромна сума коју не могу издржати земљорадници са својом данашњом производњом. Она не само да не дозвољава напредовање и подизање земљорадника из данашње заосталости, него најозбиљније прети да угрози њихов опстанак, да потпуно пролетаризује наша села. У већини, земљорадници нису данас у стању да плаћају из својих редовних прихода ни интерес на своје дугове, па се на тај начин дугови даље гомилају. Економска снага земље пада, јер је смањена потрошачка снага сељака и потпуно укочена привредна. О јачању и подизању његове производње не може бити ни говора у оваквим приликама. Ни најбоља жетва не би много поправила стање у овом правцу, јер би сељак морао употребити жетвене приходе на плаћање интереса и дугова, тако да не би могао ништа употребити на унапређење своје производње, а нити се појавити као купац.

У оваквој је ситуацији држава позвана да помогне сељака у раздужењу и санирању данашњег неподношљивог стања, јер то захтевају интереси целине. Као изразито аграрна држава, њен је просперитет зависан од решења аграрног питања који се данас првенствено састоји у раздужењу земљорадника и стварању основе за подизање и унапређење пољопривредне производње. У овом је правцу досада учињено ово:

Још у жеку изборне борбе, влада је расправљала о питању сељачких дугова. По једној непровереној вести, био је донешен пред владу предлог да се штампају специјалне државне облигације које би се поделиле повериоцима земљорадника, а у замену зато би се покупиле од њих све сељачке менице и обвезнице. На тај би начин сељак постао дужник држави, а његови би пређашњи повериоци добили у замену за менице један нови државни папир, који би се плаћао када би и у колико би држава наплатила сељачке дугове.

У овом је смислу дао обећања народу и сам председник владе на својој агитационој турнеји кроз Босну. Он је рекао да ће влада закључити велике зајмове на страни које ће употребити на откуп сељачких меница. Слична је обећања дао народу и министар финансија, који у питање улази као стручњак. Он настоји да и Државну Хипотекарну Банку, чији је пре био

управник, ангажује са земљораднички кредит. Министар Финансија је тражио скоро једним писмом од Хипотекарне Банке, да њена управа донесе одлуку по којој би могли и земљорадници уживати код ње потрошачки кредит, али не сви већ само они који су пострадали од суше. Кредити би били јевтинији и на рок испод 25 година. Своје тражење, министар Финансија образлаже тим да је земљораднике погодила суша, а уз то су и презадужени. Пољопривредни кредит треба остварити за будућност за унапређење и обнову пољопривреде, а Државна Хипотекарна Банка треба да даје земљорадницима потрошачке кредите.

Међутим државна интервенција у питању раздужења земљорадника није још ушла у своју завршну фазу нити добила конкретне облике. То се види и по том, што је министар пољопривреде и вода сазвао за 23. октобар анкету стручњака од 23. члана, која има да изради конкретне предлоге по питању задужења земљорадника.

*

Код нас се је много расправљало о питању задужења земљорадника и начину њиховог најуспешнијег раздужења, нарочито у последње време. Међутим, није досада још стварно ништа учињено. Питање стоји отворено и по својој актуелности и значењу које има за целокупни живот нашег народа, тражи најхитније решење.

Треба бити на чисто у томе да би једино државна интервенција у овом питању имала успеха. То и због тога што је само држава кадра да створи потребна средства за најбрже решење. А питање је толико зрело да од брзине решења зависи и успех. Међутим, и држава ће моћи да ово питање успешно реши само у случају ако у њ уђе једино стручњачки, апстрахујући све друге, нарочито политичке моменте. У противном, могу се утрошити и огромни капитали, а да се не постигне никакав успех, али зато створи један тежак преседан, кога не може привредни живот у будућности поднети.

Треба нагласити и то да три милиарде које дугују наши земљорадници не значе у целини њихово презадужење. Они у већини не личе трговцима палим под стечај који траже поравнање са својим повериоцима које ће оштетити а да се сами неће моћи више дићи. Сељачка имања представљају огромне капитале који покривају данашње дугове, али која би се упростила и отишла у бесцење ако не би држава помогла сељака у његовом раздужењу. Финансиски капитал почиње и код нас да немилосрдно гута реална добра. Треба се само сетити колико је сељачких добара отишло на добош уз цену која ни из далека није одговарала стварној вредности добра. И стога се питање раздужења сељака не сме оставити самим сељацима. Ако се то учини, они ће све више тонути јер су немоћни да удовоље својим обавезама под данашњим условима, следиће судске продаје, а сељаци ће се пролетаризовати, постати бес-

кућници, од чега ће трпети интереси нације као целине. Нај-
 после, једна аграрна држава каква је наша, не сме то ни
 дозволити, јер су интереси земљорадника у крајњој линији и
 интереси њени. Нарочито када је ту и реална подлога за
 државну интервенцију, тако да то неће имати лош одјек на
 остале привредне гране и групе.

Остаје да се нађе најефикаснији начин државне интер-
 венције у питању раздужења задужених земљорадника. Пут
 којим се у овом правцу нађе не сме бити једностран. То је ос-
 новно. Раздужити земљораднике на једној страни, задужити
 их на другој, не би донело много користи. Јер док год земљо-
 радникова производња стоји на нивоу на коме је данас, она
 је пасивна, и задужење се неће смањивати него још и увећа-
 вати, из разлога које смо напред навели. Стога и државна
 интервенција у овом питању имаће само онда трајног успеха,
 ако буде била упућена у два правца: На једној страни разду-
 жила земљораднике од данашње задужености под неповољним
 условима, а на другој страни систематски организовала широку
 акцију у циљу подизања пољопривреде и њеног унапређења.
 На тај начин, пољопривредна производња постаће активна, а
 сам земљорадник ће доћи у могућност да из повећаних при-
 хода свога рада отплати дугове. Од тога ће се имати две
 користи: подићи ће се животни ниво земљорадника па ће
 се и он појавити као активни привредни судионик, а на другој
 ће се страни неосетно ликвидовати једно тешко питање које
 данас као мора дави и не да да се крене напред.

Конверзија сељачких дугова се може извести на два на-
 чина. Држава може да склопи у ову сврху зајам на страни
 који би предала једној од постојећих својих кредитних инсти-
 туција, или би основала за ову сврху нарочиту Државну Лик-
 видациону Банку. Зајам би морао бити закључен уз повољне
 услове са роком не краћим од 25 година. Банка би одмах поз-
 вала повериоце земљорадника да пријаве у извесном року —
 што краћем — своја сељачка потраживања, која би банка
 одмах исплатила. Иза тога би се одредили услови плаћања
 земљорадницима у духу дугорочног земљорадничког кредита.
 Ликвидационој банци би требале да ставе извесна новчана
 средства на располагање и државне кредите институције: На-
 родна Банка, Поштанска Штедионица и Хипотекарна Банка,
 па би се зајам на страни узео у мањој суми.

Други би начин био да држава изда сељачким поверио-
 цима за сељачке дугове нови државни папир који би имао
 покриће у сељачким добрима. Овај би папир носио интерес,
 гласио на име (ректа-папир) и био амортизован у року од 25
 година, док би држава наплаћивала од сељака дугове админи-
 стративним путем у облику специалних пореза.

На другој страни, за унапређење пољопривредне произ-
 водње потребно је извести читав низ мера државне агрономске
 политике с једне стране, и с друге стране, створити потребне
 услове за њено напредовање. За ово је последње неминовно

потребно суделовање капитала и то у облику специалног пољопривредног кредита. Он би се употребљавао само у производне сврхе, за набаву машина, семена, гнојива и др. Пољопривредни кредит треба чим пре остварити и ставити га у довољној суми на располагање пољопривреди преко постојећих задружних Савеза са Дирекцијом за пољопривредни кредит на челу. У овом смислу је потребно и садашњи закон о пољопривредном кредиту изменити. Држава треба да из својих средстава као и својих кредитних институција стави Дирекцији потребне суме на располагање. За инвестиционе радове, мелиорације и куповину земље треба створити солидан хипотекарни кредит кога може да дадне Државна Хипотекарна Банка, коју треба учинити више приступачном селу него је досада била.

Земљораднике извести из данашњег стања може се само упоредном акцијом: раздуживањем од садашњих неподношљивих повериоца и подизањем нивоа пољопривредне производње. Ако се то не мисли учинити, онда држава мора да уведе и за земљораднике присилно равнање ван стечаја, по коме ће се моћи и земљорадници поравнавати пред судом, како је негда посебном уредбом дозволила и трговцима када су запали у тежак положај.

Пољопривредна криза и задужење сељака су два питања која међусобно стоје у органској вези. Једно се без другог не може решавати, јер је једно произашло из другог. Колико год је при њиховом решењу потребно промишљености, ипак су ово два питања која више не подносе одлагања и чије решење стање садашњице намеће.

ПРОСВЕТА.

Dr. rer. pol. Хамид Х. Ефендић:

Наша просветна политика.

Држава као присилна организација за удовољивање колективних потреба својих грађана има много интереса да се заузима и брине око одгоја младежи и у физичком и у душевном погледу. Та брига састоји се с једне стране у оснивању и изграђивању државних институција за подуку младежи а с други стране у надзирању и давању смерница приватној иницијативи, у колико је иста управљена у смеру културног придизања народа а специјално младежи. Сва настојања државе управљена у том правцу називамо просветном политиком.

Политика значи настојање да се употребом или неупотребом извесних средстава нешто постигне. Као и све друге, и школска политика има своја средства. Та су средства различита већ према сврси, која се жели постићи.

Најелементарније средство којим се служи просветна политика јест школа. Према броју, врстама и квалитети школа као и тежишту у наставним плановима, просуђујемо, да ли је просветна политика једне државе добра или рђава. Додуше, јединствен критериј за то просуђивање не постоји а из простаго разлога што не постоји ни јединствено назирање на свет. Али и поред свих разлика у погледима на свет и уређај друштвених односа, мислимо да постоји и један низ чињеница, на основу којих се може с извесним степеном објективности просудити да ли је просветна политика једне земље добра или рђава. Најглавније од тих чињеница јесу ове: апсолутни и релативни број аналфабета; апсолутни и релативни број основних средњих, стручних и високих школа у државним и приватним рукама; материјална и душевна култура земље; стање привреде и куповне моћи широких народних слојева; постојање или непостојање потребе за увећањем броја интелектуалаца; бројчани однос интелектуалаца напрама неинтелектуалцима; квалитета наставника и наставних планова и остало.

Добро материјално стање народа предуслов је за плодну просветну политику. Богатији народи већином имају и боље стање просвете. Исто тако и богатији слојеви народа у једној земљи стоје редовито у просветном погледу боље од сиромашних.

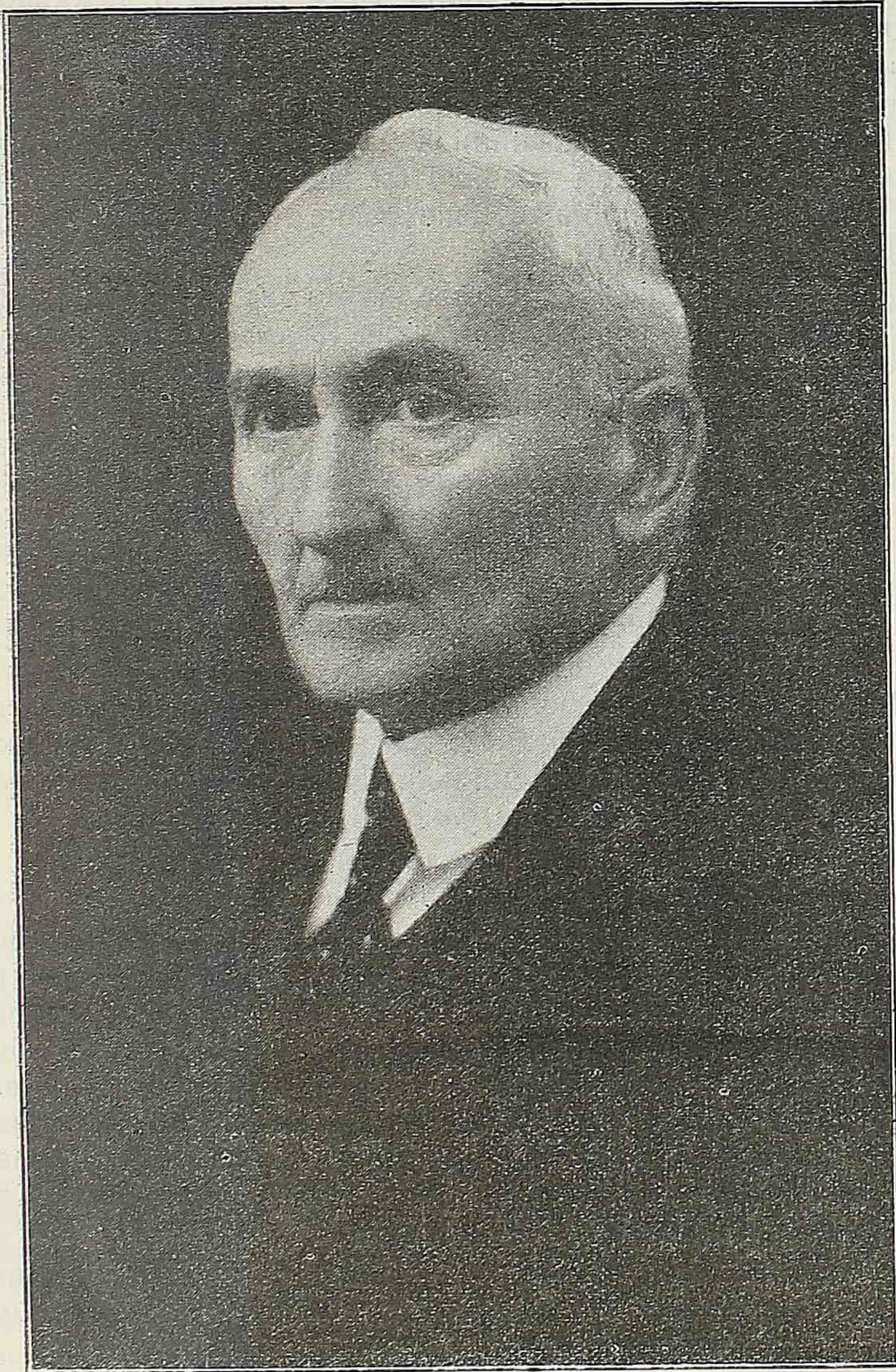
Савремене државе настоје извесним фискалским и социјално-политичким мерама да ту разлику у просветном погледу по могућности више или мање уклоне. Та тенденција одразује се и у Уставу наше државе.

У нашој држави имамо релативно много високих школа. И не само много него их имамо и превише, кад се узме у обзир високи проценат аналфабета и сиромаштво наших држављана. Наместо 1—2 за целу државу ми имамо по 5—6 високих школа једнога типа а да за постојање толиког броја нема стварне потребе. Исто тако имамо превише и гимназија. Има гимназија по местима, где нема никаквог резона да постоји гимназија. За једну сиромашну сељачку земљу као што је наша и за 12 милијона становника 173 гимназије крај толиког броја аналфабета и просечно једне основне школе на 3000 становника у Босни, значи да наша просветна политика није пошла путем којим је требала да пође. Истина, финансијским законом за 1927/28. годину, број потпуних гимназија сведено је на 80 док је број непотпуних остао неограничен али уз услов да свака четвороразредна гимназија мора имати најмање 120 ученика.

Ми смо мишљења, да постојање четвороразредних гимназија нема смисла. Гимназије као просветне институције имају сврху да својим наставним планом пробуде и развију код ученика критичку способност и да га науче да самостално мисли. Наставни план гимназије представља једну целину; стога је неумесно да се подржавају четворо-разредне гимназије. За ученика, који није у могућности да сврши потпуну гимназију много је боље да сврши једну практичну четворо-разредну школу. Стога би требало забацити систем крњавих гимназија па га заменити системом практичних школа пољопривредног, занатског и индустријског смера.

Превелики број гимназија ствара превише интелектуалаца који не могу наћи упослења. А држави свакако није у интересу, да се појављује неупослени интелектуални пролетаријат. Стога је безусловно потребно да се ограничи број гимназија и годишњег броја матураната. То се да постићи директним и индиректним средствима. Директно ограничавањем броја гимназија и разреда а индиректно строгошћу код испитивања и оцењивања ученика. Ту строгост при оцењивању ученика требало би специјално применити у првом и другом разреду гимназија. Кад се један ученик због неуспеха избаци из првог или другог разреда гимназије, ни за ученика ни за његове родитеље неће то представљати толики ударац, као у случају кад ученик пропане у вишим разредима па због тога буде избачен из гимназије.

Али зло од превеликог броја гимназија и не би било толико кад поред државних гимназија не би постојале још којекакве »дописне школе« са једином сврхом да појединцима на лак начин прибаве матуралне сведоцбе. Те »дописне школе« постоје и ако

РАДИВОЈЕ ВРХОВАЦ
председник Матице Српске у Новом Саду

⟨Председао Свечаној Седници и Академији приликом прославе
Просветине 25-годишњице.

немају концесије. Државна власт заузела је на жалост према њима посиван став и ако би требала да деловање истих забрани.

Кад је говор о наставном плану, онда не можемо прећи ни преко чињенице да ми успркос свих фрази о државном и народном јединству након девет година још увек немамо јединствени наставни план, нити јединствене уџбенике. Тако се примерице догађа да се у току једне школске године по два-три пута мењају школски уџбеници а на опште запрепаштење родитеља. Са том праксом требало би једном престати јер изазива збрку код ученика и непотребне финансијске жртве и незадовољство код родитеља.

Али не само средња настава него и високе школе код нас стоје у знаку претеране грандоманије. Имамо пет што потпуних што крњавих универзитета, и ако немамо довољно новаца да их уредно издржавамо. Али и не гледајући на буџетско-финансијску страну тога проблема, пет универзитета прелази у сваком случају број који би био потребан за изобразбу потребног броја интелектуалаца. У државној служби сва су места заузета; исто тако и у приватној; према томе наша земља треба мали прираст људи са факултетом. Јер, код нас млади људи студирају већином да добију службу а не из неке потребе за знањем.

Поред тога ми имамо високих школа које у данашње доба значе за нас луксуз. Мислимо на високе педагошке школе, које коштају више од два милијона динара. А крај тога имамо делова наше државе са више од 80% аналфабета.

Наша просветна политика до сада није била добра. Али постоје извесни знаци да ће кренути на боље.

Специјално требало би ставити тежиште просветне политике на основну наставу. Сва села не могу из буџетских разлога добити од једампут школе. Али могу постепено и бржим темпом. Док сва села не добију основне школе, требало би им помоћи нордијским системом путујућих школа. Гимназије требало би оставити само у седиштима области и местима са преко 10.000 становника. У већим среским местима требиле би да постоје ниже средње школе пољопривредног, индустријског, трговачког или занатског смера.

У финансијском закону за 1927/28. годину предвиђене су 33 учитељске школе. И тај је број превелик. Требало би га редуцирати на половицу.

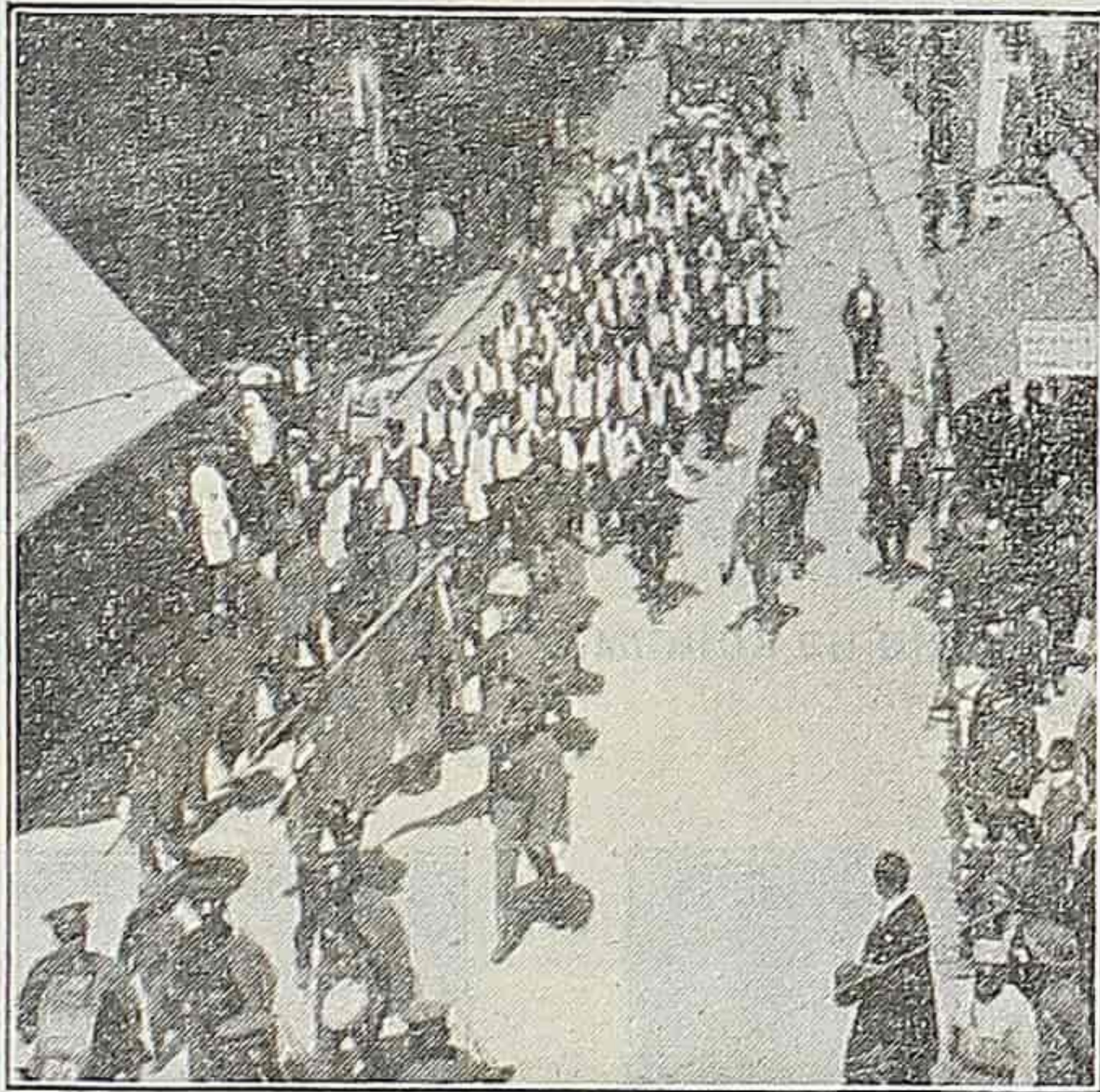
С коликим се степеном грандоманије води наша просветна политика, види се најбоље по чињеници, што Министарство Просвете у помањкању квалификованих сила поставља за наставнике на гимназијама обичне учитеље основних школа. Природно је, што код таквих гимназија страда квалитет ученика.

Стојимо на преокрету наше просветне политике. Надамо се да ће тај преокрет значити замену лошијег са бољим.

Срђа Ђ. Ђокић:

Двадесет и пет година Просвете.*)

Када се буде писала савремена културна историја босанских Срба на њеним првим страницама стајаће име »Просвете«. Историја Просвете јесте сажета историја Српског народа Босне и Херцеговине. Она је настала на завршетку оне политичке борбе, којој се покојни Кочић насмијао у својој познатој сатири. Дали је покојни Кочић имао право? Ми мислимо да није, јер је баш завршетак те борбе створио услове за подизање Просвете и тиме учврстио свој резон дотр. Истина је да је сама борба за пречавала остварење идеје Просветине. Г. Шћепан Грђић, у априлу године 1899. одговарајући на писмо пок. Дра Ђорђа Ђокића, вели: »Добро би било, кад би се основало друштво,

Српска Национална Омладина са музиком у свечаној поворци Просветине прославе.

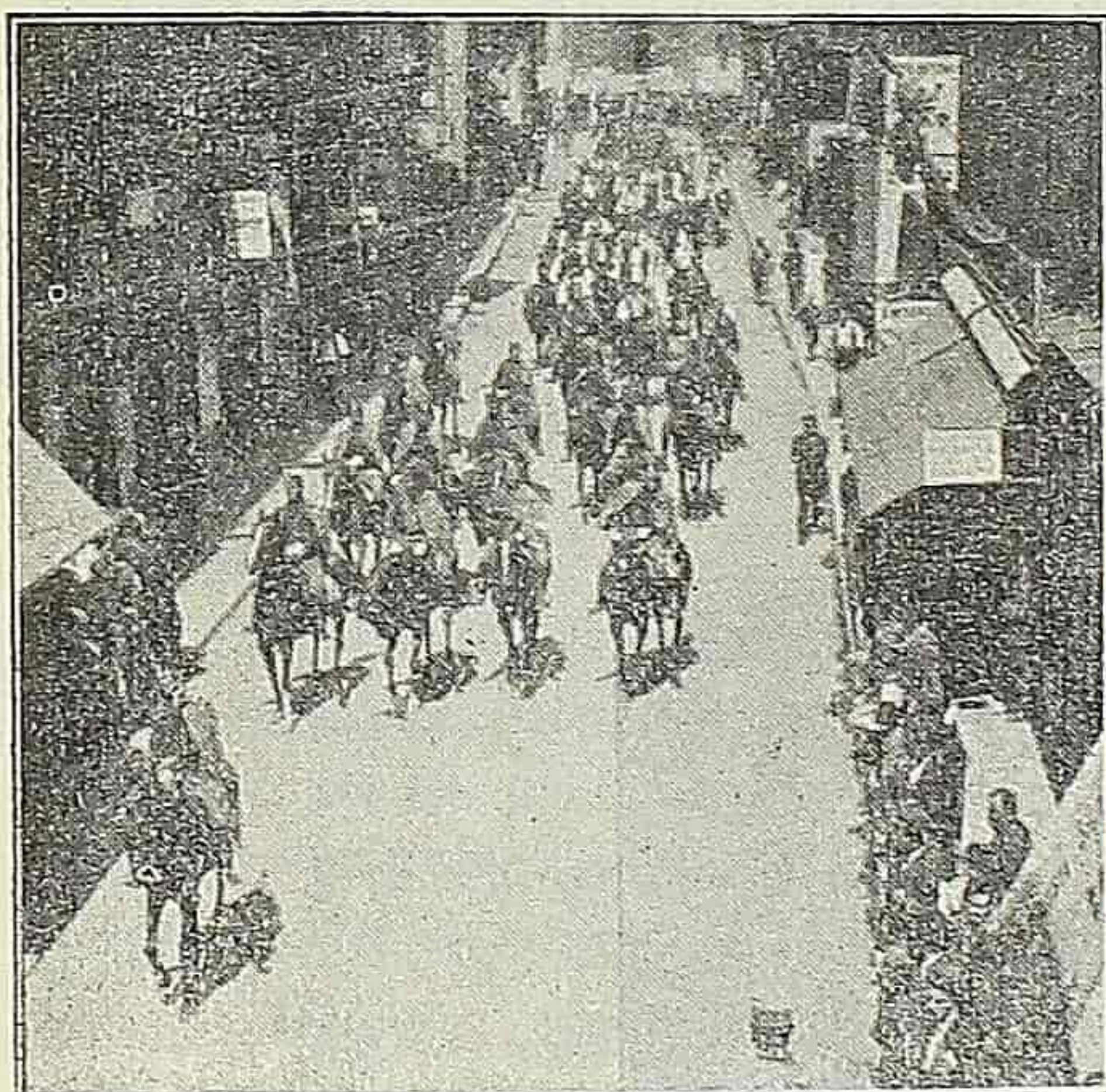
као што ми ти пишеш. Ја мислим, да није сасвим оправдано мишљење Сарајлија, да треба остало оставити на страну, а бринути се само за главну ствар. (Аутономна борба. Ур.) То тим прије, јер се главна ствар неће лако ријешити, а и кад се ријешити неће престати борба. Нама предстоји борба, без престанка и ја мислим не треба се ограничити само на један правац, но напасти на свијем линијама. Данас кад се све дигло на нас, треба да ништа не пропустимо, како ћемо што постићи«. Требало је чекати од г. 1899. када се родила и покренула мисао Просвете до њеног остварења 1902., дакле пуне три године. Аутономна борба иако није донела богзна каквих директих резултата, оставила је један кадер бораца до тада

*) Просвета је прошле године издала пригодом своје 25 годишњице две књиге. Двадесет и пет година рада Просвете п »Споменица« прославе у Сарајеву 1927. год.

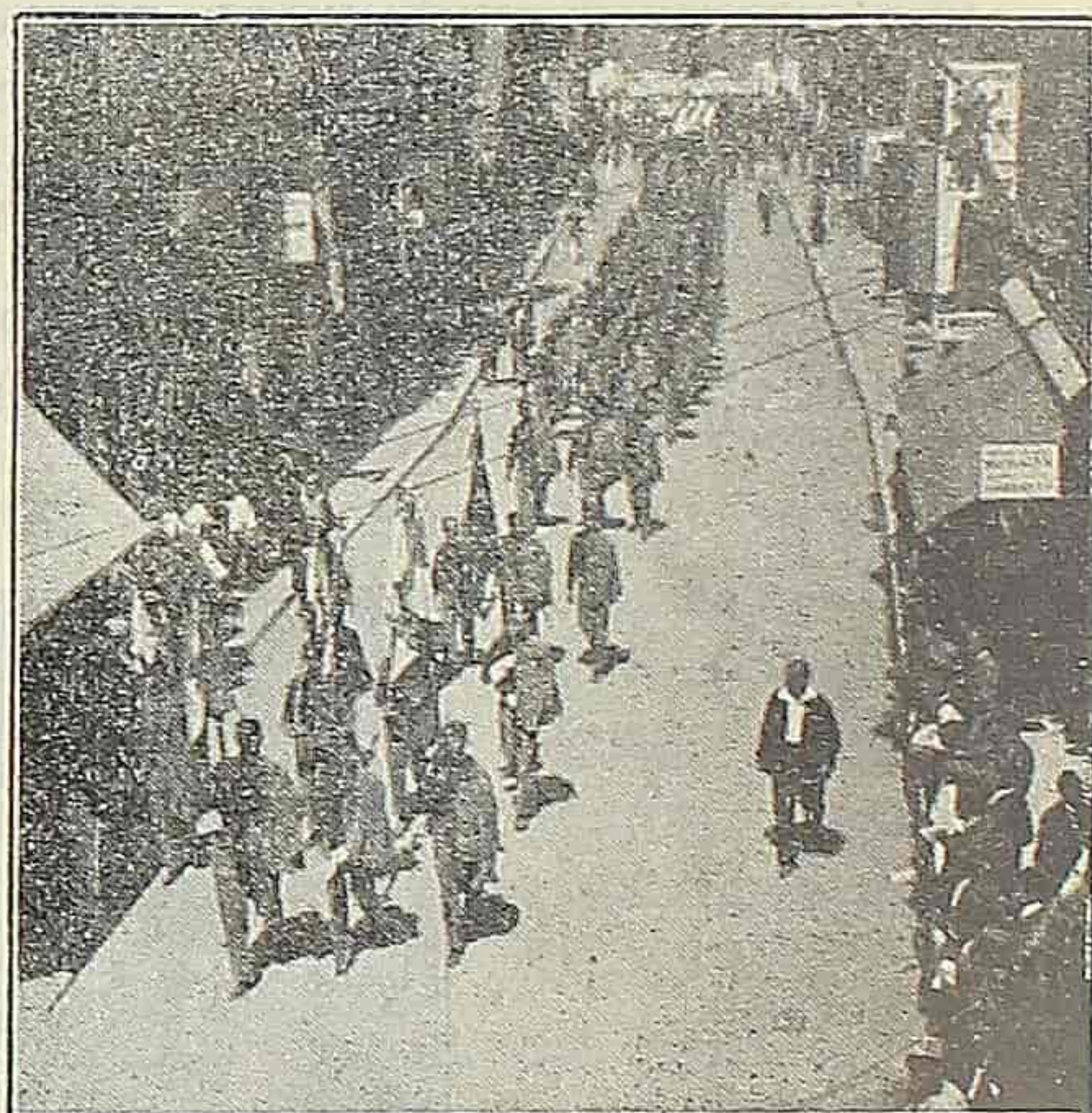
страсно ангажован у аутономној борби. Њега није било тешко одушевити за мисао Просвете, али је требало чекати да се ликвидирају стари послови.

Немогућност успешног пласирања једне нове идеје у српски народ онога времена отерала је покојног Кочића у сарказам

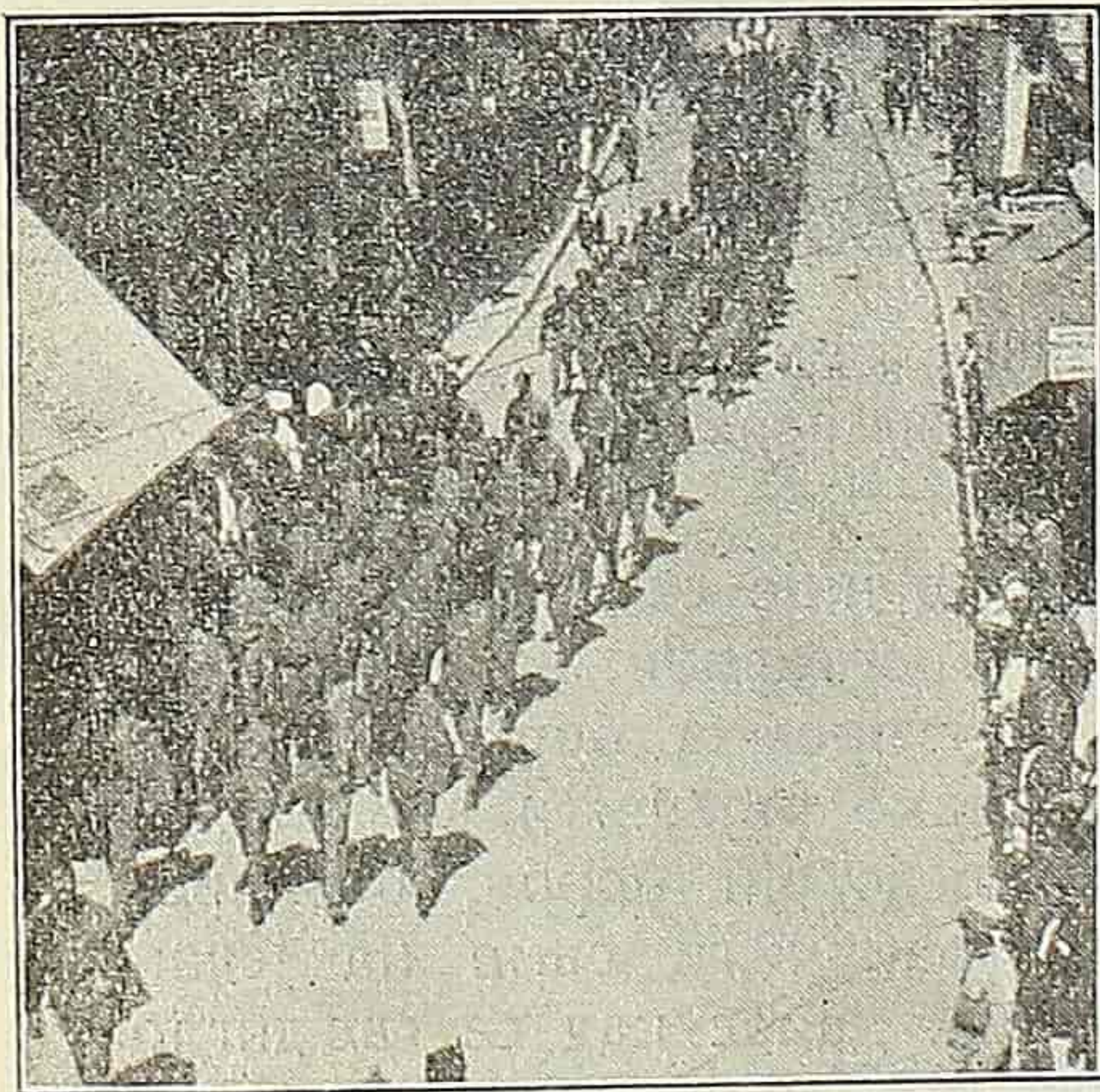
Свечана поворка.

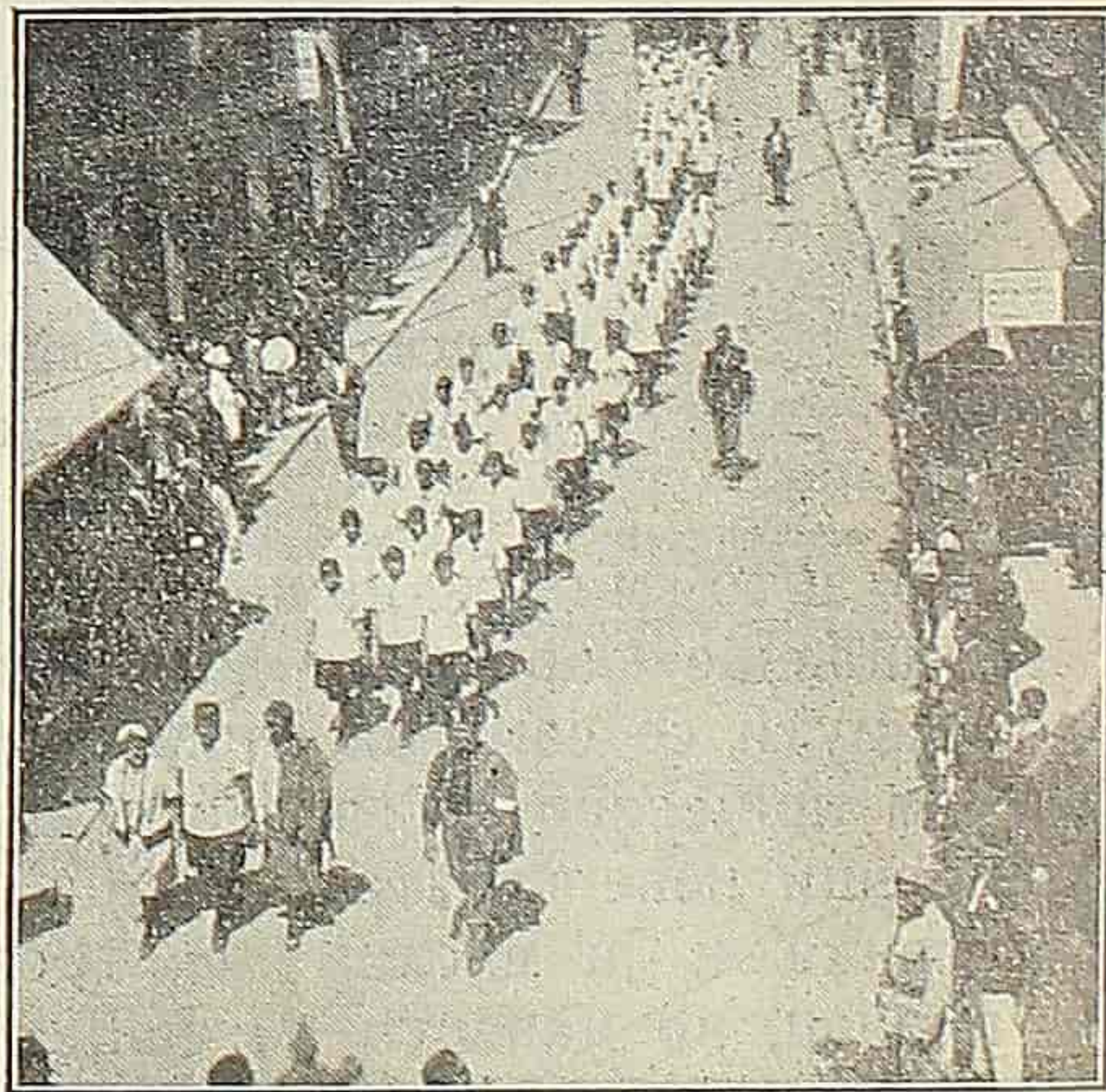
Чело поворке. Соколи и тежаци на коњима.

Заставе Сокола

Соколи.

Соколице.

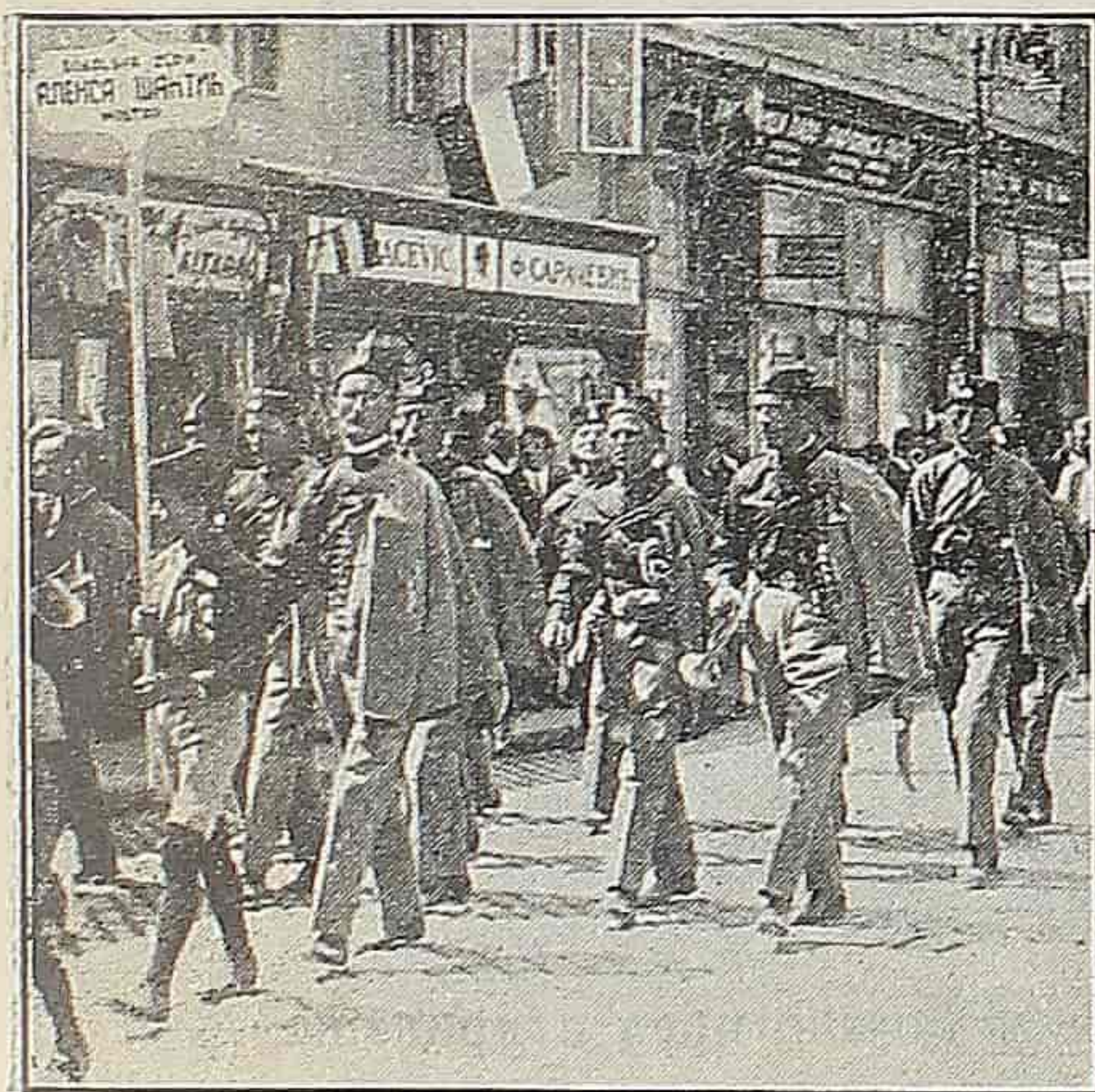
импутирајући нашим дедовима немање смисла за највиталније интересе народа Српског ових крајева.

Када се чита кореспонденција наше академске омладине из Беча и Граца онога времена са старијим свршеним друговима у отаџбини, лако се види шта их је потицало на фор-

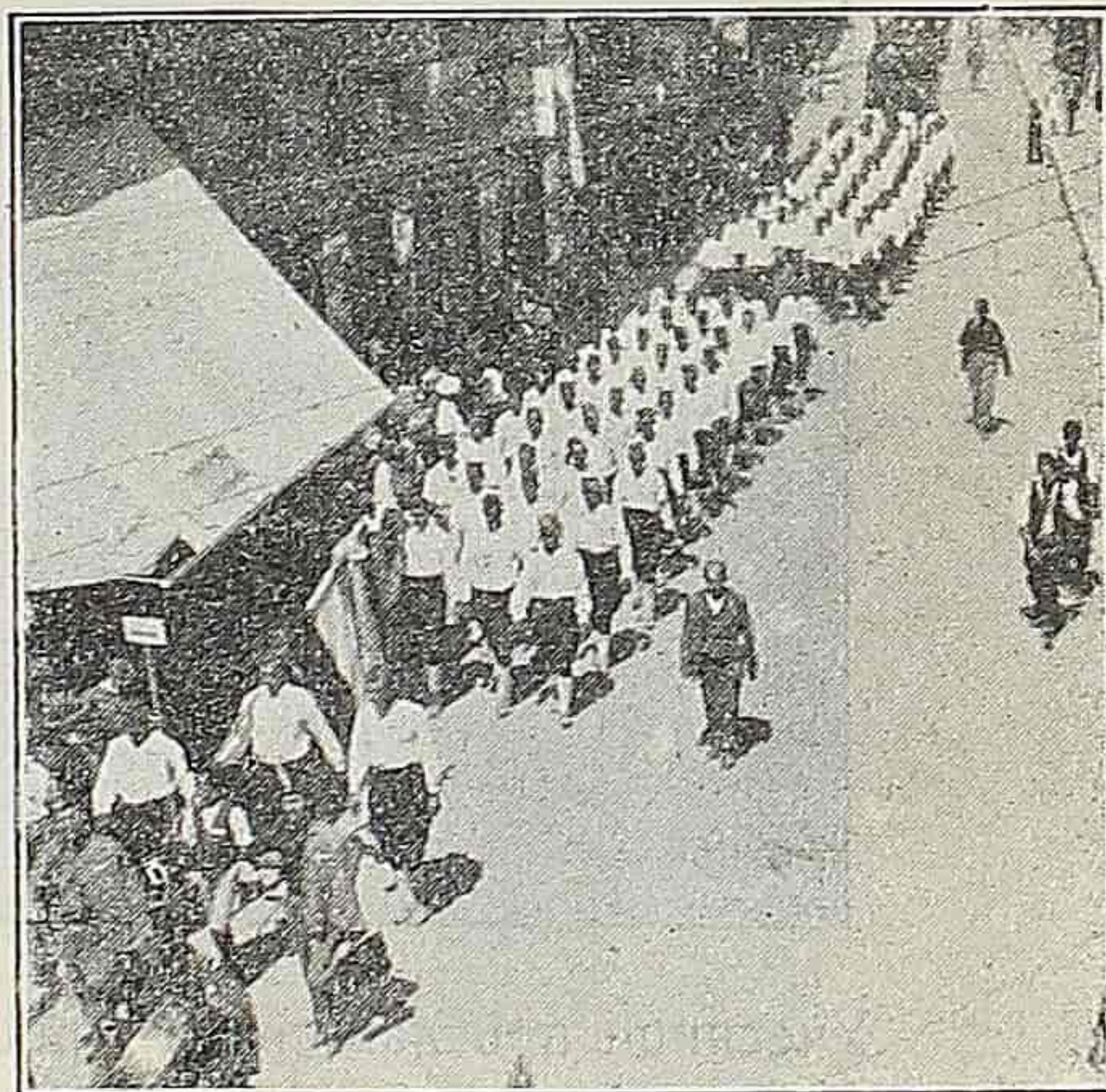
сирање једне акције за подизање образованог нараштаја : оскудица наших студената на универзитетима и немогућност једне озбиљне и широке културне акције услед помањкања просвећених радника.

Кад је Просвета основана 1902., било је 29 академски образованих Срба у Босни и Херцеговини а у време покре-

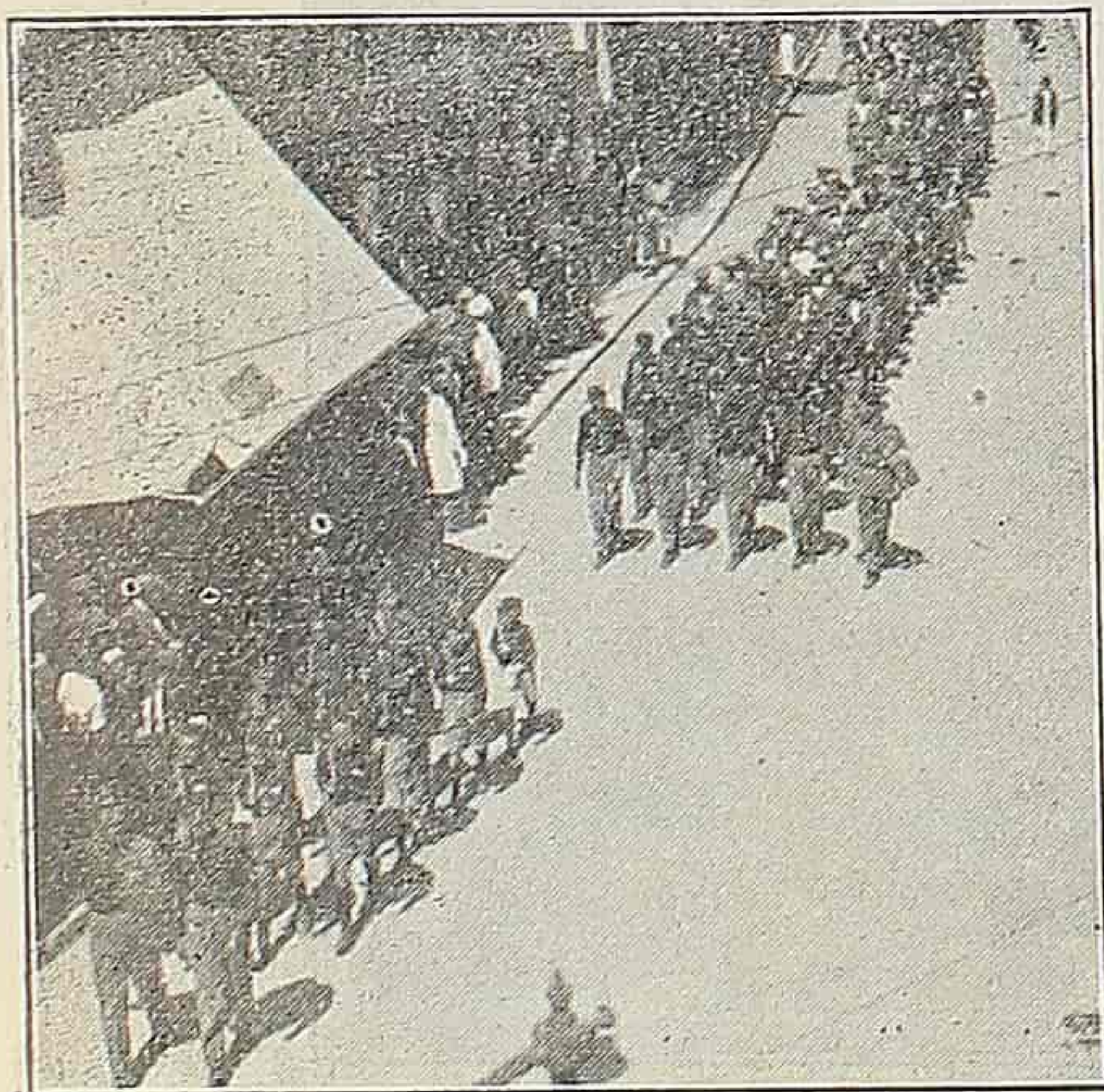
Свечана поворка.

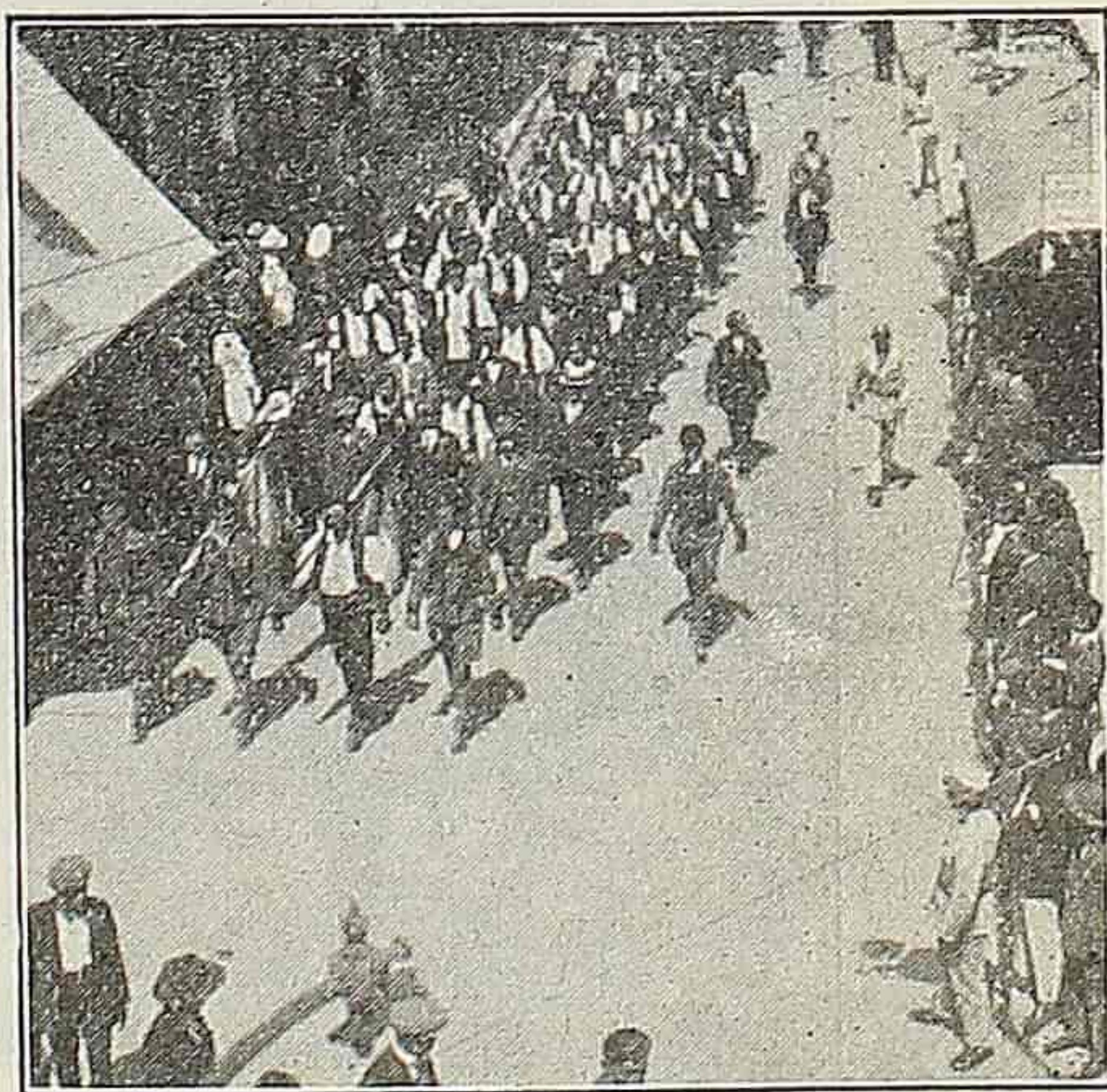
Музика Невесињског Сокола.

Соколи тежаци из Херцеговине.

Соколски подмладак из Креке; Соколи.

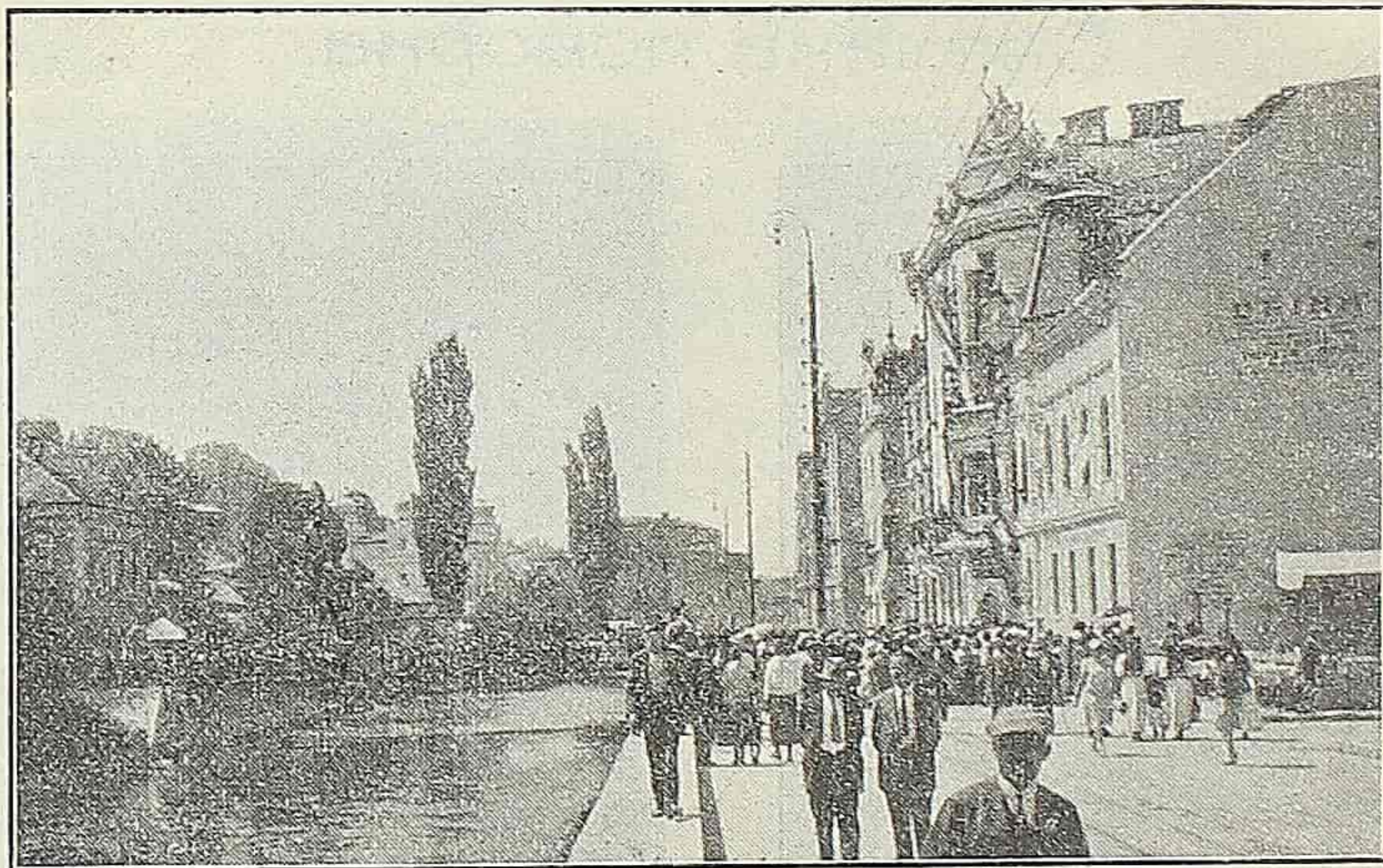

Добровољци и Четници.

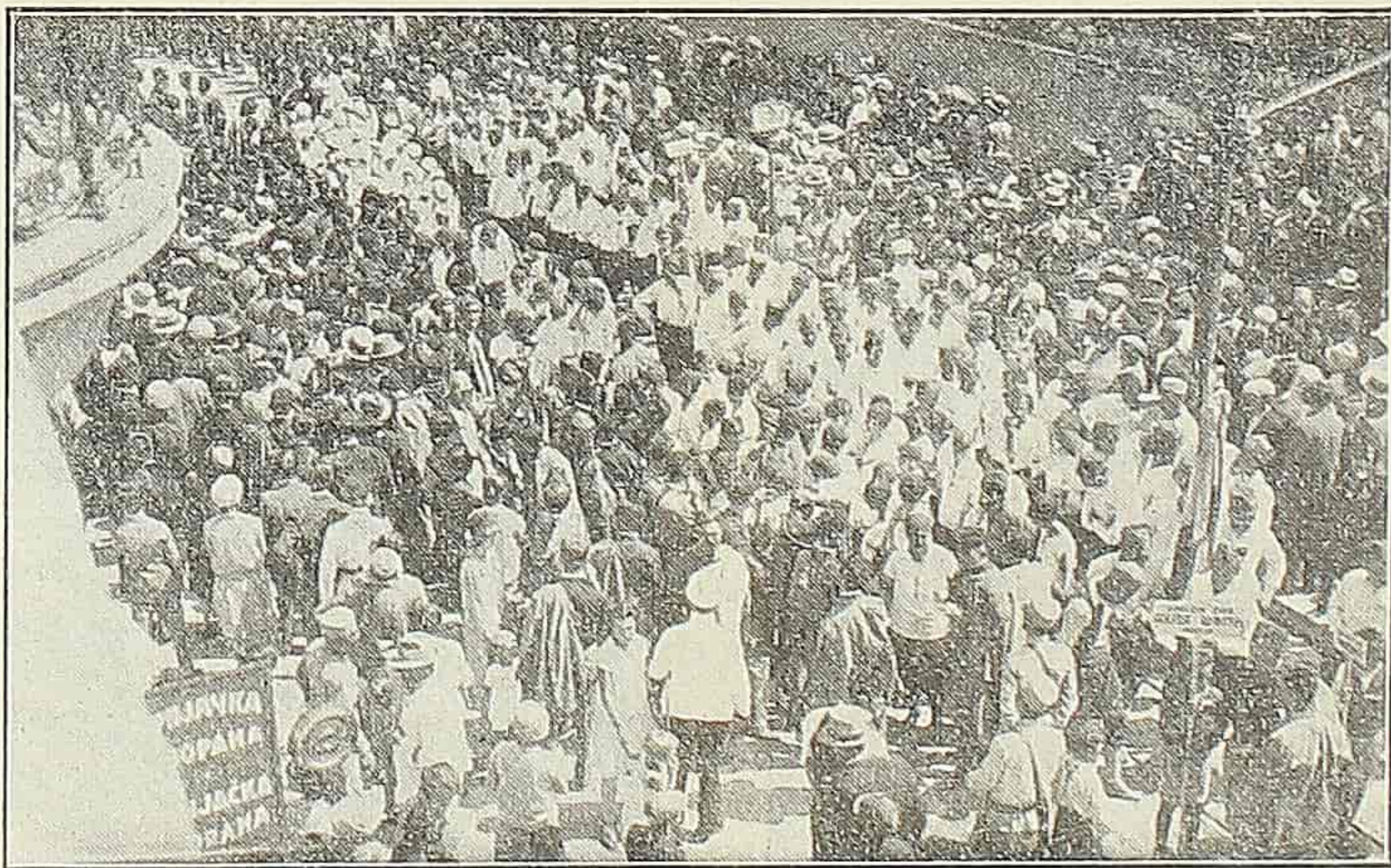
тања ове мисли много мање. готово су се на прсте могли пребројати. Све млади људи 25—30 година, одрасли у тешком времену, школовани у оскудици, када су дошли до леба и положаја уместо да »легну по јаслима« како се данас најалост често догађа, улажу све своје силе у један посао, који њима

лично неће донети никакове користи осим задовољства ради учињеног добра своме народу.

Двадесет и пет је година прошло како ови људи на својим плећима носе тешко бремене одговорности за културни напредак народа у Босни и Херцеговини. Не могу се на овом месту на-

Учесници прославе пред Просветиним Домом, пред откривање спомен плоча легаторима.

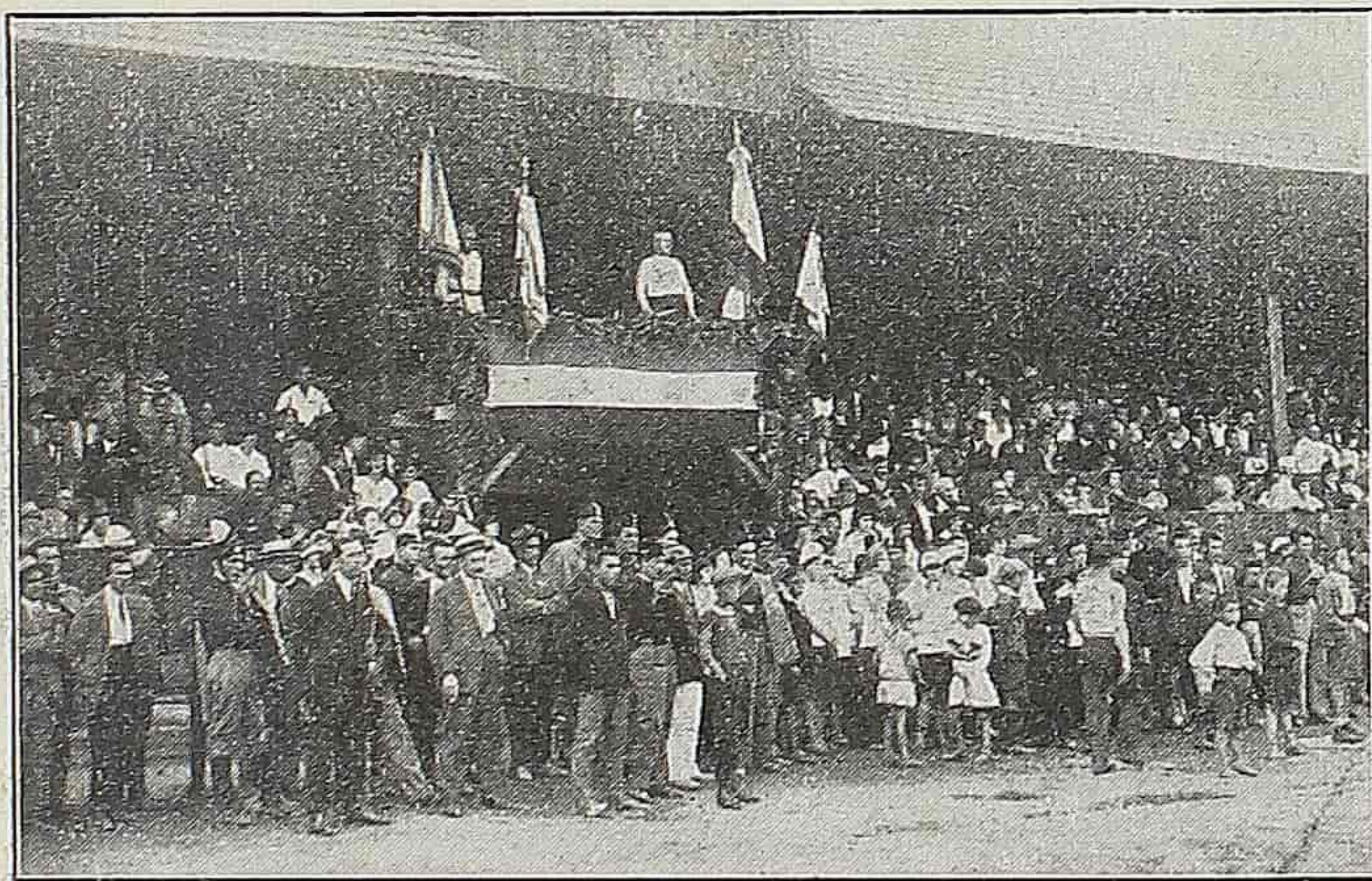

Учесници пред домом Просвете на први дан прославе.

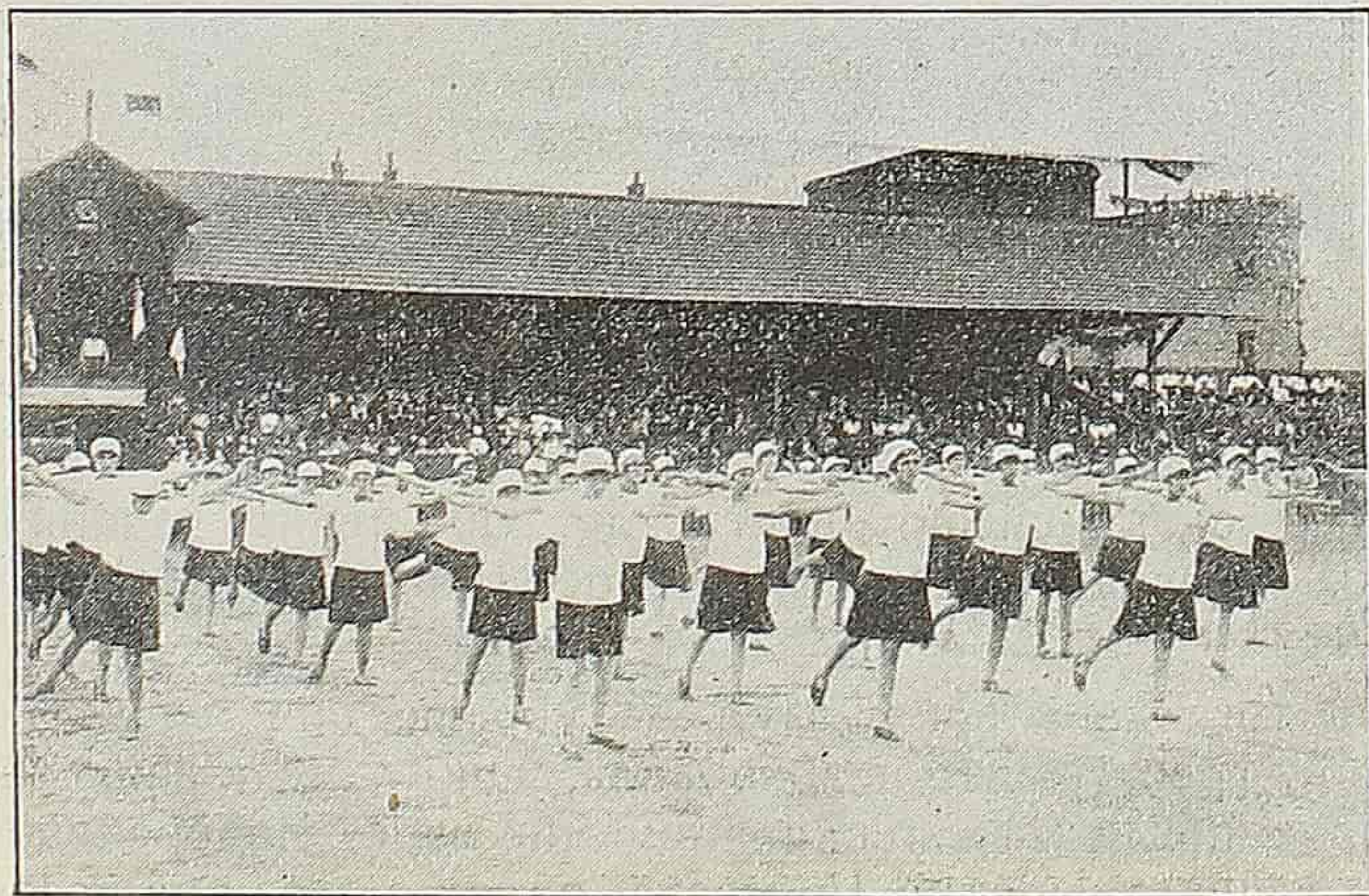
бојити сви позитивни резултати њихова рада, јер би онда требало, како смо горе рекли, писати историју онога времена. Српски народ Босне и Херцеговине није никада у историји имао вође савесније, пожртвовније и далековидније од вођа последње четвртине века.

Прославу 25-годишњице рада Просвете дочекаше и проведоше готово исти људи, који јој и ударише темеље и водише је кроз 25 година. Ради тога није довољно наглашено приликом свечаности ово пожртвовно и несебично делање те генерације.

Соколски јавни час.

Преглед на трибине.

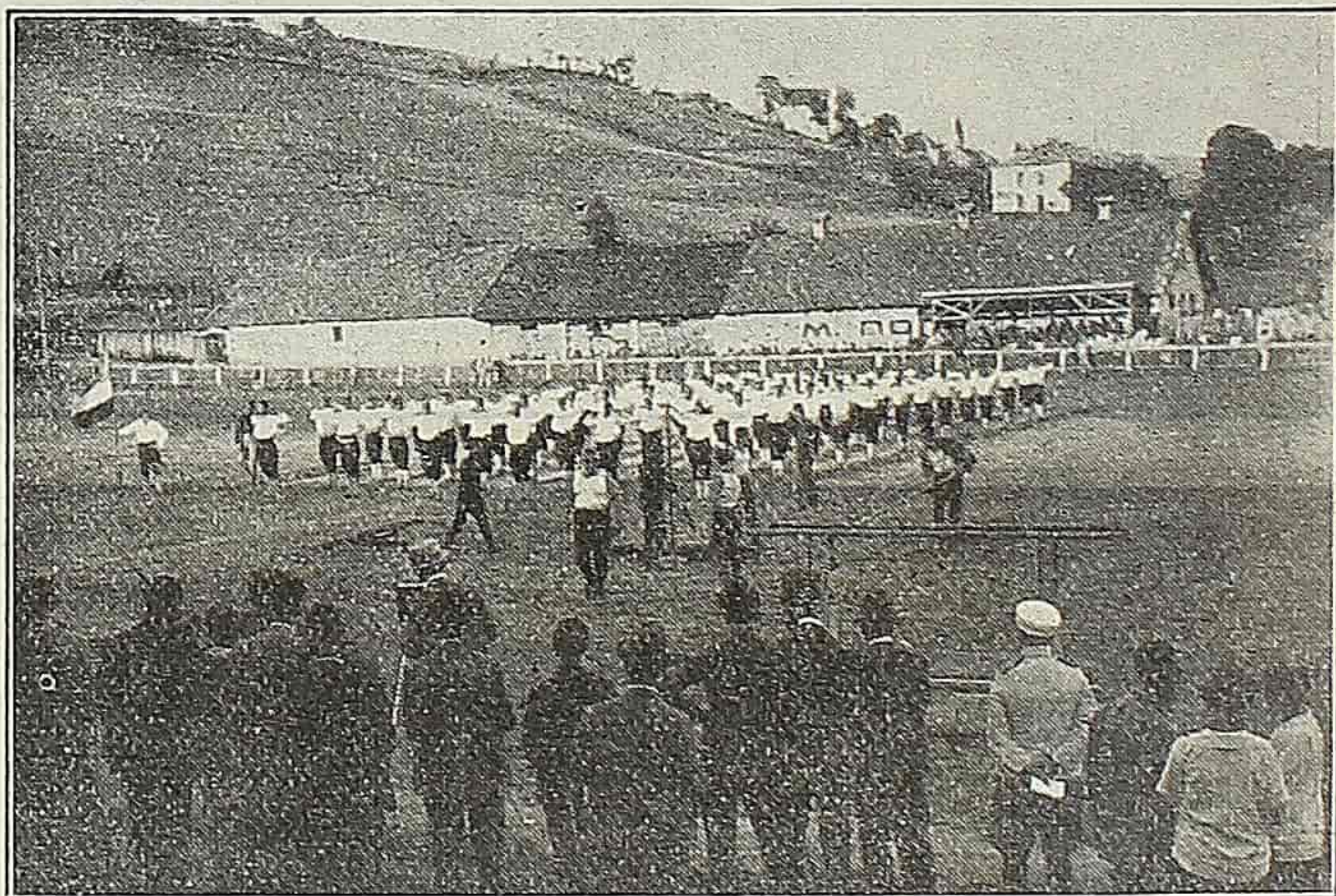

Вежбе соколица.

Просвета је 25 година била Матица српског народа ових крајева, она је била главни саветодавни форум не само српског народа православне вере, него и многих напредних Хрвата и Муслимана. Она је потакла својим битисањем оснивања хрватског и муслиманског друштва истог циља и увек ишла пред

свима напред. То је дало повода братском признању изасланика тих друштава на свечаној седници прославе.

Са увођењем »парламентаризма« у ове крајеве од А. У. Монархије, изгледало је, да ће улога вођства српског народа прећи у руке Срба посланика и њиховога саборског клуба. То је жељела управа надајући се да ће се у политичкој борби родити поцепаност и испољити мана неслоге, од вајкада приписивана нашем народу. То се није догодило, Срби су имали један храм измирења, пред којим се увек одлагало оружје, заборављале личне и политичке мржње и увек потезало само за један крај. Ту се Аустрија грдно преварила, рачунајући да ће разјединити снаге народне. Наглашујући велике националне вредности Српског народа ових крајева, ми тврдимо, да је највећа заслуга за овакав исход оних који су водили Просвету и оних

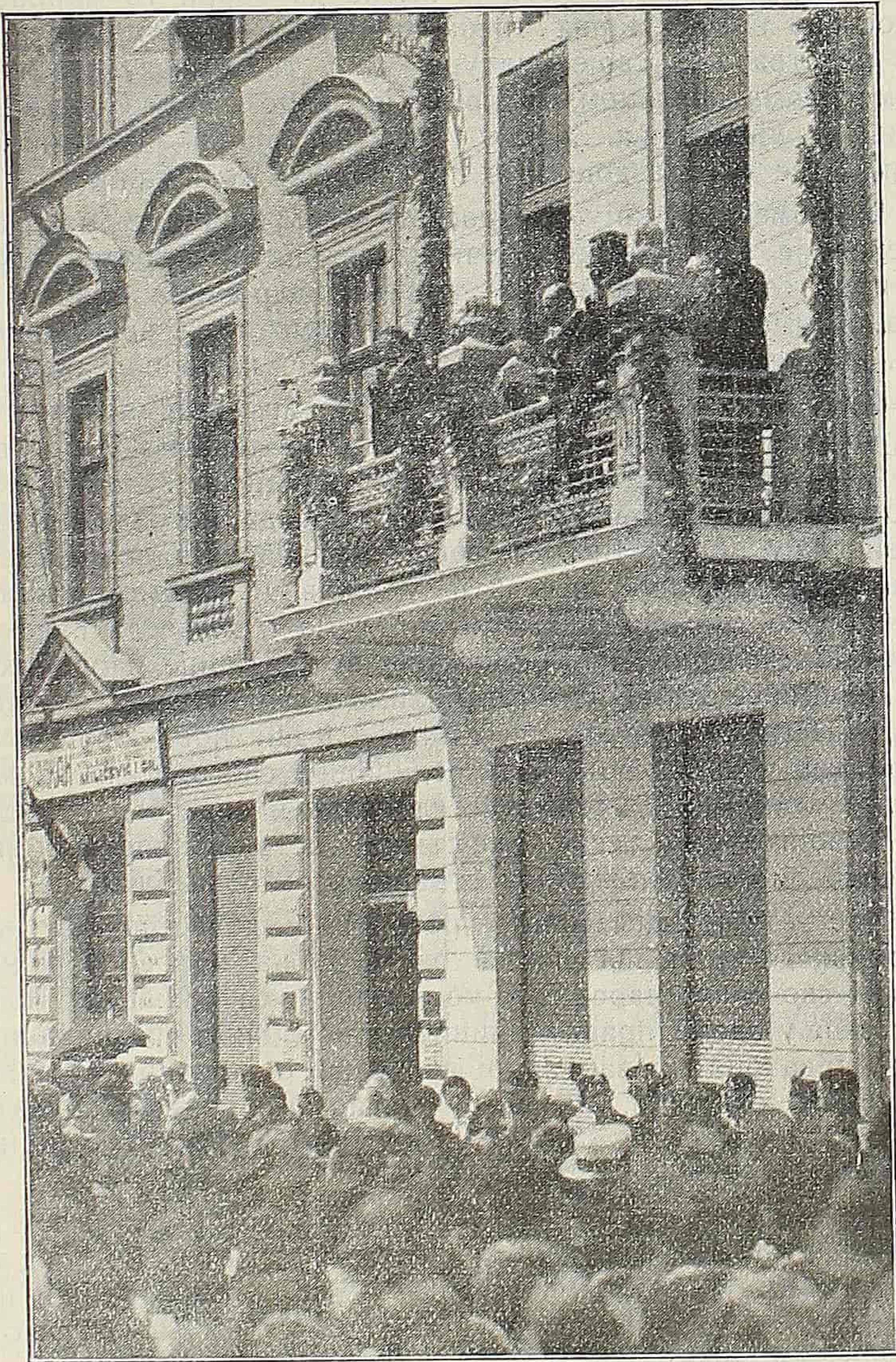
Вежбе сокола тежака из Херцеговине.

који су је овако високо поставили. Ово се најсвечаније испољило на прослави десетгодишњице Просвете у Сарајеву године 1912.

Од тога дана непријатељска управа, почиње увиђети велику своју грешку, што је дозволила, уопште, оснивање друштва. Врло брзо после тога долазе »изнимне мере« Поћорекове управљене у главном против Просвете, затим ратови за ослобођење и мучеништво читавог српског народа и његових великих вођа.

Потпуно сатрвена у овим крајевима, она из пепела ниче у Швицарској и Америци. Отуд она шаље скривеним путевима поруке и бодри народ да не очаја. До тада удружење једне провинције она постаје заступник читавог заробљеног народа, она себи и своме народу осваја међународно признање и ко бестелесна сила дрма непријатељем. Угушена овамо, она се

јавља по целом свету, као дух Хамлетова оца, куца на вратима савести великих народа и наших људи по Америци, Русији, Италији. Она пророкује тако снажно ослобођење и суделује на остварењу његову снажније него икада.

Г. Васиљ Грђић говори са балкона Просветина Дома.
(Из збирке Друштва Аматера Фотографа.)

После ослобођења Просвета наставља започети рад. Она оставља штит и мач и прихваћа књигу и буктињу просвете. Тешко је било радити поред гробова толиких најбољих синова. Народ је инстинктивно осећао, да је свршио један огроман по-

сао и да има право на одмор. Тако дуго без властите државе, народ није знао да тачно просуди о подели посла са државом. Изморен и материјално посрнуо он је тражио од државе више него што је ова могла дати. Зато је испустио многе послове своје иницијативе. Просвета је имала да обори то мишљење и да постави ново: Народ треба да сада у ослобођеној држави ради на стварању своје културе, да у томе послу суделује са истим силама и еланом, са којим је радио на пословима ослобођења и уједињења. У јеку тога настојања реорганизације иницијативе и рада дошла је прослава 25 годишњице.

У споменици, коју је Просвета овом приликом издала забиљежен је ток прославе, речи изасланика, реферати и дискусије и ми се у овоме чланку нећемо подробније бавити овим свечаностима. Илустрације, које доносимо боље ће говорити о томе. Ми ћемо овде да нагласимо главну мисао прославе.

Просвета се мора прилагођавати интересима нашег народа, она се мора прилагодити новим приликама. Народ вековима упућиван на акцију бунта и збијан и гуран у акцију несносним притиском тлачитења, треба да изгради на другој основи своју акцију. Велике особене вредности народне културе треба обделавати и неговати у правцу стварања културе више вредности, која би могла потпуно и боље да надомести унесену т. зв. европску. Помањкање оријентације народних настојања има се отклонити путоказима у сваком селу, у сваком дому, у мислима свакога појединца. Један нови бољи живот створићемо себи и својој деци подизањем способности за међународну утакмицу, у којој као слободан и способан народ морамо освојити себи место. Све ствари достојне напора, и већих него што смо их уложили у стварање слободне државе.

Просвета је нагласила у резолуцији донесеној на њеној академији, да је за постизање овога циља потребно концентрисати све снаге народне у кооперацији са државом. Измене које треба у овоме правцу учинити у појединим организацијама почеће прва она на заказаној ванредној скупштини која ће се ове године одржати. Ту њену мисао је прихватила Матица Српска у Новом Саду, те ће је на прослави своје стогодишњице разрадити и дати јој коначни облик.

На концу, завршујући, морамо рећи, да Просвета није изгубила свој резон детр, него да га данас има више него икада и да је сав њен и наш посао до сада био припрема за стварни просветни посао.

УМЕТНОСТ.

Марко Марковић:

Нурија Кравар.

Нуријом га само звали, а то је у нашој касабџи значило исто што и кравар. («Даћу ја тебе да учиш за Нурију» — претиле су мајке непослушној деци, исто као што су храбриле ону добру да ће их дати да уче за докторе.) Чувао је туђе краве и имао изглед по коме је тешко било одредити којих је година. За то се и говорило: »Има му сто, као једна!« Нико га и не памти другачег него овако коштуњавог, и високог, а свег плавог да се седина није ни примећивала; одело му, чакшире и копоран, безбојно, само велика кожна торба о левом куку, коју је једини он имао и која је била његово дело, беше црна и пуна. Сва његова имовина била је у торби: и кухиња, и пресвлака, и алат. Из далека се прво помаљала она, па онда Нурија.

Куд год је ходио, ишла је с њим и она његова доброта коју је увек носио у својој благој, малко повијеној појави. Дружио се он с људима слабо и бивао љут кад би се, погрдно и у свађи, називали хајваном.

— Ха'де, таман ти знаш шта је хајван, говорио би прекорно.

Новац није примао ниоткога и за то га сматрали лудим; не свеосве, него да је, онако, мимо свет. Иначе је примао кад му ко покучи хлеба или брашна, масла или зеитина. Понекад се удружи више њих па му купе и неку хаљинку.

Није онда ни чудо што се одавно заборавило на Нуријино златно доба, кад је он у чаршији био један по један; кад је телал викао осам пута, на осам места: на три ћуприје, пред две џамије и на три раскршћа, да Нурибег креће, пре зоре, у петак који први дође, у Стамбол по робу. Читави каравани кириџија кретали су се тада из касабџе, а на сат иза њих он, Нурибег, са пратњом и са ћемерима подринских трговаца, примљених у четири ока, да им купи робу и догна у касабџу. Читава га касабџа испраћавала и она га дочекивала с већим весељем но Осман-пашу.

Тада је он светом усправно ходио, и био насмејан и разговорљив. Исту ову благост реметила је онда нека тврдоћа у

изразу његовог лица дугуљастих, крупних костију, малко сведених очију и; увек стиснутих, танких усница. Како му жена рано умре, он се више није ни женио. Био је по мало човек на своју руку, »табијасуз«. Знало се: Ако је Нурибегов фес био намакнут на чело, нико му не би ни прилазио; и, обрнуто, ако му је бивао малко затурен, онда га се могло за свашта замолити.

Наиђе он тако на децу кад се играју ораха: кућа или казана, помеша се с њима и баца им грошеве на јагму па онда оним најслабијим да по два пута онолико колико су ујагмили они који су били јачи.

Познавао је целу чаршију и знао је колико ко вреди. Било му нарочито драго кад запази неког ваљаног младића кога би требало извести на пут. Сретне он њега тада и зауставља га:

— Машала, младићу, машала! Жив био. А реци ти мени, Бог ти дао, докле ти мислиш тако да будеш туђи слуга?

— Па, док Бог не да да постанем свој, беже.

— А, ха, тако, тако. А, к'о би ли ти умио и шћео да радиш сам за се?

— Би, вала, беже, и Бог зна.

— Пеки, добро... Него, дођи ти мени сјутра, па носи што ти треба. Само да пазиш на образ, и мој и твој.

И сутрадан је онај, снабдевен са свачим, већ отворио свој дућан па, кад год се спомене Нурибег, а он се диже са седишта.

Мирио је често кад се свет, нарочито због вере, завади да крв хоће да легне; он мири и умири и свађа легне место крви, али он не остане прав ни на једној страни. Кажу му то. Он само одмане руком:

— Ич!

Приговарали му многи да се у свашта меша, али он је знао и да оде газда Благоју у дућан кад је једнога дана пукла брука да му је кћи одбегла за Стојадина, једнога гољу, иако доброг и поштеног момка. Претио Благоје са синовима да ће, где га год сретну, искасапити, а Нурибег позвао Стојадина у свој дућан.

— Је ли истина што се говори по чаршији?

— Јес', беже.

— А волиш ли ти њу?

— Ко себе, беже.

— А она тебе?

— Па ето, побјегла је, иако је газдинска.

— Хајд' са мном, одсекао Нурибег и једва натерао забекнутог момка да прекорачи праг тастове радње.

Управо они ушли, а цео дућан гракнуо и полетео пут Стојадина. Нурибег се испречио између њих.

— Само преко мене можеш до њега, газда Благоје; ја сам га довео овамо на бесу. Мало се споречкали, а онда почели преговарати.

— Шта манишеш ти, газда Благоје, овоме момку? — питао Нурија.

— То, што је лопов, разбојник....

— Ама, де чоече, полако; да разговарамо к'о људи. Шта манишеш ти њему, питам ја тебе. Је ли пијаница, јал коцкар, јал укољица? (Онај само гледа у њега). Да није лијенчина или тако нешто?

— То није, ама јес....

— Гољо, хоћеш да кажеш, знам ја. Не подноси ми вјера да га назовем сином, али, ево, ја ћу овом Стојадину дати колико му год треба па нека врати кад могне и ако могне.... И тако се све свршило место са разбијеним главама — са венчањем.

И никад нико не заплака на њега. О Курбану је клао посто овнова; три је џамије издржавао и потајно једну цркву помагао; по педесет је кућа његових помоћника, слуга и измећара, о празницима дизало прву чашу у његово здравље. Тефтер је његов чувен био. Чудеса би створио Нурибег, и свет би остао без Нурије да се не зби она покора што се сручи исте године и исте јесени на нашу касабу. Тада Дрина, жута и страховита као божје давање, прште из корита и понесе све што дохвати. Прича се и сад како је једнога поднева пронела читаву брвнару, из темеља и на њој човека који је, оправљајући кров, понесен и витлан матицом оног воденог чудовишта, запомагао с крова, а чаршинлије га посматрале и само се ибретиле и крстиле од чуда. То толико се запамтило и предало у причи. И, управо кад се Дрина смири, стиже и Нурибег с робом. Забрекнуше те вечери магазе, а људи се скупише да прославе умирење Дрине и повратак Нурибегов. У неке, и кад се најмање надало, проломише звона глуво доба ноћи и сипљиво прасну прангија.

— Јангија! У помоћ! Ватра! завриштали кроз ноћ гласови. Нурибег последњи стигао и кад је место дућана сагледао пламен, он се само заклатио.

— Знао сам! — само што је рекао и сложио се као посечен.

Кроз кров и тешке демире сукљао је густ и сив дим и, као да прети или као да се руга, плазио према небу оштре и дугачке језике са врховима пламеним и руменим. Дрво је праштало и одвајало се с ломљавом од усијана жељеза. Небо се било заруменило и засјактало као лице у страсном грчу, док су варнице прскале и поносно кружиле, обележавајући чаршију наше касабе у пламену. Све што је могло, вукло је воду; летели су ђугуми и фучије, а пламен све бешње лизао, као да се прелевао уљем. Као избезумљени, људи су викали, грдили, спотицали се и падали, само је Нурибег непомично седео на једном камену и зурео у пламен. Кад спази неку крупну варницу, он је прати докле кружи или док не утрне; онда дуго тако остане с главом уздигнутом према небу као да куне, па се онда опет прене, сусрете се с неком новом варницом и опет путује с њом по небу. Сутрадан га нашли на истом месту а

прекосутра он леже пун неке ватруштине, горећи вас као и његова магази. Прележа два месеца у бунилу и тек кад се диже, сазнаде да му је јединац био болестан, да се намучио препуштен сам себи и да је, најзад, умро. Он само још јаче стеже уснице и не прозбори ни речи. Не прокле ни послугу што га за време болести напусти, поневши све што се могло понети.

»Не д'о Бог што чо'ек може поднијети« — мислио је Нурибег и спремао се да прода део свога имања па да уз припомоћ пријатеља поново отпочне посао, и опет постане оно што је био.

Дигне се, за то, први пут у чаршију, радостан што ће се опет, после толико времена да састане с људима. Први кога је спазио, био је први комшија. Нурибег хтеде да га викне, кад спази да га неста као да је у земљу пропао. Кад ни другога не нађе, паде му некако тешко и чудно. Трећега нађе, али се овај био за послом толико задао да га није ни примећивао.

Нурибег осети како га нешто хладно стеже у срцу и учини му се као да вас цепти од зиме. »Да ја ово нисам још болестан« — помисли, али кад сврну у Мехину кавану и кад сав свет као заливен уђута и поче разроко да се гледа кад се он појави, а један по један поче да се извлачи из каване, њега пресече.

Тада и сазнаде да се удружило неколико трговаца, од оних који су му дали паре и чија је роба такође изгорела са његовом робом и магазима, и преко суда тражили да им се из његовог имања врати новац који су му на поласку дали, он само мукло крикну:

— Хха! — и занеме.

После се мало прибрао и обишао неколико пријатеља. И, чим би се појавио, дочекивали би га, истина, са узвицима, али се одмах почињали и вајкати:

— Дошла зла времена, беже. Нема ни пазара ни посла. Све се окренуло наопачке. Свак само што иште, а нико не враћа, нико дугове не плаћа.

— Не бој се, нисам дошао да ти иштем, одговарао би он презриво, и одлазио без речи.

После се пресели у хан да не гледа како му телал извикује куће и имање. А кад све би готово и он оста го као прст, па још кад они исти људи, који га за време његове болести тужише и сад се наплатише, дођоше у хан и почеше га нудити пићем и дуваном, извињавајући се да га они нису хтели упропастити и да су му они стари пријатељи на које он увек може рачунати, у њему се преломи и он пљуну првог који му је био најближи. Оно нешто чудно и збркано, што се у те дане слегло у њега па се ускомешало и испреплетало, као да је пукло па сада у њему зврји као у разјапљеном и напуштеном хану. Он је видео само лаж и претворство у насмејаним лицима другога и пријатеља. Час га то заболи да му сузе нагна на очи, час му свеједно као да се ништа није ни дого-

дило. Мислио је, кад му наиђе светао час, али је био начисто да је с нечим свршено; да се то нешто никада више неће вратити, и увек се обазирао као да се боји да се не дотакне нечега гадног, поганог. По вас дан седи сам и кад му устреба са светом се споразумева знацима. Занемари се посве и поче нагло да се мења. Заборави и да се смеје, а био је у стању да сатима гледа у једно место као у нерешиву загонетку. Људи га посве напустише, а он се одаде пићу па, и кад неко покуша да му се приближи, он га само гледа постранце, и нетремице, и не одговара на питања. После поче да скупља око себе псе и мачке, па их храни и увек им нешто мрмља. Животиње се толико свикнуше на њега да би га пратиле и кад би некуда пошао. Тако, кад наиђе кроз варош, за њим и око њега облећу читави чопори, највише паса, па свет поче да бежи испред њега а деца да се бацају камењем и да се деру:

— У — аа!... Ето лудог Нурије!..

Тако је време газило, и тако је Нурибег све више отпао од људи док није постао само Нурија, и док није почео да чува чаршинлиске краве. У својој љубави према животињама Нурија је нашао највеће измирење. О другом чему, па ни о времену, није водио никаквог рачуна. Дане је памтио само оне у које су се краве поболе; дуже време, године, памтио је по томе ако је коју краву ујела отровница, ако се нека скотрљала с насипа у Дрину, или ако су се између се поболе, па нека остала просутих црева. Остали дани и године нису постојале за Нурију. Нађе се људи који би проговорили с њим коју. Зауставе га тада.

— Како си, Нурија, — питали би га да би приметили разговор.

— Шућур, одговарао би он тихо, муклим и ненавиклим гласом. И не погледа никад човеку у очи, а већ се почне осврћати као да нешто тражи, па онда одмане руком тако, да се није знало да ли у поздрав или што не жели да разговара.

Заокупе га често залудни људи да се мало позабаве на његов рачун, па и деца виде од њих. Нуде му цигаре у које помешају и барута са дуваном. Једном он запалио такву цигару па умало што није остао слеп. Без бркова је био дуго. Слегне само раменима и још више гледа у земљу кад је међу људима; у небо кад је крај крава.

Нађоше, тако једном, деца некакав говеђи реп и окачише га Нурији одостраг. Он се у тај час окрену и у рукама му се нађе дете, оно што је окачило, са очицама пуним страве. Нурија га само помилова и пусти. Не рече ни речи.

Дани су Нуријини били сви једнаки, као и он што је у све дане био исти. Диже се пре петлова и умива из обичаја. Никад не пропусти да клања. А онда се полако спушта у касабу, праћен свежином јутра и модрином расвањивања што плави однекле преко Влашких њива. Напорно се рађа јутро и мирише на сунце и на леп дан. Мирно је и свечано тада, у зору, кад се најслађе спава и кад дотрајавају неверни сни које светлост

не позна. Тек залупну негде врата или зашкрипе вратнице и понеки глас пролети кроз јутарњу ведрину. Бледи полако ноћ и касаба израња из сна. И, док истиха трне светлуцање јутарње росе а наједрале капљице почињу да копне, Нурија стаје на раскршће и жмурећи напорно дува у воловски рог, открњен мало с оштре стране.

— Труу! Ру — ру — уу!..

Одзвања звук и враћа се однекле иза Вратоломца, мукло и страшиво. Нурија се, из навике, стресе и дуне опет, док се вратнице не почну брже да творизају. Тада живот почиње да бруји, нануле да клепћу о калдрму и о босе ноге, и да се помаљају чупаве главе неумивена женскиња. Олакшане после мужења, мучу краве теглећи вратове према своме Нурији, а он их прима и милује, и не слушајући увек исте молбе и савете:

— Припази ми, Бога ти, Нурија, на моју Мркуљу. Јучер ми је дошла, небуди ти потужено, нешто слаба.

Тада проговара и Нурија и све више како која крава пристиже. За сваку он има по неку лепу реч, сваку он помиљује док се оне чешу о њега и умиљавају као да му тепање разумеју.

Па онда подигне у вис шипчицу, ни миша њоме убити не би могао, као знак за полазак и почиње, понављајући све гласније:

— Оис — ха, ха, ха! Хајде, Белка. Оис — ха! Еј, ти Мркуља, ценабете један, куд си закрмила ко п'јан кроз плот! Оис — ха!

И краве почињу да се крећу, полако и тромо. Придолазе све нове и образује се крдо при крају касабе. Нурија се помешао с њима и стално им нешто прича. Кажњава их шипчицом, опомиње, и моли. А крдо се гега, јогуни и муче, дижући прашину коју носи увек са собом. И, док се сунце однекле рађа а свет се још протеже у топлим постељама, крдо одмиче из касабе. И Нурија с њим.

На пропланку Вратоломца где са крдом проводи дане, он је код куће. Тамо затиче угарке јучерашње ватре и свој изгњечени лежај. Док се краве, широко машући реповима, разилазе за травом, он кува јутарњу кафу и намешта крпу што му замењује шатор, према сунцу кога је пуно подринско присоје. Његово место је мала узвишица, као неко престоље, окле он све види и диригује крдом. Под њим је Дрина, увек модра и жуистра као зоља; повише њега Вратоломац, а тамо даље назире се врх Гучева, као челенка подринских гора. Ту мир ремети хук Дрине, једнолик и чврст. Полегне некад ветар по дрвљу па лишће подрхтава и шушти, а негде близу меље дринка и њен гломазни точак врти се и хучи. Нурија се опружи налећке и гледа у небо које као да вечно плови незнано куд а с њим скупа и Дрина, и дринке, па на крају почне да плови и он са својим стадом. Плови он тако сатима некуд и чује како дубина Дрине језиво хучи и прича нешто па му се чини да је и он већ свештио тај немушти језик, и онда дуго разговара. Ко би му пришао ближе, видео би га само како миче

уснама и разговара сам са собом. Понекад га прене мучање и он се онда диже.

— Оис — ха, Мркуља. Паси ти, роде, паси, ништа није било. И крава послушно одлази, опуштајући главу као да је разумела.

Онда их обилази и опет им говори. Стане на средину па му само глава стрши поврх кошчатих и повијених говеђих хрптењача, и грди ако је љут, тепа ако је расположен. Понекад и загрли по коју, и тада им загледа у крупне и добре очи, док га живинче не почне да облизује својим рапавим језиком.

И потрчи кад затреба. Враћа, ако је која скренула у забран, или се дочепала обале, и онда саветује.

— Куд си забраздила, де; ко да незнаш шта би ономад са Мацуљом мајстор-Симином. Још ја њој лијепо говорим: »Оис—ха, Мацуља, немој на насип! А — ја, неће оно ни да чује. Видим ја биће белаја, те потрчи, потрчи..., Још ја ни на по пута, а она се докопа насипа и, док длан о длан, она се, ев' вако (и Нурија, сам у крду крава, што напаса поред Дрине, показује како је Мацуља пала) скотрља...' Ман!

Кад сунце зађе, он полази полако кући с крдом. Опет се дигне прашина и крдо се гега тромо и са вименима тешким од млека. Застају кола, склања се све живо у страну док Нурија не прође. Улазак у град најављује он чим прође малту:

— Тру — ру — рууу!..

Излазе опет жене и прихватају своје краве тепајући им. Смањује се полако крдо док Нурија опет не остане сам, вас бео од прашине, са својом торбом и рогом, и оном добротом у високој, повијеној појави.

И док свет дочекује вече као празник и седа да се одмори од дневног рада, а девојке се скупљају по ћошковима да гледају момке кад се враћају с посла, Нурије нестаје из касабе. И нико не зна, а и не истражује, куда он, и како он иде.

Тек код куће он слободније гледа. Затвори сва врата и спусти капке па онда живне. Наложити ватру и сатима гледа у усијане главње како прскају и како се брзо рађају варнице, поносно пуцкетају да одмах умру. Понека се узјогунити и њише се по страћари док не западне негде. Нурија тад зури у то место и стално нешто ишчекује, па се чуди што већ не избија густ и сив дим што и небу плази оштре и дугачке језике.

Пробуди се згрчен крај огњишта и одмах устаје, спреми се и полази, а рог држи спремљен само да затруби:

— Тру — ру — рууу!..

Тако Нурија са својих »сто година«, са плаветнилом које брани седину, и са неком добротом која увек греди с њим, воли своје крдо, живи од њега и за њега и кад је с људима он гледа доле, у земљу, а сам кад је или са крдом, онда увек у небо, увек навише. Таквог би га знала и ова деца што сада прирастају да он оста кравар, Нурија кравар, и да поново не наиђе покора и то онда када је био дужан још само Богу душу.

Враћао се он кући, као и сваки дан, некако с јесени. Јогуни се опет крдо и гега, носећи над собом облак прашине, као заставу, а он позади њега, са шипчицом и у разговору са самим собом. Наједном стадоше они средњи, па они позади њих, док се цело крдо не испрепеча и не сјати ту, на сред царског друма, и заста.

— Оис — ха! викну Нурија, али се крдо не маче. Он га облећи и проби се у средину па спази ону исту Мркуљу, коју је највише грдио, где је зубима прихватила нешто црно и мучи се да се пробије на чистину. Нурија викну на Мркуљу и, кад она не хте да упусти оно из зуба, силом јој ишчупа и погледа, па оста запањен.

Било је то нешто налик на новчаник. Он га отвори и спази унутра неке плаве, и жуте, и свакакве шарене папире. »Паре, и то читава гомила«, прошапута, па се згади и хтеде да одбаци новчаник као да се рукама дотакао нечега поганог. А онда му у часу искрсну мисао и озари га као да је решио најзамршеније питање, мисао која се целог његовог живота скривала негде у њему: Освета. Зашто да не? Зар он нема право да се свети, да се пакосно наруга? Он одгурну Мркуљу и стрпа новчаник у недра. Ненавикла на тучу, крава мукну, а он је још јаче гурну, па је и удари. Удари, затим, још једну, па другу, док све, као у знак бунта, не мукнуше, па онда кренуше.

Нурија, мимо све дане, пред њима. И љути се кад заостају. Касаба као да му се измиче и бива све даља. Проклети пут! Целога века прелази он тај пут, и никад не примети да је тако дугачак, и ружан некако. Једва, и у неке, помоли се малта, па за њом касаба, и Нурија, по први пут у животу, не најави свој долазак и, по први пут, не сачека док се све краве разиђу, него још из средине ухвати пречац и неста из касабе.

Чудио се свет шта би од човека, док је Нурија грабио, носећи у очима неки нови, и чудан сјај. Дрхтао је од узбуђења и једва је чекао да се дограби куће. Кад стиже, закључа се и зачепи сваку рупу да когод не би провиривао. Заборави и ватру да наложи.

И измени се човек у час. Као да није Нурија, и као да и није никад био Нурија. »Освета!« шаптао је у себи и трзао се при тој помисли, али се одмах враћао на њу. Освета, па шта, тешио је он себе. Немам право на срећу, на љубав, на пријатељство, онда имам право да мрзим и да се светим. Зар то није, на крају све исто, и зар сви људи нису једнаки?

А мисао се разиграла па лети. Мисли Нурија и наслађује се како ће са мрским парама, које тај свет толико воли, куповати његову љубав, златом плаћати његово пријатељство, куповати душе, савести. Завладаће он опет срцима тих људи. И кад их све купи, кад загосподари свим и свачим, као некад, онда ће их он све да скупи и по први пут да грохотом прсне у смех, да му се наруга, да га попљује. Рећи ће им тада истину у очи, понизиће их као скотове, презреће их и посути их на-

ђеним парама, а онда их напустити, постати опет стари Нурија и вратити се својим кравама....

Па се препаде да га неко или нешто не спречи у његовој праведничкој намери! Угура, стога, новчаник добро у недра, обави се још неким крмезом и леже, решен да заспи а сутра, да добро размисли шта ће и како ће. Склопи Нурија очи и онда усни сан.

Као сакрио он паре у недра и легао да спава, а лопов неки начуо, увукао се полако под кровињару, па почео да тражи паре свукуда, док није дошао и до њега. Он се као буди, напипа нечију руку и настаје очајно гушање и битка. И, управо у часу кад ће вас престрављен и изгубљен да подлегне и да остане без пара, трже се измучен и сав у зноју. Пипну се за недра и кад наиђе на новчаник, он одхукну. Био је, дакле, само сан. Покуша опет да заспи и не може.

Наједном му се учини да нешто шушну, као да се неко врзе око куће. Он уста и полако отшкрину врата и обиђе кровињару. Било је све пусто. Негде је, само, завијао пас, тужно као пред нечију смрт, и једна је звезда пала некуд, у глуво доба. Нурија се стресе, леже потрбушке и опрезно одбауља до пећине. Ослушкиваше неко време, а онда брзо подиже један камен и стрпа под њега новчаник. Врати се затим кући и леже, умирен.

Од тада па до пред зору Нурија не знаде да ли је спавао, сањао, или је био будан. Кад се пренуо, био је опет вас и зноју и осећао да му слепоочнице јаче бију. Одахну истом кад опет осети новчаник у својим недрима.

Тако дође и прође зора, и тако Нурија по први пут не оде по краве. Није чуо ни кад су мучале, ишчекујући га. Заборави на јело и на дуван. У лицу дође сав црн. Ишчезе и она његова благост муку мучећи како и шта да ради; како и на који начин да почне. Наслађивао се осветом толико да је већ почео да осећа и горчину од многог уживања. Муку он, грешник, мучио тај дан и ту ноћ, и још један дан и једну ноћ. Треће ноћи смири се Нурија и заспа.

Јави му се, тада, нека бела прилика у подоби његове матере, рахметли Хајрије хануме, па га гледа дуго и право у очи као некад кад је био мали па пешто скривио. А њему дође тешко што га она тако прекорно гледа и једва прозбори.

— Шта ћеш, душо мајкина, пита он паћеничким гласом; реци шта желиш?

Док она прилика диже само руку као да прети или куне.

— Нурија, чу он јасно и познаде мајким глас, син си ми био, од срца сам те откинула и волила, а сада ти кажем да си пексиан, и да више ниси мој син.

— А што, нено, замуцкује Нурија, што сам теби, бона, скривио?

— Скривио си, Нурија, што си узео туђе, па сад више ниси оно што си био. Сад си гурбетин, харамиа....

— Па нисам ја, нено, отео ничије, ја сам нашао; наша је моја Мркуља, а то није отето, застења Нурија и сети се да на то није ни помишљао.

— Све'но, Нурија, туђе, је и није твоје. Није твоја нафака.

— Па... па... шта ћу ја сада, нено, стрепи он а напреже очи да се увери да ли је то све истина или он само сања.

— Врати ономе чије је. Врати, баци, само нек није код тебе, — бива онај глас слабији. Врати, баци, јер ни ја у мезару нећу имати мира.

У то се Нурија трже и виде себе у ћошку свег у грозници и згрченог. Дрхтао је као јасиков лист и очекивао кад ће га кап ударити. Текле су дуге минуте и ништа се није догодило, само се мир слadak и лак почео спуштати на Нурију, као пред неку велику одлуку. Прошао га онај страх и само тупо нешто остало у њему, тупо и нејасно као да он уопште није Нурија, него тако нешто дрвено, камено, како ли. Па се све измешало, и кривињара се претворила у неке углове, оштре толико да боду; и њише се негде у празном где нема ни неба ни земље...

У зору прохуја Нурија као ветар кроз касабу. Једва дочека кадију и улеће одмах за њим у одају.

— Машала, виђи Нурије, виђи Нурије! — узвикну кадија изненађено. Жив ли си, инсану? А, а, виђи, виђи, а овамо причају... и кадија заста кад му загледа у очи.

Журно, и као бојећи се да га ко не спречи, Нурија истрже оно из њедара и тресну пред кадију.

— На! — зајеча измучен. Нећу ја ничије нафаке. Нурија је био и остаће Нурија.

— Шта је ово? — зачуди се кадија и подиже новчаник, па га раствори.

— Ето, па гледај. Нашо сам грдне паре. Швапске ли су, влашке ли су, не знам, али ето ти их па ради ти с њима шта знаш.

Кадија погледа у новчаник, па у њега, па опет у новчаник, па се преста смејати и измаче се од Нурије.

— Ама, добар си чоече, нису ово паре; ово су нака шарена ћагета за јетиме, за дјецу, да се играју слика. Ко те то слага да од Бога нађе.

Нурија зинуо и не трепће; погледа само у кадијин подбрадак а слине му се цеде из углава уста низ браду.

— Т-пу, кадија па лаже као и сви, застења он. Ама, свено, кадија си па можеш како хоћеш, а ја ти велим да је грехота, грехота. И ја сам инсан ко и остали што су, — и он истрча на улицу.

На улици, Нурија се осети као олакшан. Све је било па прошло. Као сан, може бити, или као нека шала. Како је лепо, помисли, и дође му па потрчи и да запева. Па како никад није певао, он диже очи према сунцу и јурну кроз касабу, сав светао и подмлађен.

— Оис — ха — ха — ха! — Мркуља, понављао је гласом као да пева.

— Ено га звизно.

— Држ' десно.

— Не дај на бару, — понављале су чаршинлије.

Нурија дође до места окле је свако јутро дозивао краве, узне рог, затвори очи, па дуну:

— Тру — ру — рууу!...

Кад отвори очи и кад виде да нема ни једне краве, он понови. А онда га овлада страх од света који се наместо његовог крда поче скупљати око њега.

— Поранио, Нурија?

— Имаш ли у што?

— Јес, хоћеш ако ти не треба. Нашао се и над Нуријом Нурија, па поранио прије тебе.

А Нурија као да дозива изгубљену срећу, склопио очи и напорно набрекних вратних жила очајно дува:

— Тру — рууу!

док му сузе теку низ увеле и потамнеле образе, и враћа се, однекле иза Вратоломца, пуст одјек као потсмех

— Ху — у — ууу!...

Ж. Н. Милутиновић:

Молитва.

И у сузама жално мину година скоро.

од када се диже, невина и бела,

са свога драгог, родног гнезда

и од кад је васиона цела

— на погребу њеном —

плакала дуго крвавим сузама звезда

а ја знам још једино када

бледо вече мирно пада

тихо, смерно бдити

и молити:

— О, душо далека, отвори ми капије неба

јер мени, попут насушног хлеба,

још једино, једино треба

да ми пресвете руке беле

спустиш на пламтеће чело;

да очима пуним целива бесмртних звезда

оросиш моје скрхано тело;

да осмехом умириш срце моје преболно

и да даш да у твој златни, невини skut

спустим главу тешку уморну;

да блажен завршим свога живота болни пут...

Јакша Кушан:

Туга.

Беле магле пале, уморно се вуку,
И светиљке вену ко јесење руже.
И док мукло сати позно време туку —
Окићени ињем, јабланови туже.

Немир снова плану. Руке пуне страсти,
Сплеле се ко змије, понор бола слуте:
У љубавном грчу с вечношћу ће срести...
У свемир се круне побожне минуте...

У очима товојим дах побожна жара,
Притајен, пун језе за сутрашњу јаву —
По суморној души страсне наде шара.

Мир по нама пао. Све замрло ћути.
Знам, остаће сутра на моме рукаву
Један призвук туге — меки мирис пути.

Мих. Делибашић:

Под хумком.

Закопаћу песме своје,
јер Бог зна шта ће бити с' њима
и рећи ћу тада свим добрим другима
нек и мене тамо закопају с' њима.

И тамо где хумку подигну нам свежу,
жалосна ће врба, место крста, нићи;
а у зору, кад се за гроб дуси вежу
на велу зорњаче мати ће ми прићи.

Па ће добра мати гране крилом таћи,
да одагна с' врбе гавран птицу ружну;
место крста врбу залеваће тужну,
неће ли јој дете под њом мира наћи.

Хамза Хумо :

Исто је и на другим звездама.

Како је све што је прошло ситно и у недоглед. Све смо бацили у амбис заорава, опијени победом напора човека. Па опет смо нечији робови и не знамо ко су ти што им служимо ми многи. Нешто је светло остало далеко у времену иза нас што је засенио практични ум. Ко то светло дигне у висине данашњице, донеће свима срећу. Али ко о том још мисли у дане триумфа!

Ми младићи, сочни и занешени даљинама светова, јурили смо, ми сами не знајући куда нас воде. Завапили би за нашим младим животима и тргли би се са гневом и јауком да нам ко предсказа крај нашег пута. Али боље што га и не знадосмо, јер и тако бесмо немоћни. Најпре, тамо у крајевима где нас мајке изродише, препадоше нас, сипајући на нас ужасе по крајини, ужасе убојите, језиве и ватрене. Ми бесмо као мрави на земљи. Тад дигоше страх ког назваше шалом, јер изгибоше многи. Ми до тад не видесмо лица оних, што то заповедише, а то беху они што подјармише природне силе у сплетке своје моћи и који управљаху нашом земљом и другим световима. И не приметисмо да ли мајке плакаху за нама, јер чак и оне беху на путу да изгубе срца, кад нас дигоше авионима брзине погледа. Дигоше нас и ми и не помишљасмо на опраштања, јер човек беше свуда, скоро у исто доба, претворен у жртву и рад.

Ненадано: застадосмо пред палатом белом и непрегледном, чију грађу нити могосмо да сагледамо, нити да јој род одредимо. Из ње избијаху и сунце и облаци, и чињаше се да трепери попут звезде у непрегледном плаветнилу. Нико од нас не знадијаше за реч рај, да је њом назовемо, па запитасмо, какво је ово велебно здање, а један човек стаде пред нас и рече: »Свет најмоћнијих«. Ми не размислисмо о његовим речима, јер размишљање не беше одлика овог доба, и уђосмо у врата, каква до тад немогосмо ни да замислимо. Иако више за наша поколења не постојаху чуда, ово беше заиста чудо међу световима и ми бесмо запањени његовим лепотама.

— Ово могу да виде само најмоћнији и они, који дају животе за њих — рече нам онај човек што нас уведе — Оци Уније Свих Светова, тако се називају они, вечито живе, јер се хране животним снагама других, а ваше су судбине одређене и ускоро ћете доћи до сазнања о тајни и опет нећете видети оне, за које ћете сада дати ваше животе, — заврши онај човек.

— Млади смо — рекосмо — па и на нашој земљи био нам је живот леп.

— Тако хоће очеви Уније Свих Светова, а њихова жеља управља свемиром, јер му је открила тајну.

Премало знадосмо иако живесмо у великом добу.

— У пословно оделење! — заповеди однекуд глас невидљивог, и ми се у трен ока створисмо у силној сали под светлом куполом као белим небом. И уђосмо један за другим и обележише нас. И ставише нас у круг. И угледасмо под нама куглу светлу и млечну. И невидљивим справама отпочеше да нам узимају делове тела, а она кугла постајаше све бељом и млечнијом. Заболеше нас душе за нашим телима и проплакасмо од жалости. Многима беху већ и главе одрубљене, а мом другу нестаде очињег вида.

— Ево једног човека са земље! — рекох му.

— Жао ми је што немам вида, да га презриво погледам — рече ми он.

Иако смо били жртве, личили смо на младе јунаке.

*

Овај мој сан урезао сам у једну стену у високим планинама. Може бити да ће га неко некад и да прочита.

Милутин Јовановић:

Са песмом у смрт.

Из кола: »Незнани и заборављени«.

Шест дана је како се бијемо и одступамо. Гладни, прозебли и боси. У нашем пуку има много војника, регрута, још не навиклих на дуге маршеве и гладовање, и они падају украј друма, жутих и испијених лица. Лежећи наузнако, раширених руку, они дишу кратко, јече као одојчад, оним чудним, језивим и тихим завијањем, а оћи им неприродно раширене, упрте у небо. Падају као муве, сваког часа, а ни од куда кола ни аутомобила, да би их повезли собом. Покушавали смо да их заплашимо бугарским комитама и зверствима, која они врше над заосталим и рањеним нашим људима. Ни то не помаже. Несрећни дечаци су немоћни за сваки покрет, а живци им утрнули за ма какак осећај.

— Нека буде Божја воља али не могу, — био је само, једва чујни одговор.

И тако су остајали крај велешкога друма, бледи, исцеђени и отупели за све, што се око њих догађа.

Зауоставили смо се на Мукошу, где смо мислили да дамо последњи, очајнички отпор: још једна од безбројних, мучних и страшних ноћи из октобра, кобне петнаесте године...

У велико се била спустила ноћ, кад смо се испели на сам гребен голе, мрке и ћутљиве планине. Сипала је ледена јесенска киша, која је пробијала до костију. Од силне воде одело нам отежало као олово, а ми смо се једва вукли уз стрме и клизаве литице. Свакоме се од нас чинило да, ако се овде не зауставимо, не ћемо моћи ни корака даље.

Позади планинског гребена спуштала се блага падина, и ми се на тој задржасмо. Дозволише нам да подигнемо своје мале, поцепане и дотрајане шаторчиће, да бисмо се колико толико заклонили од досадне кише. Наш пуковски комесар успио је некако да нам из Прилепа дотури хлеба, сира, чаја и шећера. То нам је био први хлеб после четири дана борбе и гладовања. Али какав је то хлеб био! У њему две трећине кукурузна брашна, мешен Бог зна кад, буђав и сав распаднут од кише. Имали смо истина и чаја и шећера, али на овој голети нигде једног дрвета да бисмо ватру наложили и воду загрејали. И ја сам, лежећи испод свог бедног шаторчића, слушао у кишљивој ноћи, како моји људи око мене жељко и као гладне звери једу оно што им је дато. Згрчени, под прљавим и подераним шаторима, они су јели све заједно: и хлеб и сир и шећер.

До нас су већ почели стизавати гласови о катастрофи наше војске на северном фронту. Слушали смо, да наше армије одступају Косову и Црној Гори и да народ и власти беже из земље. Те језиве вести, које су у наше душе уносиле једну чудну страву и бол за отаџбином која страда, доносио би нам по који војник из оних пукова који су одступали са Мораве. Ми смо се бојали, да то сазнање не унесе панику међу наше људе и да им не поколеба и оно мало поуздања, — што је било сасвим могуће, поред већ сопственог страдања, душевне и физичке преморености и велике борбе у одступању. Међутим, код тих изгладнелих и неспавањем и маршевима измучених људи, то страшно сазнање о несрећи целог народа, као да је унело у њихове душе један пркос, једну нову отпорну снагу и луду вољу: да се истраје до краја. Само крајње физички изнурени и болесни остајали би уз пут, кад би чете и батаљони, после крајње борбе, продужили повлачење. Лако рањени су ишли с нама, прикривајући своје болове стезањем вилица и правећи шале, за које смо ми осећали, да су извештачене и натегнуте, да би се само прикриле надчовечанске муке. Ни једног случаја бегства или намерних предавања непријатељу, није било за све то време незапамћених напора и страдања.

— Ако је суђено да пропаднемо, онда бар да то учинимо као јунаци и људи, а не као кукавице.

И једна необјашњива нада испуњавала је све биће наше. Нико није смео ни да помишља на пропаст, нити је могао себи да представи како би то изгледало. Тукли смо се, гинули један по један, падали од изнурености, гладовали и — надали се. Сви смо ми ишчекивали нешто необично, силно и ненадано, што ће нас препородити, оснажити и вратити нам стару моћ и самопоуздање.

Није се чуо ни један глас протеста, што иначе у редовним приликама бива код наших људи. Тих мучних дана био је сваки свестан, да се нема хлеба зато, што га заиста нема. Није се гунђало противу коморџија, чији су леви, виторози волови, тужно мучући, липсавали јадни од глади и остајали

крај друма. И ти добродушни људи, наше старе коморције, који су увек пуни најновијих вести и масних шала, стајали би погружено крај својих хранитеља који су лагано издисали, и не стидећи се, утирали сузе прљавим рупцима. Затим би некако пркосно и са резигнацијом захтевали, да се и њима даде оружје.

— Без старца нема ударца. Дајте пушку чичи! Уме чича њоме да рукује боље, него што ви, децо, мислите. Наплатићу ја ако Бог да, мога Шарка и Зекоњу, само чекни, баја-Гање, још мало! — покушавали су они да прикрију јад душе своје и да се привидно утеше, и ако им се на лицу и у очима огледао силан бол за изгубљеним благом, које је нашем сељаку најдраже. И сви смо ми тад са искреним саучешћем и једном синовљом љубављу гледали у те старе људе, са којима смо раније увек волели да се нашалимо и на њихов рачун безлобно подсмехнемо.

II.

И те суморне ноћи у глухој планини, сан није хтео да се спусти на очи наше и да нам уморна тела окрепи. Слутили смо и предосећали, да ће у зору опет почети оно, што је вечерас тек престало. У нашем логору прикривеном од непријатељских очију и зрна високим гребеном, светлוצала је жалосна и слаба светлост из неколико шаторчића, где су крај лојане свећице војници крпили подеротине на оделу или поправљали дотрајалу и распаднуту обућу. Једва чујни жагор и и шапат разлевали се по кишљивој ноћи, која је све гушћом тмином притискивала громадну планину. Одоздо, равним и у стене усеченим прилепским друмом, потмуло је с времена на време одјекивала тутњава кола и топовских кара и допирали људски гласови и њискање коња. То наши артилерци извлаче на Мукош две дебанжове батерије, послате из Битоља, да појачају нашу једину брдску батерију, чији је један топ заједно са коњем пропао у надошлој и брзој Бабуни, при прелазу прошле ноћи.

Недалеко од мене, тихим пригушеним гласом неко је певао у суморној јесењској ноћи, у пустој планини, где се уз стене прибило две тисуће људи осуђених да погину сваког часа, — дирљива и чудна била је та песма. Она је уносила у душе наше разнеженост, од које смо давно одвикли, сетила нас прошлих дана, сретних и безбрижних, и чинила је да за часак заборавимо где смо.

Борјано, Борјанке, салте ли си мома,
Салте ли умејеш песми да ми пејеш...

Отегнути и тужни маћедонски напев треперио је и разлевао се по влажној ноћи као болно нарицање за нечим, што је прошло а никада се вратити неће... Одмах после првих тонова песме, престаде у логору жагор, и ја сам замишљавао како у сваком шатору, раширених зеница и напрегнутом пажњом слушају наши људи дирљиву и просту тужбалицу.

По гласу познадох да то пева Стојан Кривокапче, добровољац из моје чете, који је иначе радо називао себе комитом. Био је родом из једног села код Кавадара и дошао је к нама као добровољац још дванаесте године, када смо почели рат с турском царвином. Радио је негде и Румунији као печалбар и чим је чуо да наша војска прелази границу и да је рат објављен, прешао је у Србију и стигао наш пук код Пирота. Његово преплануло, голобрадо лице и отворене, поштене очи, кад је једне вечери упитао код нас, учинили су да нам одмах свима постане драг. Командант се у почетку устезао да га прими у пук, и упућивао га је у Врању, где су се формирали добровољачки одреди, но Стојан је упорно молио и преклињао да остане с нама, јер му се, вели, досадило потуцати се из команде у команду. И тако је остао код нас. Кад је завршен рат с Бугарима тринаесте године, он није хтео да се враћа својој кући у село. Изгледа, да му тамо нико од породице није жив остао, и да га с тога срце није вукло на родно огњиште. Тако га је затекао и рат четрнаесте године. Два пута је био рањаван, и оба пута се по оздрављењу враћао право нама у чету. И изгледа да би његово изболовано и увело лице добијало тада понова своју стару свежину и претварало се цело у онај велики, добродушни осмех, због којег смо га толико волели. Међу војницима, на слободном ваздуху и у брдинама, Стојан се изнова рађао.

Било је још нешто код тога ведрога јужњака, чиме је он стекао и стално одржавао наше неподељене симпатије. Он је вазда певао. И на маршу, и у борби, и у логору. И док би други стиснутих зуба и ћутећи подносили напоре и муке, или би једва чекали да се одморе, кад је то могуће, Стојан је стално на по гласа или својим високим, звучним тенором певао, радећи уз то ма шта око свога оружја или одећа. Било му је прешло у навику, да, кад ви што запитате, он вам одговара у стиховима које песме. Ако би га запитали, дали је ожењен, он би се испрсио, затурио шајкачу на потиљак па, лупнувши се у груди, запевао:

Моја-та-је жена пушка брзометка

дружино, комити, бре!...

Мени је Стојан нарочито био симпатичан још и због тога, што је код њега све било не удешено и извештаћено, већ је ишло од срца и искрено, онако како је он осећао. Он никад није говорио о себи о својим заслугама и ранама, нити је умео да се размеће својом љубављу за земљу, износећи на пазар своја интимна осећања. Ја сумњам, да је он чак и био вестан оне идеје за коју смо се ми борили, страдали и гинули и коју смо покушавали да објаснимо својим војницима. Али је он знао једно: да душмани хоће да нам отму огњишта и да униште име и језик наш, а то му је било довољно, да залаже себе и свој живот тамо гдје је требало. Он ниједаред није рекао, нити би то можда умео да изрази, како жарко љуби земљу своју и како ће за њу дати и последњу кап крви, али

су му зато очи сијале једном бескрајном нежношћу и поносом, кад би причао о свом народном крају, тиквешким тучним њивама и чувеним виноградима његушким....

И кад сам те јесењске и мртвачке ноћи на Мукошу чуо Стојана да пева, мене спопаде уморна жеља да га видим и поразговорим са њим. Осетих се тада некако мањи и сићушнији од тога примитивног човека са чистом душом великог детета, који те ноћи, док ми сви стрепимо од очекивања нечега страшног и ужасног, показује спокојну равнодушност и чак певуши у свом бедноме шаторчићу.

Огрнух се шињелом и извукох побаучке из ниског шатора. Напољу је била мркла ноћ и сипало је из неба. Једва сам успео да навикнем очи на помрчину и да разазнајем мале шаторе, да се не бих саплео о конопчиће. Упутио сам се по гласу песме и застао пред Стојановим шатором. Кроз подеротине прљавих шаторских крила продирала је слаба светлост једне воштане свећице, и ја загледах унутра. Било их је осим Стојана још двојица. Они су лежали поребарке, скупивши кољена скоро под браду и пушили, одбијајући лагано и са уживањем плакасте димомве. А Стојан је, згрчен на средини шатора, држао преко крила раширену торбицу и једном сукненом крпицом ревносно чистио пушчане метке. Парче воштане свећице прилепио је на врх опанка и одмерено, пажљиво трљао крпом мале, жуте и витке месингане чаурице, па их затим слагао у фишеклије. При томе би измицао главу и искоса одмеравао, да ли су метци добро сложени у својим рамовима. И за све то време он није прекидао своје пригушено, отегнуто и тужно певање. Изгледа да му се рефрен у песми нарочито допадао, јер га је он, занет у посао и заборављен, механички понављао по неколико пута, и кроз глуху мокру ноћ одјекивала је као печални ехо старинске рапсодије:

Не ли те је жалба
За стара-та мајка?...

— Што ти увек тако жалостивно певаш, Стојане? запита га Спасоје.

— Како то питаш? Песма им је таква.

— Знам ја то, брате, али зар па не знаш ни једну веселу?

— У нашем крају не чује се одавна весела песма. Живот нам је јадан и чемеран, па нам је и песма таква. Наш народ у Маћедонији од како зна за себе, аргатује за другога. Радиш си твоју њиву, знојиш се цело лето и једеш лук и хлеб, а кад у јесен дозре твоји кукурузи и виногради, онда дође ага па однесе у своје хамбаре, а ти останеш да чекаш зиму без хљеба. И ко може тада да пева весело? — објасни Стојан уздахнувши.

— А зар у вас није обичај, да се заволе момак и девојка? То је бар весеље, и без зноја и муке. Како онда певате? — пецну га Спасоје, креснувши шеретски оком на онога трећега, који је пушио и ћутао.

— Ех, братко бре! Знамо и ми што је младост, ама судба наша је проклета: Тол'ко што станеш на снагу, момак станеш, а татко ти збори: хајде, синко, фајду да видимо од тебе! И чим окопне снегови на Голешници и гора почне да зелени, наши момци крећу на печалбу у Србију или у Влашку, и тада: Хајд, со здравје младост и момковање! А ако ти татко и нађе и ожениш се, то будеш с невесту пол годину највише, па онда опет у свет. Нема ту, мој Спасоје, ни весеља ни песме. И кад волимо, ми тугујемо и жалимо. Убит је и баксуз наш народ, — говорио је Кривокапа, а доња му је вилица подрхтавала.

— Бог нам даде, ама људи не дају, — продужи он више као за себе. Имамо земљу какве нема ни у богатој Влашкој. Кад стигне лето, тиквешко поље се улеже под пшеницом, а у јесен наши виногради замиришу, на зрело грожђе и јабуке сенабије. Али шта све то вреди, кад нисмо сигурни, да је то све наше. Нас све као да огреја сунце, кад заступа Србија дванаесте године. Тада као да наше њиве и виногради пропеваше, а народ раширених руку дочека браћу из Србије. Ја бејах тад у Скопљу, па се измолих у командира и одох у моје Галиште. Али тамо сам затекао кућу разорену и изгорелу, стоку разграбљену, воћњак исечен, а старог оца нађох на умору од рана, које му турске харамије зададоше.

— Па што тада ниси остао код куће? Бар ти ниси морао да се враћаш у чету, ако смо то морали ми, — запита Стојана онај други војник, у чијем се гласу осећало једно притајено сажаљење прости и у себе повучене сељачке душе.

— Ама мислио сам ја да тада понова почнем кућу да кућим, да пригрлим своју сиротињу и да радим земљу, као и дедови моји, — али тада опет ударише на нас Бугари. Они хтедоше да нам отму земљу и затру име и језик наш. Па зар сам могао остати у селу да рахат орем своју њиву, док српска војска залаже своје главе за нас? Дохватио сам моју брзометку и дошао опет код вас. И тада се зарекох, да се нећу жив враћати кући, док опет не буде све наше...

Свећица на врху Стојановог опанка поће да догорева, цврчећи и пуцкарајући, и он нагло духну у њу. У ниском шаторчићу настаде мрак и једно мучно ћутање, прекидано само дубоким уздахом некога од оне тројице унутра.

Било је можда пола ноћи. Киша је почела постепено да престаје и малаксава, и било је мало видније. Кроз ноћну тишину чуо се кадкад пригушени кашаљ, или нехотични удар пушке стражареве о камен. Ја сам се лаганим корацима враћао своме шатору, док је око мене свуда редом потмуло одјекивало хрипање, јечање и уздисање преморених људи, који су спавали једним болесним сном пуним привиђења, трзања и слутњи...

III.

По њиховом обичају, који смо ми добро знали, Бугари су нас напали још пре свитања, онда, кад је тело најломније, и кад се изнурени људи, тргнути иза сна, не могу брзо да

освесте и приберу. Они су у гоњењу за нама имали само један циљ: да нас честим препадима изнуре физички и душевно, и да нас на тај начин приморају на предају.

Мене је те зоре из полусна тргао један потмуо пуцањ, за који нисам могао одмах да разазнам од чега произлази. За њим је дошао други и трећи. Тек тада познадох тресак бугарске бомбе, по правцу од куда је пуцањ долазио, изгледа да је бомба бачена испред наших предстража...

Скочио сам са свога лежишта и излетео напоље, где су наши војници већ почели да се прикупљају. Још је било мрачно и иза једног облака плашљиво је надвиривао месец, и својом мртвачком светлошћу обасјавао крајичак хоризонта. Људи су, још сањиви и топли после спавања, дрхтали су од студене влаге и узбуђења, и — зарасли у браде, ослабљени и погурени — пре су личили на ноћне авети, но на жива створења. Нико ништа није говорио и ћутке је загледао друг у друга, да би се уверио стоји ли још на своме месту у строју.

Са оне стране, где су биле предстраже, почело је пушкарање, али ретко, тек по која пушка... Наши су навикли за време овог повлачења на овакве ноћне препаде, и сада су били веома штедљиви у трошењу муниције, знајући да је то тек почетак.

Из помрчине се чује нечији задихан глас, који распитује за команданта нашег батаљона.

— Зове га себи командант пука. Ја сам ордонанс из штаба, — објашњава тај војницима око себе.

— Зна ли се, Бога ти, шта је то тамо? — разазнајем глас капетана Симе, командира суседне чете.

— Дошла једна наша патрола и јавља, да се Бугари прикупљају лево од велешкога друма, између Плетвара и Бабуна. Њине комите напале су јутрос наше предстраже, — жури онај са обавештењем и одлази даље.

Чете су се прикупиле и стајале једна поред друге, док су водни официри прегледали своје људе и вршили прозивку. Паљба на линијама наших предстража наједанпут је престала, и планином завлада она мртва, бескрајна тишина, која туда од вајкада царује. Десно од нас, негде око села Плетвара, чуо се само испрекидани лавез паса и кукурекање по којег пробуђеног петла.

— Мора да су они прошли кроз село, чим оволико пуста лају, — шапну иза мене Кривокапче некое од другова. Ово они односило се на Бугаре, и Стојан је некако нарочито нагласио ту реч.

У очекивању наређења, ми смо се постепено прибирали од узбуђења и изненадног узнемирења. Више нас су се чудноватом брзином растурали облаци, ношени снажном ваздушном струјом и откривали чисто небо осветљено раскошном месечевом светлошћу, која је постајала све блеђа. Далеко испред нас на истоку, тамо, где смо осавили Велес и Штип, поче на хоризонту да се бели уска пруга, наговештајући сунце.

Свитало је, кад смо добили наређење, да се здружимо на Мукошу и дамо упоран отпор.

Наша чета имала је да поседне једну зубчасту главицу, на чијем је гребену било начичкано, као да их је људска рука слагала, небројено великих каменова, шиљастих, оштрих и обраслих маховином. На овој врлети, где нема ни дрвета за заклон, ни земље за ров, камење нам је било добро дошло за наше бусије.

У дугој колони по један, успужасмо се на главицу, и наши су људи сами, како је који пристизао, заузимао места позади једног камена. У рату, за време борбе, многе се ствари раде без нарочитог наређења, већ по навици и инстинкту, и официр у таквим приликама обично није имао потребе да врши исправку онога, што је војник сам по своје наређењу урадио.

Борбена грозница и она нервозна запетост од очекивања блиске опасности, почеле су да нас хватају, а то се видело и по ужурбаности, којом су војници поправљали камените заклоне, и по просушеној псовци официра. Магла је почела да се полако диже са планине, цепајући се у праменове, сличне курјуцима девојачке косе, и откривала је испред нас пространу догодолину, испресецану јаругама и поточићима. И тек тада угледасмо испред себе на коју стотину метара, гомилице бугарских војника, које су се кретале к нама. Један њихов густ стрељачки строј силазио је трчећи низ косу к нашој четвртој чети. Отуда је и долазила она страховита паљба са те стране. Та чета је држала такође један ћувик лево од нас, а њега су Бугари, како се видело, хтели пошто пото да заузму. Ми смо са свог положаја јасно и голим оком гледали, како се наши четвртаци збијају један уз другога на ивици ћувика, образујући један живи зид и не прекидајући ватру.

Ми смо лежали на своје положају, припијени као пијавице сваки уза свој камен и очекивали да нам се Бугари приближе на одстојање које дозвољава да се може сигурно гађати. Између нас и бугарских оделења, која су наступала к нама, била је једна велика јаруга, којом су се њихови стрелци неопажено провукли и сасвим неочекивано појавили се пред нама на стотину метара. Полегнувши по земљи, они одмах отворише ватру, а ја мојим људима наредих, да нико не пуца док Бугари не крену напред. И кад они после кратке паљбе почеше да се пребацују ближе к нама, у гомилицама по три или четири војника, наши отворише страховиту ватру. Заклоњен иза једног камена, ја сам посматрао како око бугарских стрелаца пршти камење од ударања хиљада челичних зрна и како се по који од оних нагло окрене око себе раширених руку и пада наузнако. Успели људи претрчаше једно педесет метара и онда опет легаше. Тада ми паде у очи један крупан и висок официр њихов, дуге косе до рамена и велике црне браде, који је са револвером у руци трчао од војника до

војника викао на њих. Затим се наједампут окрене нама и поче да нас грди псујући нам »мамката српска«. Моји војници припуцаше на њега и читав облак кречне прашине подиже се око њега, али се он брзо сакри за једну стену.

— Ха, псето бугарско, што побеже? — зачух глас Стојанов и спазих, како се мучи да намести шаржер у магазин пушчани, јер му се беше заглавио један метак. Затим, гунђајући нешто за свој рачун, он се спусти потрбушке на ниже испред наших линија, и западе за један камен, нешто мало десно од нас. Паљба је непрекидно трајала на обе стране, али се бугарски стрелци не усудише више напред. Тада опет спазисмо високу фигуру бугарског официра, који се подиже иза стене, и руком стегнутом у песницу претио је у нашем правцу и грдио. У том тренуку Стојан се издиже на једно колено иза свога заклона, наслони кундак од пушке уз образ и пушка плану. Дуга коса и брадати официр, протегнувши руке у вис, паде погођен Стојановим зрном и пресумити се преко стене. И тада, у ономе паклу од пушћане ватре, брдског јаукања и потмулог гуђења топовског, захори се наједампут песма, коју Стојан високим и звонким гласом запева: »Колика је Јаворина планина!...« Ми смо слушали његову песму и дивили се његовој смелости и присебности, довикујући му, да се одмах врати међу нас. Осећали смо у исти мах, како се у нама рађа понос због таквог држања нашег војника, и обузе нас воља и жеља да полетимо напред и ножевима отерамо Бугаре.

Случајно, бацивши поглед на ону страну где је била наша четврта чета, приметих учестано махање два сигнална барјачића на врху ћувика. Узех доглед и почех да пратим сигнаписање и одмах разабрах да зову нашу чету. Кад сам наредио свом каплару-сигналисти да барјачићем објасни да смо приметили позив, онај из четврте чете поче очајнички знацима да понавља само једно: »Пошљите муниције, пошљите муниције!«

Између нас и те чете била је једна мала удољина, коју су Бугари непрестано обасипали ројевима зрна, и требало је прећи добрих три стотине метара, па да се стигне на суседни ћувик. Ја сам био у недоумици и нисам знао на шта да се одлучим. Код чете сам имао довољно муниције, али како ћу је дотурити оним људима тамо?! А они можда избацују своје последње метке. И смем ли допустити, да моји војници проносе муницију тим простором, где их чека сигурна смрт? Најзад се реших да покушам оно, што смо у таквим тешким приликама обично радили. Позвах себи водне офицере и рекох им да питају своје људе: хоће ли ко добровољно да се јави за носиоца муниције четвртој чети. Објасних, да се тамо троше већ последња зрна, а Бугари наваљују све јачим снагама.

После четврт сата дођоше к мени четири војника, међу којима је био Стојан.

— Дошли смо да преносимо муницију, — рапортира ми један од њих, док смо сви стајали заклоњени иза једне стене, одвесне као зид.

Гледајући у ту четворицу својих војника, који су стајали мирно и поравнати као на рапорту у касарни, ја осетих како ме нешто стеже у грудима и купи у очима. Дође ми наједанпут да заборавам на све обзире, те да сачувам та четири живота. Али ми тад сину кроз мозак помисао на оне две стотине људи, који ако остану без муниције, биће живи похватани или ће сви изгинути. И тада, ради егоистичног умирења своје савести, покушах да поколеbam самопоуздање код ове четворице.

— Али хоћете ли ви, људи, моћи кроз ону кишу од куршума да прођете живи и читави? Погубићете сва четворица главе, — почех да их застрашујем.

— Једаред се мре, господине капетане, и ако нас Бог чува, бар ће двојица од нас стићи тамо са муницијом. Боље је и ми четворица да погинемо, него тамо цела чета, — одговори Стојан за све.

И тада њих четворица, са пушкама пребаченим преко леђа, и упртивши по један сандук с муницијом, спустише се у удољину и један за другим кренуше четвртој чети. Било је већ и крајње време, јер се паљба код те чете чула све слабије, док су Бугари у густим редовима прилазили све ближе ћувику. Ми смо са зебњом гледали за оном четворицом наших људи, који су трчали чистином не обазирјући се, а око њих је фијукало и летело хиљаде бугарских зрна и шрапнела. Мало затим спазисмо, како један од њих паде и оста на земљи лежећи, док остала тројица успеше да замакну за косу брдашца. Нама свима лакну на души. Но одмах после тога спазисмо, како се један од оне тројице враћа истим путем натраг, па кад дође до онога рањенога, саже се и дохвати сандук с муницијом који је лежао на земљи.

Познадосмо одмах Стојана.

Кад је забацио сандук на раме, он се исправи и окрете се тамо од куда су Бугари гађали, па претећи подиже једну слободну руку у вис и лупи се њоме у груди. Затим се пови као јаблан под ветром и полете низ удоље. Изгледа да је ова безумна храброст у први мах збунила Бугаре, јер код њих нагло престаде паљба. Но то је трајало само неколико секунда, и онда видесмо како се око Стојана подиже читав облак кречне прашине, и запрешташе пушке са бугарске стране. После дваестак корака Стојан испусти сандук и, погођен бугарским зрном, паде на земљу. Ноге и руке му се грчевито опружише неколико пута, тело му задрхти у самртном ропцу и протегну се...

И док се његова честита душа одвајала од младог тела, задрмеше плотуни код четврте чете, која је добила муницију, — и нама се тада учини: да је то давање почести паломе Стојану. Код Бугара настаде колебање и забуна од ненадног отпора, а кад уз то још и наше батерије почеше засипати њи-

хове редове шрапнелима, они се у нереду повукоше на своје јучерашње положаје.

*

Било је тихо и ведро поподне тога октобарског дана, у који смо одбили први бугарски напад на Мукош, и после борбе настало је оно обично мукло и језиво затишје, прекидано само лупом ашовчића и пијука, којима смо на брзу руку покопавали изгинуле другове. Покопавали смо их онде, где је који пао, ћутке без опела и погребних песама, док је јесенско сунце својим косим зрацима матерински загревало кишом на-топљену земљу, са које се дизала пара и задах људске крви.

Цела моја чета тражила је једнодушно, да се Стојан сахрани у најближем сеоском гробљу.

— Он је из овога краја, и било би и грехота и срамота да му мајка или сестра не нађу гроба, кад га једном потраже по овим крајевима, — говорили су међу собом војници.

Тако смо и урадили.

Уским сеоским путем, који се одваја од прилепског друма за Плетвар, кретао се лагано други воз моје чете, коме је припадао Стојан, кога су сада другови носили на својим пушкама. Пешеве његовог мокрог и крвавог шињела висили су низ укрштене пушке и лелујале по такту војничког хода. Пожутеле и укочене руке неко му је скрстио на грудима и везао прљавим рупцем. Очи Стојанове, неприродно раширене и стакласте, задржале су у својим непокретним зеницама израз једне удивљености и болног, благог прекора, а на стиснутим ноздрвама заледела се дивља и пркосна упорност.

Ћутке и погнуте главе ишли смо за мртвим телом по уској стази, која води у плетварево гробље. Тамо се беласало неколико гломазних и неугледних крстова, нахерених и обраслих маховином, а на безбројним дрвеним крстачама лепршао је ветар везаним шареним пешкирима. Крај гробљанског трса пасло је неколико мршавих и изгладњелих оваца, које су очајнички чупкале кржљаву и већ пожутелу траву.

И када смо спустили Стојана у плитку раку, на брзу руку ископану, и покривши га преко лица шињелом, почели да бацамо мокру и глинасту земљу на његово тело, ја се нехотице сјетих Стојанова ноћашњег певања. Док су грудве блатњаве земље потмулом лупом падале у раку, мени се учини, као да у мирном ваздуху јесенске вечери бруји један познати рефрен тужне и печалне песме, као да сви ти мрки и голи кршеви те убоге кучиче и пуста необрађена земља певају вечиту жалбу и бол, честитог, несрећног и потиштеног народа....

Вера Обреновић-Делибашић:

Трио.

Чудно је било,
 ми смо се срели,
 грбавац, ти и ја,
 и ти ми пружи врелу руку,
 а он ми суху да̂.
 — У твојем оку младост беше,
 његово скриваше страх. —
 Теби девојке бацаху цвеће,
 на њега деца прах.
 — Њега с галијом нестало давно.
 Да ли му сунце сја! —
 Чудно је било; ал' се растасмо
 грбавац, ти и ја. —

Алеко Димитријевић:

Скитница.

Клокоћу воде пролетње
 а скитница немира
 пун
 занесен
 очима светлим
 гледа за облацима,
 што вечито путују
 свемиром.
 Гледа скитница облаке
 и слути
 беле далеке друмове
 којима ће
 лутати;
 незнана мора
 којима ће
 бродити — и
 чудне неке жене,
 тихе и снене,
 које ће
 волети.

Михаило Мирон:

Нови змајеви.

Какве ћу да бијем звуке нечувене.
када чујем шум ваших белих крила
и видим ваша прегалаштва смела
и пламене чежње к небу устремљене
и пркосне очи испод мудра чела?

О шта ћу да кличем мртве виле старе,
у горама нашим давно покопане,
под облаке светле кад се узнесете
где звездана кола круже и шестаре,
и сунчеве сестре златокосе лете!

О шта ћу да будим змајеве огњене,
кад видим ваше стреле окомљене
и градове горде од вас разорене,
и над смрти једног када кога стигне
стотину се нових крила к небу дигне!

Које бих вам нудио наше горе зелене,
кад жудите тако за горама света?
Које моме дао беле и румене,
кад вас маме многе лепе женске главе,
и беле и црне, бакарне и плаве?

О летите, браћо, свељубавним пиром,
освајајте срца и земље далеке,
стремите у бескрај пространим свемиром,
просипајте свуда огњено весеље,
учите ново свето Еванђеље!

Оглашујте свуда свих народа братство,
рушите старе кржаве међаше
и свељудско бескрајно оснивајте царство.
О браћо и сестре, отворте им врата
и срдаца ваших капије од злата!

Јакша Кушан:

Легенда о месецу.

Седели смо у чаји крај папирнатих соџија, кроз које је падало сутонско светло. Ни сене, ни боре на нашим лицима. Снови златног царства дођоше са димом. Он је причао, Рус из Киота, одмерено, као далеко запљускивање језера.

»Било је у оно доба, тако причају у Царству Змаја, било је онда, кад још не беше месеца. Дан је био као и данас; пролазио је у мирном раду, али, без стрепње, без журбе, насмејано и ведро. Ништа није било неуравнотежено: знало се да иза овога следи то, и нико се није разочаравао. Време је текло као света река Јансекијанг, мирно и побожно. Мир је био у срцима људи.

И ноћи су биле мирне, без сена. А шевар и бамбус шумели су око језера као и данас. Погледајте.»

Помаче сунчане соџије и, као у оквиру, језеро се беласало, окружено високом шашом и бамбусима. Као да шуште кимони ситних женица са развученим очима. Шуме и успављују.

Слика је пала.

»Звезде су само трептале, као златан пелуд, и падале у очи стражара и светих отаца. Није се љубило као данас, а мржња је седела негде за Фуџиом. Као мелем, ноћи су падале на вреле очи. Ради жада нико не изгуби крви.

И тако су пловили дани и силазиле ноћи.

Тада, једнога дана, догоди се оно.

Пролеће је бујало као пролећне воде, ноћ је мирисала и запљускивала светла на прозорима. Звезде су биле као испијене, бледе и уморне, и по која, доле на западу, светлела је као око. На језеру, доле, жабе су крекетале, сите и веселе. Све су сене давно запале за исток.

Шумели су бамбуси и шевар крај уметног језера.

Небо је горело на истоку и крвав одсев са облака тињао је на крововима кућа. Црне се сене осуле око стабала и зграда. Из борове шуме дизао се златан гонг, блистав и хладан као метал, дизао се уморно и тихо.

Визије ватре дизале су људе из постеља и хаљине њихове залепршаше на ветру као свеће на рудинама. Куруме су трчале и песак је шкрипао као кости у гробницама кад их се такнеш. Свет је бежао, викао, падао на кољена и молитве су молиле тишину, од времена на време, и падале по језеру. Очај је седео у очима живих.

Уз завијање паса, метеж је растао, гомилао гласове, а говори су падали као зрело класје риже. Руке се почеше ломити и укрштавати....

Тада месец, у чуђењу, развуче своје округло лице и смех, као прасак разбитог порцулана, пршће над стварима и лицима.

Месец се смејао сребрним гласом са призвуком злобе. Смех је трептио над црним боровима и жутиим бамбусима и реско падао у душе. Нејасне чежње плануше као пламени језици и мир попуца као лед на површини језера. Немир се зацари....

Месец се гушио од смеха.

Смех је остао у мозговима људи, смех пун стрепње и страха.

»Гледáјте«, и он, Рус из Киота, отвори противну страну соџија.

Над зградом је лебдео месечев смех. Људи су, изморени дањим пословима, тражили нешто у ноћи, и њихово лутање беше смешно, без циља и сврхе.

»Месечари. Траже што никад нису имали и што никад нису ни изгубили; вечно ће нешто губити и тражити; вечно ће ходати рубом стварности и сања.«

Уз смех месеца шуме бамбуси под градом; њихове црне сене полегле као авети: вребају, прете.....

ПРОСВЕТИН ДОМ

свечано осветљен на вече првог дана прославе 25-годишњице.

НАРОДНА ЧИТАНКА.

Ст. М. Мијатовић:

Просвета.

(просветити, просвећивати, просветитељ)

— Тумачење ових речи. —

Свима овим именицама основ је именица »Свјет«, удружена са предлогом »проз«, који значи исто, као и наш предлог кроз. У словенском језику »свјет«, значи светлост. По томе речи »проз-свјет« значи уносити светлост у душу васпитаникову. На пример, кад се у словенском језику каже: »образ кротости и светлост разума«, онда се то ту подразумева духовна светлост.

Циљ је васпитању, да се у душу васпитаникову унесе луча светлости, да му се ум или разум просветли, те да ни један кутић душе његове не остане не обасјан правом истинитом светлости; другачије речено, да се незнање замени знањем.

Тај, чија је дужност да уноси светлост, да просветли, то је просветитељ, то је васпитач, то је учитељ. Светлост је овде васпитна наука, која се постепено уноси у душу васпитаникову или детињу.

Васпитаникова или детиња душа је у почетку мрачна или неосветљена. Сви њени лавиринти покривени су копреном густога мрака. Ту свуда треба унети пуну светлост. А да се све то уради, треба имати и спреме и воље. Зато је васпитни посао најтежи.

Од речи »просветити«, постале су још: просвећивати, просвећен, просвета, просветитељ. Кад се за кога каже, да је просвећен (у старословенском језику »просвештен человјек«), онда то значи, да је у његову душу унето толико светлости разума, да су му сви кутићи душе његове потпуно осветљени. Дакле, значи, да је тај човек добро васпитан, да је образован.

Као што год је светлост најбитнији услов за све органске створове, јер без ње не би могли ни да опстану, исто је тако васпитанику потребна духовна светлост. И без ове светлости тешко је живети, особито у данашње време. Ну, као што год сувишна светлост (као и помрчина) може да шкоди органским створовима (н. пр. кад се голим очима гледа у сунце, или излази из таме на светлост и др.), исто тако и васпитанику шкодљива је сувишна и нага духовна светлост

(наука и знање). То васпитачи треба да имају на уму, па да ту духовну светлост уносе у душу васпитаникову благо, тихо, обазриво, постепено, полако... За то су просветитељи, за то је просвета.

Наша цењена и много уважена »Просвета« је потпуно разумела ово тумачење свога имена. Она са буктињом духовне светлости и полако и обазриво корача напред, осветљавајући све духовне лавиринте, како у колибама, тако и у планинама. Она је свој циљ потпуно разумела. Она корача — напредује...

Радован Јовановић:

Шта је видела баба Томанија на ономе свету.*)

— Из народа за народ —

...Отален пођемо даље. Тета напр'јед, а ја у стопу за њом. Не би мало, па дођосмо до једне чесме. Л'јепа чесма, сва од камена, а вода шика дебело к'о ова моја рука и отиче једним поточићем. Мало на ниже угледам двије вашке. Реже једна на другу и 'оће да се изједу зубима, али им онај поток брани да се састану.

»Тето, јадна, да их развадимо«, велим ја, а она ће мени:

— Не виде добро твоје смртне очи. Нису 'но, д'јете моје, никакве вашке. Оно су ти чо'ек и жена. Живјели су рђаво на оном вашем св'јету, тукли се и свађали, па их Бог на овоме претворио у вашке и проклео, да се вјечно тако кољу... Него, кад се вратиш онамо, реци, по Богу, оној млађарији, шта си овђе видела. Ако је то не опамети, не знам, шта ће...

Отален пређемо поток и стигнемо на једну велику ливаду. Ту нађемо много ђеце. Једна се играју, једна опет беру цв'јеће и слажу у ките, да њима своја миле мајке с овог св'јета дочекају. К'о ђеца! Немају грија, па им Бог и дао свако добро... Кад бисмо на пô ливаде, а оно пред нама пањ, голем и огорио, а ерваји иксан.

»Тето болан«, питам, »какав вам је то так'и пањ?!«

— Не виде добро твоје смртне очи — каже она мени. — Није то пањ, већ жена нероткиња. Није да није могла од Бога, него није шћела од силе. Свашта је, веле, проклетница,

*) Негде подавно, у Подрињу, десило се, да је у тежачкој задрузи Јовановића умрла старија жена, заправо замрла је била. Кад су је, на поњави, спустили крај гроба, жена се пробуди. Народ се препадне и побегне, али баба некако добауља у село, прездрави и умре тек после шест година. За то време доходио јој је тежачки свет са свих страна, да је види и да чује, како јој је било на ономе свету. И причала је баба Томанија, неуморно причала и сејала добро семе низ заостало Подриње. И заслужила је, да се њена казивања, грађена на јакој моралној основици, забележе, а уз њих да се и она помене, од свог прауника, као онај сејач добри из речи Христових.

радила да јој бремене струк њен не поквари. Док ти драгом Богу не додија и не спржи је гром, лицем на Огњену Марију. И, видиш је сад, у овој зелени и милини, она к'о црни пањ, без икога свога, гледа туђу ђецу, кад већ своју није шћела да има... Него, велим ти опет, д'јете моје, кад се вратиш на онај твој сент, кажи свакој други, шта си овђе виђела...

Уто и ручаница...

Посједа онај народ по ливади, а из земље стадоше ницати софре. Пред сваким једна синија. Не видиш, ко их служи јелом тек пред сваким га има. Само, шта ми би чудно, нема пред сваким једнако. А виђох и то, пред једном женом само главица зелена купуса и на њој, да 'простите, псећа нечист. Питам тету, а она ме повуће за рукав, па кад одмакосмо вели:

— Кад је она жена била тамо на вашем св'јету, дошла јој Циганка и заискала главицу купуса, да скува ђеци. А она хајд, хајд по градини, док не нађе најману главицу, а на њој се још и псето испоганило било. Одреза је и даде Циганки. То јој је било све што је у живото другом покучила, па и то без срца... Ето синко и то си виђела, па реци тамо, как'и је 'вамо ред. Што ко од живих своје ближњем пружи, то му се само на овом св'јету у вјечну његову 'рану пише...

Народне песме из Спужа.

Забилежила Петрана Делибашић.

Хасанага безистане гради.
 Не гради их да у њима ради,
 Већ их гради, да ђевојке мами.
 Све ђевојке безистан гледаху,
 Само неће Дуда материна.
 Када ага кући долазаше,
 Њега пита остарјела мајка:
 »Богом тебе мој Хасане сине,
 Како тебе безистени иду?«
 — А Бога ми моја мила мајко,
 Све ђевојке безистен гледају,
 Само неће Дуда материна!
 — Њему стара говорила мајка:
 »О не бој се мој премили сине
 Ја ћу теби Дуду добавити«.
 Окрену се остарјела мајка
 И обуче печу и ферецу
 Па отиде гором и планином
 И закуца звекиром на врата.
 Кад изиђе лијепе Дуде мајка.
 — Добро дошла Хасанаге мајко!
 Не чудим се што си долазила,

Но се чудим, што те је донјело? —
 — А Бога ми Дудиина мајко,
 Ситан ми се бисер разнизао,
 Па те молим, да ми Дуду пошљеш
 Не би ли ми бисер нанизала! —
 Па одоше горе на чардаке.
 Но говори Дудиина мајка:
 — »Хајде кћери Хасанаге мајком
 Ситан јој се бисер разнизао,
 Да помогнеш бисер нанизати«.

И послуша дуда матерна,
 Па обуче мајчину ферецу
 И одоше гором и планином.
 Кад су дошли пред бегове дворе
 Туд играју девет беговића
 Бацају се камена с рамена.
 Но говори Дудија ђевојка:
 »Лакше мало Хасанаге мајко,
 Кратка ми је мајчина фереца
 Стид је мене девет беговића!«
 Изиђоше горе на чардаке
 Уведе је у шикли одају
 Затвори је остарјела мајка.
 Кад је сутра јутро освануло,
 Сад Дудија ситну књигу пише,
 Па је шаље својој старој мајци. —
 — Богом тебе моја стара мајко
 Шаљи мени сватовске дарове,
 Да дарујем остарјелу мајку
 Да дарујем агу Хасанагу
 И младијех девет беговића.

*

С оне стране Саве воде
 Три ђевојке саме ходе
 С оне друге младо момче,
 Коња води пјешке иде
 Не умије коња јахат
 Гледајући три ђевојке.
 Хљеба носи гладан иде,
 Не умије хљеба јести
 Гледајући три ђевојке.
 Воду гази жедан иде,
 Не умије воде пити
 Гледајући три ђевојке.

*

Прошетала Алибеговица
 Кроз бостане, у жутој кавади.¹
 Зађеде је босиљ за каваду,

¹ кавада = свилена хаљина.

Наљути се Алибеговица:
 »Ој, босиље рода не родио
 Кол'ко јадна Алибеговица!«
 — Отуд иду два млада путника:
 »Богом тебе Алибеговице,
 Ти ћеш рећи бегу Алибегу,
 Да ухвати рибу шестокрилу
 Да изједеш риби десно крило.
 Тад ћеш имат златноглава сина.

*

Прошетала хаџи Мана
 Од дућана до дућана,
 Да потражи терзи Муја.
 Ал' не нађе терзи Муја,
 Но налази Мује брата,
 Мује брата Сулејмана.
 Сулејмане, ђе је Мујо? —
 — Отишо је Новој Кафи,
 Да попије девет кафа,
 И десету шећерлију.

Срђа Ђокић:

Последња зарада Гаврила Принципа.

Задње две три годипе покушава службена и неслужбена Немачка да са себе свали кривњу за рат. Они настоје свим силама, да увере свет да је званична Србија припремила сарајевски атентат. За тај је посао успела чак да ангажује и неке угледне Енглеze и Енглескиње и њихову штампу. Ево једног доказа против њихова тврђења, који ће истина вредити за свакога више, ко има срца, па макар био и немачки реваншиста него за оне, који су се за новац примили да бране једну неправедну ствар.

Покојни Гаврило Принцип, дошавши у Сарајево ради извођења атентата није имао ни толико новаца да проживи оних неколико дана пред атентат. Једва су скуцали толико да отпреме некога по бомбе и оружје у Добој, они су остали у Сарајеву без пребијене паре. Да су се обратили некоме од сарајевских Срба дошли би лако до новаца. Несумњиво је, да то нису учинили ради тога, што су се бојали да не буду одани, јер су они ствар поверили многим који су их могли помоћи, да су им поверили своје стање.

Покојни Гаврило не чини тако. Два три дана пред своје херојско дело, он иде по Сарајеву и тражи зараде. Тражећи зараде он долази у Просвету код њеног главног секретара г. Васиља Грђића и овај му даје, да преписује записнике одбор-

ских седница у записничку књигу. За тај је посао добио 10—15 круна од којих је живео задња два три дана пред атентат.

Гаврило је Принцип зарадио последњи комад хлеба, који је у слободи појео. Да би новац што дуже трајао они су по цео дан седели у Просветиној библиотеци читајући књиге и тихо се разговарајући о намераваном послу. Зар би једна држава могла оставити некога, кога спрема да изврши задаћу, која ће га неминовно стати главе, овако без средстава.

Данашња омладина нека често помисли на ове дане покојног Гаврила Принципа и другова.

Ст. М. Мијатовић:

Свети Сава и женска са златним рукама.

Тако дође једном једна жена Светоме Сави, па му рекне: »О светитељу! Чула сам да има женских са златним рукама, па сам дошла да те умолим, да ми покажеш такву женску, ако је где год има!«

— Добро, онда пођи са мном, па ћеш је видети, — рекне јој Свети Сава.

И пођоше тако њих двоје, да нађу и виде женску са златним рукама.

Идући тако прођу поред жене, која је спремала ручак и месила хлеб за чељад у кући.

— Је ли ово та женска, светитељу? — упита жена.

— Није, — одговори Свети Сава.

За овим дођу код жене, која је на реци прала рубље.

— Је ли ово та женска, светитељу? — упита жена.

— Није, — одговори Свети Сава.

Тако прођу и поред жене, која је за разбојем ткала (чела) платно, те ова опет упита:

— Е, онда је сигурно ово та женска?

А Свети Сава опет рекне, да није...

Идући тако све даље и даље, прођу поред девојке, која овце чувала и на преслици вуну прела.

Је ли то та женска? — упита већ нестрпљива жена.

— Није, — одговори опет Свети Сава.

Најзад, дођу до једне девојке, која је везла платно, које је сама изаткала, вуницом, коју је сама спремила. На везу је било лепих шара, које је она сама, из свога ума, састављала.

— Је ли то та женска? — упита жена.

— Јесте, — одговори Свети Сава; — то је.

Сад је ова љубопитљива жена зачуђено добро погледа, па опет упита Светога Саву:

— Светитељу, а где су јој златне руке; ја их не видим?

— Ето их на њој, њима везе платно, — одговори Свети Сава.

— Па и оне друге женске, поред којих прођосмо, имађаху исто такове руке као и ова девојка! — рећи ће жена.

— Знам, — одговори Свети Сава, — али код оних других није рад тако чист и тако леп као код ове. Па не само то, већ је, као што си и сама видела, све на њој скромно и чисто. А скромност је највећи женски украс, а чистоћа највећа врлина. Погледај је само, како јој све лепо на њој стоји. Све је она сама својом руком израдила. Оне чарапе, они опанци, она кошуља, она сукња, онај појас, оно јелече и она марама на њеној глави, — све је то њена рукотворина. Од главе до пете на њој нема ништа туђег или куповног. Она сама изатка, сама скроји, сама сашије, па јој све тако лепо стоји, и ако је у кројењу такорећи самоука.

Радознала жена се тек сада задовољи овим одговором Светога Саве, па оде, да и сама учи своје кћери, да буду овакве. Благо њима, ако поштују науку своје мајке!

Из нештампане збирке А. Лубурића:

Зулум беге Обилића.

(Друга половина 16. вијека.)

Од како је свијет настануо,
Није тежи зулум постануо
Него сада у Сријем богати
Од Турака од Биограђана
Од Турчина беге Обилића
И његово три стотин' да'ија.
У Сријем је земљу учинио:
Ђе он виђе на момка оружје:
У силају пушке леденице,
А на рамо бистра цефердара,
Све то узе Обилићу бего,
А не даде паре ни динара.
На ђевојку ђе виђе ђердана
На ђевојку и невјесту младу,
Он им скида са грла ђердана,
А не дава паре ни динара.
Све то трпи сиротиња раја.
Ђе он виђе вола за фатање,
Али добра коња за јахање,
Све то узе Обилићу бего,
А не даде паре ни динара.
Све то трпи сиротиња раја.
Док заплака триста ђевојака,
Породише триста копилади,
Плаћу ђеца, незна им се оца.
Све то трпи сиротиња раја.

Кад попови летурђију служе.
Да'ије им попадије љубе.
Та се зулум трпљет' не могаше,
Но заплака сиротиња раја
Уз кољено од Сријема бана.
Бан окупи Сријемске главаре,
Па овако њима говораше:
»А за Бога, три стотине друга,
»Да идемо Биограду стојну,
»Да пред бегом даве учинимо,
»Неће ли им зулум утркмити.
»Виш' овако живјет' не моремо«.
Па се диже друга три стотине
И пред њима од Сријема бане.
Кад дођоше Биограду стојну,
Па пред бегом даве учињеше,
И пред бегом много заплакаше:
»Ај помагај Обилићу бего!
»Макни зулум нама од Сријема,
»Јал' ми даји сићана фермана,
»Да идемо цару честитоме«.
Овако им бего говораше:
»Сад ћу вама начињет' фермана«.
Добавио тавничке кључаре,
Те их баци у ледну тавницу.
Ђе 'но стаде триста рајетника,

Не би стило триста јагањаца.
 Ту бијаше вода до кољена,
 Утурено трње и камење,
 Те се легу гује и јакрепи.
 И ту бише за четири дана,
 Ни једоше, нити воде пише.
 А завика од Сријема бане:
 »А за Бога Обилићу бего:
 »Одсијеци, али посијеци«.

А вели му Обилићу бего:
 »Јадан био, од Сријема бане!
 »Ево вама сићана фермана
 »Да идете цару честитоме,
 »Но излази из тавнице, бане!«

Јадни Срби бјеже из тавнице.
 А да видиш Обилића бега,
 Довео је два мрка целата,
 Како који иде из тавнице,
 Свакојему посјекоше главу.
 Сам остаде у тавницу бане,
 А вели му Обилићу бего:
 »Ајд' излази из тавнице, бане,
 »Па да идеш цару честитоме«.

Урева се крвца у тавницу,
 До кољена бана уфатила.
 Види бане што се учинило,
 Е свакога погубише Турци,
 Па завика из грла бијела:
 »А за Бога Обилићу бего!
 »Немој моју изгубити главу.
 »Пушти мене, Обилићу бего,
 »Ја те свачим на свијету кумим,
 »Да ја идем у Сријем богати;
 »Да ја продам добра сваколика:
 »Да ја продам луке и читлуке,
 »Да ја продам коње и волове,
 »А на Саву седам воденица,
 »Те ми мељу бијелу шеницу.
 »На Дунаву девет ваљаница
 »Те ваљају чову вenedичку.
 »Па да продам и жену и мајку,
 »Да откупим и вјеру и главу«.

Осијече Обилићу бего:
 Двадест ока жутијех дуката,
 Ако мањка пара до косура,
 С паре ће му изгубити главу.
 Рока нема него мјесец дана.
 Оде бане у Сријем богати,
 Те он прода луке и читлуке,
 И продаде коње и волове,

И бијело стадо од оваца,
 И на Саву седам воденица
 Те му мељу бијелу шеницу,
 На Дунаву девет ваљаница,
 Те ваљају чову вenedичку.
 Мањка њему стотину дуката.
 На муку се утрефио бане,
 Сад не знаде што ће, ни како ће,
 Но дозива вјереницу љубу:
 »Ајд' уљеци у шикли одају,
 »Па обуци црквене аљине,
 »А уми се водом и сапуном!
 »Водићу те на нове пазаре,
 »Да те продам душевну Турчину,
 »Да откупим и вјеру и главу«.

»Говори му остареламајка:
 »Немој, бане, мој милосни сине,
 »Не продаји китну Анђелију,
 »Него продај остарелу мајку,
 »Сине бане, душевну Турчину
 »Да му шикам ђецу у бешику«.

А вели јој од Сријема бане:
 »Прођи ми се, моја стара мајко,
 »Мајку више не би мога' наћи,
 »А љубу је лако набавити,
 »Када продам китну Анђелију«.

А да видиш китне Анђелије,
 Ђе уљеци у шикли камару,
 Па облачи црковне аљине.
 Не мије се водом ни сапуном,
 Него млаким сузам' од образа.
 Поведе је на нове пазаре,
 Тури Анђу одма' на телала.
 Ко имаше готовину благо,
 Тај не дава паре ни динара.
 Који нема паре ни динара,
 Тај му дава стотину дуката,
 Вересири а готово нема.
 Рок изађе пунан мјесец дана,
 Вакат дође, оде Биограду.
 Примаче се Биограду близу,
 Па закука од Сријема бане:
 »Куку мене, моја Анђелијо!
 »Мањка мене 'иљаду дуката,
 »Сад ће мене бего погубити!«

А вели му китна Анђелија:
 »А не кукај, драги господаре,
 »Кад сте били тамо у тавницу,
 »Ја сам жене многе окупила,
 »У образ се пером ударила

»И крвави мазар начињела,
 »По татару мазар оправила,
 »У Стамболу цару честитоме.
 »Ја се уздам у Бога вишњега,
 »Цар ће нама зулум утркмити«.

А рече јој од Сријема бане:
 »У з'о час га жене окупила,
 »А у виши мазар начинила,
 »Честитоме цару оправила!
 »Ками ће ти када мазар доћи«.

Колико се бане насрдио,
 Од себе је руком ударио
 Са земљом је црном саставио.
 У ријечи у којој бијаху,
 Докле стаде јека изпријека.
 Док ево ти царевих делија
 На три стотин' ата и парипа
 Под сабљама и под миздрацима,
 А пред њима царева катана
 На дебела ата бијелога.
 Телал виче: »Ко ће узет' Анђу,
 »Да он даде стотину дуката,
 »Да их даде од Сријема бану,
 »Да откупи и вјеру и главу?«

А то зачу царева катана,
 Па он зове од Сријема бана:
 »Скини капу, од Сријема бане,
 »Да ти дадем стотину дуката!«
 Скиде капу од Сријема бане.
 А да видиш царева катане,
 Ђе он тури руке у џепове,
 Па му насу капу маџарија:
 »Ето бане, па откупи главу«.

Кад преброји од Сријема бане,
 Кад имаде и триста дуката.
 Остаде му да с, напије вина.
 У Биоград разредише Турке,
 Да им љепше на конак панути;
 А остаде царева катана
 И он узе банову Анђушу.
 Када био вакат од вечере,
 Онда сједе царева катана,
 А двори га китна Анђелија.
 Говори јој царева катана:
 »Анђелијо, нови драгокупе!
 »Сједи, Анђо, да ми вечерамо«.

А вели му китна Анђелија:
 »А за Бога, царева катано,
 »Мене је стид у те и гледати,
 »А камо ли с тобом вечерати«.

Када био вакат од ложнице,
 Онда легли једно код другог.
 Ведро било, па се наоблачи,
 Из облака сину сува муња,
 Те у танку кулу ударила,
 Четврто јој ћоше обалила.
 Тада рече царева катана:
 »Анђелијо, нови драгокупе!
 »Анђелијо, Бог те не убио,
 »Дофати ми књиге из бисага,
 »Да ја виђу што је загрмљело«.

Скочи Анђа на ноге лагане,
 Дофати му књиге из бисага.
 Кад катана књиге прифатио
 Те видио што му књиге пишу,
 Анђелији 'вако говорио:
 »Анђелијо, нови драгокупе,
 »А тако ти Бога јединога,
 »Одакле си од соја кога си?«

А вели му китна Анђелија:
 »Господаре, царева катано!
 »Ја сам родом млада из Бањана,
 »Синовица Рајка Кнежевића«.

»Анђелијо, нови драгокупе!
 »Не чудим се што си из Бањана,
 »Но се чудим окле у Сријему«.

»А Бога ми, царева катано!
 »Чешћ' иђаше бане од Сријема
 »И гоњаше џелеп и волове,
 »Да продаје мору на обалу.
 »У мог стрица на конак падаше,
 »Мој ме стрико бану даровао.
 »Отоле сам млада из Бањана«.

»Анђелијо нови драгокупе!
 »Ти имаш ли од рода икога?«

Анђелија њему проговара:
 »А Бога ми, царева катано,
 »Кад ме питаш, да ти право
 кажем:
 »У мог стрица бјеше девет сина,
 »А дођоше од цара фермани,
 »Да се цару шаљу јањичари.
 »Он не даде од девет једнога.
 »Мене умро и отац и мајка,
 »А остало двоје ђеце лудо,
 »А ја имах брата јединога,
 »Немаше му но девет година,
 »Па га посла цару честитоме,
 »Вет му не знам гроба ни
 мрамора«.

»Анђелијо, нови драгокупе!
 »Да ти видиш брата рођенога,
 »Би ли по чем брата познавала?»
 А вели му китна Анђелија:
 »А Бога ми, царева катано,
 »Ја га луда држах у рукама,
 »Паде мене у ватрицу живу
 »И десну је изгорио руку
 »Баш од шаке таман до рамена,
 »По томе бих брата познавала,
 »Да га могу очима виђети«.

А кад зачу царева катана,
 (Златни јаглук држи у рукама,
 Од очију сузе утираше),
 Па распучи пуца од доламе,
 А узгрну чевкен од доламе
 И кошуљу од бијеле свиле,
 Па указа рану на мишицу.
 А кад виђе китна Анђелија,
 Па запишта као љута гуја,
 А скупиле му руке о гроцу,
 Као змија око сува трна:
 »Благо мене ноћас и довијек,
 »Ево мене брата рођенога!
 Ту ноћише и како им било.
 Кад у јутро зора ударила,
 Уранио цареви катана
 Па повикну три стотин' делија,
 Да доведу три стотин' да'ија.
 Свакојему посјекоше главу.
 Доведоше Обилића бега,
 Па га даше царевој катани;
 А да видиш царева катане,

Ће на слуге вику учинио.
 »Пребите му и ноге и руке,
 »А оба му ока извадите
 »И очи му медом намажите,
 »Нека муве на очи падају,
 »Да не море пашче умријети!
 'Итре слуге одма' послушаше.
 И то им се мало учинило:
 Вилице му живу разрезахе,
 Кроз вилице језик извадише,
 Па за језик њега објесише,
 Да не море живјет' ни умријет'.
 Тада крену царева катана
 Су његово три стотин, делија,
 Па он зове од Сријема бана:
 »Зете мио, од Сријема бане!
 »Ајде са мном у Сријем богати,
 »Да ти врнем куле и читлуке,
 »Да ти врнем добра сваколика:
 »А, на Саву седам воденица,
 »На Дунаво девет ваљаница«.

И врну му добра сваколика,
 Па повика три стотин' делија
 И отиде у Бањане равне
 И ту Рајка кнеза налазио.
 Посјече му девет мило сина,
 Рајку кнезу савезао руке
 И за реп га коњу привезао.
 Повеле га Босни поноситој,
 Кад доведе на једну главицу,
 Из главице камен извадише
 И на Рајка турише гомилу.

Вук Караџић у предговору I. књиге (државно издање) саопштио је неке фрагменте ове пјесме. Пише да их је упамтио у раној младости, а да доцније, кад је почео биљежити народне пјесме, није могао наћи ниједног гуслара, који би му умрио казати цијелу пјесму.

Ја је имам забиљежену у пет варијаната, од којих због ограниченост простора, саопштавам најкраћи.

10.000 захвалница јамче да је „АЛГА“ прошив реуматизма добар лек.

Производи: Лабораториј „АЛГА“, Сушак, XV.

ГВОЖЂЕ + КИНА + ВИНО = ЕНЕРГИН
 ГВОЗДЕНО КИНА-ВИНО — ЗДРАВЉЕ.

ПРОИЗВОДИ: ЛАБОРАТОРИЈ „АЛГА“, СУШАК, XV.

Станоје М. Мијатовић:

Још три приче о Краљевићу Марку.¹⁾

1. Марко у манастиру.

Често је марко као краљ проводио лето у манастиру, који је био одмах ту близо Прилепа, његове престонице У то време у Марковом манастиру живео је неки стари калуђер, који је ту био дошао из свете Горе, и који је био много учеван. Марко се, ту у манастиру, често с њим разговарао, па ће му једном, тако у говору, рећи: »Вала, духовниче, кад све толико знаш и разумеш, ако погодиш неке моје изговорене мисли, онда ћу тек признати ту твоју велику високоученост!« — »Да чујемо, господару!« — одговори му на то смерно калуђер. — »Чућеш«, одговори му Марко.

И тако, после овога разговора, дођоше једног дана, код Марка у манастир, неки сељаци из јужних крајева његове краљевине, па казаше: »Краљу, господару, уби нас неродица. Залуд радимо, кад се не вајдимо. Помози нам!« — »Нахраните добро мајку, па је после дубоко исеците и изгребите по телу«, — одговори им Марко на њихову жалбу. — »Ми смо прости господару, па не разумемо шта значе те твоје мудре речи«, — одговорише Марку у глас сељаци. — »Е то ће вам казати овај стари наш калуђер, што живи овде у манастиру; идите, па га питајте«, — рекне им Марко најзад. — сељаци оду томе старом, учевном, калуђеру, па му кажу све што су Марку рекли, и како им је он после одговорио. А калуђер им на то рекне: »Мајка је земља ваша. Храна је ђубре. Сечење је орање. Гребане је дрљање или влачење. Ако вашу земљу, која ви не роди, добро нађубрите, па је дубоко изорете и подрљате или повлачите, онда ће вам после добро родити, и више код вас неће бити неродице.« — Сељаци се сада опет врате к' Марку, па му све кажу, како им је казао стари калуђер, а он их обдари новцем и стоком, па их отпусти и препоручи им да тако и раде, као што им је калуђер казао.

Другом приликом дође неки бедни отац и мати код Марка у манастир, и ту се стану краљу жалити на своју децу: како су неваљала и непослушна, тражећи од њега помоћ и заштиту. А Марко им само на то рекне: »Од вука и вучице, и вучићи.« Они га упитају: шта то значи, а он их опет упути старом и учевном калуђеру. Калуђер их лепо прими, па им одговори: »Вук си ти оче, а вућица си ти мајко; вучићи су деца ваша. Да сте ви бољи, била би вам и деца боља. Овако ви не ваљате, па вам и деца не ваљају. Лек вам је, да се сви опаметите и поправите.« — Врате се ови жалосни родитељи опет к' Марку, па му све кажу, како им је казао калуђер, а он их посаветује, обдари и отпусти.

¹⁾ Види Београдску илустровану »Нову Искру« за 1911. годину, свеска 8. и 9.

Трећи пут дође Марку опет неки отац и мати, па му се стану очајнички жалити, како су им многа деца помрла, а и ово што им је остало више је болесно, но што је здраво. А Марко им само на то рекне: »Добро семе, јака њива, напредан род.« — А кад ни они то нису могли да протумаче, шта значи, он и њих упути старом учевном калуђеру. Они оду, и он им рекне: »Семе и њива, то сте ви родитељи деце ваше; а род или плод, то су деца ваша. Ако сте ви здрави и деца ће вам бити здрава, а ако сте белесни — тешко њима.« — Врате се ови родитељи, па кажу Марку све што им је калуђер казао, а он их за тим посаветује, да боље пазе на своје драгоцено здравље и на здравље деце њихове, па их обдари и отпусти.

За овим отидне старом калуђеру, па му рекне: »Духовниче, твоме се знању клањам; ти си од сада владика, иди у Охрид!«

2. Марко као земљорадник.

Краљевао Краљевић Марко у својој краљевини. Краљевао, бринуо и љутио се. Скоро сваког дана долазили су к њему његови држављани за понеку помоћ или за понеки савет. Савете и поуке радо им је давао, али га је највише једило, што помоћ сваки пут није могао сваком да да. А они су често зато долазили и с неким правом од њега то тражили, и није им било право, ако тражено не би добили.

— Господару, мој се једини син утопио у Вардару, помагај, ако си наш краљ!

— Па шта ти могу сад помоћи, — одговорио би Марко.

— Краљу, господару, моје су стадо у Бабуни¹⁾ појели зверови, помагај, ако си наш краљ!

— Па шта ти могу сад помоћи, брате, — одговорио би Марко.

— Господару, и краљу од краља, у мој се кованлук²⁾ навадили медведи, и до сада ми уништили педесет трнака, помози, ако си син Викашинов!

— Ту ти штету не могу сада надокнадити, а остало чувај, — одговорио би му Марко.

— Господару, сине добре Јевросиме, главо наше државе, одбрано нашег живота, помози нам! Суша уништи све усеве. Долази нам гладна година, и с њом све друге невоље. Дај нам кишу, ако си краљ наш!

— Па то Бог даје, а ја не дајем, — одговорио би Марко снужено. . . .

И тако би долазили са сваке стране његове краљевине и тражили по нешто, што он није могао да им да, у чему он није био у стању да их помогне. А Марко је тада мислио: »Онај брине, што му се дете удавило; онај, што му стадо зверови појели; онај, што му медведи мед појели; онај, што

¹⁾ Бабуна је планина између Прилепа и Велеса.

²⁾ Кованлук је тричаник, пчеланик.

му је сушна година, и тако даље. Сви они брину по једну бригу, а ја морам да бринем све њихове бриге. Да бринем и да их помажем, па кад не могу и нисам у стању, онда тешко мени. Оставићу и краљевство, па ћу да будем сељак (земљорадник), као и они што су. Тако ћу имати бар мање бригаа... Што се решио, то је и учинио... Узме рало и волове и отидне на њиву да оре. Орао је тако цео дан и бринуо: колико ће поорати и како ће му родити. И кад је у вече дошао са орања казао је мајци:

»Тежак посао, али мала брига. Бринуо сам само колико ћу да поорем и како ће да роди. Толико брине и наш сељак. Он је мали краљ у својој кући. А лакше је бити мали краљ у својој кући, но велики краљ у држави. Веће главе, већа главобоља«...¹⁾

3. Марко и његови држављани.

Закраљио се Марко, а његови држављани, кад су то чули, било им је много мило, па пођу к њему у Прилеп, да га виде и да му се поклоне.

Прво су стигли Воденци са Могленцима и Кампањцима (из околице Солуна), па кад изађоше пред њега, рекоше му: »Добри јуначни и праведни краљу наш, ми Воденци са Могленцима и Кампањцима, из твоје краљевине, дошли смо да те видимо, да ти се поклонимо, и да молимо Бога за здравље твоје!« — Марко на ово, дигне у вис само један прст, од велике и снажне своје руке, па им заблагодари и рекне им, да ту мало остану и причекају...

Одмас после Воденца и Могленца са Кампањцима стигну Брсјани, па рекну: »Добри, јуначни и праведни краљу наш, ми Брсјани, из твоје велике краљевине, дошли смо да те видимо, да ти се поклонимо и да молимо Бога за здравље твоје!« — Марко на ово само дигне у вис други прст од велике и снажне своје руке, па и њима рекне, да ту мало остану и да причекају.

За Брсјанима стигоше Поречани, па онда Охриђани, Борјани, Перани, Положани, Пелагонци са Битољцима, Скопљанци, Малешани, Мориховци, и друга племена из његове краљевине. Сви су они Марка на исти начин поздравили, а он је свима одговарао на исти начин, дижући за свако племе у вис по један наредни прст од обе снажне и велике руке његове.

Кад су се тако сви били изређали, онда их он све позове пред свој дворцац, па им рекне, показујући притом редом на

¹⁾ Овде да кажем, да сам до сада дао знатну збирку о Краљевићу Марку у народним причама. Већи део те збирке штампан је у »Новој Искри« од 1911. год., а одатле неколико нарочито пробраних прича посебно је штампано 1923. год. у издању нашег признатог и цењеног друштва »Просвете« у Сарајеву, као 4. књига за народ. Ове сам три нове приче накнадно прибележио, и то прве две од Туше и Димитрија Самарџића из Водена, а трећу од архимандрита Методија из манастира Св. Тројице (Ј. Србија). Сиже је код прича задржан, иначе су оне разрађене према нашем књижевном дијалекту.

прсте од обе своје снажне и велике руке: »Воденци са Могленцима и Кампањцима, Брсјани, Поречани, Охриђани, Борјани, Речани, Положани, Пелагонци са Битољцима, Скопљанци, Малешани, Мориховци, и прочи... Сви сте дошли, да ме видите и да ме поздравите. Хвала вам! По вашем засебном доласку и поздраву, сваки би други мислио, да сте ви свако племе са себе, али није тако. Ја ви показах ове прсте на овим мојим рукама. То сте сви ви, колико вас племена има у мојој краљевини... А рука, ево ова рука, која све прсте држи, то је Србин, то је Србија, то је моја краљевина, то сте сви ви: и Воденци са Могленцима, и Брсјани, и Поречани, и Охриђани, и Борјани, и Речани, и Положани, и Пелагонци, и Мориховци, и прочи из моје велике краљевине. Одсеците један прст од ове руке, тешко ће бити осталим прстима, а најтеже ће бити мајци руци. Крв је крв, а вода је вода. Није крв, што је вода; нити је вода, што је крв. Зовите се како хоћете, али знајте да сте једно: да сте синови једне мајке, да сте деца једног оца. Упамтите добро ово и никад не заборавите! Јер ја нисам краљ ни воденски, ни брсјачки, ни порјански, ни малешки; јер сам краљ српски, и само српски; сви су моји држављани Срби, а моја је краљевина српска. То сам од баба наследио»...

За овим је Марко, по обичају, почастио и подарио своје држављане, па их отпустио. При расстанку се они сами између себе здрављаху: »Ајд, у здрављу и срећи опет да се видимо и да се састанемо, Воденци!« — рекоше Малешани при поласку. — »Не Воденци, већ браћо Срби; знате ли, како нам је, мало пре, наш краљ казао«, — укорише Воденци Малешане. — »Тако је браћо Воденци«, — рекоше Речани, Борјани и Брсјаци, па се разиђоше, свак на своју страну, ка своме крају... А Марко их, са своје високе куле, дуго и дуго пратио....

Бранко Кебељић:

О идеји и оснивању друштва Просвјете.

У јављању идеје Просвјете и њеном остварењу, оснивању Друштва Просвјете у Сарајеву имамо одличан пример да видимо како велике идеје имају свој корен у људима висока идеализма, у људима неограничена самопрегора, самозатаје, крајње несебичности и пожртвовања.

Наводи који ће следити показате најбоље да велике идеје, идеје стварна и савремена домашаја, могу се породити, објавити се и освојити свет путем великог труда и тражења уз посредовање личности, неприкосновена, јака карактера и велика, одушевљеног идеализма.

Пример настанка идеје и остварења друштва Просвете у Босни и Херцеговини јединствен је да покаже: идеју у њеној првој самониклости, даље величину улоге првака, носиоца и судионика у њеном оживотворењу, напоскон на важност места,

средине, пријемљивости народа, коме је намењена. У данашње време потребно је да се истакне ова узрочност и зависност у настајању, ширењу и оживотворењу једне идеје као угледан пример ваљаности друштвено-просветних предузимања. За то ћемо да оживимо неке успомене и најстарије изворе о настанку идеје и Друштва Просвјете.

Најстарије писмо, које говори о оснивању једног српског књижевног друштва носи датум 21. априла 1899. године, а потиче од једног студента из Беча пок. дру Ђорђу Ђокићу, онда професору у Бања-Луци. То је писмо одговор на писмо пок. Ђокића, а почиње овако: »Идеја којом се ти бавиш, врло ми се свиђа и нико јој паметан не може замјерити.«

Тада је мисао о оснивању једног српског просветног друштва била још међу покретачима.

Од интереса је, да је најпре изашла на памет мисао о просвећивању широких народних слојева, а тек потом, врло мали изгледи за успешан рад на томе пољу, потакли су оснивање једног друштва, које би учинило да буде што више школованих Срба »правообразованих у сваком погледу«, како би се могло са упехом приступити делу и даље га истрајно водити.

У другом писму из круга наших студената у Бечу (од 26. априла 1899.) стоја ово:

»Оно је наше стало сада мало друкчије. Ми имамо пред очима само сврху. Ми хоћемо да учинимо оно што ће бити од користи народу у Босни и Херцеговини.

»Наша је намјера, да буде што више школованих Срба, правообразованих у сваком погледу. Што више и што прије. Али праве интелигенције! И то све да буде одгојено у националном духу, у борби за народне идеале истрајно и безобзирно. Уз то да буде дорасло спремом за ту борбу, јако и душевно и физики, а особито морално — то је сврха. А начине — бирати најбоље. — Ми нисмо да се ради по пуком угледању на страна друштва (у Њемачкој и Ческој), већ мало једноставније, ама сигурније на дјелу.

»Само не знамо — стоји у томе писму, — да ли би власт нама дозволила такво књижевно друштво, искључиво са српским програмом и именом. »Ако пак наше власти не би тога друштва одобриле ни у оном случају, кад би се оснивало само за православне, онда им треба казати, изричито казати, да ћемо ми то друштво основати изван Босне и Херцеговине, да ћемо наћи начина како ћемо слати паре, а друштво ће давати своје књиге коме хоће.«

МАГНА ПУРГА, ако се редовно узима, желудац лакше пробавља, добиваше редовно столицу, осим штога дезинфицира желудац и црева.

ПРОИЗВОДИ: ЛАБОРАТОРИЈ „АЛГА“, СУШАК, XV.

»Ако и покрај тога не би допустили, што ја не вјерујем онда га збиља треба основати на другом мјесту, — најбоље у Загребу — на широј основи: без разлике вјере нарјечја, постојбине.«

Сарајево је изабрано за средиште покрета за читав српски и југословенски народ, премда је идеја покренута ван Сарајева, јер се држало да у њему, политички највише притиснутом, има највише изгледа да покрет не замре. У томе се писму згодно приказује у бројкама прогноза, колико од кога треба очекивати: Сарајево би давало 5.000 форинти али 100 година; Загреб према расположењу и приликама, а Београд 10.000 па 5, па 3, 2, 1 и ништа. Рачуна се на искоришћавање притиска власти. И ту се како изгледа нису преварили; Сарајево је било у таквом положају да да највише.

Мисао оснивања књижевног друштва за издавање књига, намењених широким слојевима народа, била је приведена крају. Говорило се чак о броју примерака, формату, цени, књижевној објави и т. д. Покојни Ђокић је био и написао књигу, која се имала штампати под насловом: »Историја умног развића«.

Али се брзо увидело, да за тај покрет треба много више образованих људи; да без тих нема основе за образовање широких народних маса. И непосредно иза тога, тако рећи у часу, родила се нова мисао.

Већ 21. маја пише из Мостара Шћепан Грђић у Бања-Луку пок. Ђокићу:

»Добро би било, кад би се основало друштво, као што ми ти пишеш. Ја мислим, да није сасвим оправдано мишљење Сарајлија, да треба остало оставити на страну, а бринути се само за главну ствар*). То тим прије, јер се главна ствар неће лако ријешити, а и кад би се ријешила, неће престати борба. Нама предстоји борба без престанка и ја мислим, не треба се ограничити само на један правац, но напасти на свијем линијама. Данас, кад се све дигло на нас, треба да ништа не пропустимо, како ћемо што постићи. Просто, прилику вребати.« Пок. Ђокић предлагао је тада позив, на окуп сви, »без разлике вјере«. На ово студенти из Беча одговорили су опширно писмом од 29. маја 1899.:

»Та наша ствар, твоја идеја, јесте чисто политичке боје. А најбоље напредује она политика, која се води тајно, без вике и галаме. Треба ровити као кртица испод земље, да се »власи« не сјећају.

»Будите мудри као змија, а чисти као голубови, т. ј., невини душом, искрени срцем према овој светој ствари, али не плашљиви, већ лукави. — И ово треба да буде почетак...«

Овако поручују из Беча Срби студенти. Траже да се одмах почме, и то тајно, без одобрења власти.

Требало се борити на две стране: са управом, која је преко гледала сва национална настојања и с друге стране са укорењеном предрасудом, да треба све силе уложити у »главну

*) »Главна ствар« је овде аутономна борба.

ствар«, у аутономну »православну црквено-школску« борбу, остављајући све друго на страну. Подвојено мишљење код самих Срба, изгледа, да је већма шкодило, да се идеја оствари и развије, него саме непријатељске управе. Да није 1902. године, дошло до познатих догађаја са студентима у Бечу (избацивање наших студената из Државног Дома), може бити, да би се остварење замисли затегло још коју годину. Тај је догађај, изгледа, покренуо ствар са мртве тачке, а покретачи су били, посредно и непосредно, наши студенти у Бечу и Грацу.

И ствар се у почетку врло брзо развијала. Брза измена писама и мисли. Средином маја 1899. године, написан је проглас (састав пок. Ђокића), из кога ми вадимо нека места:

»Сада се навршује педесет година књижевног рада највећег и најпопуларнијег српског пјесника Змај Јована Јовановића.

Пуних педесет година како српство одгаја својом красном, пуном осјећаја пјесмом, дјелује као најбољи васпитач на душу Србинову.

Сад је пак на Србима да, приликом педесетгодишњице рада, покажу, да знају његове заслуге омјерити и цијенити.

И збиља, Срби по свим крајевима спремају се, да што славније и величанственије прославе педесетгодишњицу успјешног његовог рада.

Браћо Босанци и Херцеговци! Ми бисмо могли Змају, још за живота му, подићи најљепши и најтрајнији споменик оснивањем друштва за потпомагање православних Срба ђака из Босне и Херцеговине, а у славу његове педесетгодишњице.

Змај Чика Јова провео је пола стољећа неуморно радећи и одгајајући српску младеж.

Њену напретку и просвјети посветио је цио живот, те би то оснивање друштва за помагање Срба ђака, најдостојнији и најмилији споменик био.

Срби браћо — Босанци и Херцеговци! Ми смо већ одавно показали да знамо цијенити науку приносећи велике жртве на оснивању школа. То нам је јавно с више страна признато. Откидасмо од уста својих, да можемо дјецу школовати.

Што наша тврда воља и пожртвовање не уроди бољим плодом, много је шта криво, а понајвише наше сиромаштво. Маса је нашег народа сиромашна; мало их је који могу без помоћи провести своју дјецу дроз школе.

Тој недаћи ваља помоћи и то удруживањем. Таква друштва налазимо код свих изображених народа и ако су код њих околности повољније: високих школа има у земљи више, а средњих и по мањим мјестима.

Потписани покрећу мисао за оснивање друштва за помагање Срба ђака из Б. и Х. и у славу прославе Змајеве педесетгодишњице, а сад је на вама браћо Срби, да је прихватите, те сви сложено да порадимо, да је остваримо...«

Овај је проглас у препису ишао по студентским редовима у Бечу и Грацу, али до његовог извађања је дошло тек после три године. За то време је круг оснивача проширен.

Прво је била борба за аутономију. Тада још није било факултетски образованих Срба у Босни и Херцеговини, па су борбу водили виђени људи: трговци и свештеници. Дошло је млађе поколење са новим гледањем на ту борбу. Ови се већ не жацају ни потајног рада (како видимо из горњих писама), чему се старо поколење доста противило. Већином пореклом са села, млади, идеални и образовани људи дубље су ишли у саму ствар. Они су познавали настојање других подјармљених народа, нарочито словенских и добро знали искористити њихова стечена искуства.

Услед тога неразумевања двају поколења догодило се, да мисао о оснивању просветног друштва чека неколике године на остварење.

У самоме почетку мисао се развијала необично брзо, шта више и за данашње прилике, необично брзо. Од првог трага идеје до писања првог прогласа на Српски народ није прошло ни пуна два месеца. То значи да је код свију образованих Срба Босанаца мисао постојала и требала само направити један корак, па да онда постане општа, народна. То је била историјска потреба, а историјским потребама мора се удовољити.

Те историјске потребе и опште прилике диктирале су најбоље начине приступања делу. Овде видимо сву ширину идеализма покојног Ђокића и његових другова: видимо утицај моћан аутономашке борбе; видимо напокон слагање свију у потреби културног подизања и напредовања.

Дали је требало усвојити онај програм т. зв. православно-српске аутономије, или је требало кренути у скрајни широки југославенски национализам, или поћи једним здравим правцем широког културног деловања. О томе је сагласност свих претеча, зачетника казала своју пресудну реч.

Ми овде имемо само да изведемо закључак, да је првенственост културног деловања у масама у духу васколике народне историје получила сагласност свих трудбеника и што је главно окруњена најбољим резултатима. Овим је оно добила највишу потврду.

И када се данас поново намеће питање широког просветног рада у народу, ово питање добија из горњег примера, напора и искуства Просвете јасан одговор и правац а радницима на овом пољу најбоље одушевљење, храброст и путовођ. Онима који воле живот у светлости, овај пример почетка и оснивања Просвете открива најбоље величину просветине идеје и узвишеност њеног остваривања.

Велики избор штофова, чоха и протских ћилима препоручује радња

Симе Прњатовића, Сарајево.

Задругарство.

Да се произвођење добара (робе) повећа и да му се трошкови смање потребне су велике главнице. Велике главнице (капитале) поседују само врло богати људи. Према томе они су у стању да робу производе јевтиније од људи са малом главницом. Људи са малом главницом могу да се ставе у положај оних са великом главницом ако своје мале главнице удруже. Најзгоднији облик удруживања јесу задруге. Задругама је циљ да смање трошкове производње и да у опште искористе све оне околности које је себи осигурао поседник велике главнице.

Удружив се у задруге, мали поседник, заначије и радник постаје моћан као велики богаташ. Он може да подиже фабрике; да гради путеве; да робу коју производи продаје на вагоне и лађе; да ужива милионске кредите и т. д.

Ако мали поседник, сељак, радник, занатлија не искористи благовремено добре стране задругарства у великој економској утакмици ће остати без ичега, јер велика риба поједе малу рибу.

Земљорадничке задруге.

Никада се није осећала већа потреба што бржег оснивања земљорадничких задруга. За земљорадњу уопште на читавоме је свету настало рђаво време. Велики амерички богаташи су се почели бавити земљорадњом. Уложили су велике новце у алате и гнојива, одгојили најбоља семена и жито довозе у Европу са огромним лађама. Њима један велики плуг са моторним погоним пооре за један дан по сто дана орања. Њега све то врло мало кошта, јер је машинска снага јевтинија од сточне, ради тога може своје жито, да продаје врло јевтино.

Удружите се и ви у задруге и искористите све оно што је донело време и наука у обрађивање земље, иначе ћете брзо бацити плуг и мотику јер ће бићи »скупља пита од тепсије«.

Удруживањем у земљорадничке задруге може се једино избећи неминовна пропаст, која прети сељаку — земљораднику.

БАДАВА

добијете прекрасан цијеник са већ 1000 лијепим сликама разних господарских и покућанских предмета, мануфактуре, ципела, оружја, сатова, ланаца, фото-апарата, радио, далекозора, играћа, зимске плетене робе и т. д. и т. д.

Пишите одмах по цијеник!

Прва горењска разашилџаона

Иван Савник, Крањ бр. 301

Најсигурнији завод за штедњу је

Градска Штедионица Опћине Града Сарајева

прима улошке на уложне књижице и на шекући рачун уз најповољније увјете, даје зајмове на мјенице и врши уопште све банкарске послове, Градска Штедионица даје зајмове на злато, сребро и друге драгоцености у висини од 80% процјењене вриједности заложених предмета а рачуна повољно камаше. За све улошке и обавезе Градске Штедионице јамчи Опћина Града Сарајева свим својим покретним и непокретним

-:- имањем. -:-

Сточарске и млекарске задруге.

Из истих узрока, из којих треба подизати земљорадничке задруге, треба подизати и сточарске и млекарске задруге. Замислите једно сточарско подuzeће у иностранству где у здравим стајама леже хиљаде пробраних крава од којих свака даје по 15—20 литара млека дневно, где се сири сваки дан на стотине килограма сира и плаве бачве скорупа. То је права фабрика млека, сира и скорупа. Све се то може постићи и код нас удруживањем у задруге.

Они производе на стотине вагона једнаке врсте сира и маслаца и продају по читавом свету чак и преко мора. Свет се научи на извесну робу и познавши је као добру увек је троши. Радећи као до сада, свако у своје млекарнику не може се никада, макар се колико настојало производити много робе исте врсте. Колико год планинки толико и врста мрса.

Удруживањем у задруге све ове наше слабе стране падају и постајемо тим часом способни да се такмичимо с ким год хоћете.

Остале произвађачке задруге.

Где год се шта производи у много домаћинстава једнога краја треба, да се ради на задругарској основи. Виноградари, шљивари, произвађачи воћа и поврћа, сакупљачи трава, лековитог корења и листа за бојење и штављење, добављачи камена, шљунка и песка за грађу, кириције и они који поглавито живе од доласка странаца треба да се удруже у задруге и тако себи осигурају највећу корист.

Неко ће рећи да ће ваше удруживање бити на штету градској привреди, али томе слободно реците, да не зна шта говори; јер само поред богатих и напредних села расти ће и напредовати градови и свако ће имати свој комад хлеба

СРБИЈА ПРВО СРПСКО ДРУШТВО ЗА ОСИГУРАЊЕ У БЕОГРАДУ. ТЕЛЕФОН БР 288. - КЊЕГИЊЕ МИЛИЦЕ УЛ. БР. 26.

По специјално повољним тарифама врши: осигурања живота, капитала мушкој и мираза женској деци; осигурања противу пожара, грома и експлозије; противу провалне крађе; противу лома стакла; противу несрећних случајева; осигурава: транспорте на води и суву; све пловне објекте; пошиљке од врености.

Гарантује средствима:

Друштвени капитал: Дин. 5,000.000.—
Резервни фондови: Дин. 14,507.398.93

Непокретним имањима:

У БЕОГРАДУ имањем звано »Хајдук Вељко« угао Кнез Михајлове бр. 1/2 и Сремске улице бр. 2 и имањем у Космајској ул. бр. 8 у вредности . Дин. 15,000.000.—
У НОВОМ САДУ имањем »Добротвор« Змај Јовина ул. бр. 6/а у вредности Дин. 1,000.000.—
Исплаћена осигурања живота Дин. 5,000.000.—
Исплаћене штете од пожара, на транспортима и осталих осигурања . . Дин. 11,000.000.—

ДРЖАВНА ТКАОНИЦА ЋИЛИМА У САРАЈЕВУ

*произвађа босанске шкане и пер-
зијске везене ћилеме, покриваче
за сто, за кревете, за ошомане,
за миндере и ш. д. серџаде,
засшираче, завјесе, драперије,
јасшуке за декорацију. Ћи-
лими израђују се до величине
400 × 500 цм. — Штално скла-
диште свим наведених произ-
вода — Наруџбе се врше савје-
сно и брзо. Пуоизводи израђују
се од домаће вуне, од домаћег
чистог власа, од фине енглеске
и ангорске вуне. — Боје су
сталне, ализаринске, а вунени
материјал је импрегниран про-
шив мољаца. Сви су производи
руком рађени са највећом пре-
цизношћу. — Државна тка-
оница постоји од год. 1888. и
њени производи уживају свјет-
ски глас а одликовани су на
свим свјетским изложбама нај-
—: већим одликовањима. :—*

Вредност просвете.

Међу нама живи један народ већ стотине година. Он се са нама саживио и ми се на њега навикли. Тај народ држи у својим рукама велике главнице. Може се рећи да међу њима нема сиротиње. Свако ће се сетити да се мисли на наше Јевреје

Међу Јеврејима нема неписмењака. Они су увек ценили науку и онда када су били прогоњени из своје отаџбине од освајача. Они су ваљда на свету једини народ без отаџбине, који се хиљаде година одржао међу страним народима и расама, не само одржао него данас представља по богатству и благостању једну велику новчану силу.

Ценити писменост и просвећеност је стара добра особина нашега народа, али му до сада нису прилике допуштале да их испољи. На новом је покољењу да то учини.

Очит пример нам је пред очима. Да нису они увек кроз хиљаде година ценили писменост и просвећеност не само што донас не би имали што имају, него их не би ни било већ одавна.

Сеоске општине.

Једно велико добро што нам је Србија са ослобођењем донела јесте систем демократије т. ј. владе народа, и систем самоуправа. До ослобођења наш народ није узимао учешћа у управљању са државом. Посао који му је сада пао у дужност за њега је непознат и нов. Он је био до сада пресретан, ако му се дозвољавало да како хоће управља својим властитим домом, па и то често није смео да ради како хоће. Данас он преко својих посланика управља државом, сутра ће преко својих изабраника управљати општином, срезом и округом. Дужност велика и одговорна особито за нашега ненавикла човека.

Ако, у свим тим народним пословима, не заборави на просвету и подизање привреде задругарством, учинио је најзнатнији део од народа поверене му дужности.

Пет-шест година после организовања општина и потпуног провођења државног устава у живот, не би смело бити више нигде села без школе и организације за промицање привреде. То нека имају на уму сви они којима народ повори дужности.

Посјетиоцима САРАЈЕВА!

Најугодније ћете провести време

У ЗДРАВЉАКУ

ЂУКОВИЋА УЛИЦА БР. 3.

Уз дневне приселе београдске, загребачке и сарајевске листове; у свако доба шазе кисела и слашка млека, сушлија, јаја, кава, чоколада и какао, салама, најбољи шравнички и шраписки сир, најбољи чајни маслац, мед и ш. д.

*—: ЦЕНЕ НАЈУМЕРЕНИЈЕ! —
ПОСЛУГА НАЈСОЛИДНИЈА!*

РУСКИ

СПЕЦИЈАЛНИ ЧАЈ

у пакету од 100 гр. 50 гр. 25 гр.

МАРКА

С. Ћ. М.

БРАЋА КУИЋ, САРАЈЕВО.

Главно стовариште за Југославију:

Механичка фабрика у жарске робе

СИЛВИО ПАПО

Сарајево, Александрова ул. бр. 41

Фабрикација це-

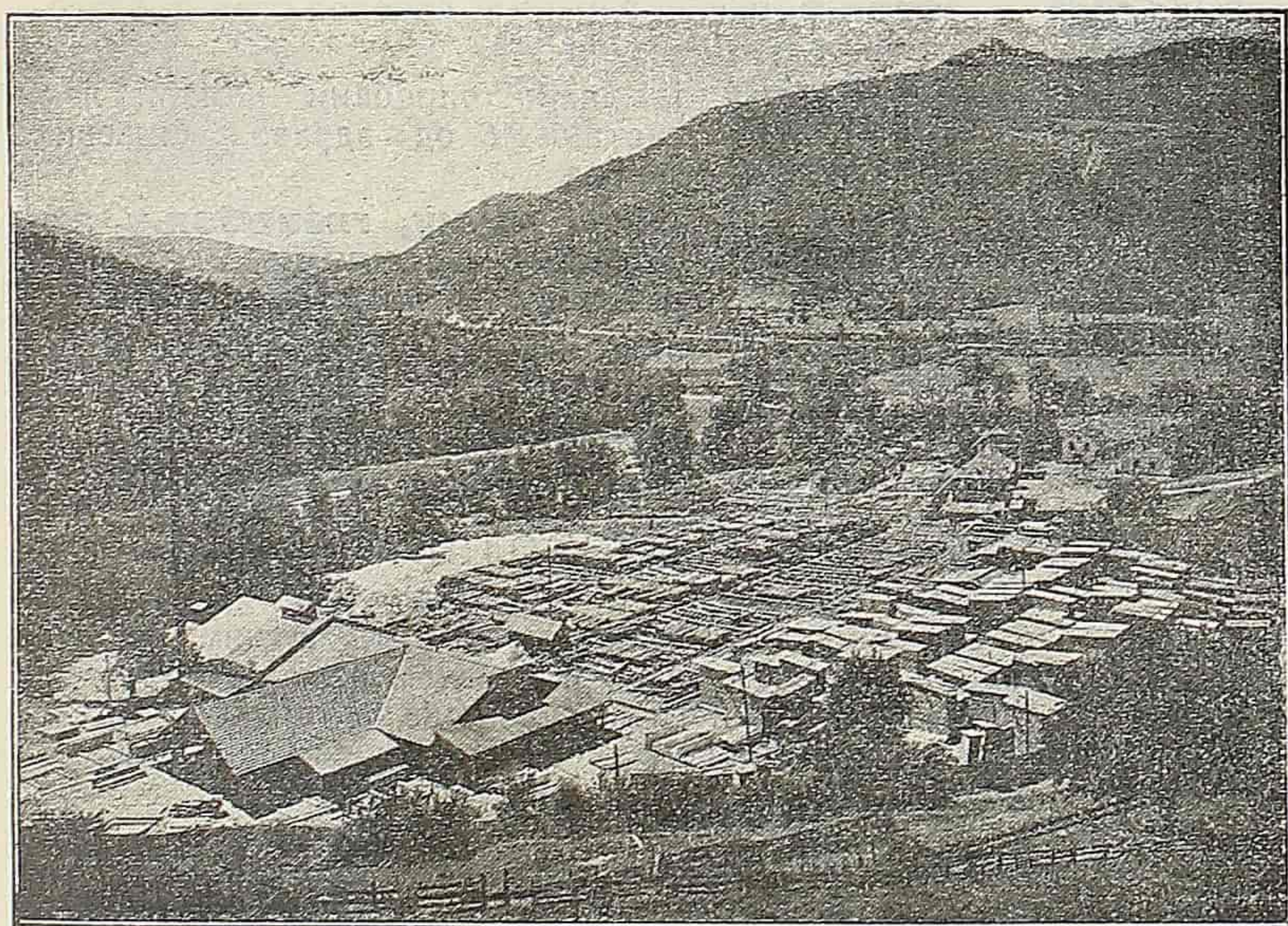
рада, сламњача и

врећа, све врсти

- шлагата, појаса -

—:— и т. д. —:—

„Устипрача“ а. д.
за шумску индустрију

Парна пилана у Устипрачи

Београд

Кнегиње Љубице улица 15
Највећи лиферанти за Србију.

Живот је борба.

У тој великој борби

Ми хоћемо победити.

Али победа је могућа само јакому. Јак је само здрав човек. Зато је велика истина, призната већ од наших стараца и прадедова, да

нашему здрављу не прете само тешке болести. Живот подгриза наше здравље сваког дана — зато ми своје здравље морамо дневно обнављати. **На сигурним темељима** почива само онај дом, који има стално, добро опробано домаће средство, против највећих дневних **непријатеља** нашег здравља, задовољства и благостања.

„АЛГА“

је давно опробани домаћи лек, састављен од здравих биљевих сокова.

„АЛГА“

лечи: реуму, главобољу, зубобољу, прехладу, слабости желуца, несвестицу и грипу.

„АЛГА“

примила је на изложбама у Париза, Петрограду, Женеви и Лондону

НАГРАДЕ: златне колајне и почасне дипломе.

ЕВО ВЕРОДОСТОЈНИХ ПРИЗНАЊА:

П. Лабораториј «АЛГА» — Сушак — XV.

Испробао сам Ваш лек «АЛГУ» против реуматизма и пробадања, па Вам овим јављам, да сам успехом веома задовољан. Пошаљите ми још 8 бочица; многи ме траже да им тај лек наручим.

Микановци (Срем), 9./II. 1927. С поштовањем Лука Абјан Ћ.

П. н. Лабораториј «АЛГА» — Сушак — XV.

Посудила сам једну боцу «АЛГЕ» да ју испробам и ја против реуматизма, па ми молим Вас, пошаљите одмах још 4 боце јер већ сада видим, да ће ми тај лек помоћи. Данас осећам се већ много боље.

П. н. Лабораториј «АЛГА» — Сушак — XV.

Одлучио сам се и ја, јер чујем са свих страна, да је «АЛГА» против реуматизма добар лек, да су испробали, па Вам могу јавити, да сам од оне наручене 4 боце потрошио 3 боце и да сам реуматизам у ногама и то у десној ноги излечио. Сада сам збиља осведочен, да је «АЛГА» лек који се може сигурно препоручити за реуматизам и тргања.

Дубрава (Међумурје), 1./I. 1927. С поштовањем Буро Лисјак.

П. н. Лабораториј «АЛГА» — Сушак — XV.

Лек, који сте нам послали а то је «АЛГА» против реуматизма и т. д., примили смо у реду па Вам радо потврђујемо, да смо с успехом веома задовољни. «АЛГУ» употребљавали смо тачно по упуту, која је код сваке боце. Пошаљите нам одмах још 14 «АЛГА», јер нас многи траже, да им прибавимо тај добар лек. С поштовањем

Вел. Кикинда (Банат), 21./I. 1927. Усмилене сестре у болници.

Оваква признања и безброј захвалница стижу сваки дан са свих страна. — **ЦЕНЕ:** 4 флаше «АЛГА» стоје Дин 77 —, 8 флаша «АЛГА» стоје Дин. 111 —, 14 флаша «АЛГА» стоје Дин. 205 —, 25 флаша «АЛГА» стоје Дин. 300 — у ценама је урачуната поштарина и сандучић. **Производи: Лабораториј „АЛГА“ - Сушак XV.**

Хура-а-а-а!

С „Енергином“ ћу освојити свет!

Шта Ви не знате још шта је Енергин?

Знајте да је »ЕНЕРГИН« у животној борби пола успеха. Јест, пола успеха — јер је пола здравља. Пола здравља — јер свака испијена кап ове дивне течности значи

јачи и здрављи желудац и бољи апетит.

Ваша крв треба што више гвоздених састојака. Без гвоздених састојака ви сте малокрвни и без апетита и слабих живаца.

Надокнадите те гвоздене састојке.

Пијте „Енергин“.

У „Енергину“ гвозденом кина-вину има кинина и гвожђа у појачаној мери.

У „Енергину“ гвозденом кина-вину лежи пола здравља.

ЦЕНЕ:

3 велике боце »ЕНЕРГИН« стоје Дин. 128.—
6 великих боца »ЕНЕРГИН« и велика бадава стоје . . . Дин. 248.—
12 великих боца »ЕНЕРГИН« и две велике бадава стоје Дин. 492.—

У ценама је урачуната поштарина и сандучић.

ЕВО ВЕРОДОСТОЈНИХ ПРИЗНАЊА:

П. н. Лабораториј »АЛГА« — Сушак — XV.

Највећа Вам хвала на Вашем леку »ЕНЕРГИН« жељезовитом кина-вину, јер збиља ткогод га је овде испробао као и ја имамо видљиве успехе, да нас многи саљетају за адресу одакле могу наручити тај добар лек. Пошаљите ми неколико наручбених карата, да олакшамо људима нарузбу. Захваљујемо Вам у име свих.

С поштовањем Илија Грделевић, Творница Соде.

Лукавац, 6./I. 1927.

П. н. Лабораториј »АЛГА« — Сушак — XV.

Испробала сам Ваш лек »ЕНЕРГИН« жељезовито кина-вину за малокрвност и бледоћу па Вам могу јавити, да сам успехом веома задовољна. »ЕНЕРГИН« жељезовито кина-вину могу препоручити као сигуран и добар лек.

С поштовањем Манда Феринас.

Шид. Товарник, 28./III. 1927.

Производи: Лабораториј „АЛГА“ - Сушак - XV.

СРПСКА БАНКА И ШТЕДИОНИЦА ДИОНИЧАРСКО ДРУШТВО У БОС. КРУПИ.

Уплаћена главница и резервни фондови . . . Дин 1,500.000.—
Улошци по текућем рачуну и на уложне књижице Дин 5,000.000.—

Жиро рачун код Народне Банке, Краљевине С. Х. С.
Клиринг рачун Б. Х. уреда поштанске штедионице бр. 5044

Интерурбан телефон бр. 7. — Брзојави: «Србанка».

Прима улоге на штедњу и по текућем рачуну те их
укамаћује најповољније и исплаћује без отказног рока.

Исплаћује чекове и дознаке исељеника
Американаца њиховим рођацима.

Извршује све банковне трансакције најбрже и најповољније.

Даје бесплатно савјете и упуте у свим новчаним питањима.

ДЕСТИЛАЦИЈА ДРВА Д. Д.

ТЕСЛИЋ, Босна

Ценрала Загреб, Бошковићева улица 33

Прерађује годишње 200.000 м³ буковог дрвета, те при томе
добива у великим количинама: буковог угља (Retorten-
holzohle), калциум ацетата (сиви креч — Graukalk),
жесте из дрвета (Holzgeist), метилног алкохола у свим
врстама, средства за денатурисање, катрана, који је нај-
боље средство за дезинфекцију и конзервирање, а служи
и за потребе у фармацији, даље: карболинеума, ацетона
у свим квалитетима, ацетонских уља, формалдехида,
креозотно-сировога уља, уља из катрана, смоле из ка-
трана, асфалта, лака за жељезо и т. д.

Поруџбине се извршавају одмах.

promuklosti, kataru

pomažu sigurno

**Kaiser^{ove} prsne
karamele**

*već 35 godina milijon puta prokušane, djeluju brzo
kod svih prehlada.*

Omot Din 5° — Kutija Din 12° —

*Dobiju se u ljekarnama i drogerijama te gdje se
vide plakati.*

ЗЕМАЉСКА БАНКА

ЗА БОСНУ И ХЕРЦЕГОВИНУ

Постоји од год. 1895.

Уплаћени дионички капитал 20 милијуна Дин.
Официјелне резерве преко 14 милијуна Дин.

Најстарији домаћи завод у овим покрајинама

— **Централа у Сарајеву.** —

Филијале: Бања Лука, Бијељина, Брчко, Мостар и Тузла
Испоставе: Бихаћ, Дервента, Добој, Бос Градишка, Ливно
Бос. Нови, Бос. Шамац, Травник, Вишеград, Зеница
и Зворник. — **Одјелење за земаљске производе у Брчком.**

По уговору са Монополском Управом продаја
духана у 48 мјеста Босне и Херцеговине.

Бави се свим банковним пословима, врши
уплате и наплате у Кр. С. Х. С. и иностранству

Прима улоге на штедњу на књижице и по
текућем рачуну. Укамаћује улоге уз повољне
увјете, који одговарају данашњим новчаним
приликама.

Као главно заступство за Босну и Херцеговину
«С А В Е» опћег осигуравајућег дионичког друштва
у Загребу (прије Assicurazioni Generali и Прво свеопће
осигуравајуће друштво против незгода и штета) —
врши све врсте осигурања.

Аграрна и Комерцијална Банка

Утемељена године 1909.

ДИОНИЧКА ГЛАВНИЦА
ДИНАРА 25,000.000.—

ИСКАЗАНЕ РЕЗЕРВЕ
ДИНАРА 6,000.000.—

Централа: Сарајево.

Дирекција за Србију: Кнез Михајлова бр. 20.

Филијале: Нови Сад и Брчко.

Прима
улошке на
штедњу по нај-
повољнијем укама-
ћењу. — Прворазредне
везе у свим мјестима ту- и
иноземства. — Све врсте банковних
транзакција. — Властита ети-
важа шљива у Брчком.

Уредовни часови од

$\frac{1}{29}$ до 1 и од

$\frac{1}{24}$ до 6

сати.

Српска Банка и Штедионица

Дионичарско Друштво - Требиње

Акц. капитал . . . Дин. 2,000.000 —

Предвиђено Дин. 4,000.000 —

Основана 1910. год.

Улошци на штедњу око Дин. 10,000 000 —

Прима улоге на штедњу и плаћа 7%
камата чисто без икаквих одбитака

Есконтује мјенице и бави се свима
осталим банкарским пословима

ПУПИЛАРНО СИГУРАН ЗАВОД

Лечилиште Рогашка Слатина

Најлепше и најмодерније уређено лечилиште Краљевине
С. Х С. — 288 м над морем. — Железничка станица.

Врело-Темпел Углично-кисела диететичка вода, поспешује
пробаву и варење.

Врело-Стирија Индикација: хронични желучани катар;
катари органа за дишање; болести врења,
болести јетара и затвора.

Врело-Донати Своје врсте најбогатије врело. Главне инди-
кације: хронични црвени катар, жучни камен,
дебљање, гихт, шећерна болест.

Сезона: мај—септембар.

Цене умерене. — Пред и иза сезоне знатан попуст. —
Концерти војне музике. — Радио. — Највећи комфор. —
Прометне везе најповољније. — Захтевајте проспекте.

Управа државног лечилишта
Рогашка Слатина.

Узимаш ли „АЛГА“ лек, здрав си рођо читав век!

Овако се данас пева широм целе Југославије. Лековитост »АЛГЕ« одушевила је оне који је употребљавају.

„АЛГА“ је не само против реуматизма него и свих сличних болова као зубобоље, главобоље, назеба у грлу, носу и прсима.

У „АЛГИ“ је природа усредила сву своју лековитост.

„АЛГА“ је препарат направљен из природних биљевних сокова, а трљањем тела оно се услед течности »АЛГЕ« на- просто о б н а в љ а.

Запамтите: »АЛГА« против реуматизма.

НАГРАДЕ: златне колајне и почасне дипломе на изложбама у Паризу, Петрограду, Женеви и Лондону.

ЕВО ВЕРОДОСТОЈНИХ ПРИЗНАЊА:

П. н. Лабораториј »АЛГА« — Сушак — XV.

Лек који сте нам послали а то је »АЛГА« против реуматизма и т. д. примили смо у реду, па Вам радо потврђујемо, да смо успехом веома задовољне. »АЛГУ« употребљавали смо тачно по упуту, која је код сваке боце. Пошаљите нам одмах још 14 »АЛГА«, јер нас многи моле да им прибавимо тај добар лек.

С поштовањем Умиљене сестре у болници.

Вел. Кикинда (Банат), 21./I. 1927.

П. Лабораториј »АЛГА« — Сушак — XV.

Молим Вас, да ми пошаљете још 8 боца Вашег доброг лека »АЛГА« против реуматизма. Јер сам од пар бочица, које сам добила од мојих пријатељица за пробу, успехом задовољна. Рабила сам ју тачно по упуту што прилежи свакој боци. Ваш ћу лек »АЛГА« против реуматизма моћи сваком препоручити, јер је хвале вриједан.

С поштовањем Јагица Комљеновић.

Дуга Реса, 1./VI. 1927.

П. н. Лабораториј »АЛГА« — Сушак — XV.

Осведочио сам се, да је Ваш лек »АЛГА« збиља добар лек, могу рећи, сигуран за реуматизам и костобољу. Пошаљите ми још 4 боце.

С поштовањем Антон Новак.

Видем (маловаш шт. 14.) 3./II. 1927.

ЦЕНЕ: 4 флаше »АЛГЕ« стоје Дин.: 77.—, 8 флаша »АЛГЕ« стоје Дин.: 131.—, 14 флаша »АЛГА« стоје Дин.: 205.—, 25 флаша »АЛГА« стоје Дин.: 320.—.

У ценама је урачуната поштарина и сандучић.

Производи: Лабораториј „АЛГА“ — Сушак — XV.

Шумско-индустријско Предузеће

Добрљин-Дрвар А. Д.

Брзојави: »Шумска Индустрија«.
 Централна Управа у Сарајеву.
 Стругаре у Добрљину и Дрвару.
 Експортна стоваришта у Шибенику и Сушаку.

Производи све врсте разне грађе од чамовог и буковог дрвета, грађевни материјал, сандуке и бурад за паковање, дрвену вуну, железничке букове прагове. — Годишња прерада око 300.000 м³ облог дрвета. Предузеће посједује сопствену железничку пругу, која служи јавном саобраћају, а веже Приједор—Книн—Јајце у дужини 334 километра и сем тога још око 300 километара шумских пруга.

Продукте екпортује по свом свету.

Срећке Државне Класне Лутрије

Купујте-поручујте у Краљ. Срба Хрватиа и Словенаца првој највећој и најсрећнијој колектури

Браће А. Васића Београд

Цветни Трг

Основана 1902. - Телегр. адреса: Васић-Београд. - Телефон 1273.

Цена Срећкама: Дупли цео 1000, 1 цео 500, $\frac{1}{2}$ 250 и $\frac{1}{4}$ 125 Дин.

Срећке шаље поштом у сва месца у и ван Краљ. С. Х. С. План и пошребна обавештења на захшевшаљемо бесилашно

Сваки играч мора добити најмање 40% уложеног новца.

ПОДМЛАЂИВАЊЕ

врши се даномице ко употребљава лек, који је довољно опробан и чија је популарност највећа гаранција његовог одличног квалитета.

„АЛГА“ се нарочито истакла у борби против реуматичних болова. Трљањем тела мишићи се напосто обнављају под упливом природних биљевних сокова из којих је направљен „АЛГА“ препарат.

„АЛГА“ је права благодет за оне који имају да врше своје свакодневне дужности. Малаксале освежава, а клонулима доноси ведрину — ово највеће благо здравог човека.

„АЛГА“ против зубобоље, главобоље, назаба у грлу, носу и прстима.

Не заборавите: **АЛГА против реуматизма.**

„АЛГА“ примила је на изложбама у Паризу, Петрограду, Женеви и Лондону **НАГРАДЕ**: златне колајне и почасне дипломе.

ЕВО ВЕРОДОСТОЈНИХ ПРИЗНАЊА:

П. н. Лабораториј „АЛГА“ — Сушак — XV.

Испробао сам Ваш лек „АЛГА“ против реуматизма и пробадања, па Вам овиме јављам, да сам успехом веома задовољан. Пошаљите ми још 8 бочица; многи ме траже да им тај лек наручим. Микановци (Срем), 9./II. 1927. С поштовањем Лука Абјанић.

П. н. Лабораториј „АЛГА“ — Сушак — XV

Посудила сам једну боцу „АЛГЕ“ да ју испробам и ја против реуматизма, па ми, молим Вас, пошаљите одмах 4 боце јер већ сада видим, да ће ми тај лек помоћи. Данас осећам се већ много боље.

С поштовањем Паула Клокочовник.

Деберник Коњеце (Словенија), 9./II. 1927.

П. н. Лабораториј „АЛГА“ — Сушак — XV.

Одлучио сам се и ја, јер чујем са свих крајева, да је „АЛГА“ против реуматизма добар лек, да су испробали, па Вам могу јавити, да сам од оне наручене 4 боце потрошио 3 боце и да сам реуматизам у ногама и то у десној ноги излечио. Сада сам збиља осведочен, да је „АЛГА“ лек који се може сигурно препоручити за реуматизам и тргање.

С поштовањем Буро Лисјак.

Д. Дубрава (Међумурје), 1./I. 1927.

Овакова признања и безброј захвалница стижу сваки дан са свих страна.

ЦЕНЕ: 4 флаше „АЛГЕ“ стоје Дин. 77.—, 8 флаша „АЛГА“ стоје Дин. 131.—, 14 флаша „АЛГА“ стоје Дин. 205.—, 25 флаша „АЛГА“ стоје Дин. 320.—.

У ценама је урачуната поштарина и сандучић.

Производи: Лабораториј „АЛГА“ - Сушак - XV.

НОВООТВОРЕНА АПОТЕКА
„ЕСКУЛАП“
 ДРАГАНА КАЛЕМБЕРА
 САРАЈЕВО, Маријин двор.

Препоручује своје богато складиште свих лекова, дрога, медиц. специалитета, гумене робе, завојног материјала и сваковрсне домаће и стране парфумерије. — — — —

Јован Т. Укропина

трговина папира и
 прибора за писање

Сарајево
 Краља Петра улица број 7.

Е. ФЕЛЕКИ

САРАЈЕВО
 Краља Петра улица

Мода за
 господу
 даме
 и децу

Велико стовариште
 Помодне и корентне робе
 женских штофова. Пре-
 обуке мушке, женске и
 дјетиње.

Д. Дм.

Кочовић
 у Сарајеву.

Платна, шифона,
 кретона и разне
 кратке робе.

ЗАЛОЖНА БАНКА Д. Д.

Александрова улица САРАЈЕВО Александрова улица

Телефон бр. 43 .

Рачун код Поштанске Штедионице бр. 2133.

Бави се свима банковним пословима, нарочито се бави давањем зајмова на златне и сребрене ствари, те на ћилеме, одијела и намјештај и т. д. лагерује трговачку робу у својим магацинима, даје такођер зајмове на исту робу. — Прима улошке на уложне књижице и на текуће рачуне уз 8 посто камата без икаквих одбитака, а на веће своте и на дуље рокове по погодби.

ГЛАВНА КОЛЕКТУРА ДРЖАВНЕ КЛАСНЕ ЛУТРИЈЕ.

БАНКА ГАЈРЕТ

ДИОНИЧАР. ДРУШТВО САРАЈЕВО

Акцијски капитал . . . Дин 20,000.000.—

Резерве Дин 2,000.000.—

Банка се бави свим у банковну струку спадајућим пословима. Овлаштена је за трговање са валутама и девизама. Завод је такођер и пупиларно сигуран. Оснива, организује и руководи кредитне и привредне установе. Оснива и подупире разне културне и хуманитарне установе. Све дознаке у домовини и иностранству обавља Банка Гајрет најбрже и најкулантније. — —

Улошке укамаћује најповољније, и исплаћује исте у свако доба. =====

Од чисте добити даје 10% Културном и Просвјетном Друштву „ГАЈРЕТ“.

Штампарија „Босанске Поште“

Сарајево, Ђуковића улица 7. — Телефон 27.

Израђује све врсте тисканица, новина, часописа, књига, рачуна, коверата, посјетница, диплома, дионица и свих у ту струку спадајућих послова у једној и више боја уз умјерене цијене.

Ротациона машина. - Слагаће машине. - Љеваоница и књиговезница.

Властита клишарница Израђује клишеје до у три боје по нацрту или фотографији. Цртачи на расположењу.

Перо Драшкович

*трговина шпецерајске
робе и деликашеса*

Телефон бр. 369 Телефон

— САРАЈЕВО —

Прешолонаслед. Петра улица

Апотека „к Орлу“

Ph. Mr. Иво Вранић

САРАЈЕВО

Краља Петра ул. бр. 9.

„ДРИНА“

Отпремничко и прометно дион. друштво
САРАЈЕВО, Симе Милутиновића ул. бр. 2.

Брзојави: »ДРИНА«. — Интерурбан телефон број 241 и 2.

Бави се: Свим пословима штедиције, оцари-
њењем и ускладиштењем робе у
властита складишта. — Ломбардирање робе. — Купује
и продаје све земаљске производе. — ЗАСТУПСТВА:
Interkontinentale A. G. Wien I., Tuchlaubenhof 7 а,
»Чехославија« удружење чехословачких шпедитера за
међународне транспорте, Праг, Рибна улица број 18.

Продаја дрва и угљена на велико и мало.

„АНТУНИТ“

специјално асфалтно покровно средство,
без катрана, без мириса, кож-
нато гипко. Не треба премазивати.

Произвађа:

Прва Босанска асфалтна Индустрија
АНТОН СИРМАИ К. Д.

Произвађа и лиферује:

Асфалт за плочнике и цесте,
Асфалт за изолирање зидова,
Катранисану кровну љепенку,
Изолирајућу љепенку,
Дестилирани катран,
Карболинеум,
Дрвоцемент (Holzzement)
Покост за кров (Dachlack)
Покост за железно (Eisenlack)
Посебна творница уља
Посебна творница ценент. робе

Преузимамо асфалтирање цеста, тротоара
и т. д, уз вишегодишње јамство.

САРАЈЕВО

Трампина улица 4. - Телефон 219.

ГРАДСКА
ЉЕКАРНА

Телефон бр. 4.

МИРОСЛАВ ШЛЕСИНГЕР

САРАЈЕВО

Ферхадија 20.

и сезонска апотека на Илиџи-Бањи.

Препоручује своје богато складиште кемакалија, специјалитета и космет. препарата.

ПРЕПОРУЧУЈЕМО КЊИЖАРУ И ПАПИРНИЦУ

МИХАЈЛА МИЛАНОВИЋА

Краља Петра ул. 5. САРАЈЕВО Деспића улица бр. 6.

Деоничка Пивара, Сарајево

Филијале у Тузли и Броду н/С.

Препоручује своје светло и тамно
пиво у бурадима и боцама.

Заступство у свим већим местима наше државе.

„СЛАВИЈА“

Осигуравајућа банка
ФИЛИЈАЛА У САРАЈЕВУ
у властитој палачи на Војводе
Степе Степановића обали.

Телефон број 227.

Поштански претинац 14.

»Славија« осигурава на живот људски (у свим могућим комбинацијама), против штете од пожара, грома, туче, стакла од лома, провалне крађе, тјелесних незгода појединаца и скупина, против транспортних незгона на колну и мору.

Све информације даје најприправније филијала
„СЛАВИЈЕ“ осигуравајуће банке У САРАЈЕВУ.

БОС. ИНДУСТР. И ТРГОВ. БАНКА
Д. Д. У САРАЈЕВУ.

ФИЛИЈАЛЕ:

БЕОГРАД, ЗАГРЕБ, НОВИ САД, ТУЗЛА, СПЛИТ.

АКЦИЈСКИ КАПИТАЛ:

ДИН. 20,000.000.—.

РЕЗЕРВНИ ФОНД:

ДИН. 6,500.000.—.

Обавља све банковне послове са
 иностранством и у земљи најбрже
 и најкулантније.

Нарочито се препоручује мањим новчаним
 заводима за берзанске налоге из унутрашњости.

Апотека код Здравља **Mr. Ph. ЈОВАНА СТОЧЕВИЋА**
 Сарајево, Престолонаследника Петра улица број 42.

Препоручује своје стовариште свих лијекова, бом. и страних специјалитета,
 завојног и гуменог материјала те најразноврснијих козметичких артикала.

НИКОЛА ШОШИЋ

Модерна уређена
 пекарска радња

Израђује све врсте црног и
 белог хлеба као и све врсте
 ситног (луксуз) пецива. Цене
 умерене. — Послуга солидна.

САРАЈЕВО, Петракина ул. бр. 12

Милан Живојновић

помодно мануфактурна радња
 Краља Петра улица.

Штофове мушке и женске
 као и највећи избор разних
 свила за женска одела.

Шиваће машине марке

„Сингер“

познате су одавно као најбоље на свету.
 Главно заступство за Босну и Херцеговину,
 Сарајево, Престолонаследника Петра улица.

ФРИДРИХ ГЛАС

Булкес, Бачка

Произвађа машине за ре-
 шетање свих врста жита

и разашиле их заједно
 са потребним решетима

и штампаном упутом за упорабу.

РАДОСЛАВ И ПЕРО ЋОРОВИЋ

Телефон број 773. САРАЈЕВО. Брзојави: »АКО«.

Трговина брашном и колонијалном робом, дрвеним
 материјалом, ћумуром и дрветом за огрев. — Заступ-
 ство страних и домаћих фабрика у разним артиклима.

Главна продаја карбита за Босну и Херцеговину и Црну Гору

ШТАМПАРИЈА ПРОСВЕТА
САРАЈЕВО, АЛЕКСАНДРОВА УЛИЦА БРОЈ 6

ШТАМПАРСКО ИЗДАВАЧКИ ЗАВОД.
Власништво Просвете, срп.-просветног и
културног друштва. - Израђује сваковрсне
штампарске и књиговезачке послове уз
најумјереније цене. — Телефон број 356.

Препоручујемо читаоцима и нашим пријатељима
ШПЕЦЕРАЈСКУ РАДЊУ

Ибрахима Пашалића
Сарајево, Краља Петра ул. бр. 31.

„УКРИНА“

Механичка Ткаоница
у Дервенти.

Израђује све врсте жутих американа (ботана), осно-
бурга (безова) у свим ширинама, такођер израђује
све врсте бијелог памучног платна. Главна продаја

код фирме:

Божо Ђајић, Сарајево, Александрова ул. бр. 5.

Телефон интерур. бр. 196.

Садржај:

	Страна		Страна
Календариум	3	Др. Хамид Х. Ефендић: Пореско преоптерећење и држ. буџет	110
Предговор уредника	17	Тодор Крушевац: Криза пољопривреде и презадужење сељака	113
ОПШТИ ДЕО.			
Јурај Бианкини: Босна, Херцеговина и Италија	19	ПРОСВЕТА.	
Јов. М. Јовановић: Италија и наша држава	25	Др. Хамид Х. Ефендић: Наша просветна политика	125
Др. Јосип Голдберг: Научни индивидуалитет Руђера Бошковића	29	Срђа Ђ. Бокић: Двадесет и пет година Просвете	129
Др. Вл. Дворниковић: Толстојево хришћанство	36	УМЕТНОСТ.	
Др. Саво Љубибратић: Организације и самоуправно уређење Српске Православне цркве	42	Марко Марковић: Нурија Кравар	137
Др. Антоније Вуковић: Мало разматрања	48	К. Н. Милутиновић: Молитва	147
Милан Карановић: Самоучка писменост	50	Јакша Кушан: Туга	148
Чедо Милић: Соколство и васпитање народа	58	Мих. Делибашић: Под хумком	148
Јово Чича: Планинарство у Босни и Херцеговини	62	Хамза Хумо: Исто је и на другим звездама	149
Тодор Крушевац: Друштвена дисонанца	66	Милутин Јовановић: Са песмом у смрт	150
ВОЈВОДИНА.			
Васа Стајић: Стогодишњица Матице Српске	76	Вера Обреновић-Делибашић: Трио	161
Др. Ристо Јеремић: Писмо о етнографским приликама у Војводини	81	Алеко Димитријевић: Скитница	161
Павле Аршинов: Сава Текелија и његово завештање народу српскоме	92	Михаило Мирон: Нови змајеви	162
Васа Стајић: Војводина и Препород Немањићских Срба	97	Јакша Кушан: Легенда о мјесецу	162
ПРИВРЕДА.			
Др. Војислав Бесаровић: Поставак и значај Друштва Народа и његово досадашње деловање на економском пољу	107	НАРОДНА ЧИТАНКА.	
		Ст. М. Мијатовић: Просвета	165
		Радован Јовановић: Шта је видела баба Томанија на ономе свету	166
		Народне песме из Спужа. Забиљежила Петрана Делибашић	167
		Срђа Ђокић: Последња зарада Гаврила Принципа	169
		Ст. М. Мијатовић: Свети Сава и женска са златним рукама	170
		Из нештампане збирке А. Лубурића: Зулум бега Обилића	171
		Станоје М. Мијатовић: Још три приче о Краљевићу Марку	175
		Бранко Кебелић: О идеји и оснивању друштва Просвјете	178

Прави ФЕРОДОВИМ је течност црвене боје, у флаши од 250 грама ове величине и изгледа овако:

Јавне захвалности.

254

Много уважени и драги господине магистре!

Као што сам Вам био јавно пре дужег времена моја кћерка, која данас иде у 3 разред гимназије, почела је узимати Ваш лек Феродовим а данас Вам могу јавити, да је резултат збиља изванредан. Моја мала већ годинама пати од слабог апетита и покушали смо све и сва без нарочитог успјеха. Откако је Феродовим узела (свега досада 3 флаше) она је добила одличан апетит те свако јело без разлике воле и троши а посљедица је да се угојила за кратко време досада 3 киле.

Примите уверење мог одличног поштовања

Нови Сад 20./VII. 1927.

Ваш одани и благодарни **Др. Емил Поповић-Пеција.**

192

Поштовани господине Богдановићу!

Ја сам пре 2—3 месеца поручио и добио од Вас 3 флаше оригиналног Феродовима, за употребу мога синчића од 6 година противу малокрвности и слабога стомака. По употреби истог лека, мој се је синчић толико опоравио, добио апетит тако, да по неколико пута дневно захтева да једе. Стога Вам у име мога синчића изјављујем велику захвалност за Ваш проналазак Феродовим. Молим пошаљите ми на доплату 5 флаша Феродовима, који ћу употребити за лечење моје супруге и кћеркице противу маларије и слабога стомака.

Врања, (Србија), 18./I. 1927.

С поштовањем **Димитрије Михаиловић,** пуковник.

122

Поштовани господине Богдановићу!

Ваш цењени лек показао је веома леп успех код мога детета, који је од истога потрошио две флаше. Наиме, дете ми је свега 2 и по године старо и од када се родило стално је било слабог стомака тако да никакву храну није могло да прими у себе, осим док је сисао. Међутим од када је потрошио две флаше Феродовима он је (да га не подречем) сасвим друго дете. Хвала Вам. На основу овог лепог успеха, јер ја сам причао свима познатима, молим Вас да ми пошаљете још 12 флаша, које делимице за мене а делимице за своје пријатеље потребујем. Очекујући пошиљку остајем

Мартонош, (Бачка), 24./I. 1926.

учтив **Никола Милнов,** подбележник.

56

Поштовани Господине!

Веома Вам захваљујем за послате ми три флаше Феродовима, које су ме коначно решиле маларије. Ја са великим успехом т. ј. опорављам се у сваком погледу. Овдашњи служитељи манастира чуде се моме апетиту и напредовању. Ја апсолутно нисам могао јести ни пити и већ сам се надао смрти, али једном приликом читао сам новине, не памтим да ли „Политику“ или „Време“, у којима сам нашао оглашени лек, који ми је донио спас! Благодарехи Вам за тај успех поздрављам Вас

Са поштовањем **Јеромонах Теолог,** старешина манастира.

Манастир Св. Димитрија у Степанцима, срез Прилепски, 14/XI. 1925.

105

Поштовани господине Богдановићу!

Примио сам од Вас 3 флаше Феродовима, које сам по Вашем упутству употребио, те сам осетио да ми је врло много помогао и спасио ме. Ја Вам најискреније захваљујем и благодарим Вам за овај корисни лек, који не може оценити нико, само онај, који га употреби. Ја га свима препоручујем и дајем им Вашу адресу те се надајте да ћете имати доста потрошача из овога краја.

С поштовањем **Тоде Ераковић,** поседник.

Братишковица, п. п. Скрадин (Далмација), 2./V. 1926.

145

Поштовани господине!

Примио сам Ваш драгоцен лек Феродовим и после употребе од једне флаше, држећи се при том строгог упутства, приметио сам врло успешно дејство. Услед болести, која ми је назушила здравље, био сам врло слаб, блед, малокрван и нисам имао никаквог апетита, али спасоносни лек Феродовим одстрани све ово и ја сам се за кратко време знатно опоравио и ојачао тако, да се сада и не примети да сам икада болестан био. Света ми дужност налаже да Вам се најљубазније захвалим на учињеној великој доброту. Славни и спасоносни лек Феродовим препоручујем и другима.

Ђулавес, Славонија, 10./VIII. 1926.

С поштовањем **Миле Мишић,** исп. благајник.

138

Поштовани господине!

Сматрам се обавезним и дужним да Вам признам моју најтоплију захвалност за Ваш Феродовим, који сам према Вашем упутству употребио и после три флаше осетио сам потпуну свежину и здравље у целом животно. Ја бих се огрешио када га не би свакоме препоручио.

С поштовањем **Радоје Кастратовић,** свештеник.

Долац, п. п. Беране, Црна Гора, 16/VII. 1926

Да је Феродовим ваиста добар лековити специјалитет од малокрвности, бледеће и опште слабости, доказују одликовања, са којима је награђен на изложбама у Паризу, Фиренци, Риму и Ђенови. Осим тога сведоче јавне захвалности и јавна признања, колико је Феродовим користан за народно здравље.

Фарм. Мр. Богдан Богдановић апотекар, Мостар (Херцеговина) разашиле Феродовим доплатом и плаћеном поштарином у сва места и најмања села по цени од Дин 40 за сваку флашу, са опширним упутством.

I. Одликовање у Фиренци:

диплома са великом златном медаљом и орденом.

II. Одликовање у Паризу:

диплома са великом златном медаљом и орденом.

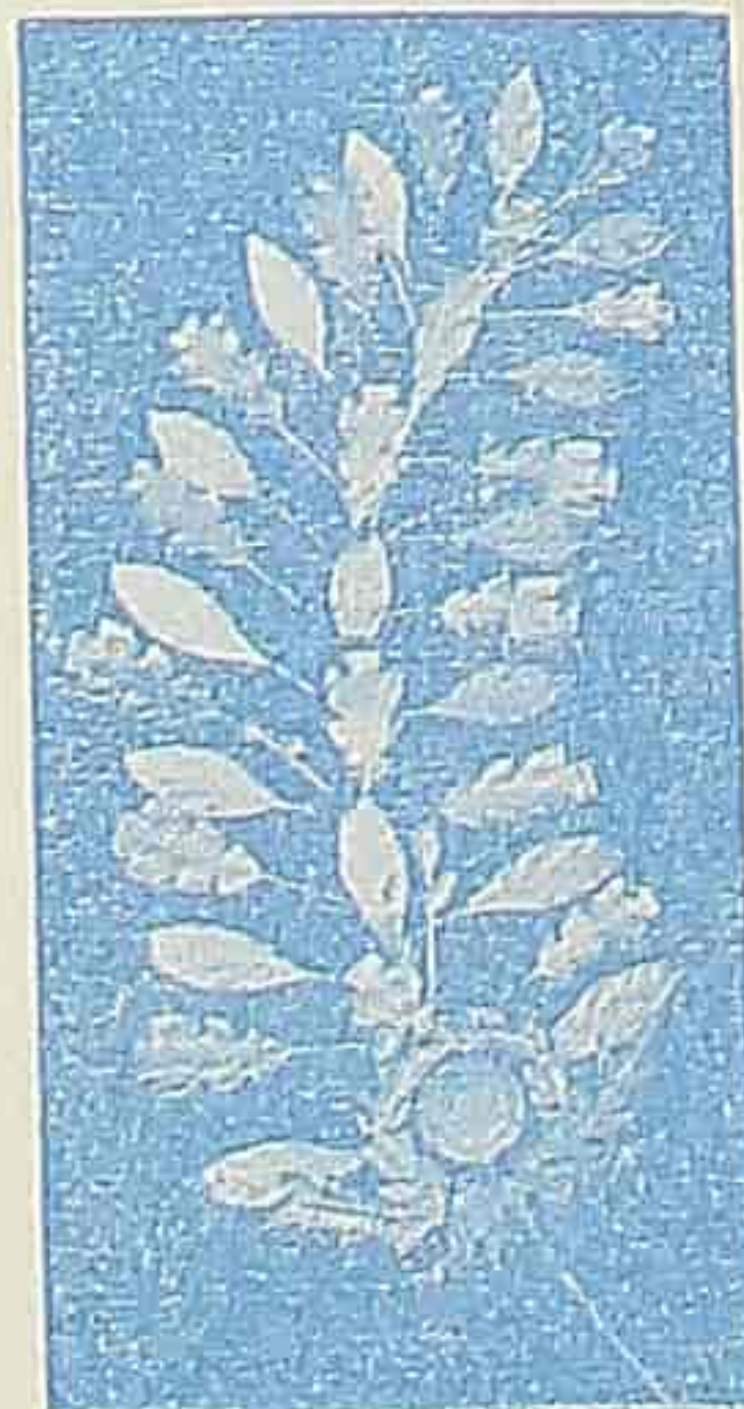
III. Одликовање у Ђенови:

диплома са великом златном медаљом и орденом.

IV. Одликовање у Риму:

диплома са златном медаљом и великом почасном златном граном од маслиновог и храстовог листа.

Част ми је обавестити Вас, да сам добио под Ап. Бр. 25.514 од 15./VIII. 1923. дозволу продавања новог лековитог специјалитета под именом:

ФЕРОДОВИМ

(Име **ФЕРОДОВИМ** је скована латинска реч од: cum ferro = гвожђем, do = дајем, vim = снагу, т. ј. гвожђем дајем снагу).

ФЕРОДОВИМ је лековити специјалитет од малокрвности, бледоће и опште слабости код људи, жена и деце.

ФЕРОДОВИМ је састављен од гвожђа, глицерофосфата и других лекарија, које стварају у нашем телу чисту и здраву крв.

ФЕРОДОВИМ је изванредног дејства код маларије, особито за ону малокрвност, бледоћу и слабост, која наступа после маларије. (Та маларија јесте наступна грозница, коју преноси комарац својим убодом, са једне маларијом заражене особе на другу. На тај начин страда наш народ у Јужној Србији, у т. зв. „Царству маларије“, Војводини, Посавини, Подравини и по свима осталим мочварним и речним крајевима).

ФЕРОДОВИМ отвара особити апетит (добру вољу за јелом) и врло брзо опоравља давајући снагу и свежину свакој особи, којој је какова било болест нарушила здравље.

ФЕРОДОВИМ је слadak и угодан лек за слабуњаву, закржљалу и бледу децу, која треба да га узимају уместо неугодног рибљег зејтина, да постану снажна, здрава и отпорна.

ФЕРОДОВИМ је лек за жене, које иза порођаја ослабе услед губитка крви и за оне женске, које услед малокрвности или услед опште слабости изгубе своје редовито месечно прање (menstruaciju).

ФЕРОДОВИМ је за све оне, који потребују радне и отпорне силе и снаге (телесне и душевне).

ФЕРОДОВИМ је за старији нараштај, где превладава потпуна изнемоглост.

ФЕРОДОВИМ је много бољи лековити специјалитет, него ли су многи разни инострани, које не може свако ни да набави зато, што су ужасно скупоцени, јер цена **ФЕРОДОВИМА** јесте **40 динара 1 флаша**, према чему добијете скоро 3 Феродовима за 1 флашу иностраног специјалитета.

За сигуран успех довољне су 2 до 3 флаше. Чим примим наруџбу, исти дан шаљем преко поште на доплату са овде плаћеном поштарином. У пакету је приложено опширно упутство о начину трошења.

Уверавајући Вас о успешном дејству **ФЕРОДОВИМА**, ја Вам га најтоплије препоручујем.

АПOTEKAP
Фарм. МР. **БОГДАН БОГДАНОВИЋ**
МОСТАР
Херцеговина.

Прочитајте јавне захвалности и признања о Феродовиму и о његовим одликовањима, са којима је у иностранству награђен.

У случају да знате од прилике ко би требао да поправи и побољша своје здравствено стање, молим Вас да му изволите овај опис о Феродовиму упутити да бисте и Ви дотичноме добро дело тиме учинили.

АМЕРИКАНСКО-СРПСКА БАНКА

АКЦИОНАРСКО ДРУШТВО — САРАЈЕВО

Краља Петра улица број 29. — Телефон број 230.

Заступство: ТРЕБИЊЕ - Брзојавна адреса: АМСЕРБАНКА

Капитал Дин 10,000.000 - Уплаћено Дин 9,000.000

Резерва Динара 700.000.—

Бави се свим банкарским пословима

Нарочиту пажњу поклања смештању и увођењу у послове људи који се враћају из Америке у домовину.

На улоге на штедњу плаћа 7⁰/₁₀₀ камата чисто

Врши све исплате у иностранству. Дознаке из Америке исплаћује странкама брзо и тачно. — Ове је године расписан упис последњег кола акција у износу од Дин 1,000.000.— чиме се уплаћују свих десет милиона темељне главнице. Стари акционари плаћају Дин 1050.— (Долара 18'60 по свакој акцији, а нови Дин 1100.— (Долара 19'50). Уплате у доларима најбоље је вршити у чеку на Њујорк. Новац се уплаћује наједампут, а дивиденда тече од дана када банка прими новац.

Има заступство ШУМАДИЈЕ првог српског друштва за осигурање и реосигурање из Београда, као и заступство CANADIAN PACIFIC R. R. Co. за прекооцеанско путовање.

Банка даје 2⁰/₁₀₀ од чистог годишњег прихода културном и просветном друштву ПРОСВЕТИ у Сарајеву.

Адреса :

AMERICAN-SERB BANK, SARAJEVO S. H. S.

ПРЕПЛАЋУЈТЕ СЕ НА:

НАРОДНО БЛАГО

ЛИСТ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НАРОДНИХ УМОТВОРИНА

ИЗЛАЗИ ЈЕДАНПУТ НЕДЕЉНО У СВЕСКАМА НА 32 СТРАНЕ
ИЛУСТРОВАНО

ДОНОСИ МНОГО НИГДЈЕ НЕ ОБЈАВЉЕНИХ НАРОДНИХ ПЈЕСАМА ИЗ ВЕЛИКЕ
ЗБИРКЕ † Н. Т. КАШИКОВИЋА. — ПРЕТПЛАТА НА 4 СВЕСКЕ МЈЕСЕЧНО ИЗНОСИ
ДИН 10—; 8 СВЕЗАКА ДВОМЈЕСЕЧНО ДИН 18—; 13 СВЕЗАКА ТРОМЈЕСЕЧ. ДИН 25—

ПОЈЕДИНА СВЕСКА ДИН 3—

8 СВЕЗАКА УВЕЗАНО У КЊИГУ (БРОШИРАНО) СТОЈИ У ПРЕТПЛАТИ ДИН 30—

ДРЖ ЧИНОВНИЦИМА, БАЦИМА И ВОЈНИЦИМА У ПРЕТПЛАТИ ЗНАТНО ЈЕФТИНИЈЕ

ALB

ИЗДАЊЕ КЊИЖАРНИЦЕ И ПАПИРНИЦЕ

Николе Т. КАШИКОВИЋА, Сарајево